

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KAMUNUN AFETLERE KARŞI MÜCADELE KAPASİTESİ VE
KURTARMA EKİPLERİNİN EĞİTİM VE DENEYİMİNİN
ÖNEMİ: DEPREM ARAMA-KURTARMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özkan ALTINKESEN

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Tezli) Yüksek Lisans Programı

**HAZİRAN 2025
İSTANBUL**

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KAMUNUN AFETLERE KARŞI MÜCADELE KAPASİTESİ VE
KURTARMA EKİPLERİNİN EĞİTİM VE DENEYİMİNİN
ÖNEMİ: DEPREM ARAMA-KURTARMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Özkan ALTINKESEN
(231211016)**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Tezli) Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER

İstanbul 2025

**T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Jüri Tez Onay Formu

16/06/2025

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu çalışma 16/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Tezli Yüksek Lisans) Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER

Danışman

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZCAN

Üye (İmza)

İstanbul Gedik Üniversitesi

Prof. Dr. Güney ÇEĞİN

Üye (İmza)

Pamukkale Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Dönem Tezi olarak sunduğum “Kamunun Afetlere Karşı Mücadele Kapasitesi ve Kurtarma Ekiplerinin Eğitim ve Deneyiminin Önemi: Deprem Arama-Kurtarma Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. (16/06/2025)

Özkan ALTINKESEN

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, afet yönetimi alanında kamusal sorumlulukların ve arama-kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyim düzeylerinin ne denli hayati bir rol oynadığını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Ülkemiz, tarihsel süreçte birçok yıkıcı deprem yaşamış ve bu depremler, yalnızca can ve mal kaybıyla değil; aynı zamanda kamu yönetiminin afetlere karşı hazırlık düzeyinin sorgulanmasıyla da toplumsal hafızada yer edinmiştir.

Bu süreçte, özellikle deprem sonrası müdahale ve kurtarma çalışmalarında görev alan ekiplerin sahip oldukları bilgi, beceri ve deneyim; müdahalenin başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini güçlendirmek, sadece yapısal önlemlerle değil, insan kaynağının niteliğini artırmakla da mümkündür.

Tez çalışmam boyunca bana rehberlik eden, bilgi ve tecrübeleriyle yön veren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Selim SEZER' e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırma sürecinde desteğini esirgemeyen mesai arkadaşlarım Yıldırım DURSUN ve Hakan DİKMEN' e, özellikle Eşim Alev ALTINKESEN ve tüm aile bireylerime şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmanın, afet yönetimi konusunda literatüre katkı sunmasını ve sahada görev yapan ilgili birimler için yol gösterici olmasını temenni ederim.

Ağustos 2025

Özkan ALTINKESEN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	xii
ÇİZELGE LİSTESİ	xiv
ŞEKİL LİSTESİ	xv
ÖZET	xvi
ABSTRACT	xvii
1. GİRİŞ	1
2. KAMU YÖNETİMİ	4
2.1. Kamu Yönetimi Kavramı ve Tanımı	4
2.2. Kamu Yönetimi Kavramına Hâkim Olan Temel Yaklaşımlar	7
2.2.1. Klasik kamu yönetimi.....	7
2.2.2. Yeni kamu yönetimi (YKY)	9
2.3. Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi.....	11
2.3.1. İlk çağ topluluklarında kamu yönetimi.....	11
2.3.2. Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi.....	12
2.3.2.1 Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: sokrates'in rolü	13
2.3.2.2. Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: Platon'un katkıları	13
2.3.2.3 Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: Aristoteles'in etkisi.....	15
2.3.2.4. Platon ve Aristoteles'in kamu yönetimine katkıları: Antik Yunan şehir devletlerindeki rolü	17
2.3.3. Feodalizm ve ortaçağ'da kamu yönetimi.....	18
2.3.4. Feodalizmin çöküşü ve kamu yönetimi perspektifinden kapitalizm	20
2.3.4.1. Max Weber'in analizinde kapitalizm, bürokrasi ve demokrasi: modern toplumun yapısal unsurları.....	23

2.3.4.2. Max Weber ve sanayi devrimi çağında ekonomi.....	24
2.3.4.3. Max Weber ve devletin ekonomiye müdahalesine karşı duruşu.....	24
2.3.4.4. Weber'in analizinde protestan ahlakı ve devletin şiddet tekeli	25
2.3.5. Türkiye'de kamu yönetiminin gelişimi: tarihsel süreç ve değişim dinamikleri.....	26
2.3.5.1. Yakın dönem Türkiye tarihi	27
2.3.5.2. Cumhuriyetin ilanından sonra meydana gelen gelişmeler.....	29
2.3.5.3. Çok partili dönemde kamu yönetimi ve siyasi değişimler.....	31
2.3.5.4. Türkiye'de Askeri müdahalelerin kamu yönetimi üzerindeki etkileri: 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi	34
2.3.5.4.1. 1960 Darbesi ve Türk siyasi hayatına etkileri.....	34
2.3.5.4.2. 1971 Muhtırası ve Türk demokrasi tarihi	36
2.3.5.4.3. 1980 Askeri darbesi ve Türkiye'nin siyasi geleceği	37
2.3.5.5. 1983'ten Sonra Türkiye'nin siyasi yolculuğu	39
2.3.5.6. 28 Şubat süreci: Türkiye'nin modern tarihindeki dönüm noktası..	40
2.3.5.7. 2002 Seçimleri ve Türk siyasi manzarasının yeniden şekillenmesi ..	42
2.3.5.7.1. 2007 Türkiye seçimleri: Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı ve referandum süreci.....	44
2.3.5.7.2. 12 Eylül 2010 referandumu	46
2.3.5.7.3. 10 Ağustos 2014 Türkiye'nin halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanlığı seçimi ve tarihi önemi	47
2.3.5.7.4. 2015 Genel seçimleri ve tekrarlanması.....	48
2.3.5.7.5. 15 Temmuz 2016 Türkiye'nin demokrasisine darbe girişimi ve tepkisi	50
2.3.5.7.6. 2017 Türkiye anayasa referandumu: başkanlık sistemine geçiş .	52
2.3.5.7.7. 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleri ile 31 mart 2019 yerel seçimleri	52
2.3.5.7.8. 14 Mayıs, 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve 31 Mart 2024 seçimleri	54
2.4. Kamu Hizmeti ve İlkeleri	55
2.4.1. Kamu hizmetlerinde eşitlik.....	57
2.4.2. Kamu hizmeti sürekliliği	58
2.4.3. Kamu hizmetinde değişim	59
2.4.4. Kamu hizmetinde bedelsizlik	60
2.5. Kamu Hizmetinin Kurulması ve Kaldırılması	61

2.5.1. Kamu hizmetinin kurulması	61
2.5.2. Kamu hizmetinin kaldırılması	64
2.6. Çeşitli Açılardan Kamu Hizmeti Türleri	64
2.6.1. İktisadi kamu hizmetleri	65
2.6.2. İdari kamu hizmetleri.....	65
2.6.3. Sosyal kamu hizmetleri	66
2.6.4. Bilimsel-teknik ve kültürel kamu hizmetleri	66
2.7. Kamu Hizmeti Sunulmasında Devlete Alternatif Arayışlar	66
2.7.1. Yönetişim kavramı.....	67
2.7.1.1. Sivil toplum kuruluşları	67
2.7.1.2. Gönüllü kuruluşlar	68
2.7.2. Hizmette yerellik ilkesi.....	69
2.7.3. E- Devlet uygulamaları.....	69
3. AFETLER VE AFETLER İLE MÜCADELE.....	71
3.1. Afet Kavramı	72
3.1.2. Afet büyüklüğünü belirleyen unsurlar	74
3.1.3. Afet durumunda yönetim sürecinin temel bileşenleri.....	74
3.1.3.2. Risk değerlendirmesi ve önleyici tedbirler	75
3.1.3.3. Afet öncesi safhalar.....	75
3.1.3.3.1. Acil durum	76
3.1.3.3.2. Risk	76
3.1.3.3.3. Risk yönetimi	76
3.1.3.3.4. Risk azaltma dönemi.....	77
3.1.3.3.5. Hazırlık aşaması.....	77
3.1.3.3.6. Akreditasyon aşamasının uygulanması	77
3.1.3.4. Afet sonrası safhalar.....	78
3.1.3.4.1. Müdahale aşaması.....	78
3.1.3.4.2. Afet ve acil durum yönetim merkezi.....	78
3.1.3.4.3. İyileştirme safhası	79
3.1.3.4.4. Sivil savunma.....	79
3.1.3.4.5. Zarar azaltma süreci	79
3.1.4. Ani ve yavaş gelişen afetler	80
3.2. Afet Sınıflandırılması	80
3.2.1. Teknolojik gelişmelerin neden olduğu afetler	82
3.2.2. İnsan kaynaklı afetler.....	83

3.2.2.1. İnsan kaynaklı afetlerin toplumsal ve çevresel etkileri.....	84
3.2.2.2. İnsan kaynaklı afetler ve toplumsal gerilimlerin sosyal yapıya etkisi	85
3.2.2.3. İnsan kaynaklı afetler, yapısal kazalar ve biyolojik silahlar	85
3.2.2.4. İnsan kaynaklı afetler, çevresel riskler ve halk sağlığına etkileri	86
3.2.2.5. İnsan kaynaklı afetler ve küresel güvenlik tehditleri	87
3.2.2.6. Savaşlar ve insan kaynaklı afetlerin sosyal ve ekonomik tahribatı ...	89
3.2.3. Doğal afetler	90
3.2.3.1. Doğal afetlerin başlıca nitelikleri.....	92
3.2.3.2. Dünyada meydana gelen doğal afetler	92
3.2.3.3. Türkiye’de meydana gelen doğal afetler	101
3.2.4. Doğal afet Türlerinin incelenmesi	103
3.2.4.1. Sel baskını ve taşkın olayları	103
3.2.4.2. Doğal afetler arasında çığ	105
3.2.4.3. Heyelan ve kütle hareketleri	107
3.2.4.4. Doğal afetler arasında dolu	108
3.2.4.5. Doğal afetler arasında fırtınalar	110
3.2.4.6. Doğal afetler arasında sis	111
3.2.4.7. Doğal afetler arasında yıldırım	111
3.2.4.8. Doğal afetler arasında don olayı	112
3.2.4.9. Doğal afetler içerisinde kuraklığın yeri	113
3.2.4.10. Doğal afetlerde volkanizma	114
3.2.4.11. Doğal afetler, küresel ısınma ve iklim değişikliği	115
3.2.5. Afet yönetimi	116
3.2.5.1. Dünyada afet yönetiminin uygulanış şekilleri	119
3.2.5.1.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde afet yönetimi.....	119
3.2.5.1.2. Japonya’da afet yönetim sistemi	119
3.2.5.1.3. Finlandiya’da afet yönetim sistemi	120
3.2.5.1.4. Almanya’da afet yönetimi	121
3.2.5.1.5. Fransa’da afet yönetimi.....	121
3.2.5.2. Türkiye’de afet yönetiminin zaman içerisindeki dönüşümü	122
3.2.5.2.1. Türkiye’de afet yönetimi ve AFAD’ın kuruluşu	124
4. DEPREM ARAMA – KURTARMA EKİPLERİ.....	126
4.1. Deprem Nedir	126
4.1.1. Ana şok, öncü ve artçı depremler: fay hareketlerinin etkileri.....	128
4.1.1.1. Yavaş depremler uzun süreli sismik hareketlerin rolü ve etkileri....	128

4.1.2. Deprem parametreleri	129
4.1.2.1. Odak noktası	129
4.1.2.3. Dış merkez	130
4.1.2.4. Odak derinliği	130
4.1.3. Depremlerin oluşum süreci ve çeşitleri	131
4.1.3.1. Tektonik depremler	132
4.1.3.2. Volkanik depremler	132
4.1.3.4. Çöküntü depremleri	133
4.1.4. Yer kabuğundaki gerilmeye bağlı olarak oluşan fay ve kıvrım çeşitleri	134
4.1.4.1. Aktif ve pasif faylar	134
4.1.4.2. Normal faylar	134
4.1.4.3. Ters faylar	135
4.1.4.4. Doğru atımlı faylar	135
4.1.4.5. Oblik atımlı faylar	136
4.1.4.6. Kıvrımlar	136
4.1.5. Dalga türleri	136
4.1.5.1. S Dalgası	137
4.1.5.2. P Dalgası	137
4.1.6. Depremin temel ölçütleri: büyüklük ve şiddet	138
4.1.6.1. Deprem büyüklüğü: ölçüm yöntemleri ve richter ölçeği	138
4.1.6.2. Deprem şiddeti ve mercalli ölçeği	138
4.1.6.3. Magnitüd kavramının gelişimi ve moment büyüklüğü	139
4.1.6.4. Tarihsel depremler ve magnitüd ölçümleri	139
4.2. Dünyadaki Deprem Kuşakları ve Levha Hareketlerinin Yıkıcı Etkileri	140
4.2.1. Dünyada meydana gelen büyük depremler	141
4.2.1.1. Şili depremi	141
4.2.1.2. Alaska, ABD depremi	141
4.2.1.3. Endonezya (Sumatra Adası) depremi	142
4.2.1.4. Japonya (Tohoku) depremi ve tsunamisi	142
4.2.1.5. Rusya (Kamçatka) depremi	143
4.2.1.6. 2010 Şili depremi	143
4.2.1.7. Pakistan (Kashmir) depremi	144
4.2.1.8. Çin-2008 (Wenchuan) depremi	144
4.2.1.9. Haiti-2010 (Port-au-Prince) depremi	144
4.3. Türkiye'yi Çevreleyen Levhalar	146

4.3.1. Türkiye'nin depremselliğine.....	147
4.3.2. Türkiye'de bulunan deprem kuşakları.....	148
4.3.2.1. Doğu Anadolu deprem bölgesi (DA).....	149
4.3.2.2. Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ).....	150
4.3.2.3. Doğu Anadolu fay zonu	151
4.3.2.4. Anadolu levhası doğu kısmı (ALDK).....	153
4.3.2.5. Anadolu levhası orta kısmı (ALOK).....	155
4.3.2.6. Anadolu levhası batı kısmı Ege Bölgesi (ALBK).....	155
4.3.2.7. Kıbrıs yayı (KY)	157
4.3.3. Türkiye'de cumhuriyet döneminde meydana gelen büyük depremler ...	158
4.3.3.2. 27 Aralık 1939 Erzincan depremi	159
4.3.3.3. 20 Aralık 1942 Tokat Erbaa-Niksar depremi	160
4.3.3.4. 18 Mart 1953'te Yenice ve Gönen'de yaşanan büyük sarsıntı.....	160
4.3.3.5. 28 Mart 1970 Gediz depremi	161
4.3.3.6. 24 Kasım 1976 Çaldıran- Muradiye depremi	161
4.3.3.7. 1 Ekim 1995 Afyon Dinar depremi.....	162
4.3.3.8. 27 Haziran 1998 Adana-Ceyhan depremi	163
4.3.3.9. 17 Ağustos 1999 İzmit Gölçük – Marmara depremi.....	163
4.3.3.10. 12 Kasım 1999 Düzce depremi.....	165
4.3.3.11. 23 Ekim 2011 Van depremi.....	166
4.3.3.12. 24 Ocak 2020 Elâzığ depremi.....	167
4.3.3.13. 30 Ekim 2020 İzmir depremi	167
4.3.3.14. 6 Şubat Kahramanmaraş depremi	167
4.3.4. Deprem sonrası meydana gelen tsunami	168

5. KAMUNUN AFETLERE KARŞI MÜCADELE KAPASİTESİ VE KURTARMA EKİPLERİNİN EĞİTİM VE DENEYİMİNİN ÖNEMİ 171

5.1. Kamunun Depreme Karşı Kapasitesinin Kullanılmasının Önemi	171
5.2. Türkiye'de Otoritenin Depremlere Karşı Uyguladığı Sistemik Programlar	173
5.3. Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Üstlendiği Roller	176
5.4. Kamunun Afetlere Karşı Mücadele Kapasitesi ve Kurtarma Ekiplerinin Eğitimi.....	177
5.4.1. Deprem eğitim ve farkındalık çalışmalarının önemi	177
5.4.2. Türkiye'de afet eğitimleri ve deneyimlemeleri	179
5.4.3. AFAD'ın Rolü ve gönüllülük sisteminin katkısı	183

5.5. Merkezi Yönetim ve Yerel Kapasitenin Güçlendirilmesi.....	185
5.6. Kamunun Afet Anında Olay Yeri Yönetimi	189
5.6.1. Türkiye afet müdahale planı (TAMP).....	189
5.6.2. Afet durumunda müdahale seviyeleri.....	191
5.6.3. Insarag arama kurtarma birimi	191
5.6.3.1. Uluslararası USAR müdahale döngüsü	192
5.6.3.2. Ülkemizde USAR ekipleri kategorileri.....	192
5.6.3.3. USAR Ekiplerinin sınıflandırılması ve operasyonel rolleri.....	193
5.7. Arama-Kurtarma Ekiplerinin Rollerini	194
5.7.1. Hafif seviye arama kurtarma ekiplerinin özellikleri ve görev tanımları	195
5.7.2. Orta seviye arama kurtarma ekipleri ve özellikleri.....	196
5.7.3. Ağır seviye arama kurtarma ekipleri ve özellikleri	197
5.8. Deprem Sonrası Arama Kurtarma Ekiplerinin Organizasyonu ve Verimliliği	
	198
5.8.1. Ağır seviye arama kurtarma ekiplerinin çalışma prensipleri.....	198
5.8.2. Deprem bölgesinde ilk müdahale ve enkaz analizi	198
5.8.3. Arama kurtarma teknikleri ve ekipman kullanımı	199
5.8.4. Tahkimat çalışmaları ve güvenlik önlemleri.....	199
5.8.5. Gönüllülerin koordinasyonu ve eğitimlerin önemi.....	199
5.8.6. Ülkemizdeki bina türlerine göre kurtarma esnasında kullanılan	
ekipmanların kullanımı.....	200
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	203
6.1 Sonuç.....	203
6.2 Depremde Görev Alan Kurtarma Ekiplerinin Yeniden Yapılanma Bağlamında	
Ve Gelecek Çalışmalarda Üzerinde Durulması Öngörülen Öneriler	205
KAYNAKÇA.....	208

KISALTMALAR

AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ALBK	: Anadolu Levhası Batı Kısmı
ALDK	: Anadolu Levhası Doğu Kısmı
ALOK	: Anadolu Levhası Orta Kısmı
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BAF	: Batı Anadolu Fay Zonu
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BGS	: Federal Sınır Polisi
BMPM	: Marseilles'deki Birlik
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CRED	: Afet Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi
DA	: Doğu Anadolu Deprem Bölgesi
DAFZ	: Doğu Anadolu Fay Zonu
DB	: Dünya Bankası
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
DPD	: Devlet Personel Dairesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
ESHOT	: İzmir Büyükşehir Belediyesi Otobüs İşletmesi
FEMA	: Federal Müdahale Planı
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
FRF	: Fin Kurtarma Kuvveti
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HP	: Halkçı Parti
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	: Uluslararası Para Fonu

INESC	: Ulusal Toplum Güvenliği Enstitüsü
INSARAG	: Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma Grubu (ITUAS bağlamında kullanılır)
ISDR	: Afet Zararlarının Azaltılması Stratejisi
ITUAS (IRNAP)	: INSARAG Tanımlı Ulusal Akreditasyon Süreci
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
KAFZ	: Kuzey Anadolu Fay Zonu
KARDELEN	: Meteorolojik İletişim ve Kayıt Programı
KY	: Kıbrıs Yayı
LEMA	: Yerel Acil Durum Yönetim Ajansı
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NEHRP	: Ulusal Deprem Tehlikesini Azaltma Programı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSOCC	: Saha Operasyon Koordinasyon Merkezi
RDC	: Varış/Ayrılış Merkezi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	: Saadet Partisi
T.C.D.D.	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TAMP	: Türkiye Afet Müdahale Planı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCB	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
THW	: Teknik Yardım Federal Enstitüsü
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UDSEP	: Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü
YKY	: Yeni Kamu Yönetimi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa No.
Çizelge 3.1: Dünyada Meydana Gelen Afet Çeşitleri	93

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 3.1: Afet Yönetiminin Aşamaları	75
Şekil 3.2: Yerkürenin Katmanları	90
Şekil 3.3: Afet Tiplerine Göre Doğal Afetlerin Sınıflandırılması	95
Şekil 3.4: Dünya Çapında Meydana Gelen Doğal Afetlerin Yol Açtığı Kayıplar, (1980-1999 / 2000-2019).	96
Şekil 3.5: Ülkeler Bazında Rapor Edilen Doğal Afetler (2000-2019)	97
Şekil 3.6: Dünya Genelinde Doğal Afetlerin Türlerine Göre Dağılımları (%) (2000- 2019)	97
Şekil 3.7: Dünya Genelinde Doğal Afetlerin En Yoğun Yaşandığı 10 Ülkedeki Afetlerin, Afet Alt Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2019)	98
Şekil 3.8: Dünya Genelinde, Doğal Afetlerin En Sık Meydana Geldiği 10 Ülkedeki Afetlerin Alt Gruplara Göre Dağılımının İncelenmesi (2000-2019).....	99
Şekil 3.9: Dünya Çapında Doğal Afetlerin Sebep Olduğu Can Kayıpları (2000-2019).	99
Şekil 3.10: Dünya Çapında Can Kayıplarına Yol Açan Doğal Afetler.....	100
Şekil 4.1: Deprem Parametreleri	129
Şekil 4.2: Deprem Parametreleri	146
Şekil 4.3: Okyanus ve Levhaların Oluşumu	147
Şekil 4.4: Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası	149
Şekil 4.5: Türkiye'de Bulunan Aktif Fay Hatları	150
Şekil 4.6: Doğu Anadolu Fay Zon	152
Şekil 4.7: Anadolu Levhası Doğu Kısmı ve Batı Kısmı	154
Şekil 4.8: Ege Bölgesi Fay Hatları	156
Şekil 5.1: 2023 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri	174

KAMUNUN AFETLERE KARŞI MÜCADELE KAPASİTESİ VE KURTARMA EKİPLERİNİN EĞİTİM VE DENEYİMİNİN ÖNEMİ: DEPREM ARAMA-KURTARMA ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışma, afet yönetimi bağlamında kamunun mücadele kapasitesi ile arama-kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyim düzeylerinin önemini değerlendirmektedir. Çalışmada kamunun afetlerdeki pozisyonuna bakılarak, afetin tanımı yapıp, afetlerle mücadelede kamu faktörünün etkisi incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde afetlerde görev alan arama-kurtarma ekiplerinin yapısına değinilerek son bölümde kamunun afetlerle mücadele kapasitesi ve kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyimin önemi incelenmiştir. Türkiye gibi deprem riski yüksek bir coğrafyada yer alan ülkelerde, afetlerle mücadele yalnızca operasyonel değil, stratejik ve yönetsel bir süreç olarak ele alınmalıdır. Tezde, afetlerin türleri ve insan yaşamı üzerindeki etkileri ele alınmış; afetlerin yalnızca doğal değil, aynı zamanda insan eliyle şekillenen sosyal olaylar olduğu vurgulanmıştır. Afet yönetiminde insan faktörünün belirleyici olduğu bu çalışmada, kamu yönetiminin sadece müdahale değil, risk azaltma, hazırlık ve eğitim süreçlerinde de aktif olması gerektiği ifade edilmiştir. Deprem arama-kurtarma faaliyetleri, kamu kapasitesinin en somut şekilde ortaya çıktığı alanlardan biridir. Bu noktada ekiplerin eğitimi, tecrübesi, psikolojik dayanıklılığı ve kriz anındaki karar alma becerileri doğrudan can kayıplarını etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda sürekli eğitimler, tatbikatlar ve uluslararası standartlara uygun nitelikler kamu yönetimi için bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada grafik ve istatistiksel analizlerle elde edilen veriler doğrultusunda, çok aktörlü ve bütüncül bir afet yönetimi anlayışının gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, etkili bir afet yönetimi için fiziksel kapasite kadar kurumsal hazırlık, yönetsel vizyon ve toplumsal farkındalık da büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Afet Yönetimi, Kamu Yönetimi, Deprem, Arama-Kurtarma, Eğitim, Kurumsal Kapasite, Risk Azaltma, Toplumsal Bilin*

**PUBLIC CAPACITY TO FIGHT AGAINST DISASTERS AND THE
IMPORTANCE OF TRAINING AND EXPERIENCE OF RESCUE TEAMS:
EARTHQUAKE SEARCH AND RESCUE EXAMPLE**

ABSTRACT

This study evaluates the importance of the public's capacity to combat disasters and the education and experience levels of search and rescue teams in the context of disaster management. In the study, the public's position in disasters is examined, disaster is defined, and the effect of the public factor in combating disasters is examined. In the fourth section of the study, the structure of search and rescue teams working in disasters is discussed, and in the last section, the public's capacity to combat disasters and the importance of the education and experience of rescue teams are examined. In countries such as Turkey, which are located in a geography with a high earthquake risk, combating disasters should be considered not only as an operational but also as a strategic and administrative process. In the thesis, the types of disasters and their effects on human life are discussed; it is emphasized that disasters are not only natural but also social events shaped by human hands. In this study, where the human factor is decisive in disaster management, it is stated that public administration should be active not only in intervention but also in risk reduction, preparation and education processes. Earthquake search and rescue activities are one of the areas where public capacity is most concretely revealed. At this point, the training, experience, psychological resilience and decision-making skills of the teams in times of crisis can directly affect the loss of life. In this direction, continuous training, exercises and qualifications in accordance with international standards are evaluated as a necessity for public administration. In addition, in line with the data obtained through graphic and statistical analyses in the study, the necessity of a multi-actor and holistic disaster management approach is emphasized. As a result, institutional preparation, administrative vision and social awareness are as important as physical capacity for effective disaster management.

Keywords: *Disaster Management, Public Administration, Earthquake, Search and Rescue, Training, Institutional Capacity, Risk Reduction, Public Awareness*

1. GİRİŞ

Afetler, toplumların sosyal, ekonomik ve fiziksel yapılarında derin izler bırakan olağanüstü olaylardır. Özellikle büyük ölçekli doğal afetler, kamu yönetimi açısından ciddi bir sınav niteliği taşımaktadır. Kamu yönetiminin afetlere karşı mücadele kapasitesi, afet öncesi hazırlık, afet anında kriz yönetimi ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinden oluşan çok boyutlu bir sistemdir. Bu süreçlerde, kamu yönetiminin koordinasyon becerisi, afet müdahale planlarının etkinliği ve kurtarma ekiplerinin eğitimi hayati öneme sahiptir. Özellikle depremler gibi ani gelişen afetlerde, hızlı ve etkili müdahale, can kayıplarının azaltılması açısından kritik bir faktördür.

Afet anında kamu yönetimi, organizasyon yapısıyla kriz yönetimini üstlenerek farklı kamu kurumlarını, sivil toplum kuruluşlarını ve gönüllüleri bir araya getiren bir mekanizma oluşturur. Ancak, geçmiş afet deneyimleri göstermektedir ki, kamu yönetiminin afet müdahalesindeki başarısı büyük ölçüde arama-kurtarma ekiplerinin hazırlıklı olmasına ve sahadaki deneyimlerine bağlıdır. Kurtarma ekiplerinin eğitim düzeyi ve sahada kazandıkları deneyimler, müdahale sürecinin hızını ve etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Bu noktada, kamu gücüyle desteklenen profesyonel ekiplerin, afetin ilk anlarından itibaren organize bir şekilde sahaya intikal etmesi büyük önem arz etmektedir.

Deprem gibi afetlerde müdahale süreci, genellikle ilk etapta yerel halkın kendi imkanlarıyla başlattığı kurtarma faaliyetleriyle başlamaktadır. Bu noktada, bölgedeki halkın bilgi ve deneyim seviyesine bağlı olarak, kurtarma çalışmalarında kısmen başarı sağlanabilse de kapsamlı bir afet yönetimi için profesyonel ekiplerin müdahalesi kaçınılmazdır. Türkiye'de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında gözlemlendiği üzere, yerel halk ilk anlarda enkaz kaldırma ve temel kurtarma işlemlerine girişmiş; ancak profesyonel ekipler olay yerine ulaştığında çalışmalar daha sistematik bir hal almıştır. Özellikle AFAD, İstanbul İtfaiyesi ve diğer kamu kurumları tarafından yönlendirilen ekiplerin deneyimi, kurtarma operasyonlarının başarı oranını artırmıştır. Bu kapsamda, içerisinde bulunduğum

İstanbul İtfaiyesi bünyesinde görev alarak aktif şekilde katıldığım arama-kurtarma çalışmalarında, ekiplerin koordineli hareket etmesi ve alanda daha önce edinilen tecrübelerin sahaya yansıtılması, müdahale süreçlerinin etkinliğini gözle görülür şekilde artırmıştır. Ancak, kamu ekiplerinin olay yerine ulaşma süresi; hava koşulları, lojistik zorluklar ve afetin şiddeti gibi faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin, 6 Şubat depremlerinde AFAD'ın Hatay'a sevk ettiği ekiplerin, olumsuz hava koşulları nedeniyle uzun süre havaalanında beklemek zorunda kalması, olay yerine ulaşım süresini uzatarak müdahaleyi geciktirmiştir.

Afet yönetimi bağlamında kamu yönetiminin temel görevlerinden biri de arama-kurtarma ekiplerinin sürekli eğitilmesini ve afetlere her zaman hazırlıklı olmasını sağlamak olmalıdır. Çünkü afet anında ekiplerin sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyim, müdahale süreçlerinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Eğitimli ekipler, yalnızca bireysel kurtarma becerilerine değil, aynı zamanda koordinasyon, stres yönetimi ve kriz anında hızlı karar alma yeteneklerine de sahip olmalıdır. Türkiye'de AFAD, belediyelere bağlı itfaiye teşkilatları ve diğer kamu kurumları tarafından düzenlenen tatbikatlar, bu bağlamda kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, mevcut uygulamaların yeterliliği tartışmalı olup, özellikle yerel yönetimler ve merkezi hükümet arasında daha güçlü bir koordinasyon sağlanması gerektiği literatürde vurgulanan konular arasındadır. Afetler karşısında kamu yönetiminin etkinliği, yalnızca müdahale anıyla sınırlı kalmayıp afet öncesi hazırlık, afet anındaki koordinasyon ve afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerini de kapsamaktadır. Özellikle arama-kurtarma ekiplerinin eğitim seviyesi ve afet deneyimi, kamu yönetiminin krizlere hızlı ve etkili bir şekilde yanıt vermesinde belirleyici faktörlerden biridir. Deprem gibi ani gelişen afetlerde, zamanında ve organize bir müdahale, can kayıplarını en aza indirmenin yanı sıra afetten etkilenen toplumun yeniden toparlanma sürecini de hızlandırmaktadır. Ancak, kamu yönetiminin afetlere müdahale kapasitesi, bazı yapısal zorluklarla karşı karşıyadır.

Öncelikle, kamu yönetiminin afetlere hazırlık süreci içinde yer alan tatbikatlar, risk haritalandırması ve kriz senaryoları gibi uygulamalar, genellikle afetin meydana gelme olasılığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Özellikle büyük ölçekli afetlerde, yerel yönetimlerin ve merkezi otoritenin yeterli koordinasyonu sağlayamaması, müdahale sürecinde gecikmelere ve kaynakların etkin kullanılamamasına neden olmaktadır. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş

Depremleri örneğinde olduğu gibi, bazı bölgelerdeki kurtarma ekiplerinin geç ulaşması ve lojistik zorlukların aşılmasında yaşanan aksaklıklar, kamu yönetiminin afetlere müdahale mekanizmasının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, afet yönetiminde kamu yönetiminin en kritik unsurlarından biri, afet sonrası iyileştirme sürecinde üstlendiği roldür. Afet sonrası süreç, yalnızca enkaz kaldırma ve kurtarma operasyonlarından ibaret olmayıp, barınma, gıda, sağlık ve psikososyal destek gibi uzun vadeli yeniden yapılanma politikalarını da içermektedir. Kamu yönetiminin, yerel yönetimler ve merkezi hükümet arasında etkin bir iş birliği mekanizması oluşturarak afet sonrası toparlanma sürecini hızlandırması gerekmektedir.

Bu çalışmada, kamu yönetiminin afetlere karşı mücadele kapasitesi ve bu kapasitenin temel unsurlarından biri olan arama-kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyim düzeyinin önemi ele alınacaktır. Çalışmanın temel amacı, afet müdahale süreçlerinde kamu yönetiminin oynadığı kritik rolü inceleyerek, afetlere karşı daha etkin bir kamu politikası geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktır. Özellikle Türkiye’de afet yönetimi politikalarının geliştirilmesi, kamu kurumları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi ve profesyonel kurtarma ekiplerinin eğitim süreçlerinin iyileştirilmesi gerekliliği üzerinde durulacaktır. Eğitimli ve deneyimli ekiplerin varlığı, afetlere yönelik mücadelede hızlı, organize ve etkin bir müdahale sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yapılan çalışma Türkiye’de bu alanda gerçekleştirilen ilk örneği olması nedeniyle, akademik olarak bilime ve gelecek çalışmalara öncülük edecektir. Deprem esnasında kurtarma ekiplerinin hareket tarzlarının nasıl olacağı ve müdahale de profesyonelleşme açısından bakıldığında elzem katkılar sağlayacaktır.

2. KAMU YÖNETİMİ

Kamu yönetimi, devletin toplumsal düzeni sağlama, kamu hizmetlerini sunma ve kriz anlarında etkin müdahalede bulunma sorumluluğunu üstlenen bir yönetim mekanizmasıdır (Çevikbaş, 2012: 15). Modern kamu yönetimi anlayışı, yalnızca merkezi yönetimin karar alma süreçlerini değil, aynı zamanda yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün iş birliği içinde hareket ettiği bir yönetim modelini içermektedir (Saydam & Kalağan, 2020: 670). Özellikle kriz ve afet yönetimi bağlamında kamu yönetiminin temel işlevlerinden biri, afet öncesi hazırlık, afet anında hızlı müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerini kapsayan kapsamlı bir yönetim çerçevesi oluşturmaktır (Leblebici, 2014: 460). Ancak, kamu yönetiminin etkinliği, kurumsal kapasite, finansal kaynaklar, insan gücü ve yasal düzenlemeler gibi çeşitli faktörlere bağlıdır (Akar, 2013: 95). Afet yönetiminde kamu kurumlarının eşgüdümlü çalışması, bürokratik engellerin azaltılması ve afet sonrası kaynakların adil bir şekilde dağıtılması, kamu yönetiminin başarısını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (Gökuş, 2023: 108).

2.1. Kamu Yönetimi Kavramı ve Tanımı

İnsanların bir arada yaşama deneyimlerini değerlendirirken, yönetim sorunlarının da dikkate alınması gerektiği açıktır. Bu durum, toplumun birlikte yaşama sürecini anlamak ve iyileştirmek için ne kadar önemli olduğunu vurgular (Bayırbağ & Göksel, 2018 :153).

Aslında, kamu yönetimi, geçmişte "amme idaresi" olarak bilinen kavram, adından da anlaşılacağı gibi, "kamu" ve "yönetim" terimlerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. "Kamu" terimi toplumu ifade ederken, "yönetim" terimi bir insan grubunun faaliyetlerini belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere düzenlemeyi, yönlendirmeyi ve kanalize etmeyi içerir. Bu perspektiften bakıldığında, kamu yönetimi toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve ortak hedeflere ulaşmak için faaliyet gösteren bir araç olarak görülebilir (Akdağ & Arklan, 2013: 36). Kamu yönetimi, devletin en kritik mekanizmalarından biridir çünkü kamu hizmetlerinin sunulmasını

sağlar. Özellikle yürütmenin en etkili aracı olan kamu yönetimi, sunduğu hizmetlerin halkın ihtiyaçlarına ne ölçüde yanıt verdiği ile başarı veya başarısızlık düzeyini belirler. Bu bakımdan, kamu yönetiminin etkinliği ve verimliliği, toplumun refahı ve güvenliği açısından kritik bir öneme sahiptir (Çevik, 2004: 44). Kamu politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde, kamu kurumlarının yönetimi kritik bir rol oynar (Akdağ & Arklan, 2013: 36).

Günümüzde, "kamu hizmeti", "amme hizmeti", "umumî hizmet", "kamusal hizmet" gibi terimler arasında herhangi bir ayırım yapılmadığı gözlemlenmektedir. Bu terimlerin hepsi aynı anlamda kullanılmaktadır ve toplumun genel yararına sunulan hizmetleri ifade etmektedir. Bu durum, kamu hizmetlerinin evrensel niteliğini vurgulamakta ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak adına yapılan çalışmaların önemini belirtmektedir (Derbil, 1950: 28).

Kamu yönetimi alanında gerçekleştirilecek incelemelerin temel amacı, öncelikle devletin sahip olduğu yetenek ve başarıları belirlemektir. Bu, devletin güçlü yönlerini ve uzmanlık alanlarını anlamak için kritik bir adımdır. Ardından, ikinci amaç, bu uygun işleri, mümkün olan en etkili ve verimli şekilde gerçekleştirmek için nasıl organize edilebileceklerini belirlemektir. Bu, devletin kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak, hizmetlerini sunma kapasitesini artırmasına yardımcı olurken, aynı zamanda asgari miktarda para ve enerji harcamasını sağlamayı amaçlar (Abadan, 1961:53). İnsan gücüne olan ihtiyaç arttıkça, bu mal ve hizmetlerin sunumu için büyük miktarlarda maddi kaynak gerekliliği ortaya çıkar (Bayırbağ & Göksel, 2018 :154). Bu süreçte, işlerin uygunluğu, etkililik, verimlilik ve sürdürülebilirlik gibi faktörler titizlikle göz önünde bulundurulur. Bu şekilde, yapılan incelemeler, kamu yönetiminin daha etkili, verimli ve toplumun ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan bir şekilde işlev görmesine yardımcı olur (Abadan, 1961:53).

Kamu yönetimi, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir insan grubunun faaliyetlerini belirli bir hedef doğrultusunda düzenleme ve yürütme sanatı olarak tanımlanabilir. Bu, idarecilerin başkalarına iş yaptırma sanatını icra etmelerini gerektirir. İdareciler, aslında çalışandan çok başkalarını çalıştıran kişilerdir ve bu nedenle bir orkestra şefinin rolüne benzetilebilirler. Temel görevleri, idare ettikleri personeli yönlendirmek ve onların faaliyetlerini uyumlu bir şekilde organize etmektir.

Kamu yönetimi, insanları yönlendirme ve işleri planlama, organize etme ve koordine etme sürecini içerir. Bir idarecinin bu görevleri yerine getirmesi genellikle oldukça zaman alıcı ve zorlayıcıdır. Ancak, pratikte birçok idareci, zamanlarının büyük bir kısmını aslında astlarına devredilebilecek daha küçük ve detaylı işlere harcamaktadır. Bu durum, bir orkestra şefinin bir enstrümana odaklanıp orkestrayı yönetmeyi ihmal etmesine benzer.

Kamu yönetimi, devletin ve toplumun çıkarlarını gözeterek kaynakların kapsamlı ve verimli bir biçimde değerlendirilmesini sağlar. Bu nedenle, idarecilerin yetenekleri, liderlik ve organizasyon becerileri kadar, stratejik düşünme ve kaynak yönetimi konularında da güçlü olması gerekir. Bu şekilde, idareciler, idare ettikleri insan grubunu başarıyla yönlendirerek toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya ve belirlenen hedeflere ulaşmaya yardımcı olabilirler (Mihçioğlu, 1957: 202- 203).

Günlük yaşamımızı idame ettikçe, temel ihtiyaçlarımızı bireysel olarak karşılamamanın zorlukları veya bazen olanaksızlıklarıyla karşılaşırız. Ancak, yaşamımızı sürdürebilmek ve geliştirebilmek için bu mal ve hizmetlere olan ihtiyacımız, kamu örgütlerinin etkili yönetimiyle yakından ilişkilidir. Temiz suya erişim, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım imkanları gibi hizmetlerin ehemmiyeti her geçen gün daha fazla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bu hizmetleri sadece bireysel olarak değil, aynı çevrede yaşayan diğer insanlarla etkileşim halinde ve sürekli bir biçimde kullanırız. Kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sağlanması, uzmanlık gerektiren günlük işlerin yürütülmesi ve bu hizmetlerin büyük ölçekte sunulması amacıyla özel olarak görevlendirilmiş kamu kurumlarının varlığını zorunlu kılar (Bayırbağ & Göksel, 2018 :153-154).

Kamu yönetimi, genel olarak merkezi ve yerel yönetim biçimlerinde organize edilen bir yapıya sahiptir. Bu yapı, güçler ayrılığı ilkesinin öngördüğü üç ana güçten biri olan yürütme organı içinde yer almakta olup, yasama ve yargı organları dışında kalan devlet kurumlarını kapsamaktadır. Hükümet, devletin yürütme gücünün siyasi boyutunu temsil ederken, kamu kurum ve kuruluşları bu gücün idari yönünü üstlenmektedir. Kamu yönetiminin temel işlevi, Anayasa ve diğer hukuki kaynaklardan edindiği ilkeler doğrultusunda kamu hizmetlerini etkin bir şekilde yürütmektir. Bu çerçevede, kamu yönetiminin rolü, demokratik ilkelerin uygulanması ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sunulmasında kritik bir öneme sahiptir.

Kamu yönetimi, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve devletin hedeflerine ulaşmak amacıyla etkin ve verimli kamu hizmetleri sunmayı amaçlar. Bu süreçte, hukukun üstünlüğü, adalet, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi temel ilkelerle hareket eden kamu kurumları, vatandaşların günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen önemli işlevler üstlenir. Bu ilkeler, kamu hizmetlerinin adil ve etkili sunumunu sağlarken, vatandaşların güvenini kazanmak ve demokratik yönetim anlayışını güçlendirmek açısından kritik öneme sahiptir (Akdağ & Arklan, 2013: 36).

2.2. Kamu Yönetimi Kavramına Hâkim Olan Temel Yaklaşımlar

Tarih boyunca kamu yönetimi, akademik bir disiplin olarak tanımlanmış ve bu çerçevede klasik ya da geleneksel kamu yönetimi olarak bilinen bir yapıda gelişim göstermiştir. Bu dönem, kamu yönetimi disiplininin bilimsel olarak temel özelliklerini ve ana çerçevesini kazandığı kritik bir evreyi temsil eder. Bu çağda, kamu yönetimi; bürokrasi, hiyerarşi ve resmiyet gibi unsurları merkeze alarak, daha çok yönetim ve organizasyon teorileri üzerine kurulmuştur. Ancak zamanla bu klasik özelliklerin sınırlılıkları ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermedeki yetersizlikleri açığa çıkmıştır. Bu durum, kamu yönetimi alanında bir paradigma değişikliğini zorunlu kılmış ve sonuç olarak klasik modelin ötesine geçilerek "yeni kamu yönetimi" olarak adlandırılan modern bir döneme geçiş yapılmıştır. Bu yeni dönem, özellikle hizmet odaklılık, vatandaş katılımı, esneklik ve verimlilik gibi kavramları ön plana çıkarmış ve yönetim anlayışında demokratikleşme, şeffaflık ile hesap verebilirliği artırma yönünde önemli adımlar atmıştır. Bu değişim, kamu yönetimini daha dinamik, etkileşimli ve çağın gereksinimlerine uygun bir hale getirmeyi amaçlamaktadır (Parlak & Doğan, 2016: 41-42).

2.2.1. Klasik kamu yönetimi

Kamu yönetimi, antik çağlardan bu yana var olan bir kavram olmasına karşın, devletin yürütme kolu olarak bilimsel ve sistematik bir temele oturtulması, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, kamu yönetimi, daha örgütlü ve metodik bir şekilde incelenmeye ve değerlendirilmeye alınmıştır (Parlak & Doğan, 2016: 42).

1929 Dünya Ekonomik Buhranının ardından, dünya genelinde devlet anlayışında belirgin bir değişim gözlenmiştir. Keynesyen ekonomi politikalarının

benimsenmesiyle birlikte, klasik iktisat görüşünden, devletin daha aktif bir rol üstlendiği müdahaleci bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yeni anlayış, devletin rollerini genişletirken ve aynı zamanda kamu harcamalarını da artırma gerekliliğini doğurmuştur. Devlet, her alanda müdahalelerde bulunarak, ülke kaynaklarını özel sektöre yalnızca sınırlı bir ölçüde bırakmış ve bu süreçte kendi üzerindeki kontrolünü artırma yoluna gitmiştir. Bu dönemde, Weberci geleneksel kamu yönetimi anlayışı da yeniden önem kazanmıştır. Katı hiyerarşiye, merkezîyetçiliğe ve sıkı kurallara dayalı bu anlayış, 1970'lere kadar yaygın olarak uygulanmıştır.

Ancak, 1970'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkan ekonomik ve mali krizlerle birlikte, bu geleneksel kamu yönetimi anlayışı değişmeye başlamıştır. Katı hiyerarşik yapılar ve merkezîyetçi yaklaşım yerine, esnek örgüt yapıları ve âdem-i merkezîyetçilik ön plana çıkmıştır. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı" olarak adlandırılan bu yaklaşım, yumuşak hiyerarşiye ve minimal devlet anlayışına dayanarak, daha etkili ve verimli bir kamu hizmeti sunmayı hedeflemiştir. Bu dönüşüm, kamu hizmetlerinde daha büyük bir çeviklik, vatandaş odaklılık ve kaynakların daha etkin kullanımı gibi unsurları beraberinde getirmiştir (Çevikbaş, 2012:11).

Woodrow Wilson, Max Weber ve Fredrick Taylor, modern kamu yönetimi paradigmasının şekillenmesinde önemli rol oynamış, klasik kamu yönetimi anlayışının temsilcileri olarak yönetim verimliliği ve akılcılık kavramlarını vurgulamışlardır

Weber'in "İdeal Bürokrasisi", Taylor'ın "Bilimsel Yönetim İlkeleri", Wilson'un "Yönetimin İncelenmesi" ve Fayol'un "Genel ve Endüstriyel Yönetim" adlı eserleri, kamu yönetimi ve yönetim bilimi literatüründe geleneksel yönetim anlayışının temelini oluşturan önemli referanslar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalar, alanın teorik çerçevesini şekillendirmiştir (Denek, 2019: 422).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışının temel değerleri, siyasetin yönetimden ayrılması, Max Weber'in bürokrasi kuramının örgütlenme teorisi olarak benimsenmesi gibi üç ana başlık altında toplanabilir. İlk olarak, siyasetin ve yönetimin birbirinden ayrılması prensibi gelir. İkincisi, Weber'in bürokrasi kuramının örgütlenme teorisi olarak temel alınmasıdır. Üçüncü nokta, kamu yönetiminin özel sektör işletmeciliğinden ayrı bir yapı sunduğu görüşü öne çıkmaktadır. Bu değerler,

geleneksel yönetim anlayışının temelini oluşturur ve bu yönetim modelinin işleyişine yön verir (Güner, 2014: 66).

Bu yaklaşım, klasik kamu yönetimi anlayışının yeniden yapılandırılmasını ve endüstriyel dönüşümle birlikte 1940'lardan itibaren ortaya çıkan iş/profesyonel kimliğin nasıl yeniden inşa edileceğini tartışır. Bu yaklaşımda, bürokrasi bir makine olarak tanımlanır ve çalışanlar bu makinenin dişlileri olarak görülür.

Bu perspektiften bakıldığında, yönetim ve çalışanlar arasındaki ilişki, verimlilik ve akılcılık prensipleri etrafında şekillenir. Bu anlayışa göre, yönetim makinesinin düzgün çalışması için, çalışanların belirli kurallara ve prosedürlere sıkı sıkıya bağlı olmaları gerekir. Bu sayede, kamu hizmetlerinin verimli ve etkin bir şekilde sağlanması sağlanır (Bayırbağ & Göksel, 2018:156-157).

2.2.2. Yeni kamu yönetimi (YKY)

Woodrow Wilson, 1887 tarihli eseriyle modern kamu yönetiminin kurucu figürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmasında, yönetimi “hükümetin eylemsizlik durumu”, “yürütme” süreçleri ve hükümetin en belirgin yönü olarak tanımlamaktadır. O dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde parti siyaseti, kamu hizmet sunumunu olumsuz etkileyen bir etmen olarak öne çıkarken, Wilson, siyasi kararların alınmasının yanı sıra bu kararların uygulanmasının da kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Siyaset ile yönetim arasındaki ayrımın, siyasal süreçlerin etkinliğini artırmak amacıyla siyasetten bağımsız bir yönetim anlayışının geliştirilmesi gerektiğini savunur. Wilson, bu ayrımın Amerika'nın özgün koşullarında kamu yönetimini profesyonel bir iş alanına dönüştürmekle mümkün olacağını ifade eder. Siyaset ve yönetim arasındaki bu ayrım, siyasal sistemin daha etkin işlemesi için gerekli olan normatif bir unsur olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, Wilson, klasik kamu yönetimi anlayışının ve ilerleyen dönemlerde meydana gelecek birçok gelişimin temel bileşeni olan siyaset-kamu yönetimi ayrılığı ilkesini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Bayırbağ & Göksel, 2018: 157).

20. yüzyılın başlarından itibaren klasik kamu yönetimi, önemli bir etki alanı oluşturmuş ve yüzyılın son çeyreğine kadar egemenliğini sürdürmüştür. Ancak, yüzyılın son çeyreğinden itibaren, klasik kamu yönetiminin temel aldığı yöntemler, prensipler ve özellikler ciddi bir şekilde sorgulanmış ve değişime uğramıştır (Parlak & Doğan, 2016: 43).

YKY perspektifi, aslında Buchanan'ın "kamu tercihi teorisi" ile ticari yönetim alanındaki yöntem ve uygulamaların kamu yönetimine de hayata geçirilmesini öneren "yönetim ideolojisi" teorisi üzerinden etkilenmiştir. Bu iki teorinin entegrasyonu sonucunda meydana gelen bu anlayış, modern kamu yönetiminde önemli bir dönüşümü temsil eder.

Bu anlayışın doğuşunda etkili olan faktörlerden biri, ABD'deki Watergate skandalı gibi siyasi krizler, hükümetin güvenilirliğini zedeleyen önemli olaylar arasında yer alır. Bu tür skandallar, kamu kurumlarına olan güvenin azalmasına ve kamu yönetimine yönelik eleştirilerin artmasına sebep olmuştur. Bu durum, geleneksel kamu yönetimi anlayışının sorgulanmasına ve yeni bir yönetim paradigmasının arayışına yol açmıştır.

YKY anlayışı, Buchanan'ın kamusal tercih teorisiyle işletme yönetimindeki tekniklerin sentezlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli bir biçimde sunulmasını hedeflerken, aynı zamanda kamu kurumlarının daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı olmasını sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda, KYK anlayışı, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması ve modernizasyonu için önemli bir adım olarak kabul edilir (Özer & Çiftçi, 2023: 27).

Değişim, sadece yerel yönetim düzeyinde gerçekleşen bir süreç olmaktan öte, çok daha geniş bir alana yayılmaktadır. Yerel yönetimlerin yanı sıra, bu kurumlarla iş birliği içinde olan diğer kamu kurumları, kamu kurumu niteliğinde olan meslek örgütleri, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri de modern yönetim anlayışlarına uygun bir yapı oluşturmak ve bu yapıyı sürekli geliştirmekle yükümlüdür. Bu geniş çaplı iş birliği, yerel demokrasiyi güçlendirmek, özerk yerel yönetimleri desteklemek ve yeni kamu yönetimi yaklaşımlarını benimsemek adına kritik öneme sahiptir.

Bu çok katmanlı süreçte her bir aktör, yerel yönetimlerin daha etkili ve üretken çalışabilmesi hedefiyle gerekli olan yenilikçi ile katılımcı yönetim modellerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynar. Kamu kurumları, yerel yönetimlerle koordineli bir şekilde çalışarak politikaların yerel özelliklere uygun şekilde uygulanmasını sağlamalı, meslek örgütleri ise profesyonel standartları yükselterek sektörel gelişime katkıda bulunmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, vatandaşların sesini daha güçlü bir şekilde duyurarak yerel yönetimler üzerinde etkili

bir denetim mekanizması işlevi görebilir. Özel sektör temsilcileri ise, yenilikçi çözümler ve kaynakların etkin kullanımı yoluyla yerel yönetimlerin kapasitesini artırabilir.

Bu tür bir iş birliği, yerel yönetimlerin sadece kendi iç yapılarını değil, aynı zamanda yerel topluluklarla olan ilişkilerini de dönüştürür. Yerel halkın ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda şekillenen politikalar, toplumun her kesiminin katılımıyla daha da işlevsel hale gelir. Böylece, yerel yönetimler, sadece hizmet sunucu olmanın ötesine geçerek, yerel toplumun gelişimini ve kalkınmasını destekleyen dinamik yapılar olarak işlev görebilirler (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 2008: 25).

2.3. Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi

Kamu yönetiminin zaman içerisinde geçirdiği süreç, bir olgu olarak oldukça kadim zamanlara dayandırılabilir (Kalfa, 2011: 405). Kamu yönetimi, bilimsel incelemelerden önce de gerçek bir sosyal olgu olarak mevcuttu. Devletlerin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan kamu yönetimi, milattan önceki dönemlerde kurulan medeniyetlerde ve topluluklarda resmi olmayan şekillerde işlev görmüştür. Kamu yönetimi, bir disiplin olarak tanımlanmadan önce dahi, tarih boyunca çeşitli çağlarda farklı özellikler ve niteliklerle ele alınmıştır. Bu ele alınma süreci, ilk çağlardan modern döneme kadar uzanır (Parlak & Doğan, 2016: 47).

2.3.1. İlk çağ topluluklarında kamu yönetimi

İyi bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği ve yöneticilerin hangi özelliklere sahip olmaları gerektiği konusundaki tartışmalar, Antik Yunan dönemine ve hatta daha eski zamanlara dayanmaktadır (Kalfa, 2011: 405). İlk insan toplulukları, doğal güçler, yabani hayvanlar ve işgalcilere karşı korunmak için ortak yaşamı ve kader birliğini yönetme zorunluluğuyla karşılaşmışlardır. Tarih boyunca, yönetimle ilgili ilk işaretler, ilkel kabilelerin kendilerini korumak için oluşturdukları hendekler ve duvarlar; avlanma süreçlerindeki iş birliği ve doğal felaketlere karşı bir araya gelen dayanışma eylemleri şeklinde kendini göstermiştir (Parlak & Doğan, 2016: 47-48).

Bu süreçte, madenlerin keşfi, tarımın bulunması ve gelişmiş savaş aletlerinin icadı gibi gelişmeler, daha sistemli ve organize bir toplum yapısına yol açmıştır. İnsanlar, aile ve kabile düzeyinde başlayan yönetim faaliyetlerini, iş bölümü ve

uzmanlaşma arttıkça siyasi bir örgütlenme ve devlet yapısı altında sürdürmeye başlamışlardır. Tarihsel olarak, devletin ortaya çıkışı ile birlikte, kamu yönetimi de devletin toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirmede kritik bir rol üstlenmiştir (Parlak & Doğan, 2016: 48).

2.3.2. Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi

Tarihte ilk şehirlerin Doğu toplumları tarafından kurulduğu ve bu şehirlerin genellikle benzer bir yapıya sahip olduğu ve aynı fonksiyonları yerine getirdiği düşünülmektedir. İlk Doğu şehirleri, kuruluşlarına yol açan ve toplumsal sorunlara çözüm getiren başarılı liderlerini ve yöneticilerini yücelterek onları kutsallaştırmışlardır. Yönetici kadroların sağladığı, örgütlenmenin merkezi karakteri, yönetim süreçlerinin tek bir otorite tarafından yürütülmesi üzerine inşa edilmiş, onların tanrılaşmasına neden olmuştur. Dini semboller, şehirlerin kuruluşunda en önemli faktörlerden biridir. Bu şehirlerin merkezi, şehir planının ve diğer tanrıların tapınaklarını içeren bir kale olarak tasarlanmıştır (Mazı, 2008: 35-36).

Antik Yunanistan'da insanlar, polis olarak bilinen şehir devletlerinde yaşamışlardır. En bilinenleri Atina ve Sparta'dır (Ökte, 2008: 39). Antik Yunan siteleri, günümüz devlet yapılarından oldukça farklıydı; genellikle bugünkü kentlerden daha küçük yerleşim birimleriydi. Bu siteler, toplumsal bütünlük ve dayanışma barındırırken, aynı zamanda ayrı ve bağımsız yönetim ile hukuk sistemlerine ev sahipliği yapardı. Özellikle "polis" adı verilen bu kent devletleri, siyasi birliği temsil ederken, kendi yetkin siyasi toplum mitolojileri ile örgütlenmişlerdi. Antik Yunanlılar arasındaki siyasi örgütlenme, modern ulus-devlet yapılarından ziyade "polis" (kent/site-devleti) örgütlenmesine dayanıyordu (Parlak & Doğan, 2016: 49-50).

Polis, Antik Yunan dünyasında siyasi, sosyal, dini ve ekonomik olarak önemli bir rol oynamıştır. Antik Yunan'da, polis kurumunun hem dinin hem siyasetin hem de ekonominin ötesine geçip evrensel bir etki yaratamadığı gözlemlenmiştir (Yavuz, 2023:26). Polisler, savaş ittifakları dışında bir araya gelerek bütüncül ve egemen bir devlet yapısı oluşturmamışlardır. Ayrıca, Antik Yunan'da polis, demokrasinin kökenlerinin bulunduğu yer olarak kabul edilir. Antik Yunan demokrasisi, bazı eksikliklere rağmen genellikle "ileri derecede bir demokrasi" olarak nitelendirilir. Bu dönem, polis ya da şehir devletleri temelinde, demokratik

siyasal yapıya dayanan birbirinden bağımsız küçük devletlerin oluşumuna olanak tanımıştır (Parlak & Doğan, 2016: 49-50).

2.3.2.1 Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: sokrates'in rolü

Felsefenin doğuşu, insanların din veya otoriteye boyun eğmek yerine akıllarını kullanarak dünyayı anlamaya başlamasıyla başlar. M.Ö. 6-4. yüzyıllarda Yunan kent devletlerinde bu fikirselle değişimle birlikte doğanın işleyişi üzerine tartışmalar başlamıştır. Thales ve Miletos'lu¹ bilginler, ilahi güçlere atıfta bulunmadan doğanın işleyişini sorgulamıştır. Bu sorgulamalar, doğanın akılcı bir prensibe dayandığını ve değişimin ardındaki gerçeği aradığını gösterdi. Bu süreç, doğal çevreye yönelik soruların yanı sıra toplumsal, siyasal ve yönetimsel soruları da beraberinde getirdi. Sokrates'in yaşam tarzından hareketle ortaya çıkan "Adalet Nedir?" sorusu da toplumsal ve siyasal sorgulamaları tetikledi (Saydam & Kalağan, 2020: 658).

Sokrates, önceki filozofların çatışan argümanlarının gündelik yaşam üzerinde etkisi olmadığını düşünerek, "İyi Nedir?", "Doğru Nedir?", "Adalet Nedir?" gibi temel sorulara odaklanmıştır. Toplumun içine karışarak ahlaki ve siyasi konularda sorgulamalar yapmış, otoriteye meydan okumuştur. Ancak bu durum onun tehlikeli bir figür olarak algılanmasına neden olmuştur, çünkü sunacak bir öğretisi yoktu, Sokrates'in sadece soruları vardı (Saydam & Kalağan, 2020: 658). Sokrates, savunmasında kendisini toplumu uyararak düşünmeye ve harekete geçmeye zorlayan bir "at sineği" olarak tanımlamıştır (Platon, 2022: 49).

2.3.2.2. Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: Platon'un katkıları

Platon (M.Ö. 427-347), İslam felsefesinde Eflatun adıyla tanınır ve felsefe tarihinde büyük etkisi olan bir düşünürdür (Yavuz, 2023: 48). Platon, Sokrates'in en ünlü öğrencilerinden biriydi (Ökte, 2008: 44). Batı metafiziğinin öncüsü olarak kabul

¹ Miletos şehri, felsefi düşüncenin gelişimine önemli katkılarda bulunan bir okulun merkezi olmuştur. Bu okulun önde gelen düşünürleri olan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes, ortaya koydukları fikirler ve ele aldıkları problemlerle felsefe tarihinin ilk filozofları arasında yer almışlardır. Bu filozoflar, doğa olaylarını açıklamaya yönelik çabalarıyla, metafizik ve bilimsel düşüncenin temellerini atmışlardır. Düşünsel etkinlikleri, yalnızca dönemin düşünce yapısını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda sonraki felsefi akımlar üzerinde de derin bir etki bırakmıştır. (Yıldırım, 2019).

edilir ve ardından gelen düşünörlere derin izler bırakmıştır. Platon, yaşadığı toplum düzeni ile diğer toplum düzenlerini inceleyerek, insanların huzur ve mutluluğunun eksik olduğuna inanmıştır. Platon'un yaşadığı dönemde, Yunan toplumunda ekonomik güç ve kaynaklar aristokrasiden orta sınıfın ve halkın eline geçmiştir. Platon, aristokratik değerleri yüceltmek ve bunları maddi değil manevi temellere oturtmak istemiştir. Başka bir deyişle, antik Yunan aristokrasisi ve köleci toplumun oligarşisini savunmuştur. Bu nedenle, düşünceleri mevcut duruma değil, ideal olan duruma odaklanmıştır (Yavuz, 2023: 47-48). Bu sebepten dolayı, oligarşik yönetimlerde devlet adamları, vatandaşların savurganlıklarına ve ölçsüz harcamalarına göz yumma eğilimindedirler. Erdemli ve cesur bireylerin maddi açıdan zor durumda kalmalarına neden olurlar (Platon, 2021: 283).

Platon, siyasi yönetim biçimlerini beş ayrı kategori altında sınıflandırmaktadır. Bu kategoriler tiranlık, demokrasi, oligarşi, timarşi ve aristokrasidir. Platon'a göre, tiranlık, zorbalığa dayanan bir yönetim modeli iken, demokrasi halkın egemenliği ile tanımlanmaktadır. Oligarşi, ekonomik güce sahip olan zenginlerin yöneticiliği anlamına gelirken; timarşi, şan ve şeref peşinde koşan bireylerin hâkimiyetini ifade eder. Aristokrazi ise soyluların yönetim biçimi olarak öne çıkmaktadır. Platon, en ideal yönetim şeklinin aristokrazi olduğunu savunur. Bununla birlikte, tüm yönetim sistemlerinin zamanla yozlaşacağına ve demokrasinin de despotizme dönüşme eğilimi göstereceğine inanır. Bu düşünceler, Platon'un siyaset felsefesindeki temel endişeleri yansıtarak, yönetim biçimlerinin geçiciliği ve erdem eksikliğine vurgu yapmaktadır (Aktan, 2016: 3).

Platon, Atina demokrasisinde vatandaşlar arasındaki farklılıkları göz ardı ederek eşit adaletin sağlanması gerektiğini savunan "geometrik eşitlik" ilkesini benimsemiştir. Geometrik düşüncenin kent planlamasındaki yansımaları, Platon'un düşüncelerini etkilemiştir. İdeal bir kent tasarımında, nüfusun 5040 bireyle sınırlandırılmasını öneren Platon, aynı zamanda kentin topraklarının da eşit parçalara bölünerek 5040 parçaya ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Platon'un hem sosyal hem de fiziksel düzeni sağlama konusundaki düşüncelerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Geometrik eşitlik ilkesi, toplumsal adalet arayışında düzenli ve dengeli bir yapının önemini ortaya koymaktadır (Mazı, 2008: 40).

Platon'a göre, adalet, her sınıfın kendi rolünü yerine getirmesi anlamına gelir. Köleler köleliklerini yapmalı, işçiler çalışmalı ve yöneticiler yönetmelidir. Bu şekilde, adalet devletin çıkarlarına uygun bir hal alır. Platon'un sınıf ayrıcalıklarını adil olarak görmesi, onun kast sistemini desteklediğini gösterir. Platon, adaleti bireyler arasında değil, bütün devlet sınıfları arasındaki ilişki olarak görür. Eğer devlet sağlıklı, güçlü, birlikte hareket eden ve istikrarlıysa, o zaman adil olabilir (Karakaya, 2017: 160).

Platon'a göre, Devletin yönetiminde Filozof Kral olarak görev yapacak olanlar, yüksek eğitimden geçerek belirlenirler (Ökmen & Demir, 2010:24). Platon'un önerisine göre, ideal bir devlette, yönetimi sürdürecekt olanlar arasında filozoflar bulunmalıdır. Bu filozoflar, devletin başında kral olmalı veya krallar filozof olmalıdır. Yani, Platon'a göre, gerçek anlamda bilgeliğe sahip olan ve hakikati arayan kişiler, devletin liderliğini üstlenmelidir. Bu, toplumun en yüksek değerlerinin ve ideallerinin yönetimde yansıtılmasını sağlayabilir (Platon, 2021: 182).

2.3.2.3 Antik Yunan şehir devletlerinde ve filozoflarında kamu yönetimi: Aristoteles'in etkisi

Aristoteles (M.Ö. 384-322), Antik Yunan felsefesinde sistemli düşüncüyü ilk kez çağdaş anlamda temsil eden bir filozoftur. Öncül bilgileri toplamış, bunları ayırtmış, sınıflandırmış, eleştirmiş ve bütünleştirmeye çalışmıştır. Eflatun'un öğrencisi olmasının yanı sıra, onun düşüncelerine büyük eleştiriler getirmesiyle de tanınır. Akademia'da, Platon'un okulunda, uzun yıllar öğretmenlik ve öğrencilik yapmıştır. Aristo, özellikle doğa bilimlerine büyük bir ilgi göstermiş ve bu alanda derinlemesine çalışmıştır. Bu durum, Eflatun'un felsefi yaklaşımından önemli ölçüde ayrılmasına yol açmıştır. Politika ve Nikomakhos Ahlakı gibi eserleri aracılığıyla, Aristo aynı zamanda ekonomik ve toplumsal konuları da incelemiştir (Ökte, 2008: 53).

Aristo'ya göre, bir devletin pratik olarak yerine getirmesi gereken altı temel işlev bulunmaktadır. Bu işlevler, gıda temini, sanat ve zanaatların desteklenmesi, savunma araçlarının edinimi, iç düzenin sağlanması ve askeri konular, kamusal ibadetlerin düzenlenmesi ile en önemli olanı, kamu yararını gözeterek karar alma ve adalet mekanizmalarının işletilmesidir. Bir devlet, bu hizmetleri etkin bir biçimde sunabilmek için uygun bir yapılandırma ve organizasyon modeli geliştirmelidir.

Çiftçiler, zanaatkarlar, askerler, mülk sahipleri, din adamları gibi farklı sınıfların yanı sıra, kamu yararı hakkında karar verecek bir organın bulunması da önemlidir. Aristo, yasa koyucunun en önemli görevlerinden birinin gençlerin eğitimi olduğunu belirtir. Eğitim, her birey ve toplum için aynı olan iyiliği öğretmelidir ve yasa koyucunun bu konuda vatandaşların zihinlerine etki etmesi gerekmektedir. Eğitimin, insanların iyilik yapmadan önce eğitilmesi ve alışkanlık kazanması gerektiğini vurgular.

Toplum, hükümet yetkililerinin ortak çıkar değerlerine ulaşmasına bağımlıdır. Bu nedenle, kamu yöneticilerinin, demokrasinin etik güçlerini yansıtan değerleri ve erdemleri onaylamak için zorlayıcı ve kısıtlayıcı sınırlamalarla yüzleşmeleri gerekir. Demokratik ruha sahip kamu hizmeti, koşulsuz bir şekilde ortak çıkarlara bağlılık gerektirir. Bunun için azı yeterli değildir; fazlasına da ihtiyaç yoktur (Akt. Ökmen & Demir, 2010: 25-26).

Aristoteles'e göre, klasik kentler, iyi bir yaşam sürmek için uygun bir yol sunar. İnsanlar, bir kentte (polis) yaşamak üzere tasarlanmıştır. Kent sakinleri, doğal düzeni esas alarak sürdürülebilir bir yaşam alanı oluşturmayı amaçlayan bir kent tasarımı geliştirmiştir. Aristoteles'e göre, ideal bir kentin nüfusu belirli bir dengede olmalı; ne fazla ne de az olmalıdır. Aile, günlük gereksinimleri karşılamak için yeterlidir, ancak daha büyük amaçlar için (örneğin savunma için) yetersizdir. Bu nedenle, ailelerin birleşmesiyle köyler oluşmuştur. Ancak köyler, bazı açılardan (örneğin erdem gelişimi açısından) yetersizdir. Birçok köyün birleşmesiyle polis (kent devleti) doğmuştur.

Aristoteles, kentsel alanın yönetim biçimleri üzerine de çeşitli düşünceler geliştirmiştir. Oligarşik veya monarşik yönetimler için akropolün savunma sistemlerine vurgu yaparak, bu yapının krallar, oligarklar ve tiranlar için yeterli bir koruma sunduğunu ifade eder. Akropol² hem dış tehditlere hem de iç ihanetlere karşı bir güvenlik sağlamaktadır. Öte yandan, demokratik yönetim anlayışında toplumun tamamının korunması öncelikli hedef olarak belirlenir. Bu bağlamda, akropolün özel bir savunma mekanizması ile donatılması ve silahlı işgale maruz kalması, anti-demokratik bir yönetimin veya yabancı hâkimiyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilir (Mazı, 2008: 40-41).

² Akropol, bir şehrin yüksekçe bir noktasında bulunan bir tahkimat konumudur ve genellikle Tanrılara adanmış önemli tapınakların yanı sıra idari merkezleri barındırır (Göküş, 2023: 10).

Aristo, siyasal yönetim biçimlerini altı temel kategori altında inceler. Tiranlık, tek bir kişinin keyfi zorbalıkla yönettiği bir sistemdir. Monarşi ise, bir kişinin, toplumun çıkarlarını gözeterek egemenlik yetkisini elinde bulundurduğu yönetim şeklidir. Oligarşi ise, belirli bir zümrenin kendi çıkarlarını halkın çıkarlarının önüne koyarak yönettiği sistemdir. Aristokrasi ise, belirli bir zümrenin halkın çıkarlarına hizmet ettiği yönetim biçimidir. Demokrasi ise, çoğunluğun kendi çıkarlarını gözeterek oluşturduğu ve uyguladığı yönetim biçimidir. Aristo'ya göre, en uygun yönetim modeli "polity" olarak tanımlanmaktadır. Platon'dan farklı olarak, Aristo demokrasiye daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşır ve ideal yönetimi "polity" olarak adlandırır (Aktan, 2016: 3-4).

2.3.2.4. Platon ve Aristoteles'in kamu yönetimine katkıları: Antik Yunan şehir devletlerindeki rolü

Batı siyasi düşüncesinin evrimine büyük etkisi olan Antik Yunan filozofları Platon ve Aristoteles, demokrasiyi asla ideal bir yönetim biçimi olarak kabul etmediler. Onların görüşüne göre, yönetici sınıf sadece politik ve askeri alanlarda yer almalıydı, üreticiler ise daha çok onların gereksinimlerini karşılamalıydılar (Yavuz, 2023: 28).

Kamu hizmeti idealinin en etkili ifadeleri, özellikle Aristo'nun "Politika" ve Platon'un "Devlet" adlı eserlerinde yer almaktadır. Bu idealin temelinde, siyasetçi veya yönetici konumundaki kamu görevlilerinin, kişisel çıkarlarını bir kenara bırakarak kamu yararına hizmet etme sorumluluğu yatmaktadır. Kamu hizmetkârı olarak, bireyin kendi menfaatlerinden ziyade toplumun ihtiyaçlarına öncelik vermesi büyük önem taşımaktadır. Bu anlayış, etkili bir kamu yönetiminin ve sosyal adaletin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır (Ökmen & Demir, 2010: 23).

Platon ve Aristo'nun siyasal yönetimler hakkındaki görüşleri ve yaptıkları sınıflandırmalar, sonraki düşünürler üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Modern demokrasinin öncü isimlerinden olan St. Thomas Aquinas, John Locke, Montesquieu ve J.J. Rousseau gibi önemli düşünürler, Platon ve Aristo'nun teorilerinden esinlenerek kendi demokrasi anlayışlarını oluşturmuşlardır. Bu düşünürler, Platon ve Aristo'nun temel kavramlarına dayanarak demokrasinin doğasını ve işleyişini derinlemesine incelemiş ve bu konuda kendi özgün katkılarını sunmuşlardır (Aktan, 2016: 4).

2.3.3. Feodalizm ve ortaçağ'da kamu yönetimi

Ortaçağ tarihinde genellikle kabul edilen perspektife göre, M.S. 476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile Türklerin İstanbul'u ele geçirdiği 1453 yılı arasındaki zaman dilimine referans vermektedir (Gündüz, 2020: 42). “Feodalite” terimi, Ortaçağ döneminde özgün aile yapıları, miras uygulamaları ve aristokratik oluşumların gelişimini açıklamada kullanılmıştır. Avrupa'nın farklı bölgeleri, coğrafi ve zaman bazlı olarak çeşitli farklılıklar göstermekteydi. Aile bağları ile feodal ilişkilerin arasında zaman zaman örtüşmeler olduğu ve birinin diğerini etkilediği öne sürülmüştür (Gümüş, 2010: 48).

Feodalizm, toprağa dayalı bir sistem olup, dini ve sosyolojik yapıyı destekler (Gündüz, 2020: 46). Toprağı mülkünde bulunduranlar, genellikle siyasi iktidarın da sahibi konumundadır (Köktürk, 2011: 79). Ancak, sadece dini faktörler bu gücü desteklemekte yetersizdi. Bu yüzden Katolik Kilisesi, Hristiyan inancına eski bilimleri öğreti olarak eklemeyi tercih etti (Saydam & Kalağan, 2020: 659). Bu sistem, halkı farklı sınıflara ayırır ve aristokrasinin egemen olduğu bir ortamda, Kilise önemli bir rol oynar. Kilise, örgütlü yapısı, geniş toprakları ve dini etkisiyle dönemin en güçlü politik ve ekonomik kurumlarından biridir. Bu nedenle, feodal sistem Tanrı'nın isteğiyle uyumlu bir sistem olarak lanse edilir. Feodalizm öncesi Avrupa'da üretim, bazı bölgelerde kölelik sistemine, bazılarında ise ilkel toplum yapısına dayanıyordu. Feodal sistem, kölelik ve ilkel toplum düzeninin yerini alarak ortaya çıkar (Gündüz, 2020: 46).

Ortaçağ, esasen tarıma dayalı bir sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel düzenin hâkim olduğu, merkezi otoritenin zayıfladığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde, Hristiyanlığın temsilcisi olarak Kilise, toplumda önemli bir örgütlenme ve otorite unsuru haline gelmiştir. Bu çerçevede, Kilise hem dini inançların hem de sosyal ilişkilerin biçimlenmesinde kritik bir rol oynamıştı (Parlak & Doğan, 2016: 51).

Ortaçağ'da, dünyevi otoriteyi egemenliği altına almaya çalışan Kilisenin yanı sıra, feodalite, toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki düzenin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hükümdarlar, lordlara karşı kendilerini zayıf hissettiğinde, Kiliseden yardım talep etmişlerdir. Bu nedenle, Ortaçağ'da feodalite, Kilisenin gücünün artmasına yol açmıştır (Akt. Dinçkol, 2006: 54).

Feodalite, Avrupa'da merkezi otoritenin belirgin bir şekilde zayıfladığı ve kent yaşamının azaldığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Gündüz, 2020: 54). Feodal düzenin siyasi organizasyonunda, kralın yetkisi sınırlı ve mutlak egemenlikten yoksundur. Kralın altında, hiyerarşik bir yapı içinde birbirlerine bağlı soylular bulunur. Bu soylular, üst lord veya lord gibi unvanlarla tanımlanır (Köktürk, 2011: 80).

Bununla birlikte, Ortaçağ boyunca Avrupa'da, feodal sosyal ve siyasi düzenlerin varlığı sayesinde Kilise, dini argümanlar, geleneksel ritüeller ve tarımsal refah üzerine kurulu zenginlikleriyle otoritesini sürdürmüştür. Bu çağda, devletin yerini feodal lordlar ve manastırlar almış, güç dağılımı ve yönetim yapısı oldukça parçalanmıştır. Bu durum, Avrupa'nın siyasi ve toplumsal dokusunda karmaşıklık ve çeşitlilik yaratmış, merkezi otoritenin zayıflığına ve bölgesel feodal lordların güçlenmesine neden olmuştur (Parlak & Doğan, 2016: 52).

Ulusal feodalizm yaklaşımlarının ironik sonuçlarına örnek olarak, İngiliz feodalizminin İngiliz Ortaçağ devletinin güçlülüğünü açıklarken, Fransız feodalizminin ise Fransız Ortaçağ devletinin zayıflığını açıklamak için kullanıldığı görülür. Benzer şekilde, Fransa'da merkezi yapı zayıf olduğu için Fransız feodalizmi kendi içinde gelişirken, İngiltere'de merkezi yapı güçlü olduğu için İngiliz feodalizmi farklı bir seyir izlemiştir (Gümüş, 2010: 43).

Feodal üretim tarzı, Batı Avrupa ile bazı Akdeniz ülkelerinde, örneğin İtalya, İspanya ve Bizans'ta, Antik dönemdeki kölelik sisteminin sona ermesiyle ortaya çıkmıştır. Sınıfsal yapı, toprak feodal lordlarının (derebeylerinin) tam mülkiyetine ve sınırlı mülkiyete sahip köylü sınıflarına dayanır. Feodal lordlar, emir altındakileri korur ve geçindirirken bu sistemi uygulamışlardır. Fransa'da 9.yüzyılın sonlarından itibaren, derebeyleri aileleriyle birlikte yerleşip topraklarını yönetebilmek ve geçimlerini sağlayabilmek için köylülere belirli bir arazi parçası vermişlerdir. Feodalizm, Batı dünyasına özgü bir sistem olarak değerlendirilmelidir; diğer medeniyetlerde bu tür bir yapı benzer bir şekilde gelişmemiştir ve evrensel bir nitelik taşımamaktadır (Gündüz, 2020: 47).

Feodal sistemde, üretim araçlarıyla birlikte askeri güç de feodal soylular arasında dağıtılmıştır. Merkezi bir ordunun profesyonel askerlerden oluşmasının kral için maliyetli olması nedeniyle, bu askeri ihtiyacı feodal soylular karşılamıştır.

Dolayısıyla, kralın savaşlardaki başarısı, feodal yapının desteğine bağlı hale gelmiştir. Feodal dönemde, kalelerin güç kullanılarak ele geçirilmesi zor olduğu için, feodal soylular, şövalyeleriyle birlikte kale surlarının arkasına çekilerek kralın gücünden korunmuşlardır. Bu durum, feodal soyluların bağımsızlıklarını pekiştirdiği gibi, kralların mutlak egemenlik kurmalarını da engellemiştir. Feodal devletin siyasi yapısının en belirgin özellikleri arasında parçalanmışlık ve yerelcilik bulunmaktadır (Köktürk, 2011: 80).

2.3.4. Feodalizmin çöküşü ve kamu yönetimi perspektifinden kapitalizm

Avrupa'da 14. yüzyıldan sonra ekonomik olarak güçlenen kentlerin ortaya çıkması, kentli bir orta sınıf olan burjuvazinin³ zenginliğini ve refah seviyesini artırmasıyla sonuçlandı. Bu durum, diğer sosyo-ekonomik gelişmeleri (sanayi devrimi ve kapitalizm) ve siyasal-kültürel değişimleri (aydınlanma, modernizm ve Fransız devrimi) de tetikledi. Feodalizmin Avrupa'da yaşadığı çözüme veya çöküş, yeni bir tarihsel dönemi başlatmıştır. 15. yüzyılın ortalarında başlayan Rönesans; 16. yüzyıldaki Reformasyon; 17. yüzyıldaki akıl çağı veya kartezyen felsefe ve 18. yüzyıldaki aydınlanma dönemi, bu değişime belirli bir yön ve ivme kazandırmıştır (Parlak & Doğan, 2016: 52).

Rönesans ve Reform hareketleri, düşünce özgürlüğünün önünü açarak dinin baskıcı etkisini azaltmıştır. Rönesans düşüncesine göre, dünya bu kadar zengin ve çekici olduğundan, diğer dünyalara odaklanmak ve onlara hazırlık yapmak anlamsızdır. Matbaanın icadıyla birlikte din kitaplarının basılması ve halkın bunları okuma imkânı bulması sağlanmıştır, bu da devletin laik karakterini güçlendiren bir adım olmuştur (Dinçkol, 2006: 54). Bu dönemler, Avrupa'nın toplumsal, kültürel ve

³ "Burjuva" terimi, sözlük anlamı itibarıyla orta sınıfa mensup olan ve kapitalizmin çıkarlarını destekleyen bireyleri ifade ederken, "burjuvazi" ise toplum içindeki orta sınıflar ve kapitalist sınıfı tanımlar. Sosyoloji ve siyaset teorisinde "burjuvazi" teriminin kullanımı, özellikle Marx ve Marksist düşünürlerin etkisiyle şekillenmiştir. Kelime kökeni açısından "burjuva", "burg," "borough" ve "borgo" gibi kavramlardan türetilmiştir. Avrupa'da Karolenj İmparatorluğu'nun çöküşü ve prenslerin bağımsız birer otorite olarak güç kazanmalarının ardından, komşu prensliklere, İskandinavlara ve Müslümanlara karşı güvenliği sağlamak amacıyla "kale"ler inşa edilmiştir; bu yapılar da bahsedilen kavramlarla anılmıştır. "Burg," bu bağlamda "kale-kent" olarak tanımlanabilir. Ancak bu dönemde "burg," ticaret ve sanayi açısından bir özellik taşımamaktadır. Dolayısıyla, "burg"lar ekonomik, hukuki ve toplumsal açıdan bir "kent" niteliği göstermemiş, daha çok savunma ve yönetim merkezleri olarak işlev görmüştür. 10. yüzyıldan itibaren ticaretin artmasıyla birlikte genişleyen "burg"ların etrafında "novus burgus" ya da "yeni kentler" (tüccar kale-kentleri) ortaya çıkmaya başlamış ve burada yaşayanlar, 11. yüzyılın başlarından itibaren "burjuva" (kentsoylu) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu terimin ilk bilinen kullanımı Fransa'da 1007 yılında gerçekleşmiş, ancak toplumda yaygınlaşması zaman almıştır (Dinçaslan, 2021: 530).

ekonomik alanlarda önemli dönüşümler yaşadığına işaret ederken, feodalizmin çöküşü de bu dönemlerin temelini oluşturmuştur (Parlak & Doğan, 2016: 52).

Mutlak krallıkların yükselişi, ateşli silahların savaş alanlarında kullanılmasının ardından gerçekleşmiştir. Topun ortaya çıkması, kalelerin savunma avantajını yitirmesine neden olmuş ve feodal soyluları krala bağımlı hale getirmiştir (Köktürk, 2011: 80). Bu durum, feodalitenin siyasi düzen içindeki konumunu güçlü ve mutlakiyetçi monarşilere bırakmıştır (Dinçkol, 2006: 54).

Uzun mesafeli ticaretin gelişmesi, feodal beylerin lüks mallara olan talebinin artması, basit mal ve gıda ticaretinin başlaması ile emeğin köylerden şehirlere göçü, feodalizmin çöküşüne yol açan faktörler arasında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, feodalizm, dışsal bir olgu olan “değişim için tüketim” anlayışının belirmesiyle birlikte zayıflamaya başlamıştır (İyiekici, 2021: 226-227).

Kıta Avrupa'sında 12 ve 13. yüzyıllarda başlayan kentleşme ve 14 ile 15. yüzyıllarda artan ticari faaliyetler, geçiş sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 16. yüzyılda, kapitalist⁴ üretim tarzının hızlanmasıyla birlikte, bir dizi ekonomik ve sosyal gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler arasında, manifaktür üretim yapısının ortaya çıkması öne çıkmaktadır. Bu süreçte işçi sınıfı, sistemli bir şekilde üretimden bağımsızlaştırılmış ve yaşamlarını sürdürebilmek için emeklerini satmak zorunda kalmıştır.

Avrupa'nın nüfusu, 14 ile 16. yüzyıllar arasında nispeten istikrarlı bir seyir izlemiş, ancak 1600'lerin başında hızla artarak yaklaşık 70 milyona ulaşmıştır. Bu hızlı nüfus artışına özellikle İngiltere'de 13. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan çitleme hareketi⁵ eşlik etmiştir. Feodal soylular, çitleme hareketinin etkisiyle ve artan nakit ihtiyacını karşılamak için topraklarını tekstil atölyelerinin ihtiyaçlarına uygun hale getirmiştir. Bu durum, tekstil atölyelerinde ve çiftliklerde işgücü talebini

⁴ Kapitalizm, feodalizmin çöküşünden bugüne kadar Batı dünyasında hâkim olan ekonomik sistemdir. Kapitalizm terimi, üretim araçlarının özel sahipleri ile emeklerini sermayesiz işverenlere satan özgür işçiler arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılır (Nakiboğlu & Dugan, 2023: 1105).

⁵ Çitleme hareketi, toprağın ticarileştirilmesi olarak da bilinir ve devlet topraklarının büyük toprak sahipleri tarafından özelleştirilmesini içerir. Bu süreçte, tarım yasalarıyla birlikte halkın kullanım hakları ellerinden alınarak ortak alanlardan mahrum bırakılmıştır. Bu dönem, insanların topraktan koparıldığı ve satacakları başka bir şeyleri olmayan bir zaman dilimini ifade etmektedir (Bilgiç, 2020: 4).

artırmıştır, böylece emek gücü talebi doruğa çıkmıştır (Nakiboğlu & Dugan, 2023: 1110).

Burjuvazinin yükselişi, kapitalizmin doğuşuna yol açmıştır. Kapitalizm, kendine has bir üretim modeli ve toplumsal yapı oluşturma süreci mantığıyla karakterizedir ve yönetim sistemlerinde çeşitliliğin ve esnekliğin sağlanmasına katkıda bulunur. Bu süreç, ekonomik olarak güçlenen burjuvazinin feodalizmi aşması ve kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir toplumsal düzen oluşturmaları olarak yorumlanabilir. Kapitalizmin yükselişi, feodalizmin yerini alarak modern toplumun temelini oluşturmuştur.

Modern devletlerin oluşumu, kamu yönetiminin resmi bürokrasiyle kurumsallaşması, sanayi devriminin başlaması ve kapitalizmin gelişmesi arasında derin bir ilişki bulunmaktadır. Bu süreçler birbirini etkileyerek, belirli bir toprak parçası üzerinde ulus tabanlı bürokratik bir yapılanma oluşturmuştur (Parlak & Doğan, 2016: 53-54).

Feodalizmin çöküşünden sonra, yeni kıtaların keşfi ve buradaki değerli madenlerin para ekonomisini geliştirmesi, yüksek fiyatlar ve artan ticaretin teşvikiyle ticari kapitalizmin başlangıcını oluşturmuştur. Bu süreçte, kapitalistlerin daha fazla kâr elde etmek için kredi sistemini kurumsallaştırması ve yaygınlaştırması dikkate değerdir. Bu durum, iç ticaretin ve uluslararası ticaretin para ekonomisiyle genişlemesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, kapitalist sistemin büyümesini hızlandırmıştır.

Kapitalist sistemin ilerlemesiyle, sermaye birikimi önemli ölçüde artmış ve kâr kavramı, kapitalistler tarafından meşru hale gelmiştir. Ticaretin genişlemesi ve sermaye birikiminin artışı, emeğin edinilmesi veya kiralanması süreçlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde, değer kavramı para birimiyle ölçülmeye başlamış ve servet, başarının ana belirleyicisi haline gelmiştir (Aydemir & Genç, 2018).

2.3.4.1. Max Weber'in analizinde kapitalizm, bürokrasi ve demokrasi: modern toplumun yapısal unsurları

Weber'e⁶ göre, modern toplumun temeli, insanların bireylerden ziyade yasalar tarafından yönetilmesidir. Bu hukuki otorite, toplumun merkezinde yer alır ve bireylerin davranışlarını düzenler. Bürokrasi ise, bu rasyonel ve tarafsız gücün bir örneğidir. Bürokratlar, kişisel duygular ve tercihlerden arındırılmış bir şekilde hareket ederler ve hukuku herkese eşit bir biçimde uygularlar. Kendileri de üstlerine bağlıdırlar ve sadece büro içinde belirlenen görevleri yerine getirme yetkisine sahiptirler. Weber'e göre, memurlar büro dışında hiçbir meşru güce sahip değildir ve sadece büro içindeki hiyerarşik yapıya bağlıdırlar. Bürokrasi, büyük çaplı idari işleri organize etmek ve örgütsel hedeflere ulaşmak için tasarlanmış bir yapıdır, bu da çok sayıda bireyin rasyonel bir şekilde koordine edilmesini sağlar (Özer, 2020).

Weber'e göre, demokrasi ile bürokrasi arasındaki dinamik, modern toplumda önemli bir gerginlik kaynağıdır. Demokratik süreçlerin etkin bir şekilde işlemesi için gerekli olan soyut hukuki çerçeve, yeni bir yerleşik tekelin oluşumuna yol açabilir. Öte yandan, demokratik hakların genişlemesi, bürokratik merkeziyetçiliğin artışı zorunlu hale getirirken, bu durumun tersinin sağlanması oldukça zordur. Weber, temsili demokrasinin ilerlemesinin, bürokratik memur sınıfının mutlak kontrolünü sınırlayabilecek en etkili yöntemlerden biri olduğunu ileri sürmektedir.

Weber, "denetimsiz bürokratik tahakküm" ihtimalini, Bismarck'ın iktidardan ayrılmasının yarattığı siyasi liderlik boşluğunun en ciddi tehditlerinden biri olarak değerlendirmiştir. Ona göre, temsili demokrasinin gelişimi, bu durumu bertaraf etmenin en önemli yollarından biridir. Bu çerçevede, demokratik mekanizmaların güçlendirilmesi, bürokratik gücün kontrolsüz bir şekilde artmasını önlemek için hayati bir öneme sahiptir. "Yapılması gereken tek seçim vardır: ya 'makine'yle birlikte liderlik demokrasisi (*Führerdemokratie*) ya da lidersiz demokrasi- yani, mesleği olmayan, bir lideri lider yapan tek şey olan içsel karizmatik nitelikleri olmayan 'profesyonel siyasetçilerin' tahakkümü" (Giddens, 2024: 32-33).

⁶ Max Weber, 21 Nisan 1864'te Erfurt'ta doğmuştur. Zengin bir tekstilci ailesinin çocuğu olan babası hukuk alanında faaliyet gösterirken, annesi liberal, kültürlü, dindar ve hümanist bir figürdür. Weber, eğitimine Heidelberg Üniversitesi'nde hukuk bölümünde başlamış; daha sonra Strasbourg'da askerliğini tamamlayarak eğitimine bir süre ara vermiştir. Ardından Berlin ve Göttingen üniversitelerinde öğrenim hayatını sürdürmüştür (Öktem, 1994: 370-371).

2.3.4.2. Max Weber ve sanayi devrimi çağında ekonomi

Max Weber, Almanya'nın sanayi ve yönetsel devrimini derinlemesine inceleyerek, bu analizler genellikle diğer ülkelerdeki modernleşme süreçlerini anlamak için bir kılavuz haline gelmiştir. 19. yüzyılın başında, Almanya'nın sanayileşme sürecinde yaşadığı değişimleri detaylı bir şekilde ele almıştır. Weber, Almanya'nın siyasi birliğini Prusya liderliğinde sağlamanın, ancak sanayileşme yoluyla mümkün olabileceğini belirtmiştir (Saydam & Kalağan, 2020: 663).

19.yüzyılın büyük bir bölümünde Almanya, özellikle siyasi birlik eksikliği ve İngiltere'ye kıyasla daha düşük sanayi gelişimi ile bu iki ülkenin gerisinde kalmıştı. Ancak, sanayinin etkileri, 19. yüzyılın son yirmi yılında kendini daha belirgin bir şekilde hissettirmeye başladı ve bu süreç, İngiltere'deki klasik kapitalizmin gelişiminden farklı bir toplumsal ve siyasi yapı içinde gerçekleşti. İngiltere'deki sanayi devrimi, önceki "uzlaşmaya dayalı" sosyal düzenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı.

Weber, 1895 yılında Almanya'nın geleceği açısından kritik bir sorun olarak, ekonomik refaha ulaşmış burjuvazinin ülkenin liderliğini üstlenebilecek yeterlilikte bir siyasi bilinç geliştirip geliştiremeyeceğini değerlendirmiştir. Modern bir devlette liderliğin, belirli bir azınlığın ayrıcalığı olması gerektiğini, bu durumun da modern zamanların kaçınılmaz bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Weber'e göre "demokrasi" anlayışının, bireylerin birbirleri üzerindeki tahakkümünü sona erdirebileceği düşüncesi, son derece utopik bir (Giddens, 2024: 30-32).

2.3.4.3. Max Weber ve devletin ekonomiye müdahalesine karşı duruşu

Weber, belirli sektörlerin, örneğin sigorta ve madencilik gibi, devlet gözetimine tabi tutulmasının hem mümkün hem de gerekli olduğunu savunmaktaydı. Ancak, ekonominin diğer alanlarının kamusallaştırılmasından kesinlikle kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik düzenin serbest piyasa dinamikleriyle uyumlu bir şekilde sürdürülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Weber, devletin belirli sektörleri denetlemesinin, özellikle riskli veya kritik alanlarda toplumun çıkarlarını korumak için gerekliliğine inanıyordu. Bununla birlikte, genel olarak ekonominin kamusallaştırılması, bireysel özgürlükleri ve rekabeti kısıtlayabilir ve ekonomik etkinliği azaltabilir. Dolayısıyla, Weber devlet

müdahalesinin dengeli ve ölçülü olması gerektiğini savunuyordu (Giddens, 2024: 38).

2.3.4.4. Weber'in analizinde protestan ahlakı ve devletin şiddet tekeli

Orta Çağ'ın sonlarına doğru, siyaset bilimi alanında iktidar, egemenlik, otorite ve meşruiyet kavramlarının önemi belirgin bir şekilde artmıştır. Özellikle, kapitalizm ve Protestanlık arasındaki ilişki bağlamında, devletin düşünsel olarak sağlam bir temele ve meşru bir zemine ihtiyacı olduğu açıkça ortaya çıktı. Bu dönemde, devletin rolü ve yetkileri, toplumsal yapıların ve ekonomik sistemlerin değişimiyle birlikte yeniden değerlendirilirken, devletin meşruiyeti ve otoritesi de sorgulanmaya başlandı. Yeni ekonomik ve dini dinamikler, devletin hukuki ve siyasi temellerini belirlemede önemli bir etkiye sahipti, bu nedenle düşünsel bir sağlamlık ve meşruiyet arayışı kaçınılmazdı (Öktem, 1994: 377-378).

Weber'in metodolojik görüşlerinin temel unsurları, Protestan Ahlakı üzerindeki çalışmaları sırasında geliştirilmişti. Bu perspektifler, genellikle Batı kapitalizminin evrim sürecine ve özel olarak Almanya'nın sosyal ve siyasi yapısına dair yapılan analizlerin sistematik hale getirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Weber'in düşünceleri, bu analizlerin şekillenmesinde belirleyici bir "girdi" sağlamıştır (Giddens, 2024: 52).

Devletin meşruiyeti, rasyonel temellere dayanır. Bu temel genellikle tek yönlü ya da karşılıklı bir sözleşme olgusunu içerir. Başka bir deyişle, ya bir üst otorite bir dizi kuralı belirleyerek devleti kurar; ya da insanlar bir araya gelip kuralları belirleyerek devleti oluştururlar (Öktem, 1994: 383).

Weber, siyasi yazılarında Lutherlik ile Prusya devletinin büyümesi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu açıkça belirtir. Protestanlık, devleti bir şiddet aracı, ilahi bir kurum ve özellikle de meşru bir güç kaynağı olarak meşrulaştırma işlevi görmüştür. Luther, savaşla ilgili ahlaki sorumluluğu bireylerden alıp devlet otoritesine transfer ederek, dini inançlar dışında her konuda bu otoriteye itaat etmenin herhangi bir suçluluk hissi yaratmayacağını ifade etmiştir. Weber'e göre, meşru şiddet tekelinin devletin elinde bulunması, Protestanlığın ve Luther'in düşüncelerinin devletin güçlendirilmesinde ve otoritesinin sağlamllaştırılmasında oynadığı kritik rolü vurgular (Giddens, 2024: 44-45).

2.3.5. Türkiye'de kamu yönetiminin gelişimi: tarihsel süreç ve değişim dinamikleri

Selçukluların liderliğinde Türk boyları, 1071'den itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başladı. Alparslan, Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatoru Diogenes'i yenerek Konya merkezli Selçuklu İmparatorluğu'nu kurdu. Bu imparatorluk, Türk boylarının konfederasyonu olarak her biri kendi lideri tarafından yönetiliyordu. 1243'te Moğollar tarafından yenilgiye uğrayan Selçuklular, Moğol vasallığı⁷ altında beyliklerini bağımsız ilan ettiler. Osmanlıların kökeni ise Selçuklu beyi Ertuğrul'a dayanır; Ertuğrul, Ankara yakınlarında topraklar alarak Selçuklulara bağlı bir boya liderlik etmiştir. Osman Bey, 1298'de tahta çıktığında Selçuklu hükümdarıyla sadakatini sürdürmüş ancak III. Keykubat'ın azledilmesiyle bağımsızlığını ilan etmiştir.

İslam dünyası, köle orduları konseptini biliyordu fakat devşirme sistemi, Hristiyan topraklarından gençleri askeri ve yönetici olarak eğitme pratik bir yeniliktir. XVI. yüzyıla gelindiğinde Osmanlılar, ekonomik bağlamda dünya ticaretine dayalı bir devlet olarak yeniden yapılandı. Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde genişleme stratejilerini ekonomik kazanımlarına odaklanarak belirlemiş ve bu politikalar doğrultusunda sınırlarını genişletmiştir, nihayetinde mevcut sınırlarına erişmiştir (Ahmad, 2022: 3-17).

İngiltere'de, bu dönüşüm 1640 ile 1688 yılları arasında gerçekleşen 'Muhteşem Devrim' ile somutlaşmıştır. Bu devrim, monarşinin gücünü kısıtlayarak parlamenter sistemin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Benzer bir süreç Fransa'da 1789 ile 1815 yılları arasında meydana gelen devrimle yaşanmıştır. Fransız Devrimi, toplumsal eşitlik, bireysel haklar ve ekonomik özgürlük taleplerinin yükselmesiyle, burjuvazinin politik alandaki rolünü belirgin hale getirmiştir. Böylece, feodal yapının yerini daha dinamik bir ekonomik sistem olan kapitalizme bırakması, Avrupa'nın siyasi ve sosyal yapısında kalıcı etkiler yaratmıştır. Ancak İspanya ve Rusya gibi ülkelerde burjuvazinin bu denli güçlü olmadığı için feodal sınıfın iktidarında devrim

⁷ Vasallar, güçlü lordlarının koruması altına girmeleriyle birlikte, karşılığında çeşitli hizmetler sunmakla yükümlüydüler. Bu hizmetler, askeri yardımdan diplomatik işlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsıyordu. Özellikle savaş zamanlarında, vasallar efendilerinin yanında savaşma zorunluluğuna sahipti. Böylece, vasallık ilişkisi hem sosyal hem de ekonomik bağlarla şekillenmiş, Ortaçağ toplumunun dinamiklerini belirleyen önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, vasallığın sadece bir bağlılık ilişkisi değil, aynı zamanda karşılıklı sorumluluklar ve yükümlülükler içerdiği de vurgulanmalıdır (Papp, 2012: 531).

gerçekleşmemiştir. Benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu da bu durumu yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, ticaret ve üretim alanında faaliyet gösteren tüccar ve üreticilerin zenginleşmesine imkân tanıyan güçlü bir yönetim yapısı sürdürmüştür. Ancak bu durum, söz konusu ekonomik gücün siyasi alanda etkinliğe dönüşmesini engelleyen bir dizi strateji ile sınırlı kalmıştır. Avrupa'da gerçekleşen siyasi değişiklikler devrimle sonuçlanırken, Osmanlılar bu tür radikal toplumsal dönüşümlere izin vermemiş ve kendi statükosunu korumuştur. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun çevresindeki gelişmeleri anlamadığı anlamına gelmez. Osmanlı yöneticileri, Avrupa'da meydana gelen değişimlerin farkındaydılar. Ancak imparatorluğun ve yönetici sınıfın doğası gereği, tutucu bir yaklaşım benimsediler ve statükoya bağlı kaldılar. Bu tutum, yeni bir tüccar sınıfının ortaya çıkıp devleti dönüştürmesine ve geleneksel yönetici elitin iktidarını sarsmasına izin vermemiştir. Böylece, ekonomik gücün siyasi değişimle birleşmesi engellenmiş ve mevcut iktidar yapısı korunmuştur. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve siyasi dinamiklerini şekillendiren önemli bir faktördür (Ahmad, 2022: 18-19).

2.3.5.1. Yakın dönem Türkiye tarihi

Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısı, güçlü bir merkeziyetçilik anlayışıyla şekillenmiş olup, padişahın mutlak otoritesi altında yürütülmekteydi. Bu idari düzen, tımar sistemi, kulluk sistemi ve ulema sınıfı gibi temel yönetim mekanizmalarına dayanmaktaydı. Tımar sistemi, vergi gelirlerinin belirli görevlilere tahsis edilmesi karşılığında devlet hizmetlerinin yürütülmesini sağlamış ve bu yapı hem askeri gücün sürdürülmesine hem de merkezi otoritenin taşrada etkinliğinin korunmasına katkı sağlamıştır (Bayansar & Özer, 2023: 390). Kulluk sistemi, başlangıçta savaş esirlerinden oluşurken, ilerleyen süreçte devşirme yöntemiyle özellikle Hristiyan çocuklarının eğitilerek Osmanlı devlet kadrolarında görevlendirilmesi esasına dayanmaktaydı. Devşirilen çocuklar, yeteneklerine göre sarayda eğitilip devlet yönetimine kazandırılmakta, böylece liyakat esasına dayalı bir idari kadro oluşturulması hedeflenmekteydi (Bayansar & Özer, 2023: 391). Osmanlı'da yönetimin bir diğer önemli unsuru olan ulema sınıfı, şeriat hukukunun uygulanmasını denetleyen ve devletin dini otoritesini temsil eden bir yapı olarak faaliyet göstermekteydi. Bu sınıfın en üst makamı olan şeyhülislam, Osmanlı yönetim sisteminde hukuki ve dini konularda en yüksek otoriteye sahipti (Gökuş, 2023: 108).

19. yüzyıl Osmanlı modernleşme süreci, Batı'daki gelişmelerin Osmanlı yönetim sistemine yansmasıyla hız kazanmıştır. Fransız Devrimi'nin etkileri, Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik akımlarını tetiklemiş ve Balkanlar'da ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine neden olmuştur. Aynı dönemde Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile daha sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler kurarak uluslararası alanda daha fazla etkileşim içinde olmuştur (Zürcher, 2015: 16). Tanzimat Dönemi (1839-1876), Osmanlı yönetim anlayışında radikal değişimlerin yaşandığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, hukukun üstünlüğünü ve bireysel hakları vurgularken, 1856 Islahat Fermanı ile gayrimüslim vatandaşlara yönelik daha kapsayıcı haklar tanınmıştır. 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet ise, Osmanlı'da ilk kez anayasal bir yönetim anlayışını ve parlamenter bir sistemi getirmiştir (Önen & Ozan, 2020: 99). Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Batılılaşma hareketleri yalnızca askeri ve eğitim alanlarında değil, kamu yönetimi yapısında da önemli reformlara yol açmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti, modern belediyeçilik uygulamalarını benimsemiş ve şehirlerde yerel yönetimlerin oluşumuna yönelik adımlar atmıştır. Belediye teşkilatları, Osmanlı şehirlerinin altyapısının iyileştirilmesi, halk sağlığı hizmetlerinin düzenlenmesi ve kent planlamasının modernize edilmesi gibi alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır (Ökmen, Baştan & Yılmaz, 2004: 55). Ancak bu süreç, merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte yönetsel karmaşaları da beraberinde getirmiş, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanlarında belirsizliklere neden olmuştur (Leblebici, 2014: 462).

Cumhuriyet'in ilanı (1923), Osmanlı yönetim sisteminin yerine modern, anayasal bir kamu yönetimi yapısının kurulmasını sağlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, merkezîyetçi devlet anlayışını sürdürmekle birlikte, idari yapısını çağdaş kamu yönetimi ilkelerine göre yeniden düzenlemiştir. 1950'lerden itibaren kamu yönetiminde reform çabaları hız kazanmış, özellikle planlı kalkınma dönemleri ile bürokratik yapıda modernizasyon çalışmaları yürütülmüştür (Ökmen, Baştan & Yılmaz, 2004: 53). Bu süreçte, devletin ekonomik hayata müdahalesini azaltmaya yönelik politikalar benimsenmiş ve kamu yönetiminin etkinliğini artırmak için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'de kamu yönetiminin kökenleri Osmanlı dönemine dayanmaktadır ve tarihi süreç içerisinde sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nden

devralınan idari yapı, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu yönetimi sistemine önemli katkılarda bulunmuş, yönetim kültürü ve devlet geleneği açısından süreklilik göstermiştir (Bayansar & Özer, 2023: 392). Bu miras, günümüzde Türkiye'nin kamu yönetimi sisteminde hâlâ etkisini sürdürmekte olup, yönetim mekanizmalarının gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır.

2.3.5.2. Cumhuriyetin ilanından sonra meydana gelen gelişmeler

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alandaki varlığını ve sınırlarını resmen tanıtarak yeni devletin kuruluşunu meşrulaştırmıştır. Bu antlaşma, sadece bir diplomatik başarı değil, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın prestijini artıran ve bağımsızlık ilkesini pekiştiren bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Lozan'ın ardından, Ağustos 1923'te Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığı'na seçilmiş, Ekim ayında ise Meclis, Ankara'yı yeni devletin başkenti olarak ilan etmiştir. Aynı süreçte, İstanbul Halifelik merkezi olarak bırakılmıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte, Atatürk'ün modernleşme ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda köklü bir dönüşüm süreci başlatılmıştır (Ahmad, 2022: 90-92).

Bu dönüşümün en kritik adımlarından biri, 3 Mart 1924 tarihinde hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedan üyelerinin yurt dışına gönderilmesi olmuştur. Bu adım, Atatürk'ün laiklik ve çağdaşlık ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirdiği reformların başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Aynı yıl içinde, 17 Kasım 1924'te Kazım Karabekir öncülüğünde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Parti kurucuları arasında Rauf Orbay, Dr. Adnan Adıvar ve Ali Fuat Cebesoy gibi önemli isimler yer almıştır. Bu muhalefet hareketi, kısa sürede farklı toplumsal kesimlerden destek bulsa da, Şeyh Sait isyanı gibi olayların yaşandığı bir döneme denk gelmiş ve bu gelişmeler partiye yönelik ciddi eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Meydan, 2020). Bu isyanlar, sıkıyönetim uygulamalarıyla bastırılmış ve hükümet, hilafet yanlısı ve rejim karşıtı unsurları etkisiz hale getirme politikası gütmüştür. Sonuç olarak, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır (Ahmad, 2022: 92; Meydan, 2020).

Muhalefetin bu ilk başarısız denemesinin ardından, siyasi ortam bir süre tek parti sistemine dönmüştür. Ancak 1930 yılında, Fethi Okyar'ın Atatürk'ün önerisiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurması, çok partili yaşama geçiş çabalarının bir diğer

örneği olmuştur. Atatürk, Fethi Bey'in parti kurma talebini 11 Ağustos 1930'da olumlu karşılamış ve yeni partinin cumhuriyet esaslarına dayanması gerektiğini vurgulamıştır (Gürel, 2023).

Serbest Cumhuriyet Fırkası, programında laiklik ilkesine bağlılık göstermiş ve Halk Fırkası'na kıyasla daha özgürlükçü ve liberal bir ekonomik model savunmuştur. Parti, özellikle devlet müdahalesine karşı çıkararak serbest piyasa anlayışını benimsemiş ve bayındırlık projelerinin devlet değil özel şirketler eliyle gerçekleştirilmesini önermiştir. Eğitim, adalet ve dış politika gibi alanlarda da reformcu bir çizgi benimseyen parti, Avrupa ile ilişkilerin sürdürülmesi gerektiğini savunmuştur (Akşam, 3 Ağustos 1930: 1).

Fethi Bey'in Ege Bölgesi gezisi sırasında, İzmir'de yaşanan olaylar — özellikle bazı basın ofislerine ve Cumhuriyet Halk Fırkası binalarına yönelik saldırılar— yeni partinin rejim karşıtı unsurlar tarafından suistimal edildiğini ortaya koymuştur. Bu gelişmelerin ardından, Fethi Bey 17 Kasım 1930'da partisini feshetme kararı almıştır. Böylece çok partili sisteme geçişin ikinci denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmış ve tek parti rejimi yeniden hâkim duruma gelmiştir (Gürel, 2023). Kürt ayaklanması, otokrasi⁸ rejiminin güçlenmesine ve ilk çok partili siyaset denemesinin sona ermesine yol açtı (Ahmad, 2022:92).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte idari yapı da yeniden şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı'dan miras kalan bürokratik ve hukuki yapılanmalar modernize edilirken, kamu görevlilerinin hakları iyileştirilmiş, yeni kurumlar tesis edilmiştir. TBMM'nin varlığı, hukukun üstünlüğü ve laiklik anlayışını güçlendirmiştir. Ayrıca askeri yapılanmada da reformlar gerçekleştirilmiş; Millî Savunma Bakanlığı'nın kurulması ve Genelkurmay Başkanlığı'nın işlevlerinin yeniden tanımlanması bu sürecin bir parçası olmuştur (Bayansar & Özer, 2023: 393).

Ekonomik alanda ise devletçi politikalar ön plana çıkmıştır. Türkiye, dışa bağımlı bir ekonomi modelinden uzaklaşarak mekânsal planlamada değişikliğe gitmiş, başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması bu bağlamda sembolik bir adım

⁸ Otokrasi, bir hükümdarın tüm siyasi yetkileri elinde bulundurduğu yönetim biçimidir ve temelde bir monarşi türüdür. Otokraside yönetici de tıpkı monarşide olduğu gibi tüm siyasi yetkileri tek başına kullanır; ancak monarşiden farklı olarak otokrasi yönetimi kişisel miras yoluyla değil, genellikle zorla ele geçirilmiştir.

Bu durumdan hareketle, otokratik rejimlerin temel özelliği, yöneticilerin kendi belirledikleri doğru, iyi ve güzel olanları halka dayatma çabasıdır (Yıldırım, 2019).

olmuştur. Demiryolu projeleri ile iç pazarın entegrasyonu hedeflenmiştir (Ökmen, Baştan ve Yılmaz, 2004: 55).

Devletçilik anlayışı, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal politikalarına yön vermiştir. Devlet, sanayi ve hizmet alanlarında doğrudan müdahalede bulunmuş; özel sektörün gelişimi ise sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede, 1931 yılında Devlet Sanayi Ofisi kurulmuş, bir yıl sonra ise Türkiye Sanayi Kredisi Bankası faaliyete geçirilmiştir. Bu kurumlar, devletin sanayi yatırımlarını yönlendirmesinde merkezi bir rol oynamıştır (Bayansar & Özer, 2023: 393-394). Cumhuriyet'in ilk yılları, Türkiye'nin modernleşme, laikleşme ve demokratikleşme yolunda attığı kararlı adımlarla şekillenmiştir. Ancak çok partili siyasi hayata geçiş süreci, erken dönemde başarısızlıkla sonuçlanmış ve siyasi istikrar tek parti rejimi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Yine de bu deneyimler, Türkiye'de demokratikleşme sürecinin temel taşlarını oluşturmuş ve ilerleyen yıllarda atılacak adımların öncülü olmuştur.

2.3.5.3. Çok partili dönemde kamu yönetimi ve siyasi değişimler

İsmet Paşa, Kurtuluş Savaşı sırasında İnönü Meydan Muharebelerinde önemli zaferler kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya sadık bir destekçi olarak bilinen İsmet Paşa, Lozan Konferansı'nda Türk delegasyonunun başında yer alarak barış antlaşmasının müzakerelerini yönetti ve zekâsıyla tanındı. 1920'ler ile 1930'lar döneminde başbakanlık faaliyetlerini yapmasına rağmen, 1937 yılında istifa etmeye mecbur bırakıldı. Parti esaslı devlet bürokrasisinde belirleyici bir figür olan İnönü, Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanlığı için uygun bir aday olarak görüldü. Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönemde Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'ndan uzak tutmayı başardı, ancak "Millî Şef" unvanı altında uyguladığı otoriter yönetim sebebiyle geniş halk kitleleri tarafından benimsenmedi (Ahmad, 2022: 106-107).

İsmet İnönü, 1 Kasım 1944'te gerçekleştirdiği yasama yılı açılış konuşmasında Türk siyasi sisteminin demokratik ve parlamenter özelliklerine dikkat çekmiştir. 19 Mayıs 1945 tarihinde ise bu temayı daha kapsamlı bir şekilde ele alarak rejimin daha demokratik bir yapıya kavuşturulması için çeşitli tedbirler alacağına dair söz vermiştir; ancak bu tedbirlerin içeriği hakkında net bir bilgi sunmamıştır (Zürcher, 2015: 308).

Çok partili dönemin esasen 1945 yılının temmuz ayında, İstanbul kökenli ünlü sanayici Nuri Demirağ'ın öncülüğünde kurulan Milli Kalkınma Partisi ile başladığı kabul edilmektedir (Zürcher, 2015: 310). Nuri Demirağ'ın Paşa Limanı'ndaki köşkü, merkez binası olarak belirlendi (Cumhuriyet, 7 Eylül 1945: 1). Partinin kuruluş amacı, "milletimizin tarih boyunca adalet simgesi olarak tanınan geçmiş gücünden ilham alarak, emanet edilen gelenek ve sadakatlere saygı göstermektir. Zamanın gereksinimlerine uygun olarak milletimizin ilerleme ve refahını sağlamak; ahlaki ve ekonomik açıdan büyük bir güç haline gelmesini desteklemek amacıyla anayasa hükümlerine uygun bir milli kalkınma partisi kurulmuştur" şeklindedir (Son Posta, 25 Temmuz 1945: 7).

Ocak 1946'da Cumhuriyet Halk Fırkasının parçalanması, Demokrat Parti'nin kuruluşunu mümkün kılan bir süreç olarak ortaya çıktı (Ahmad, 2022: 105). Dörtlü Takrir'i⁹ imzalayan dört milletvekilinin tamamı iktidar partisinden ayrılmış veya ayrılmaya zorlanmıştı ve yeni bir parti kurulma ihtimalinin yakın olduğu belirgin hale gelmişti (Zürcher, 2015: 311).

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Türkiye'de siyasal yapının demokratikleşmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede en önemli gelişmelerden biri, Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946 tarihinde resmen faaliyete geçmesidir. Bu gelişme, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) lideri ve dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından ilk etapta olumlu karşılanmıştır (Zürcher, 2015: 311). Partinin kurucu lideri Celal Bayar, Demokrat Parti'nin halktan gelen talepleri dikkate alarak bazı konularda CHF'ye göre daha sağa, bazı konularda ise daha sola yakın politikalar geliştirdiğini ifade etmiştir (Vakit, 8 Ocak 1946: 1).

Demokrat Parti'nin programı, Türkiye'de demokrasinin geniş anlamda uygulanmasını ve siyasal hayatın çoğulculuk temelinde şekillenmesini esas almıştır.

⁹7 Haziran 1945 tarihinde, dönemin önde gelen siyasi figürlerinden Celâl Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik önemli bir önerge sundular. Bu önerge, Anayasa'nın eksiksiz bir biçimde uygulanmasını ve Türkiye'de demokratik bir yönetim biçiminin tesis edilmesini talep etmekteydi. Önergenin içeriği, yalnızca yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına yönelik bir çabadan ziyade, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın iç dinamikleri ve reform ihtiyacı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Bu durum, önergenin, mevcut siyasi yapının dönüşümüne yönelik bir arayışın ifadesi olduğunu göstermektedir. Özellikle, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, dünya genelinde demokratikleşme hareketlerinin ivme kazandığı bir dönemde, Türkiye'nin de bu süreçten etkilenmesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla, bu önerge, sadece bir muhalefet eylemi değil, aynı zamanda Türkiye'deki siyasi hayatın yeni bir döneme girmesi için bir çağrı niteliği taşımaktaydı. II. Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası ortamda, demokratik değerlerin güçlendirilmesi yönünde atılan bu adım, siyasi muhalefetin örgütlenmesi açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Zürcher, 2015: 310).

Parti programında yer alan “Partimiz, demokrasinin en uygun devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna inanmaktadır. Ayrıca, demokrasiyi millî menfaat ve insanlık onuruyla bağdaşan bir prensip olarak tanır ve Türk milletinin siyasi olgunluğuna güvenir” ifadeleri, partinin temel yaklaşımını yansıtmaktadır (Vakit, 8 Ocak 1946: 2). Bu söylem, demokratikleşme sürecinin parti içi ve partiler arası saygı ve hoşgörüyü yürütülmesi gerektiğine olan inancı pekiştirmiştir.

Demokrat Parti'nin 1946 genel seçimlerine katılımı, çok partili hayata geçiş sürecinde sembolik bir adım olmuşsa da bu dönemde seçim sisteminin ve siyasi yapıların hâlâ tek parti etkisinde olduğu görülmektedir. Ancak 14 Mayıs 1950 seçimleri, bu sürecin dönüm noktası olmuş ve Demokrat Parti beklenmedik bir zafer kazanarak 487 milletvekilinden 408'ini elde etmiştir. Bu gelişme, literatürde sıklıkla "kansız ihtilal" olarak anılmıştır. 1950 seçimlerinin ardından Cumhuriyet Halk Partisi dışında bir partinin iktidara gelebileceği düşüncesi kamuoyunda kabul görmüş ve çok partili sistemin kurumsallaşması yolunda önemli bir adım atılmıştır (Bayansar & Özer, 2023: 395).

Bu siyasi dönüşümlerle eş zamanlı olarak, kamu yönetimi disiplini de Türkiye'de önem kazanmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde kamu yönetimi, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerine katkı sunacak şekilde daha geniş bir akademik ve uygulamalı alan haline gelmiştir. Türkiye'de bu alan, idare hukukundan bağımsız olarak gelişmiş ve 1953 yılında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün (TODAİE) kurulmasıyla kurumsal bir boyut kazanmıştır (Önen & Ozan, 2020: 99). Bu dönemde kamu yönetimi, "Amme İdaresi" terimiyle anılmış ve bu terim hem kurumsal hem akademik olarak yaygın biçimde benimsenmiştir (Parlak & Doğan, 2016: 62).

Bununla birlikte, Demokrat Parti döneminde çok partili siyasi yaşama geçilmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin yönetim yapısında merkezîyetçi anlayışın hâkimiyeti büyük ölçüde devam etmiştir. Bu durum, özellikle yerel yönetim uygulamalarında belirginleşmiştir. Yerel yönetimlerin yetki ve kaynak açısından merkeze bağlı yapısı, demokratikleşme sürecine rağmen değişmeden kalmıştır (Ökmen, Baştan ve Yılmaz, 2004: 56). Demokrat Parti'nin kurulması ve 1950 seçimlerindeki başarısıyla birlikte Türkiye'de yeni bir siyasi dönem başlamıştır. Bu dönem, yalnızca siyasi çoğulculuğun önünü açmakla kalmamış; aynı zamanda kamu yönetimi alanında da kurumsallaşma ve akademikleşme süreçlerini hızlandırmıştır.

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, merkeziyetçilikten uzak, yerel yönetimlerin güçlendirildiği bir yapının tesis edilmesi uzun bir süreci gerektirmiştir.

2.3.5.4. Türkiye'de Askeri müdahalelerin kamu yönetimi üzerindeki etkileri: 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi

Türkiye'de askeri müdahaleler, yalnızca siyasi rejim üzerinde değil, aynı zamanda kamu yönetimi yapısı ve işleyişi üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte demokratik süreç askıya alınmış, anayasa ve kamu yönetimi yeniden yapılandırılmıştır. 1961 Anayasası ile kamu yönetimine ilişkin denge ve denetim mekanizmaları güçlendirilmiş, ancak bu durum bürokratik vesayetın artmasına neden olmuştur. 12 Mart 1971 muhtırası ise yönetim kadrolarında istikrarsızlık yaratmış ve teknokrat ağırlıklı bir kamu yönetimi anlayışını öne çıkarmıştır. Bu süreçte, kamu yönetiminde merkeziyetçilik pekişmiş, idari reformlar ise askeri vesayet gölgesinde şekillenmiştir. 12 Eylül 1980 darbesi ise kamu yönetimini güvenlik ve istikrar eksenine oturtmuş, 1982 Anayasası ile yürütmenin yetkileri artırılmış ve kamu kurumları üzerinde siyasi denetim baskısı artmıştır. Bu askeri müdahaleler, kamu yönetiminin demokratikleşmesini geciktirmiş, yönetsel özerklik ve katılımcılık ilkelerini zayıflatmıştır.

2.3.5.4.1. 1960 Darbesi ve Türk siyasi hayatına etkileri

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle Türkiye, çok partili demokratik düzene geçişte önemli bir aşama kaydetmiş, ancak bu süreç 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askerî darbe ile kesintiye uğramıştır. Siyasi kutuplaşma, ekonomik zorluklar ve muhalefete yönelik baskılar, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde darbe fikrinin olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte, özellikle entelektüel kesimin görüşlerinden etkilenen ve siyasete müdahale etmek isteyen genç subaylar, daha üst rütbeli bir isim olan Orgeneral Cemal Gürsel'in de desteğini alarak müdahale kararı almıştır (Ahmad, 2022: 127; Zürcher, 2015: 352). 27 Mayıs sabahı radyodan Alparslan Türkeş'in okuduğu bildiriyle Türk halkı askeri müdahaleyi öğrenmiş, bildiride Türk Silahlı Kuvvetleri'nin anayasal düzeni yeniden tesis etmek amacıyla yönetime el koyduğu ve halkın temel haklarına zarar verilmeyeceği belirtilmiştir (Zürcher, 2015: 351; Cumhuriyet, 2011). Ayrıca bildiride, mevcut partiler arasındaki uzlaşmazlığın sona erdirilmesi, kısa sürede seçimlerin yapılması ve yurttan barış, dünyada barış ilkesine bağlılık vurgulanmıştır.

Askerî müdahalenin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiş, 1960 yılı Haziran ayında dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve diğer üst düzey Demokrat Parti yöneticileri yargılanmak üzere Yassıada'ya gönderilmiştir. Bu yargılamalar sonucunda 418 kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılırken, 15 kişi idam cezası almış, 123 kişi ise beraat etmiştir. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamları 16 Eylül 1961'de, Adnan Menderes'in idamı ise 17 Eylül 1961'de infaz edilmiştir. Celal Bayar'ın yaşı ve sağlık durumu göz önünde bulundurularak idam cezası uygulanmamıştır (Yeni Şafak, 2024). Askeri yönetim, başlangıçta kısa süreli bir geçiş dönemi hedeflerken, süreç içerisinde yönetim içinde oluşan hizipler ve hukuk profesörlerinin danışman olarak sürece dâhil edilmesi, yönetime dair beklentileri değiştirmiştir (Ahmad, 2022: 128). Milli Birlik Komitesi'nin, ordu içerisindeki farklı kliklerin temsil edildiği 38 subaydan oluşması, darbeye katılan gruplar arasında denge kurma çabasını yansıtmaktadır. Bu hizipler arası denge çabası hem darbenin seyrini hem de kamu yönetiminin şekillenmesini doğrudan etkilemiştir. Komite dışındaki gruplar ise bu yapının zayıf noktalarını fırsat bilerek yeni darbe planlamalarına yönelmiştir (Ahmad, 2022: 128). 13 Ocak 1961'de siyasi faaliyetler üzerindeki yasakların kaldırılmasıyla birlikte, yeni partilerin kurulmasına olanak tanınmış ve anayasa yapım süreci başlatılmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan halkoylamasında anayasa, %61,7 oyla kabul edilmiş, ancak %38,3'lük ret oranı dikkate alındığında halkın önemli bir kısmının askerî müdahalenin yarattığı yeni düzene mesafeli yaklaştığı anlaşılmıştır (Zürcher, 2015: 357).

Yeni anayasa, temel hak ve özgürlükleri önceleyen, sosyal adalet, milli dayanışma ve hukuk devleti ilkelerine dayanan bir sistemin tesisini amaçlamıştır. "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlılık ve insan haklarına dayalı bir yönetim anlayışı anayasal teminat altına alınmıştır (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961: 4641). Ancak aynı zamanda, bu anayasa yürütme organının denetlenmesini artırmış, yargının yetkilerini genişletmiş, üniversitelere ve kamu yönetimine özerklik getirmiştir. Bu durum, bürokratik vesayetın kurumsallaşmasına ve kamu yönetiminde sivil denetimin sınırlanmasına neden olmuştur (Ahmad, 2022: 135). 1960 darbesi sonrası kurulan yeni siyasi ve yönetsel düzen, her ne kadar demokratikleşme yönünde bazı kazanımlar sağlamış olsa da, Türkiye'de askeri vesayetın etkisini uzun yıllar sürecek şekilde derinleştirmiştir.

2.3.5.4.2. 1971 Muhtırası ve Türk demokrasi tarihi

1970'li yılların başında Türkiye, ciddi sosyal, ekonomik ve siyasi krizlerin merkezine oturmuş, özellikle gençlik hareketleri, ğrenci olayları ve işçi eylemleri kitleselleşmişti. Hızla artan işsizlik, eğitim ve istihdam alanındaki yetersizliklerle birleşerek üniversitelerde ve sokaklarda sağ-sol çatışmalarını körüklemiş; toplumda yaygın bir huzursuzluk ortamı oluşmuştur. Bu gergin atmosfer, 12 Mart 1971 tarihinde gerçekleştirilen askerî muhtıranın zeminini oluşturmuştur. Siyasi iradenin çözüm üretemediği noktada, ordu, Başbakan Süleyman Demirel'e bir muhtıra vererek güçlü ve reformcu bir teknokrat hükümet kurulmasını istemiştir. Aksi takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin doğrudan müdahalede bulunacağı belirtilmiştir (Ahmad, 2022: 141-142; Zürcher, 2015: 373). TRT aracılığıyla halka duyurulan muhtıra (Gündoğan, 2022), kısa sürede etkisini göstermiş, Demirel istifa etmiş, siyasi liderler ise farklı tepkiler vermiştir. İnon, muhtırayı kınamasına rağmen, ordu tarafından hükümetin başına getirilen CHP'nin sağ kanadından Nihat Erim'e destek vermiş, bu durumu eleştiren Bülent Ecevit ise CHP Genel Sekreterliği görevinden istifa etmiştir (Zürcher, 2015: 374-376).

Muhtıra sonrasında, Türkiye'de "partiler üstü teknokrat hükümeti" denemesi uygulanmış; ancak bu model beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Toplumsal huzursuzluk devam ederken, Anayasa'nın 124. maddesi uyarınca 26 Nisan 1971'de on bir ilde sıkıyönetim ilan edilmiş ve bu uygulama 1973 yılına kadar çeşitli uzatmalarla sürdürülmüştür (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1973: 229). 6 Nisan 1973'te Cumhuriyet Senatosu tarafından Cumhurbaşkanlığına Fahri Korutürk seçilmiş; geçici hükümeti yürütmek üzere Başbakanlığa Naim Talu atanmıştır. Bu geçiş süreci, 1973'n Ekim ayında yapılacak genel seçimlere kadar ülkeyi istikrarlı bir Şekilde yönetmeyi hedeflemiştir (Ahmad, 2022: 146; Zürcher, 2015: 377).

12 Mart müdahalesi, sadece hükümet değişiklikleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda siyasi yaşam üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Öğrenci hareketlerine karşı başlatılan operasyonlar kapsamında çok sayıda kişi tutuklanmış, 6 Mayıs 1972'de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edilmiştir (Gündoğan, 2022). Bu dönemde baskıcı güvenlik politikaları ön plana çıkmış, kamu yönetimi ise siyasi istikrarsızlık içinde teknokratik yönetime adapte olmaya çalışmıştır.

14 Ekim 1973 seçimleri, Türkiye'nin demokratikleşme süreci açısından kritik bir dönemeç olmuş ve siyasi yapıda yeniden şekillenmelere neden olmuştur. Seçime katılım %66,8 oranında gerçekleşmiş, CHP 185, Adalet Partisi 149, MSP 48 milletvekili çıkararak mecliste temsil edilmiştir. Seçim sonuçları, koalisyon dönemlerini başlatmış ve CHP-MSP koalisyonuyla yeni hükümet kurulmuştur (Yeni Şafak, 2024).

1974'te ise Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan darbe sonrası garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz'da Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Askerî açıdan başarılı geçen bu harekât, iç politikadaki hükümet krizlerini çözmekte yeterli olamamış ve ardından gelen yıllarda "Millî Cephe Hükümetleri" dönemini başlatmıştır (Yeni Şafak, 2024). Bu dönem, Türkiye'de hem siyasal hem de yönetsel yapının istikrarsızlaştığı, koalisyonların sık sık değiştiği ve kamu yönetiminin sürekliliğinin zarar gördüğü bir süreç olarak tarihe geçmiştir. 12 Mart 1971 muhtırası ve takip eden gelişmeler, Türkiye'de demokratik süreçlerin askeri vesayet altında şekillendiği, kamu yönetiminin ise siyasi iradenin zayıflığı nedeniyle teknokratik yaklaşımlarla sürdürüldüğü bir dönemi temsil etmektedir. Bu süreçte yaşanan siyasi bölünmeler, toplumdaki kutuplaşmayı artırmış ve istikrarsızlık, 1980 Askerî Darbesi'ne giden süreci hızlandırmıştır.

2.3.5.4.3. 1980 Askeri darbesi ve Türkiye'nin siyasi geleceği

1970'li yılların sonlarında Türkiye, siyasi terörün günlük yaşamın parçası haline geldiği, devlet otoritesinin ciddi biçimde sarsıldığı ve toplumsal kutuplaşmanın zirveye ulaştığı bir kriz sürecine girmiştir. Her geçen gün artan şiddet, terör olayları ve siyasi istikrarsızlık, askeri müdahalenin zeminini oluşturmuş ve 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen darbe, bu koşulların yarattığı bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır (Ahmad, 2022: 148-150). Kod adı "Bayrak Harekâtı" olan darbe planı, orduya 11 Temmuz 1980 sabahı iletilmiş; ancak Süleyman Demirel hükümetinin güvenoyu alması nedeniyle operasyon ertelenmiş, 12 Eylül sabahı uygulamaya konulmuştur (Açıl, 2023). Orgeneral Kenan Evren liderliğindeki Türk Silahlı Kuvvetleri, devlet organlarının işlevsiz kaldığını ve ülkenin bir kriz içinde olduğunu ilan ederek yönetime el koymuştur (Zürcher, 2015: 401).

Evren'in halka yaptığı açıklamada; ülkede devam eden anarşi, terör ve bölücülük nedeniyle her gün ortalama 20 vatandaşın hayatını kaybettiği, siyasi

partilerin iç gerilimi körüklediği ve kamu hizmetlerinde partizanlığın devlet otoritesini zayıflattığı vurgulanmıştır. Ayrıca, anayasal kurumların işlevini yitirdiği, hukukun temel ilkelerinin ihlal edildiği ve devletin temel değerlerinin tehdit altında olduğu ifade edilmiştir. Bu gerekçelerle, yasama ve yürütme yetkilerinin geçici olarak Millî Güvenlik Konseyi'ne devredildiği duyurulmuştur (Resmî Gazete, 12 Eylül 1980: 1-3).

Darbe sonrası siyasal aktörler etkisizleştirilmiş; siyasi parti liderleri gözetim altına alınmış, 16 Ekim 1981'de tüm partiler kapatılarak mal varlıklarına el konulmuştur (Zürcher, 2015: 403). Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit Ekim 1980'de serbest bırakılırken, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş anayasal düzeni değiştirme suçlamasıyla yargılanmış ve beraat etmişlerdir. Haziran 1981'de siyasi tartışmalar yasaklanmış, 1982 yılında eski siyasetçilerin kamuoyunda tartışılması MGK kararıyla engellenmiştir. Darbe yönetimi, siyasi alanı tamamen yeniden şekillendirmiş, kamuoyunu bastırmak amacıyla parti arşivleri dahi imha edilmiştir (Zürcher, 2015: 403).

Bu dönemde, gözaltılar, idamlar ve kültürel yasaklarla birlikte baskıcı yönetim anlayışı derinleşmiş, muhalefet susturulmuş ve kamu yönetimi ciddi bir denetim ve kontrol altına alınmıştır. Özellikle ifade özgürlüğü ve temel haklar, sistematik biçimde kısıtlanmış, toplumda korku ve baskı ortamı yaygınlaştırılmıştır (Açıl, 2023). 12 Eylül sonrası yeni anayasa süreci, Danışma Meclisi aracılığıyla yürütülmüş, ancak bu Meclis doğrudan askeri rejim tarafından atanmıştır. 1982 Anayasası hazırlanırken, önceki askeri müdahalelerden alınan derslerle generaller, kendilerini anayasal güvence altına alacak şekilde geçici 15. maddeyi ekleyerek MGK'nın eylemlerinin sorgulanamaz hale gelmesini sağlamıştır (Yeni Şafak, 2024). Anayasa, 7 Kasım 1982 tarihinde referanduma sunulmuş ve %91,37 oranında kabul edilmiştir. Ancak bu sonuç, Evren'in yedi yıllık cumhurbaşkanlığını da kapsayan geçici maddeyle doğrudan ilişkilendirilmiş; halkoylaması adeta askeri yönetime güven oyu işlevi görmüştür. Oy verme zorunluluğu ve ceza tehdidi ile referandum süreci kontrol altında tutulmuştur (Zürcher, 2015: 405-406). 12 Eylül Darbesi, Türkiye'de sadece hükümetin değil, siyasal partilerin, sivil toplumun ve bireysel özgürlüklerin de bastırıldığı bir rejimin başlangıcı olmuştur. Kamu yönetimi, askerî otoritenin emir-komuta zincirine bağlanmış, bürokrasi partiler üstü değil askeri vesayete tâbi hale gelmiştir. Yeni anayasal düzen, Kenan Evren'in liderliğinde

bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlayan, otoriter yönetimi kurumsallaştıran ve askeri gücün denetlenmesini önleyen bir yapının temelini atmıştır (Ahmad, 2022: 162).

2.3.5.5. 1983'ten Sonra Türkiye'nin siyasi yolculuğu

1980 Askerî Darbesi'nin ardından Türk siyasi hayatı, askeri yönetimin kontrolü altında şekillenmiş ve sınırlı bir siyasal rekabet ortamında 6 Kasım 1983 seçimleri gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde yalnızca üç siyasi partiye katılma hakkı tanınmıştır: Turgut Sunalp liderliğindeki ve askerî otorite tarafından açıkça desteklenen Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Necdet Calp'ın sosyal demokrat çizgideki Halkçı Partisi (HP) ve Turgut Özal'ın liderliğindeki, merkez sağ ve ekonomik reformcu bir çizgiye sahip Anavatan Partisi (ANAP) (Zürcher, 2015: 406-407). Diğer siyasi oluşumlar, kurucu kadrolarının askeri konsey tarafından reddedilmesi veya yeterli örgütlenme düzeyine ulaşamaması nedeniyle seçim dışında bırakılmıştır (Altan, 2005: 177).

Seçim sonuçlarına göre, ANAP %45,14 oy oranıyla birinci parti olmuş; HP %30,46 ve MDP ise beklenmedik biçimde yalnızca %23,27 oy alarak başarısız olmuştur. Böylece askerî vesayet desteklediği parti yerine, 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarının mimarı Turgut Özal'ın liderliğindeki ANAP iktidara gelmiş ve 211 milletvekiliyle Meclis çoğunluğunu elde etmiştir (Ahmad, 2022: 163-164). Halkın uzun yıllardır süregelen siyasi istikrarsızlıklardan duyduğu rahatsızlık, ANAP'ın tek başına iktidar olmasını kolaylaştırmış; bu da Özal'ın “taze ve yenilikçi lider” imajını pekiştirmiştir (Altan, 2005: 177-178; Çavuşoğlu, 2022: 83-84).

Turgut Özal'ın liderliğinde uygulamaya konulan 24 Ocak kararları, ithal ikameci ekonomi modelinden dışa açık, serbest piyasa temelli bir modele geçişin temelini oluşturmuştur. IMF ve Dünya Bankası'nın tavsiyeleri doğrultusunda yürütülen bu süreçte; Türk lirası devalüe edilmiş, ihracat teşvik edilmiş, sübvansiyonlar kaldırılmış, faizler serbestleştirilmiş ve yabancı sermaye girişleri desteklenmiştir. Böylece, kamu müdahalesi azaltılırken özel sektör ve uluslararası piyasalarla entegrasyon hedeflenmiştir (Öztürk, Nas & İçöz, 2008: 18-19).

ANAP'ın ekonomik ve siyasal gücünü pekiştirme sürecinde, yerel yönetimler seçimleri önemli bir sınav haline gelmiştir. Ancak 1989 yerel seçimlerinde ANAP'ın oy oranında ciddi bir düşüş gözlenmiş, %45'lik oran %41'e gerilemiştir (Zürcher, 2015: 412). Bunun arkasında iktidarın propaganda yasalarını kendi lehine

değiştirmesi ve muhalefeti kısıtlamaya yönelik yasal düzenlemeler yer almaktadır (Altan, 2005: 181-182). Yine de Turgut Özal, bu düşüőe rağmen siyasi kariyerine devam etmiş ve 31 Ekim 1989’da, asker kökenli olmayan ikinci sivil Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Zürcher, 2015: 412).

Cumhurbaşkanlığına geçişyle birlikte ANAP’ın başına Yıldırım Akbulut atanmış, ancak kamuoyunda Akbulut’un Özal’ın “uzaktan kumandalı” bir lideri olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır. Bu dönemde muhalefet, yürütmenin tarafsızlığını kaybettiğini ileri sürmüştür. 1991 yılında ANAP Genel Başkanlığına Mesut Yılmaz seçilmiş ve daha bağımsız bir hükümet kurma süreci başlamıştır (Metin & Çelik, 2021: 82). Ancak kısa sürede erken seçim tartışmaları gündeme gelmiş ve Ekim 1991’de seçim kararı alınmıştır. Bu süreçte SHP’den ayrılan milletvekillerinin Halkın Emek Partisi’ni kurması, erken seçim kararında etkili olmuştur (Metin & Çelik, 2021: 82-83).

1993 yılında Turgut Özal’ın vefatının ardından, TBMM tarafından Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Tosun, 2024; Ahmad, 2022: 170). Bu gelişme, merkez sağdaki liderlik mücadelesini yeniden şekillendirmiştir. Aynı dönemde, 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi büyük başarı kazanarak İstanbul ve Ankara dahil olmak üzere birçok büyükşehri kazanmış, böylece siyasal İslam geniş kitleler tarafından tercih edilen bir siyasal alternatif haline gelmiştir (Zürcher, 2015: 424-425; Altan, 2005: 185). 1995 genel seçimlerinde Refah Partisi’nin birinci parti olarak çıkması, Türkiye’de siyasal ağırlık merkezinin değiştiğini göstermiştir (Altan, 2005: 186). 1996’da kurulan ANAP-DYP azınlık hükümeti yalnızca 90 gün görevde kalabilmiş; ardından Necmettin Erbakan liderliğinde RP-DYP koalisyonu kurulmuştur (Ahmad, 2022: 176-177). Bu dönem, laiklik tartışmalarının, ordu-siyaset ilişkilerinin ve yönetim anlayışlarının yeniden gündeme geldiği çalkantılı bir süreci başlatmıştır. Ordu, İslamcı eğilimlerden rahatsızlık duyduğunu açıkça ifade etmiş; görevden almalarla tepkisini ortaya koymuştur (Zürcher, 2015: 429-430).

2.3.5.6. 28 Şubat süreci: Türkiye’nin modern tarihindeki dönüm noktası

1997 yılında yaşanan olaylar, Türkiye’de askeri vesayetın siyasete dolaylı müdahalesini gösteren “postmodern darbe” olarak literatüre geçen 28 Şubat sürecine zemin hazırlamıştır. Ankara’nın Sincan ilçesinde Refah Partisi yönetimindeki belediyenin düzenlediği "Kudüs Gecesi", İran Büyükelçisi’nin katılımıyla ve Hamas

ile Hizbullah'a destek gösterileriyle dikkat çekmiş, laik çevrelerde büyük tepki uyandırmıştır (Ahmad, 2022: 179). Bu gelişmenin ardından, Türk Silahlı Kuvvetleri 4 Şubat'ta Sincan'a tank yürüterek sert bir uyarıda bulunmuş, belediye başkanı tutuklanmış ve İran Büyükelçisi sınır dışı edilmiştir (Zürcher, 2015: 431). 28 Şubat'ta Çankaya Köşkü'nde yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında MİT'in hazırladığı, radikal dinî örgütlerin ideolojik ve silahlı aşamaya geçtiğini öne süren rapor ele alınmış ve Anayasa'nın laiklik ilkesini içeren 174. maddesinin tam uygulanması talep edilmiştir (Milliyet, 28 Şubat 1997: 1). Müdahale, fiziksel zor kullanmadan basın, yargı ve sivil bürokrasi aracılığıyla gerçekleştirilmiş, askerî vesayetin demokratik kurumlar üzerindeki etkisi artmıştır (Öcal, 2009: 16-17).

Bu süreçte merkez sağ ve sol siyaset içindeki parçalanmalar, askeri vesayetin önünü açan faktörler arasında yer almıştır. DYP lideri Tansu Çiller ile RP lideri Necmettin Erbakan'ın oluşturduğu koalisyon hükümeti, artan tepkiler sonucu Erbakan'ın istifasıyla dağılmış; Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Yılmaz, DSP ve DTP ile koalisyon kurarak ordu destekli yeni bir hükümet oluşturmuştur (Zürcher, 2015: 432; Uyar, 2020: 89). 1998'de Refah Partisi Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış, Erbakan'a beş yıl siyaset yasağı getirilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan da bir konuşması nedeniyle ceza alarak siyasi yasaklı hale gelmiştir (Zürcher, 2015: 433).

Sürecin etkileri uzun vadede devam etmiş; Karadayı'nın ödüllendirilmesi ve Cumhurbaşkanı Demirel'in bu durumu meşrulaştıran açıklamaları, askeri müdahalenin sistematik niteliğini göstermiştir (Yüksel, 2005: 143-144). Koalisyon hükümeti, yolsuzluk iddialarıyla sarsılmış, 1999 seçimleri öncesi Bülent Ecevit geçici hükümeti kurmuş ve PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla seçim atmosferi milliyetçi duygularla şekillenmiştir. DSP ve MHP seçimden birinci çıkarken, merkez sağdaki ANAP, DYP ve sol CHP ağır yenilgiye uğramıştır (Ahmad, 2022: 181).

Aynı yıl yaşanan 17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri, devletin kriz yönetimi kapasitesindeki yetersizlikleri ortaya koymuş; sivil toplum örgütleri (özellikle AKUT), devlete kıyasla daha etkin rol oynamıştır (Keskin, Kiriş & Şentürk, 2006: 60; Milliyet, 19 Ağustos 1999: 1). Altyapı çökmüş, temel ihtiyaçlar karşılanamamış, sağlık hizmetleri yetersiz kalmıştır. Kriz yönetimindeki başarısızlıklar halkın devlete

olan güvenini sarsmış, kamu yönetiminde reforma duyulan ihtiyacı artırmıştır (Zürcher, 2015: 435-436).

1999-2001 arasında yaşanan siyasi ve ekonomik krizler, Türkiye'nin istikrarsızlığını derinleştirmiştir. Başbakan Ecevit'in sağlık sorunları, partiler arası çekişmeler ve iç ayrılıklar krizi derinleştirirken; 2000 ve 2001 ekonomik krizleri, IMF müdahalesine ve yüksek faizli dış borçlanmaya yol açmıştır (Keskin, Kiriş & Şentürk, 2006: 61-62). 2001 yılında Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte, yürütme ile yargı arasında gerilim artmış, bu durum 2001 Şubat Krizi'nin tetikleyicisi olmuştur (Ahmad, 2022: 182; Zürcher, 2015: 437). Aynı yıl Fazilet Partisi de kapatılmış, siyasi İslam içindeki ayrışma netleşmiş; Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül önderliğindeki "yenilikçi" ekip, 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurmuştur. Bu oluşum, askeri ve yargı kaynaklı siyasi mühendisliğin uzun vadede ters teptiğini ve siyasi muhafazakâr kimliğin dönüştürülerek yeni bir merkez hareketi olarak yeniden yapılandığını göstermektedir (Zürcher, 2015: 436).

2.3.5.7. 2002 Seçimleri ve Türk siyasi manzarasının yeniden şekillenmesi

Ecevit kabinesinin çöküşüne neden olan ekonomik veya mali sebepler değil, başbakanın kişisel durumu oldu. Ecevit'in sağlık durumu ve zaman zaman (örneğin 2001 yılında Sezer ile yaşadığı kavga sırasında) duygusal dengesizlikleri hakkında güçlü göstergeler mevcuttu. Ancak, 2002 yılının başlarına gelindiğinde, Ecevit'in fiziksel olarak oldukça zor durumda olduğu ve konuşma gücünü kaybettiği açıkça görülüyordu. Hastaneye yatmayı veya görevden çekilmeyi reddetmesi, partisinde huzursuzluğa yol açtı ve bu huzursuzluk koalisyonun dağılmasına neden oldu. DSP içerisindeki muhalif gruplar ayrılarak Yeni Türkiye Partisi'ni kurdu ve bu gelişmelerin ardından Ecevit'e erken seçim çağrısı yapmaktan başka seçenek kalmadı (Zürcher, 2015: 438-439).

Dr. Devlet Bahçeli'nin erken seçim kararıyla ilgili basın açıklamasında, Türkiye'nin siyasi belirsizlik ve yönetim boşluğu tartışmalarıyla çalkantılı bir döneme girdiği ifade edilmiştir. Bu durum, erken seçim sürecinin kaçınılmaz hale geldiğini ortaya koymaktadır. MHP, TBMM'ni olağanüstü toplantıya çağırarak seçimlerin 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilmesini talep etmiştir. MHP lideri Devlet Bahçeli, bu sürecin geri dönüşü olmayan bir aşamada olduğunu ve millet

iradesine başvurulmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, seçimlerin ertelenmesine ilişkin sunulan gerekçelerin ülkeye zarar vereceği belirtilmiş ve 3 Kasım tarihinin en uygun zamanlama olduğu ifade edilmiştir (Bahçeli, 2002)

3 Kasım akşamı oy sayımı başladığında, Türk siyasetinde köklü bir değişim yaşandı. İktidardaki tüm partiler %10'luk barajın altında kalarak TBMM'ye giremedi. Tayyip Erdoğan liderliğindeki AKP büyük bir başarı elde ederek Meclis'e girdi (Gökçe, Akgün & Karaçor, 2002: 2) Adalet ve Kalkınma Partisi, %34 oyla 363 milletvekili kazanarak hükümet kurdu. CHP ise %19 oyla 180 milletvekili elde etti. %10'luk seçim barajı nedeniyle seçmenlerin %45'i temsil edilemedi, bu da hükümetin meşruiyetini zayıflattı. (Ahmad, 2022: 189).

Recep Tayyip Erdoğan'ın çeşitli ceza davaları nedeniyle milletvekili seçilme hakkı elinden alındığından, Abdullah Gül 16 Kasım 2002 tarihinde başbakan olarak atanmıştır. Gül, Anayasa değişiklikleri yapıncaya kadar ve Erdoğan'ın görevi devralmasına kadar geçici başbakan olarak görev yapmıştır (Ahmad, 2022: 188). Erdoğan'ın yenilenen Siirt seçimleri sonucunda milletvekili seçilmesiyle birlikte, Abdullah Gül'ün başkanlık ettiği hükümet, 59. Hükümet'e devredilmiştir. Böylece, başbakanlık görevini Recep Tayyip Erdoğan üstlenmiştir (Yeni Şafak, 2002). Abdullah Gül, 11 Mart 2003 tarihinde görevinden istifa etmiştir. Bu gelişmenin ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 2003 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ı başbakan olarak görevlendirdi (Ahmad, 2022: 189).

28 Mart 2004'te yapılan yerel seçimler, iktidar partisinin gücünü artırırken muhalefetin durumunu zayıflattı. Ak Parti oy oranlarını, yaklaşık %34'ten %43'e yükseltmiş, CHP oylarını ise %19'dan %15'e geriletmiştir. Seçim öncesinde medya, muhalefetsiz bir iktidar olasılığını tartışmaktaydı; bu konu seçim sonrası daha da ciddi bir boyut kazanmıştır. Araştırmacılar, Türkiye'nin gerçekte kim tarafından yönetildiğine, seçimlerin kazanan iktidar partisinin devleti kontrol edip etmediğine dair önemli sorular gündeme getirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan, başbakanlığının ilk dönemlerinde partisinin iktidar olduğunu ancak tam anlamıyla muktedir¹⁰ olmadığını belirterek, bu sorulara duyarlı olduğunu ifade etmiştir. Ak Parti devletin kontrolünü

¹⁰ (Topaloğlu, 2020: 143) Sözlükte “gücü yetmek; ölçü ile yapmak, planlamak” mânalarındaki kadr (kudret) kökünün iftiâl kalıbından türemiş bir sıfat olup “gücü yettiği fiilen sabit olan” demektir (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, “kdr” md.; Lisânü'l-'Arab, “kdr” md.). Muktedir ismi Allah'a izâfe edildiği dört âyette “bir işi gerçekleştirmeye fiilen güç yetiren” anlamını ifade etmektedir.

elde etmeye çalışmakta olup, bu hedefe yavaş yavaş ulaşabileceği izlenimini vermektedir (Ahmad, 2022: 193).

2.3.5.7.1. 2007 Türkiye seçimleri: Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı ve referandum süreci

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, Cumhurbaşkanlığı süresinin 16 Mayıs 2007'de sona ereceği için, Nisan-Mayıs 2007'deki 11. Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında yaşanan siyasi kriz, hukuki açıdan önemli tartışmalara yol açtı. Anayasa Mahkemesi'nin "367 Kararı" olarak bilinen kararı, Türk siyasi sahnesinde belirgin bir sarsıntı yarattı. Bu dönemde, önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de benzer krizlerin yaşandığı gözlemlendi (Acar & Celebi, 2012: 16).

2007 seçimleri öncesinde, siyasi partiler, ideolojik ve politik yakınlıkları bulunan diğer partilerle ittifak arayışlarına yönelmiş ve bu durum, dönemin belirleyici bir özelliği haline gelmiştir. Her iki siyasi kesim de Ak Parti iktidarına karşı etkili bir muhalefet oluşturmayı hedeflemiştir. 1980 sonrasında merkez sağda kurulan ve 2002 seçimlerinde Parlamento dışında kalan iki önemli parti olan DYP ile ANAP arasında gerçekleştirilen bir anlaşma çerçevesinde, DYP'nin adının Demokrat Parti (DP) olarak değiştirilmesi ve sonrasında ANAP'ın bu yeni Demokrat Parti'ye katılması öngörülmüştür. Bu gelişme, merkez sağda yeniden bir birlikteliğin sağlanması amacıyla atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Siyasi sağ kanatta meydana gelmesi beklenen birleşme, aday listelerinin hazırlanması aşamasında henüz başlamadan sona erdi. Bu süreçte, diğer kanatta ortak bir liste oluşturulması konusunda uzlaşma sağlanması, ittifakın gerçekleşmesine olanak tanıdı (Tuncer, 2007: 138-139).

2007 seçimleri öncesinde, Türkiye'de kayıtlı 53 siyasi partiden 21'inin Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından seçimlere katılabilecekleri belirtilmiş olmasına rağmen, seçime fiilen yalnızca 14 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmıştır. 22 Temmuz seçimlerinin en dikkat çeken yönlerinden biri, Türk siyasetinde ilk kez rekor sayıda bağımsız adayın oy pusulasında yer alması, önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) seçimlere bağımsız adaylarla katılmasının önemli bir etkisi olmuştur. (Akgün, 2007: 9-10).

AK Parti'nin iktidarında, Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde muhalefet, laiklik vurgusuyla uygun bir aday belirlenmesi gerektiğini savunarak "cumhuriyet mitingleri" düzenlemiştir. Başbakan Erdoğan'ın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü aday göstermesi, gerilimi artırmış ve Gül'ün başörtülü eşi nedeniyle muhalefet tarafından laiklik ilkesine aykırı bulunmuştur. Bu süreçte muhalefet, Meclis'in halkı yeterince temsil etmediğini belirterek erken seçim talep etmiştir. Ayrıca, 2007 seçimlerine ordu da müdahil olmuş, Gül'ün adaylığının açıklanmasının ardından Genelkurmay, laiklik endişelerini dile getiren bir "e-muhtıra" yayımlamıştır. Bu durum hükümet üzerinde baskı oluştururken, Erdoğan ortamı yumuşatmaya çalışmış, Gül ise adaylıktan çekilme niyetini reddetmiştir (Acar & Celebi, 2012: 17-18).

Toplumsal ve siyasal baskılar altında Anayasa Mahkemesi, 367 Kararı'nı oy çokluğu ile açıklamıştır. Mahkeme, toplantı yeter sayısının 367 olduğunu belirleyerek yapılan ilk oylamanın geçersiz olduğuna ve Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin durdurulmasına karar vermiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Anayasa Mahkemesi'nin kararını "demokrasiye sıkılmış bir kurşun" olarak nitelendirirken, bazı gözlemciler bu kararın Türkiye'de demokrasinin önünü açtığını savunmuştur. Onlara göre, aksi durumda e-muhtıranın gerçek bir darbeye dönüşmesi ve demokrasinin kesintiye uğraması riski bulunmaktaydı. Nitekim e-muhtıra, bazı gazete köşe yazarları tarafından "Genelkurmay'ın bildirisi, yapılacak askeri darbenin önceden haber verilmesidir; geçmişte 12 Eylül'de de benzer bir durum yaşanmıştır" şeklinde yorumlanmıştır (Akgün, 2007: 4).

Siyasi krizi çözmek ve Anayasa Mahkemesi'nin kararına tepki olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 3 Mayıs 2007'de 891 sayılı kararıyla erken genel seçim yapma kararı almıştır. Bu doğrultuda, milletvekili seçimlerinin 22 Temmuz 2007'de gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Acar & Celebi, 2012: 22-23). Cumhurbaşkanlığı krizini çözmek amacıyla, TBMM 28 Mayıs 2007'de 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanun, TBMM toplantı yeter sayısını üçte biri olarak belirlemiş ve Cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilememesi durumunda halk tarafından seçilmesini öngörmüştür. 22 Temmuz 2008 genel seçimlerinde AK Parti iktidarını sürdürmüş, MHP ise %10 barajını geçerek meclise girmiştir. Böylece, parlamentoda üç büyük parti oluşmuştur. Yeni meclis, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanmış, MHP Anayasa Mahkemesi'nin 367 Kararı doğrultusunda bu süreçte aktif rol oynamıştır. 29 Eylül 2007'de Abdullah Gül,

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin üçüncü turunda 448 milletvekilinin 339'unun oyunu alarak seçilmiştir (Acar & Çelebi, 2012: 23) Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2024). Abdullah Gül, halk oylaması yoluyla değil, TBMM tarafından Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Acar & Çelebi, 2012: 23). Cumhurbaşkanı'nın seçilmesinin ardından, 21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilecek referandum ülke gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Referandum, özellikle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi konusunu merkezine alarak, Anayasa'nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmasını öngörmüştür. Bu süreç, yoğun tartışmalarla şekillenmiştir. 21 Ekim 2007 Pazar günü yapılan referandumda, Anayasa değişikliklerini içeren kanun halkın %58'inin "evet" oyu ile onaylanmıştır (Acar & Çelebi, 2012: 23).

2.3.5.7.2. 12 Eylül 2010 referandumu

2008 yılı, Türkiye'nin siyasi arenasında önemli bir dönemeç olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde, Ak Parti'ye yönelik açılan kapatma davası, ülke gündemini belirleyen başlıca olaylardan biri olmuştur. Aynı yıl, Türkiye, Ergenekon ve benzeri daha küçük çaplı davalarla tanışmış ve bu davalar, toplumsal ve siyasi tartışmaları derinleştirmiştir. 2009 yılında ise "Kürt açılımı" olarak bilinen politika adımları atılmaya başlanmıştır. 2010'un başlarında ise Balyoz darbe planı davası, Türkiye'nin siyasi gündeminde önemli bir yer edinmiştir.

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum, Türkiye'nin altıncı halkoylaması olarak, siyasi olarak gerilimli ve hassas bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Referandum sürecinde, "Evet" cephesinin ana destekçisi Ak Parti olmuştur. Bununla birlikte, SP ve BBP de "Evet" cephesinde yer almışlardır. "Hayır" cephesinde ise ana muhalefet CHP'si öne çıkmıştır. MHP de "Hayır" kampanyasının ikinci önemli destekçisi olmuştur. Ayrıca, CHP dışındaki çeşitli küçük sol partiler ve örgütler de "Hayır" kampanyasında önemli bir rol oynamışlardır.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, yeni Anayasa taslağının gerçek amacının belirli maddelerin göz boyamak amacıyla taslağa eklendiğini ve asıl planın bu olduğunu ileri sürmüştür. Kılıçdaroğlu, yeni Anayasa'nın 12 Eylül darbecilerinin gerçek anlamda yargılanmalarına olanak sağlamayacağını da iddia etmiştir. Referandum sonucunda seçmenlerin %57,88'i "Evet" oyu verirken, %42,12'si "Hayır" demiştir. Ayrıca, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) tarafından yapılan

boycot çağrısının etkisiyle, seçime katılım oranı %73,71'de kalmıştır (Hamsici, 2017).

2.3.5.7.3. 10 Ağustos 2014 Türkiye'nin halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanlığı seçimi ve tarihi önemi

Anayasa gereği, 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandum, Türkiye'nin siyasi sisteminde önemli bir değişimin kapısını aralamıştır. Bu referandumda, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi önerisi, geniş bir destek bularak kabul edilmiştir. Bu durum, demokrasi anlayışının derinleşmesi ve halkın yönetime daha fazla katılımını sağlama adına atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Referandum sonucunda alınan karar, halkın iradesinin doğrudan siyasi temsil üzerindeki etkisini artırma hedefini taşımaktadır. Ancak, bu düzenlemenin uygulanması için belirlenen 2014 yılı, Türkiye'nin siyasi dinamiklerinde başka değişimlere de tanıklık edileceğini işaret etmektedir. Bu süreç, Türkiye'nin demokratikleşme çabalarının yanı sıra, siyasi partilerin ve aktörlerin de bu yeni duruma nasıl uyum sağlayacaklarını sorgulamalarını gerektirecektir. Referandum, sadece bir anayasa değişikliği değil, aynı zamanda Türkiye'nin demokratik geleceği için bir dönüm noktası olma potansiyeli taşımaktadır (Özipek, 2014: 94).

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması, Türkiye'deki değişim sürecinin devam edeceğini gösterirken, kaybetmesi ise bu süreci tersine çevirebilecek bir ihtimal doğuruyordu. Bu nedenle muhalefet, 30 Mart'taki yerel seçimlerde iktidarın başarısız olmasına umut bağladı. Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Barış ve Demokrasi Partisi, İstanbul'da ortak aday çıkarmayı planlayarak Erdoğan'ın düşüşünü hızlandırmayı hedefledi. Ancak, Gezi Olayları ve 17-25 Aralık Operasyonları gibi zorluklarla karşılaşan AK Parti, 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde %45 oy oranıyla muhalefeti geride bırakarak güçlü bir başarı elde etti (Özipek, 2014: 95-96).

2014 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri, ilk kez halk oyu ile yapılması sebebiyle özel bir önem taşımaktaydı. Bu durum, seçim sürecine yeni bir dinamizm kazandırarak kamuoyunda büyük bir ilgi uyandırdı. Recep Tayyip Erdoğan, bu seçimde gösterdiği üstün performansla oyların %51,79'unu alarak 12. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin demokratikleşme ve siyasi dönüşüm açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Erdoğan'ın

elde ettiği zafer, sadece bireysel bir başarı değil, aynı zamanda parti politikalarının ve stratejilerinin bir yansıması olarak da öne çıkmaktadır. Diğer adaylar arasında, Ekmeleddin İhsanoğlu %38,44 oy oranı ile 15.587.720 oy alırken, Selahattin Demirtaş %9,76 oy oranı ile 3.958.048 oy elde etmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki önemli bir aşamayı ve halkın doğrudan Cumhurbaşkanını seçme hakkını kullanmasını temsil etmektedir (Hürriyet, 2024).

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kaydedilmiştir. Seçimler, birçok kritik olayın yaşandığı bir süreçte, barışçıl bir ortamda gerçekleştirilmiş ve devir teslimi sorunsuz şekilde yapılmıştır. Bu seçimlerin öne çıkan bazı yönleri arasında, Cumhurbaşkanının doğrudan halk oyu ile seçilmesi, adayların kampanya yürütmesi ve Selahattin Demirtaş'ın adaylığı gibi sembolik unsurlar bulunmaktadır. Bu kazanımlar, ülkenin demokratikleşme sürecinde önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Çankaya Köşkü'ndeki devir teslim töreni, geçmişteki toplumsal gerilimlerin ardından, halef ve selef Cumhurbaşkanlarının eşleriyle birlikte katılması açısından tarihi bir anı temsil etmektedir (Kaban, 2014: 107).

Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı olduğunda, AK Parti'den ayrılmamış, ancak parti liderliği formatında bir değişikliğe gidilmiştir. Ahmet Davutoğlu'nun AK Parti Genel Başkanı olarak atanması, Türkiye siyasetinde yeni bir durumla karşılaşacağımızı işaret etmektedir (Kaban, 2014: 111).

2.3.5.7.4. 2015 Genel seçimleri ve tekrarlanması

Siyasetin ve seçimlerin sürekli olarak gündemde bulunduğu iki yıllık dönemde, medya da bu yoğun gündeme paralel olarak hareket etmiştir. Bu süreçte, doğrudan seçimlerle ilgili olmamakla birlikte seçim sonuçlarını etkileyen kapsamlı siyasal tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle, darbe girişimlerine ilişkin yürütülen soruşturmanın "kumpas" yani sahte olduğu yönündeki iddialar ve 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen yolsuzluk soruşturmasının hükümeti devirmeye yönelik bir darbe girişimi olduğu öne sürülen eleştiriler, kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Ayrıca, devlet kurumlarında paralel yapılar olduğu ve terör olaylarındaki artışla birlikte "çözüm sürecinin" sonlandırılması gibi iç siyaset konuları da tartışılmıştır. Diğer yandan, Suriye ve Irak'tan gelen sığınmacılar ve Ortadoğu politikalarına dair dış siyaset meseleleri sürekli bir şekilde gündemde kalmış;

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kurulan Anayasa Komisyonu tarafından yürütülen ancak tamamlanamayan yeni anayasa hazırlık çalışmaları da bu siyasal tartışmaların bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Güngör, 2014: 146). Türkiye, 2015 yılı içinde iki genel seçim gerçekleştirmiştir. İlk olarak, 25. Dönem Milletvekili seçimleri 7 Haziran 2015 tarihinde yapılmıştır. YSK tarafından açıklanan seçim takvimi doğrultusunda, seçim süreci 10 Mart 2015 tarihinde başlamış ve toplumun büyük bir kısmı bu süreçte genel seçimlere odaklanmıştır.

İlk olarak, 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimlerde Ak Parti, 13 yıllık tek parti iktidarının ardından seçimde birinci olarak yer almasına rağmen, tek başına iktidar olma yeterliliğini kaybetmiştir (Zabun, 2020: 520). Seçim sonuçlarına göre, AK Parti, %40,87 oranında oy alarak en yüksek oy oranına ulaşmış, CHP, %24,95 oy oranıyla ikinci sırada yer alırken, MHP %16,29 oy oranıyla üçüncü sırayı elde etmiştir (Akgül, Pazarbaşı & Şahin, 2024: 404).

Bu seçimde, 2011 genel seçimlerinde bağımsız milletvekili olarak TBMM'ye girerek bir grup kuran parlamenterler, 7 Haziran 2015 seçimlerinde Halkların Demokratik Partisi (HDP) çatısı altında toplanmış ve %13'lük oy oranıyla dördüncü sırada bulunmuş, TBMM'ye girmeyi başarmıştır (Zabun, 2020: 520). TBMM yeni milletvekilleri ile toplanmış ve 9 Temmuz 2015 tarihinde Başkanlık Divanı oluşturulmuştur (Güngör, 2014: 146). Hükümeti kurma yetkisi verilen AK Parti, CHP ile gerçekleştirdiği koalisyon müzakerelerinin sonuçsuz kalması ve dolayısıyla bir koalisyon hükümetinin tesis edilememesi nedeniyle, Türkiye'de seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, 1 Kasım 2015 tarihinde genel seçimler tekrar gerçekleştirilmiştir (Zabun, 2020: 520).

Takip eden süreçte, 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimlerde AK Parti, %49,50 oranında oy alarak tek başına iktidar olma yetkisini kazanmıştır. Bu seçim sonuçları doğrultusunda, CHP %25,32 oy oranıyla ikinci, MHP %11,90 oy oranıyla üçüncü ve HDP %10,76 oy oranıyla dördüncü sırada yer almıştır. Böylece, AK Parti tek başına hükümet kurma yetkisini elde etmiştir (Akgül, Pazarbaşı & Şahin, 2024: 404).

2.3.5.7.5. 15 Temmuz 2016 Türkiye'nin demokrasisine darbe girişimi ve tepkisi

15 Temmuz 2016 tarihinde Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu subaylar tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi, ülke genelinde yaklaşık 22 saat süren bir çatışma ve müdahale sürecinin ardından kontrol altına alınmıştır. Bu süreçte, önemli olaylar arasında Genelkurmay Karargahı'nın ele geçirilmesi, sivil halka ateş açılması ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı meydanlara çağırması yer almaktadır. Darbe girişimi, güvenlik güçlerinin karşı koymasıyla başarısız olmuş, toplamda 161 şehit ve 1.440 yaralı olmuştur. Gözaltına alınan 2.839 askerin yanı sıra, süreç Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısında derin etkiler bırakmıştır (Anadolu Ajansı, 2016: 7-25).

FETÖ, gizliliği temel alan hücre tipi bir yapılanmayı benimseyerek uzun yıllar boyunca yasal görünürlüğe önem vermiş ve bu strateji aracılığıyla toplum içindeki meşruiyetini pekiştirmeye çalışmıştır. Bu görünürlük stratejileri, zaman zaman bayrak hassasiyeti, Türkçe sevgisi ve toplumun çeşitli kesimlerinde etkin olabilecek, sözde akıl ve bilim temelli eğitim kurumları gibi çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir.

15 Temmuz sonrasında FETÖ'ye yönelik yürütülen adli soruşturmalar, örgütün iç haberleşmesinin güvenliğini ve gizliliğini sağlamak için başta By-Lock olmak üzere çeşitli kriptolu mobil iletişim uygulamalarını kullandığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, örgütün maddi ve ideolojik gücünün büyük bir kısmının mahremiyetine bağlı olduğu söylenebilir. Mahremiyet, örgütün faaliyetlerini izlemeyi zorlaştırdığı kadar, ideolojisi hakkında bilgi edinmeyi de güçleştirmekte; dolayısıyla hem faaliyetler hem de ideoloji görünmez bir hale gelmektedir.

FETÖ'nün tedbirleri arasındaki önemli göstergelerden biri, örgütün lideri Gülen'in konuşma ve metinlerinde ezoterik ve sembolik bir dil kullanma biçimidir. Bu dil, günlük konuşma ve yazı dilinden belirgin bir şekilde ayrılmakta ve kullanılan kavramlar, yaygın anlamlarının ötesinde özel anlamlar taşımaktadır. Konuşma metinlerinde sıkça gizli mesajlar, mecazlar ve bilinçaltı çağrışımlar yer almakta, anlatımda zaman-mekân sürekliliği bulunmamaktadır. Fantastik ve mistik öğelerle metinler karmaşılaştırılmakta ve her ifade hem batını hem de zahiri anlamlar barındırmaktadır. Bu durum, örgütün dışından biri için Gülen'in konuşma ve yazı

metinlerini anlamayı son derece zorlaştırmakta ve karmaşık bir cümle yapısı oluşturmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2019: 46-48). 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi, FETÖ gibi sosyolojik bir yapının devlet içinde kurumsal bir uzantı olarak işlev gördüğünü göstermiştir. Adil Öksüz gibi FETÖ mensuplarının kilit rollerde bulunması ve diğer devlet kurumlarının katılımı, darbenin askeri bir eylemden çok, örgütsel bir strateji çerçevesinde koordine edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumun ve devletin çeşitli unsurlarının nasıl bir araya geldiğini vurgular (Alkan, 2016: 257-258).

15 Temmuz 2016 akşamı, FETÖ tarafından Türkiye'nin hükümetine ve halkına yönelik kanlı bir darbe girişimi başlatılmıştır. Bu girişimin temel amacı, yalnızca örgütün lideri Fethullah Gülen'e sadık olan, radikal ve köktenci bir yönetim biçimini ülkeye dayatmaktır. Eğer bu darbe girişimi başarılı olsaydı, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısı köklü bir şekilde değişecekti. Demokrasi ortadan kalkacak ve temel haklar ile özgürlükler kalıcı olarak askıya alınacaktı. Halk, aşırılık yanlısı bir hükümetin mutlak egemenliği altına girerek, demokratik normlardan uzak, baskıcı bir yönetimle karşı karşıya kalacaktı. Bu senaryo, ülkenin ulusal bütünlüğü ve bireysel özgürlükleri açısından ciddi tehditler barındırıyordu (Çavuşoğlu, 2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 25 Temmuz 2016'da parti liderleriyle 15 Temmuz darbe girişimini değerlendirerek, birlik ve beraberlik vurgusu yaptı. Toplantıda, FETÖ ve diğer güvenlik tehditlerine karşı mücadelenin kararlılıkla süreceği belirtildi (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016).

15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişimi, Türkiye tarihindeki önceki askeri müdahalelerden farklı olarak, doğrudan mevcut rejime ve iktidara yönelik bir tehdit teşkil etmiştir. Bu tarih, Türkiye'nin küresel düzeyde önemli bir meydan okumayla karşı karşıya kaldığı bir döneme işaret etmektedir. Barış, hoşgörü, kardeşlik ve dinler arası diyalog gibi kavramlarla bir ilahi düzen kurma hedefi güden hareketler, nihayetinde silahlarını doğrudan kendi halkına yöneltmişlerdir. FETÖ, ülke kaynaklarını kontrol ederek kendi destekçilerine dağıtan bir sistem kurmuş; günümüzde Türkiye'nin en büyük sorunları arasında PKK terörü ve FETÖ'nün faaliyetleri yer almakta ve 15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye'nin uluslararası entegrasyonunun zirveye ulaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir (Tatlılıoğlu, 2016: 811).

2.3.5.7.6. 2017 Türkiye anayasa referandumunu: başkanlık sistemine geçiş

Başkanlık sistemi ile ilgili yapılan tartışmalar, siyasal ve medya gündeminde geniş bir yer bulmuş ve kamuoyu tarafından en çok konuşulan konular arasında öne çıkmıştır. Özellikle başkanlık sistemi tartışmalarında önemli bir rol üstlenen kişi MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmuştur. Devlet Bahçeli, parti grup toplantısında gerçekleştirdiği açıklamalarla sistem değişikliği sürecine dair bir uzlaşma zemini oluşturmuş ve bu doğrultuda başkanlık sistemine geçiş sürecinin somut adımlarının atılmasını sağlamıştır (Çakır, 2017: 274).

AK Parti ve MHP heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan anayasa değişikliği teklifi, TBMM Anayasa Komisyonu'na sunulmuş ve 18 maddelik tasarı, 9 Ocak'ta oylama sürecine girmiştir. Nihai oylamada 339 oyla kabul edilen tasarı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın onayının ardından 16 Nisan'da referanduma sunulacaktır (Yeni Şafak, 2017). Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. ve son anayasa referandumunu, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirildi. Cumhuriyet tarihinin en tartışmalı referandumlarından biri olarak kabul edilen bu referandumda, toplumun yalnızca %51,41'i "Evet" oyunu kullanarak değişikliklerin onaylanmasını sağladı. Yapılan anayasa değişiklikleri ile Başbakanlık makamı kaldırıldı ve Partili Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş yapıldı. Ayrıca, milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkarıldı ve milletvekili seçilme yaşı 25'ten 18'e indirildi. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanı'na birçok alanda kapsamlı yetkiler tanımaktadır. Bu değişiklikler neticesinde yasama organı olan TBMM'nin görev ve yetkileri önemli ölçüde kısıtlanmış olup, birçok kararın tek bir elden alınması antidemokratik bir düzen olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, toplumun geniş kesimleri tarafından eleştirilmiştir (Türkiye Raporu, 2022).

2.3.5.7.7. 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleri ile 31 mart 2019 yerel seçimleri

Kasım 2015 seçimlerinde MHP'nin oy kaybı yaşaması üzerine parti içindeki muhalif gruplar olağanüstü kurultay talep etti, ancak Genel Başkan Devlet Bahçeli bu çağrıyı reddetti. İhraç edilen bazı MHP üyeleri, Meral Akşener liderliğinde 25 Ekim 2017'de İYİ Parti'yi kurarak yeni bir siyasi yapılanma oluşturdu (Türkiye Raporu, 2023). 16 Nisan 2017'deki referandumla Türkiye, Anayasa değişikliğiyle partili cumhurbaşkanlığı sistemine geçmiştir. Bu değişikliğin ardından, 2019 yılında

yapılması öngörülen seçimlerin 24 Haziran 2018'e çekilmesi, ülke gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Bu tarihte yapılan seçimler, MHP ile AK Parti arasında kurulan ittifak kapsamında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adaylığı etrafında yoğunlaşmıştır. Öte yandan, muhalefet partileri ve liderleri seçimlerin erkene alınmasını eleştirmiş olsalar da seçimlere hazırlıklı olduklarını ifade etmişlerdir. 21 Nisan 2018'deki görüşmelerin ardından CHP'den 15 milletvekilinin İYİ Parti'ye katılması, partinin Meclis'te grup kurabilmesi için gerekli sayı olan 20'ye ulaşmasını sağlamıştır. İYİ Parti'nin milletvekili sayısı bu gelişmeyle birlikte 20'ye çıkmıştır (Yegen & Aydın, 2018: 1249).

Bu dönemde en çok tartışılan mesele, İYİ Parti'nin seçimlere katılma hakkının olup olmadığı olmuştur. YSK, bu tartışmaların sonucunda, İYİ Parti'nin de dahil olduğu toplam 11 siyasi partinin seçimlere katılabileceğine dair bir sonuç açıklamıştır (Yegen & Aydın, 2018: 1250). CHP, İYİ Parti, DP ve SP, ortak bir strateji olarak seçimlere birlikte girmeye karar vermiştir ve bu ittifak, "Millet İttifakı" olarak adlandırılmıştır. Diğer taraftan, MHP ve AK Parti ile daha sonra bu ittifaka katılan BBP, seçimlere "Cumhur İttifakı" olarak bilinen birleşimle girmeyi tercih etmiştir (Yegen & Aydın, 2018: 1250). 24 Haziran 2018'de Türkiye, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerini aynı anda gerçekleştirdi; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, oyların %52,6'sını alarak yeniden seçilirken, Cumhur İttifakı meclis çoğunluğunu sağlayarak 344 sandalye kazandı. Millet İttifakı ise toplamda %33,9 oy oranıyla 189 milletvekili elde etti (Türkiye Raporu, 2023). 31 Mart yerel seçimleri, Türkiye'de daha önceki seçimlerden ayırt edici iki temel dinamik içermektedir. İlk dinamik, seçim ittifakları düzenlemesi ile ilgilidir; bu düzenleme, siyasi partilere 24 Haziran seçimlerinde olduğu gibi ittifak kurma imkânı tanımıştır. İkinci dinamik ise, bu ittifakların oluşturulmasının sonucunda ortaya çıkan stratejik oy verme davranışlarıdır. Bu davranış, seçmenlerin ittifaklar arasında tercihlerini belirlerken stratejik hesaplamalar yapmalarını ve bu hesaplamaların seçim sonuçlarına olan etkisini ifade etmektedir (Miş & Duran, 2019: 367).

Seçim ittifakları, özellikle büyükşehirlerdeki seçim sonuçları üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. Büyükşehirlerde yapılan seçimlerde ittifaklar çerçevesinde yarışılması ve seçim mücadelesinin iki ana blok aday üzerinden şekillenmesi, adayların seçimleri kazanabilmesi için oyların yaklaşık %50'sine yakın bir oranda destek toplamalarını zorunlu hale getirmiştir. CHP tarafından kazanılan

dört yeni büyükşehirdeki başarının arkasında, HDP'nin bu bölgelerde aday çıkarmamış olması önemli bir etken olmuştur. Ayrıca, seçim ittifaklarının bir sonucu olarak, genellikle Ege ve Trakya bölgelerinde etkin olan CHP, İç Anadolu Bölgesi'nde de bazı illerde belediye başkanlığı seçimlerini kazanabilmiştir (Miş & Duran, 2019: 373).

27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi'nin adayı olarak İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanan Recep Tayyip Erdoğan (Zürcher,2015: 425), 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde, Cumhuriyet İttifakı'nın kontrolündeki İstanbul, Ankara, Adana, Mersin ve Antalya gibi büyükşehirler, Millet İttifakı tarafından kazanıldı (Miş & Duran, 2019: 376). 31 Mart 2019'da iptal edilen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi, 23 Haziran 2019'da yeniden yapıldı ve CHP adayı Ekrem İmamoğlu, 4 milyon 698 bin 782 oy alarak kazandı (Hürriyet, 2019).

2.3.5.7.8. 14 Mayıs, 28 Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve 31 Mart 2024 seçimleri

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri 'ne ilişkin olarak yaptığı açıklamada, “Anayasamızın 116. maddesine dayanarak, 18 Haziran 2023 tarihinde yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinin 14 Mayıs 2023 tarihinde yenilenmesine yönelik kararımı imzaladım. Bu karar doğrultusunda, milletimiz iki ay sonra, 14 Mayıs 2023 tarihinde, ilk pazar günü olarak sandık başına giderek Cumhurbaşkanı ve milletvekillerini seçecektir” ifadelerini kullanmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, seçimlerin yenilenmesine dair kararı imzalamasının ardından Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde basın mensuplarına açıklamalarda bulunmuştur. Anayasanın 116. maddesinden aldığı yetkiyle, 18 Haziran'da yapılması öngörülen seçimlerin 14 Mayıs'ta yeniden yapılmasını öngören kararın imzalandığını belirten Erdoğan, söz konusu kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasının ardından Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) iki aylık seçim takvimini başlatacağını ifade etmiştir. Erdoğan, seçimlerin ülkeye, millete, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve siyasi partilere hayırlı olmasını temenni ettiğini vurgulamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2023). 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Cumhuriyet İttifakı'nın adayı mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan iken, Millet İttifakı'nın adayı CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu oldu. Ayrıca, Memleket

Partisi lideri Muharrem İnce adaylıktan çekilmesine rağmen oy pusulasında yer alırken, ATA İttifakı'nın adayı Sinan Oğan da seçimde yarıştı. (Öztürk, 2023: 345-346).

14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan, geçerli oyların %49,52'sini alarak liderlik ederken, Kemal Kılıçdaroğlu %44,88 oranında oy topladı. Bu sonuçlarla birlikte, Erdoğan ve Kılıçdaroğlu 28 Mayıs'ta yapılacak ikinci tur seçimlerine kalmışlardır. (Milliyet, 2023).

14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde hiçbir adayın salt çoğunluğu elde edememesi nedeniyle Türkiye, Cumhurbaşkanını belirlemek üzere 28 Mayıs 2023 tarihinde ikinci tur seçimlerine gitmiştir. Bu ikinci turda yapılan seçimlerin sonuçlarına göre, Recep Tayyip Erdoğan 27 milyon 834 bin 589 (%52,98) oy alırken, Kemal Kılıçdaroğlu 25 milyon 504 bin 724 (%47,82) oy elde etmiştir. Sonuçlar doğrultusunda, Cumhurbaşkanlığı seçiminde galip gelen aday Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2023). 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde CHP, 81 belediyeden 35'ini kazanarak %37,77 oy oranıyla birinci olurken, AK Parti %35,49 ile ikinci sırada yer aldı. CHP, Ankara'da %60,44 oy oranıyla en yüksek başarıyı elde ederken, AK Parti yalnızca üç şehirde %50 oy oranını aşabildi. YRP bağımsız olarak katıldığı seçimlerde bir büyükşehir ve bir il belediyesi kazanarak üçüncü parti olurken, İYİ Parti beklenen başarıyı elde edemedi ve büyükşehirlerde hayal kırıklığı yarattı (Euronews, 2024).

2.4. Kamu Hizmeti ve İlkeleri

Kamu hizmetlerinin sunumu, devletlerin en temel ve öncelikli görevlerinden biridir. Kamu hizmetleri, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmet üretimini temel olarak gerçekleştirilmektedir. Bu hizmetlerin amacı, güçlü ve refah içinde bir toplumsal düzen kurmaktır. Modern devletlerde, sunulan kamu hizmetlerinin kalitesi büyük önem taşımaktadır ve bu kalite üç temel değişkene bağlıdır: Kamu hizmetlerinin kamu yararını gözeterek sunulması, halkın beklentilerine uygunluk göstermesi ve herkese eşit bir şekilde sunulabilmesi.

Kamu hizmetlerinin çağın gelişmelerine uyum sağlayabilmesi, insan onuru kavramının bir göstergesidir. Bu kavram, bireylerin farklılıklarına karşın ortak bir bakış açısını ifade eder ve insanların bir arada bulunmasını sağlar. Dolayısıyla, insan

haklarına dayalı bir kamu hizmeti sunmak, modern dönemde devletlerin en temel sorumluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin hem kapsayıcı hem de adil bir biçimde sunulmasını sağlamak amacıyla önem arz etmektedir (Kesen & İrez, 2021: 9).

Kamu hizmeti, kamu yararını sağlamak amacıyla devlet veya kamu tüzel kişileri tarafından sunulan sürekli ve düzenli faaliyetlerdir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 46). Toplumun tamamına sürekli, düzenli ve eşitlik ilkelerine uygun olarak sunulan kamu hizmetleri, kamu kuruluşları tarafından ya doğrudan yürütülmekte ya da kamu malları ve personeli aracılığıyla sağlanmaktadır. Alternatif olarak, bu hizmetler, sorumlu kamu kuruluşunun izni ve denetimi altında, özel sektör tarafından sunulabilmektedir. Bu düzenleme, kamu hizmetlerinin salt ticari bir meta haline gelmesini engellemeyi amaçlar. Örneğin, Sağlık Bakanlığı'nın özel sektöre yönelik olarak verdiği hastane ruhsatları ve tedavi edici sağlık hizmetleri, bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu tür hizmetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi, kamu yararını gözeterek ve eşitlik ilkesini koruyarak gerçekleştirilir (Akt. Öztekin, 2015: 10).

Danıştay'a göre, kamu hizmeti, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kanunla kurulan idareler tarafından kamusal yetki ve yöntemlerle sürekli ve kesintisiz bir şekilde yürütülen faaliyetlerdir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 46).

Sosyal Devlet anlayışı çerçevesinde, bireylerin ve toplumun refahını sağlamak amacıyla eşitlik, özgürlük, sosyal adalet ve sosyal haklar, devletin ideolojik temellerini oluşturur. Bu ilkelerin bireylere sağlanması ve somut bir fayda yaratması, soyut kavramların pratikte uygulanabilir hale getirilmesiyle mümkündür. Bu süreç, yapılandırılmış yapısal unsurların göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Başka bir ifadeyle, ideolojik ve düşünsel düzeyde geliştirilen fikirlerin uygulama aşamasında aldığı biçimler ve bu biçimlerin pratikteki etkileri önemlidir.

Sosyal Devlet, bireylere haklar ve ödevler tanıyan ve eşitlik, adalet ve özgürlük gibi felsefi ilkeleri içeren sosyal hakların sağlanmasında, devletin gelir dağılımını yeniden düzenleme gerekliliğini ortaya koyar. Bu bağlamda, devletin sosyal hakları karşılama ve gelir yeniden dağıtımını gerçekleştirme yöntemleri kritik bir rol oynar. Devlet, sosyal güvenlik ve gelir dağılımı süreçlerini çeşitli mekanizmalar ve yapısal unsurlar aracılığıyla yerine getirir. Bu süreçler, sosyal

güvenlik sistemleri, kamu politikaları ve ekonomik düzenlemeler gibi araçlarla yürütülür ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla çeşitli biçimlerde uygulanır (Örücü, 1970: 212). Kamu hizmeti görevlileri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 128. maddesi çerçevesinde, devlet ve kamu kuruluşları tarafından genel idare ilkelerine uygun olarak yürütülen temel ve sürekli görevleri yerine getirir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

2.4.1. Kamu hizmetlerinde eşitlik

Türkiye'de hukuki eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla en önemli düzenleme, tüm bireylerin eşitliğini güvence altına alan ve ayrımcılığı yasaklayan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıdır. Özellikle, Anayasa'nın 10. maddesi, bireylerin eşitlik ilkesini sağlamada temel bir rol oynar ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik önemli bir yasal çerçeve sunar (Kesen & İrez, 2021: 32).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası:

MADDE 10- Herkes, dil, ırk, cinsiyet gibi nedenlerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olup, devlet bu eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen eşitlik ilkesi, hukuki durumları benzer olan bireylerin aynı kurallara tabi olmalarını zorunlu kılar. Bu ilke, aynı zamanda bireylerin dil, din, mezhep, cinsiyet ve siyasi görüş gibi kişisel farklılıklarına dayanarak ayrımcılığa maruz kalmamalarını da güvence altına alır. Kamu hizmetlerine ilişkin temel ilkeler arasında yer alan eşitlik, çeşitli yasal düzenlemelerde farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu ilkeler, aynı hukuki durumda bulunanlara eşit kuralların uygulanmasını, fırsat eşitliğinin sağlanmasını, kamu hizmetine erişimde eşitliği, ayrımcılık yasağını ve pozitif ayrımcılığı kapsar. Eşitlik, devlet yönetimine ilişkin hukukun temel ilkelerinden biri olarak kabul edilir ve hem kanunların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesinde hem de idari işlemlerin yargısal denetiminde bir ölçüt olarak kullanılır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Anayasa'da ayrımcılıkla ilgili olarak bir diğer önemli düzenleme, 70. maddede yer almaktadır (Kesen & İrez, 2021: 32).

MADDE 70- Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Türkiye'deki eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin Anayasa hükümleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu gibi çeşitli yasal düzenlemelerde yer alarak kamu hizmetlerine erişimde eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı önlemek amacıyla belirli hükümler içermektedir. Anayasal ilkelerin uygulamaya konulmasını ve toplumsal eşitliğin temin edilmesini amaçlayan kapsamlı bir hukuki çerçeve sunar (Kesen & İrez, 2021: 33).

Kamu görevi, devletin işleyişine katkı sağlayan zorunlu ve mecburi faaliyetlerken, kamu hizmeti genellikle gönüllü ve isteğe bağlı bir hizmet sunumudur. Kamu görevinin bireyler tarafından yerine getirilmesinin yasal bir zorunluluk gerektirdiğini, kamu hizmetinin ise topluma fayda sağlamak amacıyla sunulan ve zorunlu olmayan hizmetler olduğunu belirtir (Öztekin, 2015: 10).

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ile yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri gibi özlük durumları kanunla belirlenir. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/12 md.) Ancak, mali ve sosyal haklarla ilgili toplu sözleşme hükümleri dikkate alınır.

Üst kademe yöneticilerinin eğitim ve yetiştirilme yöntemleri ile esasları ise kanunla özel olarak düzenlenir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Kamu yönetiminde insan unsuru olarak adlandırılan kamu çalışanları, Türk kamu yönetimi bağlamında çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kapsamda, seçimle göreve gelen kamu personeli, anayasa hukuku çerçevesinde değerlendirilir ve bu grupta Cumhurbaşkanı, Bakanlar ve Milletvekilleri yer alır. İdare hukuku çerçevesinde, seçimle göreve gelen kamu personeli ile atanma yoluyla görev alan kamu personeli, hukuki statüleri ve görev tanımları açısından farklılık göstermektedir (Öztekin, 2015: 11).

2.4.2. Kamu hizmeti sürekliliği

Kamu hizmetleri, toplumsal yaşamın temel gereksinimlerini karşılayan, düzenli ve sürekli nitelikteki faaliyetlerdir ve bu hizmetler ulusal, yerel veya belirli bir topluluk için tasarlanabilir. Modern kamu hizmetleri, devletin etkinliklerinin ötesine geçerek, çeşitli kamu tüzel kişileri tarafından genel idare ilkelerine uygun şekilde yürütülmektedir (Yücel, 2005: 73).

Kamu hizmeti, toplumun ortak ve genel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kamu yararına yürütülen sürekli bir faaliyettir. Süreklilik, kamu hizmetinin kesintisiz, düzenli ve yeterli bir şekilde sunulmasını zorunlu kılmakla birlikte, bu durum her zaman aynı sıklıkla gerçekleştirilmesi gerektiği anlamına gelmez. Kamu hizmetleri, ortak ve genel ihtiyaçların tatminine yönelik olarak, bu ihtiyaçları karşılayacak bir sıklıkla sunulmalıdır. Örneğin, şehir içi ulaşım hizmetleri, belediye otobüsü seferleri aracılığıyla ihtiyaçlara uygun bir şekilde düzenlenirken, bu seferlerin gece ve gündüz sıklığı farklılık gösterebilir. Diğer taraftan, sağlık hizmetleri gibi bazı kamu hizmetleri, kurulduktan sonra kesintisiz bir şekilde 24 saat boyunca faaliyet gösterecek şekilde yapılandırılmıştır (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 47).

Anayasa'nın 54. maddesi, grev hakkının sadece işçilere tanındığını belirtirken, memurların bu haktan yararlanamadığını ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nda grev yasağının düzenlendiğini göstermektedir.

Memurlar için böyle bir yasağın mevcut olmasının hukuki bir temeli olduğu söylenebilir. Kamu hizmetlerinin süreklilik ilkesi gereği, yasalarda belirtilen haller dışında kesintisiz ve düzenli olarak sürdürülmesi esastır. Memurlar grev gerçekleştirdiğinde, kamu hizmetleri kanunun öngördüğü şekilde işlemez hale gelebilir. Kamu hizmetlerinin aksaması, ağır sonuçlar doğurabilir ve devletin işleyişinde ciddi tehditler oluşturabilir. Bu nedenle, kamu hizmetinde görevli memurlar açısından getirilen grev yasağı, süreklilik ilkesinin gereği olarak hizmetin aksamaması amacıyla öngörülmüştür. Bu durum, kamu hizmetlerinin etkinliğini ve güvenilirliğini koruma yönündeki hukuki bir önlemdir (Gürel ve Keleş, n.d.).

2.4.3. Kamu hizmetinde değişim

Günümüzde kamu hizmeti, insan onuruna dayalı bir anlayışla şekillenirken, değişen demografik yapılar ve kapsayıcılık, toplumsal inovasyonu teşvik ederek daha nitelikli hizmet sunma kapasitesini artıran önemli unsurlar haline gelmektedir (Kesen & İrez, 2021: 2025).

Kamu hizmetinin sürekli olarak sunulması, söz konusu hizmetin kurulduğu biçimiyle herhangi bir değişiklik olmaksızın uygulanacağı anlamına gelmez. Aksine, kamu hizmetleri, toplumsal ihtiyaçlardaki değişim ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda evrim geçirmek ve çağın gerekliliklerine uyum sağlamak zorundadır.

Bu bağlamda, kamu hizmetlerinin teknolojik gelişmelere entegre edilmesi kritik bir öneme sahiptir.

Değişimin çoğu zaman, kamu hizmetinin varlık sebebini oluşturan ortak ve genel ihtiyaçlardan ziyade, bu ihtiyaçların karşılanma yönteminde gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, geçmişte yangın olaylarına tulumbacıların müdahale ettiği bir dönemde, günümüzde modern itfaiye araçları devreye girmiştir. Benzer şekilde, geçmişte şehir içi ulaşım tramvaylarla sağlanırken, günümüzde pek çok şehirde bu hizmet metro sistemleriyle sunulmaktadır. Bu örnekler, kamu hizmetlerinin zamanla nasıl evrildiğini ve değişen koşullara nasıl adapte olduğunu göstermektedir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 47).

2.4.4. Kamu hizmetinde bedelsizlik

Kamu hizmetleri temel olarak bedelsizdir. Ancak, eşitliği sağlama amacı doğrultusunda, kamu hizmetleri karşılığında belirli bir “bedel” alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kamu hizmetinin ilk dönemlerinde gözlemlenen bedelsizlik özelliği, günümüzde farklı bir anlam kazanmış görünmektedir. İdarenin doğrudan yerine getirdiği bazı klasik kamu hizmetleri için, kural olarak, bu hizmetten yararlananlardan herhangi bir bedel talep edilmemektedir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 47-48). Bu hizmetlere, Anayasa’nın 42. maddesinde düzenlenen eğitim ve öğrenim hakkı örnek olarak gösterilebilir (Evren, 2007: 685).

Bununla birlikte, kamu hizmetlerinin sayısının artması ve teknolojik gelişmelere paralel olarak hizmet sunum şekillerinin değişmesi, daha fazla mali kaynak gerektirmeye başlamıştır. Bu durum, kamu hizmetlerinden yararlananlardan belirli bir bedelin alınmasına neden olmuştur. Ancak, bu bedel, yargı kararlarında aksine görüşler bulunmakla birlikte, “fiyat” olarak değerlendirilmemelidir. Zira, kamu hizmeti sunan idare, topladığı vergilerle kamu hizmeti teşkilatları kurarak faaliyetlerini yürüttüğü için “tacir” konumunda değildir.

Dolayısıyla, bu bedel, kamu hizmetine katılımın bir karşılığı olarak alınmaktadır. Ayrıca, hizmetten yararlananlardan alınan bedelin, eşitsizlik ve haksızlığa yol açmaması açısından adil ve dengeli bir şekilde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 47-48). Zamanla, kamu hizmetlerinden yararlananların ve bu hizmetlerin sayısındaki artış nedeniyle, hizmetten hiç yararlanmayanların yükümlülüklerini önlemek amacıyla, hizmetten

faydalananlardan ödeme güçleri dikkate alınarak bir katılma payı talep edilmeye başlanmıştır.

Kamu hizmetlerinin finansmanında, hizmetten yararlananların ödeme güçlerinin göz önünde bulundurulması ve adil bir bedel belirlenmesi, sosyal adaletin sağlanması açısından hayati öneme sahiptir (Evren, 2007: 685).

2.5. Kamu Hizmetinin Kurulması ve Kaldırılması

Anayasa Mahkemesi, kamu hizmetinin belirlenmesinde en geçerli ölçütün onu tesis edenlerin iradesi olduğunu ifade etmektedir. Daha somut bir şekilde, bir hizmetin kamu hizmeti niteliği kazanmasında yasama organının iradesinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Kamu hizmeti, idari faaliyetin temelini oluşturmakta ve bu nedenle idare hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak varlığını sürdürmesinin ana unsurlarından biri haline gelmektedir. Kamu hizmeti, sürekli olarak gelişim göstermekte ve değişimlere uğramaktadır; özellikle son yıllarda özel hukukun müdahale oranının artmasına rağmen, idare hukuku açısından taşıdığı önem azalmamıştır (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 46).

Bordeaux Ekolü, kamu hizmeti kavramının idare hukuku ile doğrudan bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, devletin, kamu hizmetleri organizasyonunun tümünü oluşturduğunu savunmaktadır. Kamu hizmeti kavramı, hem idarenin varlığını ve işleyişini düzenleyen hukukun temel nedenini belirlemekte hem de bu hukukun içeriğini şekillendirmektedir. Devlet, bireylerin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve onların refahını sağlamak amacıyla varlık göstermektedir (Yılmaz, 2008: 1218).

2.5.1. Kamu hizmetinin kurulması

Genel ve ortak ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetler, özel girişimciler tarafından kâr amacı güdülerek icra edilirken, aynı faaliyetlerin kamu tarafından gerçekleştirilmesi durumunda kamuya ait kâr sağlama amacından bahsedilemez. Kamu idaresi, bu bağlamda görev saikiyle hareket etmek zorundadır. İdare hukukunda, görev ve yetki kavramlarının ayrımı yapmak oldukça zordur. Kamu hukuku kuralları çerçevesinde, yetki yalnızca kanunlarla devredilebilecek bir niteliğe sahiptir; dolayısıyla, bir kamu hizmetinin tesis edilmesi de yalnızca kanunlarla mümkün olmaktadır (Demir, 2023: 232).

Ülkemizde meydana gelen afet ve depremlerde, kamu hizmeti tüm gücüyle hizmet sunmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, kamu hizmetinin amacı herhangi bir kâr elde etmek değil, toplumun ihtiyaçlarını en etkin şekilde karşılamaktır. Kamu kurumları, afet planları çerçevesinde hareket ederek, deprem bölgelerine anında müdahale etmek amacıyla en hızlı şekilde gerekli ekipleri görevlendirmektedir. Örneğin, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerde, 4. Seviye (S4) afet durumu ilan edilmiş ve uluslararası yardım talebinde bulunulmuştur. Bu tür durumlarda, kamu hizmetinin önemi, etkili bir müdahale sağlayabilmekte yatmaktadır.

Bununla birlikte, kamu hizmeti yalnızca depremler meydana geldiğinde devreye girmemekte, afetlerin öncesinde de önemli hazırlıklar yapmaktadır. Afet planları doğrultusunda, kamu kurumları, sahip oldukları personelin afet eğitimleriyle ilgilenmekte ve bu personelin etkin bir şekilde yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreç, kamu hizmetinin, kamunun afetlere karşı müdahale kapasitesini artırma amacına hizmet etmektedir.

Daha önceki yaşanan afetlerden, özellikle depremlerden elde edilen deneyim ve tecrübeler, kamu hizmetinin müdahale kapasitesini daha da geliştirmek amacıyla değerlendirilmekte ve dersler çıkarılmaktadır. Depreme müdahale edecek personelin eğitime ve deneyim kazanmasına büyük önem verilmekte, bu sayede meydana gelecek bir afette hızlı ve etkin bir şekilde zararın en aza indirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, hazırlıklı bir kamu hizmeti anlayışı, toplumun güvenliğini artırmak için sürekli olarak gelişim göstermekte ve bu alandaki yetkinliğini artırmaktadır.

Kamu hizmetinin oluşturulması esasen kanun koyucunun yetki alanına girmektedir. Bu bağlamda, bir kamu hizmetinin tesis edilebilmesi için yasama organının aktif bir şekilde devreye girmesi gerekmektedir (Bağrıaçık, 2018: 160). Yasa koyucunun, Anayasa'ya uygunluk şartıyla, kamu ihtiyaçlarının gerektirdiği durumlarda herhangi bir alanı yasal çerçeve içine alarak bir kamu hizmeti oluşturması her zaman mümkündür. Ancak, kamu hizmeti teşkilatının kurulabilmesi için öncelikle kamu hizmetini gerektiren bir kamusal ihtiyacın varlığına dayanak oluşturulması gerektiği unutulmamalıdır (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2016: 46). Yasa koyucunun pasif kalması durumunda kamu hizmetinin sunulmaması düşüncesi hem gerçekçilikten uzak hem de pratiklikten yoksundur (Bağrıaçık, 2018: 160-161).

Kamu hizmeti yaklaşımlarından ilki, belirli faaliyetlerin nitelikleri ve taşıdıkları özellikler nedeniyle kamu hizmeti olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, "objektif anlayış" olarak da tanımlanmaktadır. Ancak bu objektif anlayışın sorunlu olduğu nokta, "niteliği gereği kamu hizmeti" ifadesinin ne anlama geldiği ve bunun nasıl belirlenmesi gerektiği ile ilgilidir. Zira bu kriteri açıklamak için kullanılan terimler (örneğin, toplumsal yaşam için mutlaka gerekli olma durumu) oldukça belirsiz ve değişken bir yapıdadır (Yılmaz, 2008: 1220).

Virtüel kamu hizmetleri, idari yargının yetkilerini genişleterek özel teşebbüslerin kamu yararı taşıyan faaliyetlerini de kamu hizmeti olarak değerlendirebilmesi anlayışına dayanmaktadır (Demir, 2023: 233-234).

Sübjektif yaklaşım, kamu hizmetlerinin belirlenmesinde hizmetin niteliğinden ziyade siyasi otoritenin kararlarının belirleyici olduğunu vurgulayarak, Türk idare hukuku ve Fransız hukuk öğretisinde daha fazla kabul görmektedir. Bu anlayış, kamu hizmeti kavramının mutlak objektif kriterlerden daha göreceli bir perspektife kaymasına yol açmıştır (Yılmaz, 2008: 1221).

Anayasamızın 47. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hüküm de sübjektif yaklaşımı destekleyici bir nitelik taşımaktadır (Yılmaz, 2008: 1221). İlgili hükümler şu şekildedir:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 47 – Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının gerektirdiği durumlarda devletleştirilebilir. Devletleştirme, gerçek karşılık üzerinden gerçekleştirilecektir. Gerçek karşılığın hesaplanma yöntemleri ve usulleri kanunla belirlenir.

Ek fıkra: 13/8/1999-4446/1 md.) Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ile diğer kamu tüzel kişiliklerine ait işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin ilkeler ve yöntemler, ilgili kanunla belirlenir.

(Ek fıkra: 13/8/1999-4446/1 md.) Devlet, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilikleri tarafından gerçekleştirilen yatırım ve hizmetlerin hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri aracılığıyla gerçek veya tüzel kişilere yaptırılacağı veya devredilebileceğini, ilgili kanunla belirler (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

İktisadi kamu hizmeti anlayışı, kamu hizmeti kavramının kapsamını daraltarak, yalnızca özel sektörün gerçekleştirmediği faaliyetlerin kamu hizmeti olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, Avrupa Birliği'ndeki

kamu hizmeti anlayışındaki dönüşümlerle birlikte giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Yılmaz, 2008: 1222).

2.5.2. Kamu hizmetinin kaldırılması

Toplumsal ihtiyaçların ortadan kalkması halinde, yasama organının yetkisi dahilinde bir kamu hizmetinin kaldırılması mümkünken, genellikle bu hizmetler tamamen kaldırılmak yerine mevcut koşullara uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmektedir (Demir, 2023: 234).

Türk hukukunda anayasa ile güvence altına alınan ve "anayasal kamu hizmeti" olarak adlandırılan belirli hizmetlerin kurulması zorunlu olup, bu hizmetlerin kaldırılması anayasaya aykırıdır. Anayasa Mahkemesi, bazı kamu hizmetlerinin önemini vurgulayarak, sunulmaması durumunda idarenin sorumluluğunun gündeme gelebileceğini belirtmektedir; örneğin, 1982 Anayasası'nın 42. maddesi ilköğretimi zorunlu ve parasız kılmaktadır (Bağrıaçık, 2018: 161).

Kamu hizmetlerinin kurulması ve kaldırılması yasama organının yetkisi dahilinde olsa da mevcut bir kamu hizmetinin içeriğini değiştirmek idarenin takdirine bırakılmıştır. Hizmetten yararlanan bireyler, iç hukuk yollarını tüketmeleri koşuluyla, kamu hizmetlerinin modernleştirilmesi amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapabilirler; örneğin, eski enerji üretim yöntemlerinin hak ihlali oluşturduğunu iddia ederek daha modern alternatiflerin sunulmasını talep edebilirler (Bağrıaçık, 2018: 162-163).

2.6. Çeşitli Açılardan Kamu Hizmeti Türleri

Çağdaş devlet yapısında kamu hizmetleri, sayıları ve çeşitleri artarak farklı açılardan sınıflandırılmaktadır; bu sınıflandırmalar arasında "tekelli" ve "tekelsiz" kamu hizmetleri ile "milli" ve "mahalli" hizmetler bulunmaktadır. Kamu hizmetleri, ülke genelinde sunulabileceği gibi belirli bir bölge ile de sınırlı olabilirken, bireylerin bu hizmetlerden yararlanma şekline göre de doğrudan ve dolaylı olarak ayrılır. Örneğin, devlet demiryolları ülke çapında hizmet sunarken, yerel belediyeler sadece kendi bölgelerinde ulaşım gibi hizmetler sağlamaktadır (Tuncil, 2005).

Kamu hizmetleri, konularına göre iktisadi, idari, sosyal, bilimsel-teknik ve kültürel olarak sınıflandırılabilir. Bu ayırım, her bir kamu hizmetinin tabi olduğu hukukî rejimin belirlenmesi bakımından kritik bir öneme sahiptir. Zira bu sınıflandırma, her bir hizmet türü içerisinde kamusal ve özel yönetim yöntemlerinin rolünü ve yoğunluğunu açığa çıkarmaktadır (Çapar, Demir & Yıldırım, 2016).

2.6.1. İktisadi kamu hizmetleri

İktisadi kamu hizmetleri, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ve genellikle özel teşebbüslerle paralel yürütülen demiryolları, gaz, elektrik ve telefon gibi sanayi ve ticari hizmetlerdir; bu hizmetler, özel hukuk kurallarına tabi olarak işletilmek zorundadır (Özer, 2019: 18). Devletin ekonomik alandaki müdahale gerekliliği sonucunda ortaya çıkan bu hizmetler, genellikle özel sektör faaliyetleri ile paralel bir şekilde yürütüldüğünden, esas itibarıyla özel hukuk hükümlerine tabi bulunmaktadır. Bununla birlikte, kamu hizmeti niteliği gereği, kamulaştırma yapma ve idari para cezası uygulama gibi bazı kamusal yetki ve usullere de sahip olmaktadır (Çapar, Demir & Yıldırım, 2016).

Yarı kamusal mal ve hizmetler, tüketimlerinin parçalanabilmesi sayesinde bireylere bölünerek dağıtılabilmekte ve bu nedenle satışları mümkün olmaktadır. Özel mal ve hizmetlerin üreticileri ise esas olarak kâr elde etme amacı gütmektedir. Bu malların faydaları bölünebilir, pazarlanabilir özellikte olup, fiyatlandırılmakta ve talep doğrultusunda üretim yapılmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetler ise tamamen kamu kuruluşları tarafından sağlanan hizmetlerdir ve bu hizmetlerin maliyetleri genel bütçeden karşılanmaktadır. Bu tür mal ve hizmetlerin en belirgin özelliği, faydalarının bölünemez olmasıdır; dolayısıyla, toplumun tamamına sunulan ve tüm bireyler tarafından tüketilen niteliktedirler (Demir, 2023: 228-229).

2.6.2. İdari kamu hizmetleri

İdari kamu hizmetleri, devletin geleneksel hizmetleri arasında yer alarak bayındırlık, kamu mallarının korunması, eğitim, sağlık, tapu ve nüfus işlemleri gibi alanları kapsamaktadır (Özer, 2019: 17). İdari kamu hizmetleri, genel olarak kamu hukuku kurallarına göre yürütülmekle birlikte, belirli istisnalarda özel hukuk usullerine de başvurulabilmektedir. (Çapar, Demir & Yıldırım, 2016). Klasik kamu hizmetleriyle ilgili idarenin yaptığı adi sözleşmeler, borçlar hukuku kapsamında değerlendirilmekte ve adli yargı denetimine tabi olmaktadır (Özer, 2019: 17).

2.6.3. Sosyal kamu hizmetleri

Sosyal kamu hizmetleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen sosyal güvenlik ve bireylerin yaşam koşullarına yönelik idari faaliyetleri kapsamaktadır. Bu hizmetlerin bir kısmı ise devletin tekelinde yürütülmektedir (Özer, 2019: 18). Sosyal kamu hizmetlerinde kamu yararı daha belirgin olup, bu hizmetlerin bir kısmı özel hukuk rejimine tabi olmasına rağmen kamu hukuku kurallarından da etkilenmektedir. Örneğin, sigorta şirketleri aracılığıyla gerçekleştirilen sosyal güvenlik işlemleri, kamu görevlileri dışındaki bireylere çeşitli risklere karşı güvence sağlamaktadır (Çapar, Demir & Yıldırım, 2016).

2.6.4. Bilimsel-teknik ve kültürel kamu hizmetleri

Bilimsel, kültürel ve teknik kamu hizmetleri, devletin araştırma, sanat ve kültürel faaliyetlerini içermekle birlikte, klasik idari yapı içinde yürütülemez. Bu nedenle, devlet bu hizmetleri özerk kuruluşlar ve bağımsız personel aracılığıyla, daha geniş maddi olanaklarla gerçekleştirerek kamu-özel yönetim biçimlerini kullanmaktadır (Altın, 2013: 106).

2.7. Kamu Hizmeti Sunulmasında Devlete Alternatif Arayışlar

Devlet anlayışındaki dönüşümler, kamu hizmeti alanında belirgin değişikliklere yol açmış ve özellikle 1980 sonrası yönetim anlayışı, kamu hizmetlerinin etkin ve verimli sunulmasına odaklanmıştır. Bu bağlamda, klasik kamu hizmeti anlayışı, bireylerin karar alma süreçlerine katılımını da içeren yeni bir kamu hizmeti paradigmasıyla yer değiştirmeye başlamıştır (Altın, 2013: 111).

Kamu kurumlarının temel amacı görevlerin etkin bir şekilde yürütülmesi iken, yurttaşların memnuniyeti genellikle ikinci planda kalmakta, bu da düşük hizmet kalitesi ve yüksek maliyetlere yol açmaktadır. Örgüt büyüdükçe eşgüdüm azalmakta, bürokratik süreçler artmakta ve bu durum yenilikçiliğin kaybolmasına neden olmaktadır. Klasik bürokrasi anlayışı, personelin kıdem temelinde yükselmesine ve kurumsal hedeflerin yerine getirilmesinde yetersizliklere yol açarak, maliyetlerin yurttaşlar tarafından üstlenilmesine sebep olmaktadır (Çukurçayır & Eşki, 2001: 93).

2.7.1. Yönetişim kavramı

Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde yönetim, çeşitli aktörlerin iş birliğiyle şekillenen dinamik bir süreç olup, aktif katılımcı vatandaşlık anlayışını benimseyerek kamu yönetimindeki sorumluluk dengesini devletin yanı sıra sivil topluma da kaydırmaktadır (Altın, 2013: 111-112). Devlet, uluslararası yönetimin bir parçası olarak özel sektör ve sivil toplumun kamusal hayattaki kritik unsurlar haline gelmesine katkıda bulunurken, bu süreçte "yapmaktan" çok "yönlendirme" işlevini üstlenmektedir (Çukurçayır & Eşki, 2001: 101). Yönetişim, kapalı yapıdaki geleneksel kamu yönetiminden, stratejik hedefler belirleyen ve çok aktörlü, katılımcı bir yaklaşımı benimseyen bir kamu politikası oluşturma sürecine geçişi ifade etmektedir. Bu yeni süreç, iş birliğine dayalı ortaklıkları teşvik ederken, yetki ve kaynakların devrini mümkün kılmakta ve etkili iletişim ile denetim mekanizmalarının varlığını sağlamaktadır (Altın, 2013: 111-112).

2.7.1.1. Sivil toplum kuruluşları

Sivil toplum, bireylerin devlet dışındaki çıkarlarını korumak amacıyla oluşturdukları meşru örgütlenmeler olarak tanımlanırken, demokratik yapının bireylerin kendi kendini yönlendirmesi anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Bu kavram, devlet dışındaki hayatın güvence altına alınması ve ekonomik faaliyetlerin özerklik kazanması gibi unsurları içermektedir. Sivil toplum örgütleri, bireylerin hak ve çıkarlarını korumak ve devleti etkileme yetisini taşımakla birlikte, vatandaşlık bilincinin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir (Ateş & Nohutçu, 2006: 247-248).

Sivil toplum kuruluşları, çeşitli nedenlerle meydana gelen afetlere etkin bir şekilde müdahale etme kapasitesine sahiptir. Afet türü ne olursa olsun, bu kuruluşlar, olanaklarını seferber ederek, herhangi bir maddi kazanç veya menfaat beklentisi olmaksızın müdahale etmektedirler. Özellikle deprem bölgelerinde, arama-kurtarma çalışmalarına aktif katılım sağlamaktadırlar.

Deprem sonrası uzun süreli çalışmaların gerekliliği nedeniyle, kamu hizmeti görevini üstlenen kuruluşlara personel takviyesi ve destek sağlamakta; bu durum, personelin uzun süreli görevlerde dinlenmelerine olanak tanıyarak, etkin bir arama-kurtarma sürecinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Afet durumlarının olmadığı zamanlarda ise sivil toplum kuruluşları, kamu hizmetine ait birimlerle gerçekleştirdikleri tatbikatlar ve aldıkları eğitimler sayesinde her an bir kurtarma olayına hazır konumda bulunmaktadırlar. Bu sürekli hazırlık durumu, sivil toplumun afet yönetimindeki rolünü güçlendirmekte ve acil durumlara karşı daha etkili bir müdahale mekanizması oluşturmaktadır.

2.7.1.2. Gönüllü kuruluşlar

Günümüz toplumlarında, belirli sosyal ihtiyaçların karşılanması veya kamuoyunun yönlendirilmesi ve bilgilendirilmesi amacıyla gönüllülük temeline dayanan birçok kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların en önemli özelliği, kâr amacı gütmeyen, yalnızca insanlık yararına hizmet etme gayesiyle kurulmuş olmalarıdır. Gönüllülük, “toplumsal hizmetlere bedelsiz olarak katkı sağlayarak, zaman ve maliyet tasarrufu, tanıtım, pazarlama ve lobicilik gibi çeşitli entelektüel boyutlar kazandıran, ayrıca toplumsal bilinci tetikleyip yaygınlaştıran proaktif bir özveri modeli” olarak tanımlanabilir. Bu durum, bireylerin mülkiyet hakkı talep etmeden hizmet edebilme ve sorumluluk alabilme tutkusunu yansıtmaktadır. Dolayısıyla, gönüllü kuruluşlar, “maddi menfaat beklentisi olmaksızın, gönüllü bireylerin önemli gördükleri toplumsal amaçlara hizmet etmek ve toplumsal ihtiyaçlara yanıt vermek üzere oluşturdukları örgütler” olarak ifade edilebilir (Ateş & Nohutçu, 2006: 248-249).

Afet durumlarında gönüllü kuruluşlar ve gönüllüler, mevcut kaynak ve becerileri doğrultusunda mümkün olan en iyi şekilde müdahalede bulunmaktadırlar. Gönüllülerin, sahip oldukları becerileri ifade etmeleri ve bu doğrultuda daha verimli olabileceklerini kamu hizmeti veren kuruluşlara bildirmeleri, bu kuruluşlarla entegre bir şekilde çalışmalarının en önemli kazanımlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Gönüllü kuruluşlar, kendi imkânları çerçevesinde etkin bir katılım sağlamaktadır. Örneğin, enkaz kaldırma işlemlerinin koordine edilmesi gereken bölgelerde personel ihtiyacını karşılamaya yanı sıra, afet bölgesine gelen yardımların dağıtımında da önemli roller üstlenmektedirler. Bu tür katkılar hem afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanmasına hem de müdahale sürecinin etkinliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Gönüllülerin bu süreçteki katılımı, toplumun

dayanışma ruhunu güçlendirirken, afet yönetimi ve müdahale süreçlerinde önemli bir destek mekanizması oluşturmaktadır.

Gönüllü kuruluşların afet öncesinde eğitim alması hem teorik hem de pratik becerilerinin geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Özellikle deprem gibi afetlerde deneyim sahibi ve uzman kurtarma personelinden alınan eğitimler, olası bir deprem durumunda sahadaki çalışmaların daha etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bu eğitimler, gönüllülerin afet yönetiminde yetkinliklerini artırarak, acil durumlara müdahale süreçlerini iyileştirecektir.

2.7.2. Hizmette yerellik ilkesi

Hizmette yerellik ilkesi, hizmetin en yakın birim tarafından yürütülmesini savunarak, devlet müdahalesinin yalnızca bireylerin yetersiz kaldığı durumlarda sınırlı olmasını öngörür. Bu yaklaşım, toplumun hizmet politikasına katılımını artırarak maliyet ve verimlilikte optimallik sağlanmasına katkıda bulunur (Altın, 2013: 112).

2.7.3. E- Devlet uygulamaları

Elektronik devlet, yönetim ile üçüncü şahıslar arasında internet ve diğer elektronik araçlar aracılığıyla bağlantı kurulmasını ifade eden, son yıllarda uluslararası platformda önem kazanan bir kavramdır (Eren & Durna, 2005: 141). E-devlet uygulamaları, geleneksel kamu hizmeti sunum yöntemlerinde köklü bir değişim yaratmaktadır. Bu dijital dönüşüm, kamu hizmetlerinin erişilebilirliğini ve etkinliğini artırarak, hizmetlerin sunumunu daha kapsamlı bir şekilde dönüştürmektedir (Altın, 2013: 113).

e-Devlet, vatandaşlara devlet hizmetlerinin elektronik ortamda en kolay, etkin, hızlı ve güvenli bir şekilde sunulmasını amaçlayan bir yaklaşımı ifade etmektedir (E-Devlet, 2022). Elektronik devletin temel amacı, yurttaşlar ve işletmelerin ihtiyaçlarına uygun, bilgiye erişim, iletişim, hizmet sunma ve katılım olanaklarını artıran dijital bir yönetim yapısı oluşturmaktır (Eren & Durna, 2005: 414).

Bilgisayar teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve yaygınlaşması, bu teknolojilerin kamu yönetiminin etkinliğini artırmak ve iyileştirmek amacıyla kullanılmasını vazgeçilmez bir uygulama haline getirmiştir. Gelişen bilgi

teknolojileri, hantallaşan bürokratik yapıların dönüşümünü zorunlu kılarak “elektronik ortamda işleyen devlet” olgusunu çıkarmaktadır. Devletin elektronikleşme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri temel araçlar olarak kullanılmakta; hedef, bilgi işleme kapasitesinin artırıldığı, acil kararlar alabilen ve ihtiyaçlara hızlı bir şekilde yanıt verebilen bir devlet yapısının inşa edilmesidir (Çukurçayır & Eşki, 2001: 102-103).

E-Devlet, dört farklı model çerçevesinde uygulanmaktadır: devletten vatandaşa, devletten ticari kurumlara, devlet ile tedarikçiler arasında ve devlet ile kamu kuruluşları arasında. Bu modeller, devletin çeşitli paydaşlarla olan etkileşimlerini ve hizmet sunumunu düzenlemektedir (Çukurçayır & Eşki, 2001:103).

Kamu Yönetimi ve Kamu Hizmeti bölümlerinin tanımını yaparken, siyasetin yönetimlerin siyasetin dinamikleri içinde ve kamu yönetiminin siyasetin bağlamında karşılaştığı sorunlara odaklandık. Siyasi bilimlere tarihsel bir perspektiften bakış atarak, bu disiplinin gelişim sürecini ve temel kavramlarını incelemiş bulunmaktayız. Bu bağlamda, siyasi bilimlerin kökenleri, farklı tarihsel dönemlerdeki siyasi düşünce akımları ve kuramsal yaklaşımlar üzerinden değerlendirdik.

Türkiye'de meydana gelen siyasi olaylar ve darbeler sonucunda kamu yönetiminde yaşanan krizlerin nasıl aşıldığı ve bu süreçlerin nasıl sürdürüldüğü üzerinde durduk. Ayrıca, bir devletin başına siyasi nedenlerin yanı sıra doğal afetler gibi krizler de gelebileceği gerçeğine geçiş yapacağız. Bu noktada, siyasetin yapı ve kamu yönetiminin afetler karşısında nasıl sorunlar ve zorluklarla yüzleştiğini, afet yönetim süreçlerinin nasıl şekillendiğini inceleyeceğiz. Devletin bu bağlamda alması gereken önlemler ve karşılaştığı güçlükler, kamu yönetimi perspektifinden değerlendireceğiz.

Afetler bölümünde, öncelikle afet çeşitlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak, her bir türün tanımını ve özelliklerini inceleyeceğiz. Bu bölümde, afet türlerinin özellikleri, etkileri ve ülkemizdeki tarihsel örnekleri ile birlikte, bu tür olaylara karşı alınan önlemler ve geliştirilmesi gereken stratejiler hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapacağız. Böylece, afetlerin toplum üzerindeki etkilerini ve yönetim süreçlerini daha iyi anlayarak, gelecekteki olası riskler karşısında nasıl bir hazırlık yapılması gerektiğine dair önemli çıkarımlar elde edeceğiz.

3. AFETLER VE AFETLER İLE MÜCADELE

İnsanlık tarihi boyunca karşılaşılan afet olgusu, günümüzde de insanlığın en büyük sorunlarından biri olarak önemini korumaktadır. Doğal ve insan kaynaklı afetler, toplumsal yapıları, ekonomik dengeleri ve bireylerin yaşam kalitesini derinlemesine etkileyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür olaylar, yaşamı olumsuz yönde etkileyen ve geri dönülmez kayıplara yol açan nitelik taşımakta olup, bu nedenle üzerinde durulması gereken kritik durumlardır.

Afetlerle etkili bir şekilde mücadele etmek, her toplum için öncelikli bir hedef olmalıdır. Bu mücadele, sadece afet sonrası müdahaleleri değil, aynı zamanda önleyici tedbirleri de kapsamalıdır. Afetlerin yol açtığı yıkımlar, yalnızca fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, psikolojik sağlığı ve ekonomik istikrarı da tehdit eden karmaşık sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla, bu tür olayların meydana gelme olasılığının ve etkilerinin gelecekte de devam edeceği gerçeği, dünya yaşamı sürdüğü sürece geçerliliğini koruyacaktır.

Afetler, kapalı bir alanda havasız kalan bir yangına benzetilebilir; burada yangının ne zaman çıkacağı, oksijenin içeri girmesi ile belirlenmektedir. Benzer bir mantıkla, afetlerin de belirli bir zaman diliminde meydana gelme potansiyeli bulunmaktadır. Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın aniden gerçekleşebilen bu olaylar, toplumların hazırlık düzeyine, risk algısına ve müdahale kapasitelerine bağlı olarak farklı etkiler yaratmaktadır.

Bu bağlamda, afet yönetimi, sadece acil durum müdahalesi olarak değil, aynı zamanda risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileşme süreçlerini de kapsayan bütünsel bir yaklaşım gerektirmektedir. Etkin bir afet yönetim sistemi, toplumları daha dirençli hale getirebilir ve yaşanan yıkımların etkisini en aza indirmeyi mümkün kılabilir. Dolayısıyla, bu konuda atılacak her adım, gelecekteki olası kayıpların önlenmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, afetlerle mücadelede disiplinler arası bir yaklaşım benimsemek, toplumsal dayanışmayı artırmak ve bilinçlendirme faaliyetlerini yaygınlaştırmak, sürdürülebilir bir çözüm sürecinin anahtarları olarak değerlendirilebilir.

Afetlerle ilgili yazılacak bölümler için, Türkiye Cumhuriyeti Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) internet sitesindeki kaynaklardan yararlanılacaktır. Bu kaynaklar, afet yönetimi, müdahale süreçleri, risk azaltma stratejileri ve benzeri konularda sağlam veriler sağlayacaktır.

3.1. Afet Kavramı

Afet kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, afetlerin genellikle doğal olaylar sonucunda ortaya çıkan yıkıcı etkilerini vurgulamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024). Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle afetler açısından oldukça yüksek bir risk profiline sahip bir ülke olarak değerlendirilmektedir (Zorlu & Çakır, 2021: 77). Türkiye, başta deprem olmak üzere heyelan, sel, çığ gibi doğal afetler ile yangınlar, kazalar, maden kazaları ve terörist saldırılar gibi insan kaynaklı afetlerin sıkça yaşandığı bir ülke konumundadır (Yelken, 2023: 97).

İnsanlık, günlük yaşamlarında çeşitli psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplarla karşılaşmaktadır. Bu kayıpların bir kısmı doğal afetlerin yol açtığı olaylar iken, diğer bir kısmı, insan faaliyetleri nedeniyle doğal kaynakların ve teknolojinin bilinçsiz veya hatalı kullanımı sonucunda meydana gelmektedir (Önder & Yaman, 2017: 215-216). Genel bir çerçevede, afetler; insanoğlunun yaşamını kesintiye uğratan (AFAD, 2023), can ve mal kaybına yol açan ve her zaman insanlar tarafından kontrol edilemeyen hem doğal hem de insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanabilir (Varol & Gültekin, 2016: 1432).

Bir doğa olayının afet olarak değerlendirilmesi için, söz konusu olayın insan yerleşim alanlarında meydana gelmesi gerekmektedir. Örneğin, insanların ikamet etmediği bir bölgede gerçekleşen bir volkanik patlama, yalnızca doğal bir tehlike olarak nitelenir. Bu bağlamda, afet kavramı, insan faaliyetleriyle doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkan yıkıcı etkileri ifade eder (Genç, n.d.: 36). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, afetin kendisinin bir olay değil, bu olayın doğurduğu sonuçlar olduğudur (AFAD, 2023). Afet, tehlikelerin neden olduğu yıkıcı etkilerin etkin ve yeterli bir şekilde karşılanamaması sonucunda ortaya çıkan durumları ifade eder. Bu nedenle, eğer bu tür yıkıcı etkiler mevcut değilse, söz konusu tehlikenin yarattığı bir afetten bahsetmek mümkün değildir. Yani, afet kavramı, yalnızca etkili bir müdahale sağlanamadığında ortaya çıkan sonuçlarla ilişkilidir (Yelken, 2023: 98).

Doğal afetler, genellikle çevresel etkenlerin ani ve beklenmedik değişimleri ile ortaya çıkar; bu durum, bireylerin ve toplulukların hayatını derinden etkileyebilir. Öte yandan, insan kaynaklı olaylar, insanların almış olduğu kararlar ve uygulamalar sonucu oluşmaktadır. Bu iki tür olay, bireylerin hayat standartlarını ve toplumsal yapıyı ciddi şekilde tehdit edebilir. Dolayısıyla, afetlerin hem kökenlerinin hem de sonuçlarının derinlemesine incelenmesi, bu tür olayların etkilerini asgariyeye indirmek ve toplumları bu tür risklere karşı daha dirençli hale getirmek açısından büyük önem taşımaktadır (Önder & Yaman, 2017: 215-216).

Afetin büyüklüğü, tipik olarak meydana gelen olayın neden olduğu can kayıpları, yaralanmalar ve yapısal hasarların yanı sıra, yol açtığı sosyal, ekonomik ve çevresel kayıplar göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Bu ölçütler, bir afetin etkisini belirlemede ve karşılaştırmalarda temel kriterler olarak kullanılmaktadır. Can ve mal kayıplarının yanı sıra, afetlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri ve ekonomik kayıplar da olayın büyüklüğünü anlamak açısından son derece önemlidir. Ayrıca, çevresel etkiler de dikkate alındığında, bir olayın kapsamı ve yıkıcılığı daha net bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Bu nedenle, afet büyüklüğünün belirlenmesi hem acil müdahale stratejilerinin geliştirilmesi hem de uzun vadeli iyileşme planlarının hazırlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (Ergünay, 2009:3).

Afetler, öncelikle insan varlığıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu olaylar, insan yaşamını sona erdirme potansiyeline sahip olmasının yanı sıra, bireylerin insana özgü yeteneklerini gerçekleştirme ve sürdürebilme kapasitesini de ortadan kaldıran ya da kısıtlayan durumlar olarak da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, afetler, yalnızca can kaybına neden olan olaylar değil, aynı zamanda insanların yaşam kalitesini ve temel ihtiyaçlarını tehdit eden faktörlerdir. Bu nedenle, afetlerin etkilerinin anlaşılması, insan yaşamının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir (Önder & Yaman, 2017:3).

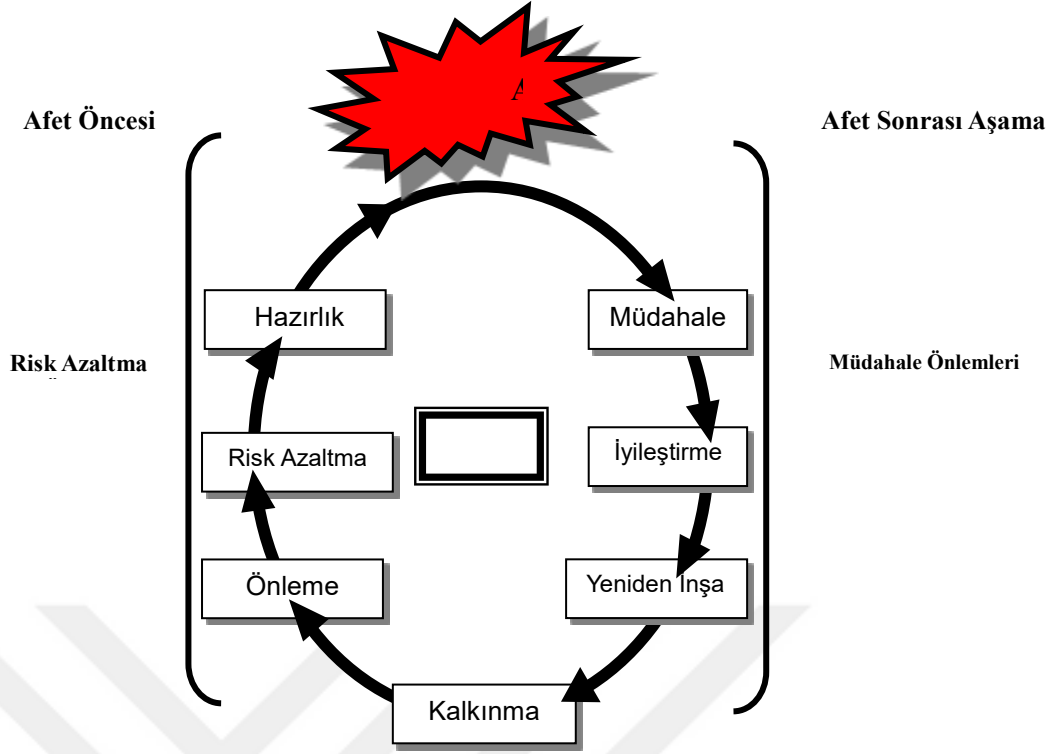
Bu bağlamda, Türkiye, Küresel Risk Endeksi sıralamasında 191 ülke arasında 45. sırada yer almakta ve 50 puanlık endeks değeriyle “yüksek risk” grubundaki ülkeler arasında bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin afetlere karşı duyarlılığını ve bu tür olayların toplumsal, ekonomik ve çevresel etkilerini yönetme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, afet risklerinin azaltılması ve yönetimi, ülkenin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir (Yelken, 2023: 97).

3.1.2. Afet büyüklüğünü belirleyen unsurlar

Afetin meydana getirdiği ve afete bağlı etkenlerden kaynaklanabilecek can kayıpları, yaralanmalar ve kalıcı sakatlıklar ile birlikte, yapılar ve altyapılar üzerindeki hasarlar, fiziksel zararların yanı sıra ekonomik, sosyal ve psikolojik kayıpları da kapsamaktadır (Değerliyurt, 2015: 254). Olayın fiziksel büyüklüğü, afetin yoğun yerleşim alanlarına olan mesafesi, ekonomik yetersizlik ve az gelişmişlik düzeyi, hızlı nüfus artışı, tehlikeli bölgelerdeki kontrolsüz şehirleşme ve sanayileşme, ormanların ve çevrenin tahribi veya yanlış kullanımı, bilgi eksikliği ve eğitim yetersizliği gibi faktörler, bir afetin büyüklüğünü etkileyen önemli unsurlardır. Ayrıca, toplumun afet olaylarına karşı önceden almış olduğu koruyucu, önleyici ve risk azaltıcı tedbirlerin etkinliği de olayın sonuçlarını belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Bu unsurların bir arada değerlendirilmesi, afetlerin etkilerini anlamak ve yönetmek açısından büyük önem taşımaktadır (Ergünay, 2009: 3).

3.1.3. Afet durumunda yönetim sürecinin temel bileşenleri

Bir olay, kökenleri, gelişimleri ve hızları farklılık gösterse de genel olarak beş ana aşamadan ayrılabilir. Bu aşamalar; olası zarar (risk) azaltma, hazırlık, müdahale, prosedürler ve yeniden inşa aşamalarıdır. Afet yönetim sürecinin bu aşamaları, sıkı bir ilişki içinde olup, dinamik yapı oluşturur ve biri diğerinin hazırlanmasına zemin hazırlar. Özellikle bir aşamanın oluşumu, bir sonraki aşamanın etkinliği üzerinde bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, afetlerin etkili bir şekilde kayıtlı, sürekli bir süreç gerektirir; bu nedenle, her aşamanın parçaları birbiriyle bağlantılıdır ve süreklidir. Afetler kapsamında veya zinciri olarak sunulan bu yapı, aşamaların iç geçmiş doğasını daha net bir şekilde kavrama yeteneğimizi tanıır. Belirtilen aşamalardan ikisi, olay olaylarının meydana gelmesinden önceki dönemle ilgili özellikleri; diğer üçü ise anında ve sonrasındaki hizmetleri kapsar. Her aşamada yapılması gereken çalışmalar, afetlerin önlenmesi, etkilerin azaltılması ve toplumsal yapının bakış açısından kritik öneme sahiptir. Bu beş aşamalı kontrol, sadece birbirini izleyen takip eden adımlar değil, aynı zamanda kırılma olan içinde dinamik çalışmalardır. Bu parçaların etkin bir şekilde depolanması, toplu olarak genişletilmesi, gelecekteki yaşanacak olayların da kontrol edilmesine, olaylara daha hızlı müdahalede bulunulmasına olanak sağlayacaktır (Ergünay, 2009: 5-6).

Şekil 3.1: Afet Yönetiminin Aşamaları

Kaynak: Erkal & Değerliyurt, 2009:151.

3.1.3.2. Risk değerlendirme ve önleyici tedbirler

Risk değerlendirme, bir afetin olası durumunun belirlenmesi ve bu etkilerin azaltılması için gerekli önlemler almak amacıyla yapılan sistematik bir şekilde verilmektedir. Bu süreçte potansiyel tehlikeler, bu tehlikelerin gerçekleşme olasılıkları verilir.

Önleyici tedbirler ise, kaydedilen riskleri en aza indirmek veya ortadan kaldırmak için alınan önlemlerdir. Bu kaynak arasında altyapının çıkışı, acil durum planlarının değişimi, eğitim ve tatbikatlar düzenlenmesi gibi uygulama

Etkin bir risk değerlendirme ve raporlamanın sürdürülmesi, toplumun afetlere karşı daha dirençli olmasını sağlar ve kayıp ile maddi hasarın en aza indirilmesine yardımcı olur.

3.1.3.3. Afet öncesi safhalar

Afet öncesi hazırlık süreci, olası doğal ve insani felaketlerin yaşanmasını en aza indirmek amacıyla çeşitli seçeneklerin kullanılmasını içerir. Bu aşamada risk değerlendirme yapılmalı ve potansiyel tehlikelerin incelenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, toplumsal bütçeyi artırmak için eğitim programları ve güncel kampanyalar düzenlenmeli; acil durum planları ve tahliye yöntemleri geliştirilmelidir. Örnek ile açıklayacak olursak; bir sel felaketiyle ilgili çalışma yapılacaksa, selin zarar vereceği ön görülen yerlere konut ve yerleşim yeri yapılması için engelleyici önlemler alınmalı, gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı, bu bölge ile ilgili altyapı çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca gerekli mevzuat hazırlanmalıdır (Önder & Yaman, 2017:11-12).

3.1.3.3.1. Acil durum

Büyük ölçekli ve genellikle yerel kaynaklarla yönetilebilecek ölçekteki, acil müdahale gerektiren durumlar ve hâller, 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" da toplumun tamamını veya belirli kesimlerini normal yaşam ve faaliyetlerini durduracak veya kesintiye uğratabilecek nitelikteki olaylar ile bu olayların meydana getirdiği kriz durumları olarak tanımlanmıştır. Bu tür olaylar, acil müdahale gerektiren durumlar olarak sınıflandırılmaktadır (AFAD, 2023).

3.1.3.3.2. Risk

Belirli bir alandaki tehlike olasılıklarına dayanarak, potansiyel kayıpların değerinin değerlendirilmesi, risk analizi sürecinin önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Bu ölçüm, olası zararların kapsamını ve şiddetini belirlemek amacıyla sistematik bir yaklaşım benimsemekte ve böylece risk yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu değerlendirme hem ekonomik hem de sosyal açıdan kritik kayıpların önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasında rehberlik sağlamaktadır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.3.3. Risk yönetimi

Ülke, bölge, şehir ve yerel ölçekteki risk türleri ile düzeylerinin belirlenmesi, azaltılması ve paylaşılması yönünde gerçekleştirilen çalışmalar, bu alandaki planlama esaslarının geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu süreç, risklerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi ve uygun stratejilerin oluşturulmasını içerirken, aynı zamanda toplumun afetlere karşı hazırlık kapasitesinin artırılmasını da hedeflemektedir. Bu kapsamda, risk yönetimi ve planlama ilkelerinin entegrasyonu,

sürdürülebilir ve dayanıklı bir çevre oluşturma çabalarına yönelik kritik bir zemin hazırlamaktadır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.3.4. Risk azaltma dönemi

Belirli bir kesim veya alanda oluşturulan afet senaryolarına dayanarak, olası risklerin önlenmesi, kabul edilebilir düzeylere indirilmesi veya paylaşılması amacıyla gerçekleştirilecek her türlü planlı müdahale, etkili bir risk yönetimi sürecinin temel unsurlarından biridir. Bu müdahaleler, senaryoların sağladığı veriler ışığında, risklerin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi ve önceliklendirilmesi sürecini içermekte olup hem bireylerin hem de toplulukların güvenliğini artırmayı hedeflemektedir. Böylece, potansiyel zararların en aza indirilmesi ve afetlere karşı dayanıklılığın güçlendirilmesi mümkün olmaktadır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.3.5. Hazırlık aşaması

Afet ve acil durumlara yönelik etkin müdahale sağlamak amacıyla önceden gerçekleştirilen her türlü faaliyetler, hazırlık süreçlerinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Bu faaliyetler, potansiyel risklerin değerlendirilmesi, acil durum planlarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması gibi unsurları içermekte olup, olayların meydana gelmeden önce gerekli önlemlerin alınmasına ve müdahale kapasitelerinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede, sistematik bir yaklaşım benimsemek, etkili bir acil durum yönetimi için kritik öneme sahiptir (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.3.6. Akreditasyon aşamasının uygulanması

Başkanlığın koordinasyonunun sağlanabilmesi amacıyla, özel sektör kuruluşları ile sivil toplum örgütlerine uygunluk belgeleri verilmesi gereklidir. Bu belgeler, ilgili kuruluşların afet ve acil durum yönetiminde belirlenen standartlara ve gerekliliklere uygunluklarını tespit etmekte ve iş birliğinin etkinliğini artırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç, kuruluşların afet yönetimindeki rollerini ve sorumluluklarını netleştirerek, ortak çalışmaların başarıyla yürütülmesine katkı sağlayacaktır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.4. Afet sonrası safhalar

Afet sonrası süreç, acil durum yönetimini ve çeşitli aşamaları kapsamaktadır. İlk olarak, afetin etkilerinin değerlendirilmesi ve ihtiyaç analizinin yapılması gerekmektedir. Arama kurtarma operasyonlarına hızla başlanmalı ve etkilenen bireylere acil yardım ulaştırılmalıdır. Uzun vadede ise, hasar gören altyapının onarılması, psikososyal destek sağlanması ve toplumsal yeniden yapılandırma faaliyetleri yürütülmelidir. Sonraki değerlendirmeler, risk azaltma stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunarak toplumun afetlere karşı daha dirençli hale getirilmesini amaçlamaktadır (Ergünay, 2009: 3).

3.1.3.4.1. Müdahale aşaması

Afet ve acil durumlarda, can ve mal kurtarma, sağlık hizmetleri, iye ve barınma temini, güvenlik önlemleri, mal ve çevre koruma ile sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin sunulmasına yönelik yürütülen çalışmalar, bu tür olayların etkilerini azaltmak için kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından organize edilen hizmetler, afetin olumsuz sonuçlarını asgariye indirerek, bireylerin ve toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamayı hedeflemektedir. Etkin bir müdahale ve destek süreci, toplumun dayanıklılığını artırmakta ve bireylerin yeniden normal yaşama adapte olabilmelerine katkıda bulunmaktadır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.4.2. Afet ve acil durum yönetim merkezi

Afet ve acil durumlarda müdahalenin koordinasyonunun sağlandığı, 24 saat esasına dayalı olarak faaliyet gösteren, kesintisiz ve güvenli bilgi işleme ve haberleşme sistemleri ile donatılmış merkezi yapılar, etkili yönetim ve hızlı müdahale süreçlerinin gerçekleştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu tür sistemler, olayların zamanında değerlendirilmesi ve müdahale süreçlerinin etkin bir şekilde organize edilmesi için gerekli altyapıyı sağlamaktadır (Resmî Gazete, 2009).

Her alandaki olası risklerin değerlendirilmesi için öncelikle bilimsel verilerle bu risklerin ölçülmesi ve ilgili süreçlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu aşamadan sonra, risklerle ilgili sosyal, siyasi, hukuksal ve ekonomik gibi farklı boyutları içeren kararların alınması önem taşımaktadır. Alınan bu kararların, ilgili uzmanlar ve ekonomistler tarafından titizlikle değerlendirilmesi

de şarttır. Toplanan veriler aracılığıyla olasılıksal afet risk analizleri gerçekleştirilmelidir. Bu analizler, geleceğe yönelik risk azaltma çalışmalarına önemli katkılar sağlayabilir (Değerliyurt, 2015: 253).

3.1.3.4.3. İyileştirme safhası

Afet ve acil durumlar sonucunda bozulan yaşam düzeninin yeniden normale döndürülmesine yönelik gerçekleştirilen faaliyetler ve yeniden yapılanma süreçleri, afet sonrası iyileştirme çalışmalarının temel bileşenleridir. Bu süreçler, etkilenen bireylerin ve toplulukların yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sosyal hizmetlerin yeniden tesis edilmesi ve altyapı sistemlerinin onarılması gibi unsurları içermekte olup, toplumun sürdürülebilir bir şekilde yeniden inşasına katkıda bulunmaktadır. Etkili bir yeniden yapılanma, toplumsal dayanıklılığın artırılması açısından da kritik bir öneme sahiptir (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.4.4. Sivil savunma

Sivil savunma, düşman saldırılarına karşı halkın can ve mal kaybını asgari seviyeye indirmeyi, hayati öneme sahip resmi ve özel tesislerin korunmasını ve bu tesislerin faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için gerekli iyileştirmelerin gerçekleştirilmesini amaçlayan bir dizi faaliyeti kapsamaktadır. Ayrıca, savunma çabalarının toplum tarafından en üst düzeyde desteklenmesi ile halkın moralinin yüksek tutulmasına yönelik olarak uygulanan silahsız koruyucu ve kurtarıcı tedbirler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, sivil savunma faaliyetleri, toplumun güvenliğini ve dayanıklılığını artırmayı hedefleyen önemli bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır (Resmî Gazete, 2009).

3.1.3.4.5. Zarar azaltma süreci

Afet ve acil durumlar sırasında ortaya çıkabilecek olası zararların yok edilmesi veya en aza indirilmesine yönelik olarak geliştirilen risk yönetimi ve önleme tedbirleri, etkin bir afet yönetiminin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu tedbirler, potansiyel tehditlerin belirlenmesi, risklerin analiz edilmesi ve uygun stratejilerin uygulanması sürecini içerirken, aynı zamanda zararların minimize edilmesi için proaktif yaklaşımların benimsenmesini de sağlamaktadır. Böylece, afetlerin olumsuz etkilerinin azaltılması ve toplumun dayanıklılığının artırılması hedeflenmektedir (Resmî Gazete, 2009).

3.1.4. Ani ve yavaş gelişen afetler

Afetler, meydana geliş hızlarına ve kökenlerine göre iki ana gruba ayrılabilir. Meydana geliş hızlarına göre afetler, ani gelişen ve yavaş gelişen afetler olarak sınıflandırılmaktadır. Ani gelişen afetler, depremler, ani seller, çamur akmalari, çığlar, kaya düşmeleri, volkanik patlamalar, nükleer veya kimyasal kazalar ile fırtına ve tayfunlar gibi olayları içermektedir. Bu tür afetlerin karakteristik özelliği, önceden tahmin edilme veya erken uyarı imkanının genellikle sınırlı olmasıdır; bu da toplumun afetlere karşı alabileceği koruyucu ve önleyici önlemlerin yetersiz kalmasına yol açar. Sonuç olarak, ani gelişen afetler büyük can ve mal kayıplarına, sosyal, ekonomik, çevresel ve psikolojik kayıplara neden olmaktadır.

Yavaş gelişen afetler, küresel iklim değişikliği, kuraklık, açlık, erozyon, çölleşme ve salgın hastalıklar gibi olguları kapsamaktadır. Bu tür afetler, etkilerini zaman içerisinde yavaş bir şekilde gösterdiğinden, koruyucu, önleyici ve risk azaltıcı önlemler almak daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla, yavaş gelişen afetler, toplumsal ve çevresel düzeyde daha önceden planlama ve hazırlık yapma imkânı sunmaktadır (Ergünay, 2009: 3-4).

Afetlerin yavaş ve hızlı bir şekilde meydana gelme olasılığı göz önüne alındığında, afetlere karşı sürekli bir hazırlık içinde olunması zorunludur. Bu durum, kamu hizmeti sunan kurumların olaylara etkin bir şekilde yanıt vermesi gereken durumlar arasında yer almaktadır. Özellikle depremler gibi ani gelişen afetler karşısında, bu kurumların hızlı ve etkili bir tepki vermesi gerekmektedir. Deprem anında etkin müdahale, kamu hizmeti sağlayan kuruluşların sorumluluğundadır. Bu sorumluluk, kurumların belirli periyotlarla eğitim almasını gerektirmektedir. Arama kurtarma personelinin, eğitimlerini düzenli olarak sürdürmesi, hazırlık düzeyinin artırılması açısından kritik öneme sahiptir.

3.2. Afet Sınıflandırılması

Afetlerin büyüklüğü, insanlık açısından bakıldığında, neden oldukları kayıplar, ekonomik zararlar ve kültürel yıkımlar temelinde değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle, afetler insan merkezli bir fenomen olarak kabul edilmekte ve bu olgu sosyal, ekonomik, teknik ve yapısal boyutları da içermektedir. Bu nedenle, afetleri yalnızca bilimsel bir perspektiften değerlendirmek ve analiz etmek, mevcut

sorunların çözümü için tek başına yeterli değildir. Afetlerin neden olduğu zarar ve kayıpların azaltılması için önyargılardan arındırılmış, sistematik ve iş birliğine dayalı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, bilgi ve beceri paylaşımını teşvik eden bir stratejiyle hareket edilerek, bu tür durumların etkilerini en aza indirmeye yönelik etkin ve sürdürülebilir çözümler üretilmelidir (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 5).

Afetlerin yalnızca doğa olayları olarak nitelendirilmesi, mantıksal bir hata olarak değerlendirilmektedir. Afetler, doğal tehlikeler ile insan toplumlarının maruz kaldığı kırılganlıkların bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, doğal bir tehlike tek başına bir afeti tetikleyemez. Afet, insani sistemlerin dinamikleri ile bu sistemlerin içindeki kırılganlıkların birleşimiyle meydana gelen bir durumdur. Bu iki faktörün belirli zaman dilimlerinde ve coğrafi konumlarda kesişmesi, doğal afetlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Afetler genel olarak üç ana kategoride sınıflandırılmaktadır: doğal, insan kaynaklı ve teknolojik afetler. Her kategori, kendine özgü nitelikler ve etki boyutları barındırır. Bu sınıflandırma, afetlerin etkilerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakla birlikte, risk yönetimi ve daha kapsamlı hazırlık stratejilerinin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Önder & Yaman, 2017: 216-217).

İnsanların neden olduğu tehlikeli olaylar sonucunda büyük can ve mal kayıplarına yol açan afetler, "beşerî afet" olarak adlandırılmaktadır. Beşerî afetlerin meydana gelmesinde insan faktörü önemli bir rol oynasa da bu afetlerin boyutu ve etkisi doğal oluşumların katkısıyla daha da genişlemektedir. Örneğin, bir orman yangınının çıkış sebebi insan ihmali, dikkatsizliği veya kasıtlı davranışı olabilir; ancak yangının yayılmasında ve tehlikeli hale gelmesinde rüzgâr, bitki örtüsü ve iklim koşulları gibi doğal faktörlerin rolü de büyüktür. Benzer şekilde, kış mevsiminde gerçekleşen büyük trafik kazalarının incelenmesinde insan faktörü belirleyici bir etken olsa da sis, kar, aşırı yağmur, don ve buzlanma gibi meteorolojik olaylar da bu kazaların oluşumunda önemli bir paya sahiptir. Araçları kullananlar insanlar olsa da kazaların nedenleri arasında dışsal etmenlerin de etkili olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu durum, beşerî afetlerin karmaşık yapısını ve oluşum sürecinde birden fazla faktörün nasıl bir araya geldiğini ortaya koymaktadır (Tokcan, 2022: 4).

3.2.1. Teknolojik gelişmelerin neden olduğu afetler

Teknolojik afetler, bazı kaynaklarda "doğal olmayan afetler" olarak tanımlanırken, diğer kaynaklarda "insan kaynaklı afetler" olarak adlandırılmaktadır. Bu tür afetler, doğrudan doğa olaylarıyla ilişkilendirilemeyen, insan faktörü ya da insan yapımı araç ve gereçlerin kullanımından kaynaklanan olaylardır. Teknolojik afetlerin oluşumunda insanın hatası, ihmali veya yanlış uygulamaları önemli rol oynamakta olup, bu afetler genellikle sanayi kazaları, nükleer sızıntılar, kimyasal maddelerin yayılması ya da büyük altyapı projelerinin çökmesi gibi olayları içermektedir (Önder & Yaman, 2017: 5-6). Bu çalışma, farklı kaynaklarda "insan kaynaklı", "teknolojik", "suni" veya "doğal olmayan afetler" olarak adlandırılan afet türlerini, afete neden olan unsurların insan veya insan yapımı teknolojilerle ilişkili olmasından dolayı "teknolojik-insan kaynaklı afetler" olarak nitelendirecektir. Teknolojik gelişmeler, bir yandan insan yaşamını olumlu yönde dönüştürürken, diğer yandan bu teknolojilerin yanlış veya kötü niyetli kullanımı, teknolojik kazalara yol açabilmekte ve insan hayatını olumsuz etkileyen çeşitli felaketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, teknolojik-insan kaynaklı afetler, çağdaş dünyanın karşı karşıya kaldığı önemli tehditlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Çelik v.d., 2020: 50-51).

Teknoloji, insan yaşamını birçok açıdan kolaylaştırma potansiyeline sahip olmasına karşın, bu teknolojilerin yanlış veya kötü niyetli kullanımı ciddi sonuçlar doğurabilir. Yanlış yönetim ya da kasıtlı kullanım, teknolojik kazaların yaşanmasına ve yaşam koşullarının olumsuz etkilenmesine yol açabilir. Bu tür kazalar, yalnızca bireyler üzerinde değil, toplumsal düzeyde de büyük felaketlere neden olma riski taşımaktadır. Bu sebeple, teknolojinin sorumlu bir şekilde kullanılması ve yönetilmesi, toplumsal güvenlik ve sürdürülebilirlik açısından hayati öneme sahiptir. Teknolojik-insan kaynaklı afetlerin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için ise multidisipliner bir yaklaşımın benimsenmesi gereklidir. Bu yaklaşım, çeşitli disiplinlerin iş birliği ile risk yönetimi ve teknolojik süreçlerin güvenliği konusunda daha kapsamlı ve etkin çözümler sunabilir (Çelik v.d., 2020: 50-51).

Teknolojik afetler, yalnızca kendiliğinden meydana gelmekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda doğal bir olay ya da insan müdahalesiyle tetiklenebilirler. Bu durum, teknolojik afetlerin karmaşık doğasını anlamamızı ve insanın doğa üzerindeki etkisini yeniden değerlendirmemizi gerektirir. Dolayısıyla, bu tür afetlerin yönetimi

ve önlenmesinde bireyin rolü ve sorumluluğu büyük önem taşımaktadır. Teknolojik sistemlerin güvenliği ve sürdürülebilirliği, insan faktörünün doğru yönetimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, teknolojik afetlerin önlenmesi için bilinçli ve sorumlu bir yaklaşım geliştirmek, afet risklerini en aza indirmek adına kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Önder & Yaman, 2017: 5-6).

26 Nisan 1986'da Ukrayna'nın Kiev kenti yakınlarında bulunan Çernobil'de gerçekleşen nükleer patlama, teknolojik gelişmelerin insan sağlığı üzerindeki potansiyel tehditlerini gözler önüne sermiştir. Saat 01:23'te meydana gelen bu büyük patlama, tarihe 20. yüzyılın en büyük nükleer kazası olarak geçen Çernobil faciasının başlangıcını oluşturmuştur. Facia, hatalı mühendislik tasarımları ve yetersiz güvenlik protokolleri nedeniyle gerçekleşmiş, kontrolsüz nükleer reaksiyonların 4. üniteye patlamaya yol açmasıyla sonuçlanmıştır. Bu olay, tarihin en yıkıcı felaketlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Çernobil kazası yalnızca Ukrayna'yı değil, Rusya, Beyaz Rusya ve Avrupa'nın geniş bir bölümünü etkileyerek ciddi sağlık ve çevresel sorunlara yol açmıştır. Patlamadan açığa çıkan radyoaktif maddeler, en fazla Bulgaristan ve İngiltere'nin Galler bölgesinde etkili olmuş, burada yaşayan insanlarda ciddi sağlık problemleri ortaya çıkmıştır. Türkiye de coğrafi konumu itibarıyla bu olumsuz etkilerden payını almış, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde artan kanser vakaları sıkça Çernobil faciası ile ilişkilendirilmiştir. Bölgedeki tarım ürünlerinin, özellikle çayın, bu dönemde sağlık riskleriyle gündeme gelmesi, halk arasında endişeye neden olmuş ve ciddi bir sağlık krizi yaşanmıştır.

Çernobil faciası, yalnızca bir nükleer kaza değil, aynı zamanda bir halk sağlığı krizi ve çevresel felaket zinciri oluşturmuştur. Bu olay, nükleer enerji kullanımının güvenlik önlemleri ile birlikte titizlikle yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Geçmişteki bu tür hatalardan ders çıkararak, gelecekte benzer trajik olayların önlenmesi, insanlık için hayati bir sorumluluktur (Tarihi Olaylar, n.d.).

3.2.2. İnsan kaynaklı afetler

İnsan kaynaklı afetler, genellikle insan faaliyetlerinden doğan ve toplumsal yapılar üzerinde derin olumsuz etkiler yaratan olaylar dizisini ifade eder (AFAD, 2024). İnsan kaynaklı afetler, insanların ekonomik, sosyal ve çevresel faaliyetleri sırasında doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen ve genellikle toplumsal yapılar üzerinde kalıcı ve olumsuz etkiler bırakan olaylar dizisidir. Bu tür afetler,

insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğanın dengelerinin bozulmasına, sosyal ilişkilerin istikrarsızlaşmasına ve ekonomik sistemlerin zarar görmesine yol açabilir. Örneğin, endüstriyel faaliyetlerdeki güvenlik eksiklikleri, ekosistemlerin kirlenmesine ve çevresel tahribata neden olurken, aşırı ve plansız kentleşme altyapı sorunlarına ve konut krizlerine yol açabilir. Siyasal ve toplumsal süreçler ise, göç dalgaları ve sosyal düzenin bozulmasına sebebiyet verebilir.

İnsan kaynaklı afetler yalnızca fiziksel ve ekonomik zararlarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda psikososyal etkilerle de toplumsal dokuda derin yaralar bırakabilir. Bu tür olaylar, toplumların sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit eder ve uzun vadeli stratejilerin benimsenmesini, etkili risk yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla, bilgi akışı ve dağıtımının yönetimi hem mevcut hem de gelecek nesillerin refahını korumak adına kritik bir öneme sahiptir (Gökcekuş v.d., 2018:15).

3.2.2.1. İnsan kaynaklı afetlerin toplumsal ve çevresel etkileri

İnsan kaynaklı afetler, insan faaliyetlerinin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve çevre ile toplum üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu afetler arasında, özellikle endüstriyel faaliyetlerin atmosfere saldıdığı zararlı gazlar sonucu meydana gelen asit yağmurları öne çıkan örneklerden biridir (Kadioğlu & Özdamar, 2008: 6). Asit yağmurları, çevresel dengenin bozulmasına neden olan ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve ekosistemlerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu olgu, bitki örtüsü, su kaynakları ve toprak yapısı üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratarak biyolojik çeşitliliği tehdit etmekte, uzun vadede tarımsal üretimi ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, asit yağmurları gibi insan kaynaklı afetler, ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir çevre yönetimi açısından acil müdahaleler ve uluslararası iş birliği gerektiren küresel bir sorun olarak ele alınmalıdır (Haliç Çevre, 2022).

Asit yağmuru, atmosferdeki kükürt dioksit (SO₂) ve nitrojen oksitlerin (NO_x) havaya salınması ve bu gazların su, oksijen ve diğer kimyasal maddelerle etkileşime girerek sülfürik ve nitrik asitlere dönüşmesi sonucunda oluşur. Bu asitler, yağmurla birleşmeden önce atmosferdeki diğer bileşenlerle de etkileşime girerek yere düşer. Kısmen volkanik faaliyetlerden kaynaklanan bu kimyasalların tehlikeli seviyelere ulaşmasının asıl nedeni, fosil yakıtların yanmasıdır. Fosil yakıtların yakıldığı elektrik

santralleri, atmosferdeki SO₂'nin yaklaşık üçte birini ve NO_x'in dörtte birini üretmektedir. Ayrıca motorlu taşıtlar, ağır sanayi faaliyetleri, üretim tesisleri, petrol rafinerileri ve diğer sanayi sektörleri de bu gazların başlıca kaynaklarıdır. Bu salınımlar, atmosferik taşınım süreçleriyle farklı ve uzak bölgelere taşınarak çevresel sorunlara yol açmaktadır (Haliç Çevre, 2022).

3.2.2.2. İnsan kaynaklı afetler ve toplumsal gerilimlerin sosyal yapıya etkisi

Sosyal boyutlar, politik ve toplumsal gerilimlerle birlikte yönetim eksiklikleri nedeniyle toplumun huzur ve güvenliğini tehdit eden unsurlardır. İnsan kaynaklı afetler, bu gerilimleri tetikleyen faktörler arasında önemli bir yer tutar. Endüstriyel kazalar, çevresel tahribatlar ve iklim değişikliği gibi afetler, yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da derinden sarsar. Bu tür krizler, toplumsal hareketleri tetikleyerek ayaklanmalar, boykotlar ve grevler gibi geniş katılımlı eylemlerle toplumun hem bu afetler karşısındaki tepkilerini hem de politik değişim taleplerini güçlü bir şekilde ifade etmelerine yol açar. Bu süreçler, sosyal yapı üzerinde dönüştürücü etkiler yaratarak toplumsal dinamikleri yeniden şekillendirebilir. (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 6).

Örneğin, Londra'da sivil savunma ve itfaiye ekipleri, kötüleşen ekonomik koşullara karşı tepkilerini dile getirmek amacıyla başkent merkezinde protesto gösterileri düzenlemiştir. Londra ve diğer İngiliz şehirleri, derinleşen ekonomik kriz, düşük ücretler ve artan enerji ile temel ihtiyaç maddelerinin maliyetlerine karşı bir dizi protesto ve grev eylemiyle karşı karşıyadır. Protestocular, taleplerinin karşılanmaması durumunda grev yapacaklarını ifade etmişlerdir. Aynı dönemde, Londra'daki posta çalışanları da düşük maaşlarını protesto etmek amacıyla Parlamento önünde toplanmış ve 9 Aralık 2022'de başlayan, 6 gün süren bir greve gitmişlerdir. Bu durum, ekonomik zorlukların toplumsal gerilimleri nasıl tetiklediğini ve kitlesel eylemlere yol açtığını göstermektedir (Ulusal, n.d.).

3.2.2.3. İnsan kaynaklı afetler, yapısal kazalar ve biyolojik silahlar

Yapısal kazalar, bina içerisinde meydana gelen kimyasal sızıntılar, tünel veya maden çökmeleri ve boru hatlarının patlaması gibi ciddi riskleri kapsamaktadır. Ayrıca, biyolojik saldırılar, bomba tehditleri ve mühimmat kazaları gibi olaylar da insan hayatını doğrudan tehdit etmekte ve büyük maddi kayıplara yol açabilmektedir.

Bu tür olaylar hem bireysel hem de toplumsal güvenliği ciddi şekilde tehlikeye atarak geniş çaplı zararlara neden olmaktadır (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 6).

Biyolojik silahlar, savaş veya terör amaçlı olarak insanlara ve diğer canlılara zarar vermek ya da öldürmek amacıyla kullanılan mikroorganizmalar veya toksinleri içermektedir. Bu tür biyolojik ajanların sivillere yönelik terörist eylemlerde kullanılması, biyoterörizm olarak adlandırılmaktadır. Biyolojik silahların diğer toplu imha silahlarına göre bir dizi avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlar arasında üretim, depolama ve taşıma süreçlerinin hem kolay hem de maliyet açısından düşük olması, küçük miktarlarla dahi geniş kitleler üzerinde etkili olabilmesi, patlamaların hızla gerçekleşmesi ve kısa sürede büyük zararlara yol açması, bazı ajanların uzun süreli kalıcı etkilere sahip olması ve tanı koymanın zorluğu gibi unsurlar yer almaktadır. Ayrıca, biyolojik ajanların insanlar ve hayvanlar arasında kolayca yayılabilmesi, toplumda korku, panik ve kaos yaratma potansiyeli taşımakta, etkili tanı ve tedavi yöntemlerinin sınırlı olması da bu silahların tehlikesini artıran faktörler arasında yer almaktadır (Tercan, 2020: 43).

Türkiye, kömür madenciliği konusunda zengin kaynaklara sahip olmakla birlikte, bu alanda gerçekleştirilen faaliyetler sırasında meydana gelen kazalar zaman zaman ciddi kayıplara yol açmaktadır. Bu trajik olayların en yıkıcılarından biri, 15 Mayıs 2014 tarihinde Manisa'nın Soma ilçesinde yaşanmıştır. Soma Holding'e ait bir kömür madeninde saat 15.30 civarında bir trafo patlaması sonucunda yangın çıkmış ve yaklaşık yüzlerce işçi madende mahsur kalmıştır. Bu felaket, 301 madencinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmış ve Türkiye'nin madencilik tarihindeki en büyük kazalardan biri olarak kayıtlara geçmiştir (Sol, 2014).

3.2.2.4. İnsan kaynaklı afetler, çevresel riskler ve halk sağlığına etkileri

Çevresel faktörler arasında, halk sağlığına ciddi zararlar verebilecek unsurlar arasında hava ve su kirliliği, toksik atıkların yetersiz yönetimi, emisyon sızıntıları ve dumana maruz kalma gibi riskler önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra, gaz yakıtları ve kimyasal maddelerin sızıntıları da çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileriyle dikkat çekmektedir. Bu tür çevresel riskler hem ekosistemleri hem de toplumların uzun vadeli sağlığını tehdit eden önemli faktörlerdir (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 6).

Atık ve artıkların kasıtlı olarak çevreye bırakılması, çevre suçu olarak nitelendirilen bir davranıştır. Çevre suçu, doğal kaynakların tahrip edilmesi veya bu kaynaklara zarar verilmesi amacıyla gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanabilir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, çevre suçları hem bireyler hem de özel ve tüzel kişiler tarafından farklı biçimlerde işlenmektedir. Çevre suçlarının tamamı doğrudan kirlilikle ilgili olmasa da önemli bir kısmı çevre kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çevre kirliliği, insan kaynaklı afetler arasında yer almakta ve doğal afetler kadar yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle endüstriyel faaliyetlerin sulara bıraktığı atıkların neden olduğu çevresel tahribat, gün geçtikçe artmakta ve büyük bir sorun haline gelmektedir. Günümüzde, çevreyi koruyarak sanayi kurmanın daha akılcı olduğu anlaşılmış olsa da geçmişte yapılan çevreye zarar verici müdahalelerin sonuçları hâlâ hissedilmekte ve ülkeler bu zararları büyük maliyetlerle gidermeye çalışmaktadır. Çevre kirliliği, insan eliyle tetiklenen afetler arasında en ön sıralarda yer almakta olup, ekosistemlerin geri döndürülemez şekilde zarar görmesine yol açmaktadır (Kayaer, 2019: 142).

3.2.2.5. İnsan kaynaklı afetler ve küresel güvenlik tehditleri

Siber saldırılar, sabotaj girişimleri ve terör eylemleri, modern dönemde giderek artan insan kaynaklı afetler arasında yer almaktadır. Buna ek olarak, küresel iklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan aşırı sıcaklıklar, ormansızlaşma ve kıtlık gibi problemler, uzun vadeli sıcaklık dengesizliklerine yol açmaktadır. İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan bu tür çevresel sorunlar hem çevresel hem de sosyo-ekonomik açıdan ciddi sonuçlar doğurmakta ve küresel güvenlik ile sürdürülebilir kalkınma üzerinde derin etkiler yaratmaktadır (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 6).

Savaş, insanlık tarihi boyunca farklı sebeplerle varlığını sürdürmüş ve günümüzde de çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, savaşların yöntemlerini ve etkilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Artık savaşlar, yalnızca devletler ve ordular arasında değil, sivil toplum kuruluşları, devlet dışı aktörler, terör örgütleri ve uluslararası şirketler gibi unsurların da dahil olduğu bir yapıya bürünmüştür. İletişim ve internet teknolojilerindeki hızlı ilerlemelerle birlikte dijital dünya, savaşların yeni bir arenasına haline gelmiştir. Bu bağlamda, siber saldırılar, devletler ve kurumlar arasındaki mücadelenin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmakta ve insan kaynaklı afetler olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel savaş araçlarının yerini, düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilen siber saldırılar almış; ulusal güvenlik ve kurumsal itibar, dijital tehditler karşısında savunmasız kalmıştır. Siber savaşlar, bilgi hırsızlığından nükleer tesislere zarar vermeye kadar geniş bir yelpazede etkili olup, uluslararası güvenliği tehdit etmektedir. Bu çerçevede, siber güvenlik alanında uluslararası önlemler geliştirilmekte, Türkiye de bu tehditlere karşı çeşitli savunma stratejileri uygulamaktadır (Yenal & Akdemir, 2020: 416-417).

Türkiye, zengin ekolojik değerlere sahip bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliği, bölgenin biyolojik zenginliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, bu biyolojik çeşitliliğin korunması, çevrenin hem fiziksel hem de biyolojik unsurlarının tahrip edilmesinin engellenmesiyle mümkündür. Ne yazık ki, bu unsurların yaşam alanları, çeşitli grupların hedefi haline gelmiştir. Yasadışı örgütler, ekonomik, politik, dini veya sosyal taleplerine ulaşmak amacıyla çevreyi bir araç olarak kullanarak doğaya zarar vermekte ve bu zararlar, insan kaynaklı afetler arasında değerlendirilmektedir. Ülkemizde çevreye yönelik saldırıların en önemli merkezinde ormanlar bulunmaktadır. Biyolojik çeşitliliğin en önemli alanlarından biri olan ormanlar, özellikle PKK terör örgütü tarafından gerçekleştirilen sabotajlar sonucunda yok edilmektedir. Bu tür sabotajlar, orman ekosisteminin tahrip olmasına neden olmakta ve çevre bilimi literatüründe insan kaynaklı afetler kapsamında ele alınabilecek ciddi bir sorun teşkil etmektedir (Akyüz, 2019: 198).

Antalya'nın Manavgat ilçesinde 28 Temmuz'da başlayan ve 10 gün süren yangın felaketinde, yaklaşık 60 bin hektar ormanlık alan zarar görmüş, bunun yanı sıra tarım arazileri, evler, ahırlar ve hayvan barınakları da tahrip olmuştur. Yangın, çevre ilçelere de sıçrayarak büyük bir ekolojik ve ekonomik yıkıma neden olmuştur. Toplam 59 mahallede ağır hasar meydana gelirken, 7 kişi hayatını kaybetmiş, binlerce hayvan telef olmuştur. Yangın, bölgede milyonlarca canlının yaşam alanını yok etmiş ve ekosistemde geri dönülemez kayıplara yol açmıştır. Bu olay, insan kaynaklı bir afet olarak değerlendirilmektedir; zira yangının kasıtlı olarak başlatıldığı tespit edilmiştir. Orman ve tarım alanlarında oluşan kayıpların ekonomik boyutu ölçülmeye çalışılsa da doğrudan ekosistemin verdiği zarar parasal olarak ifade edilemeyecek kadar büyüktür (Sözcü, 2021).

3.2.2.6. Savaşlar ve insan kaynaklı afetlerin sosyal ve ekonomik tahribatı

Savaşlar, işgaller ve uzun süreli savaş hali gibi insani krizler, sosyal gelişmelerin durmasına ve hatta çökmesine neden olarak evrensel insan hakları üzerinde derin ve olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu tür krizler, toplumun tüm kesimlerini etkileyen geniş kapsamlı yıkımlar doğurmakta ve hem ekonomik hem de sosyal yapının ciddi şekilde zarar görmesine yol açmaktadır. Ayrıca, bu süreçler insan kaynaklı afetler kategorisinde değerlendirilmekte olup, savaşların ve işgallerin tetiklediği çevresel ve toplumsal tahribat, felaketin boyutlarını daha da derinleştirmektedir (Kadıoğlu & Özdamar, 2008: 6).

Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş, son otuz yılın Avrupa'daki en büyük ve en hızlı kitlesel göç hareketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Savaşın kötüleştirdiği insani koşullar, güvenlik, barınma, sağlık hizmetlerine erişim ve çocuk refahı gibi alanlarda ciddi risklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu göç, insan tacirlerinin savaştan kaçan kırılgan nüfuslardan yararlanma tehlikesini de beraberinde getirmiştir; özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar bu insan ticaretinin hedefi haline gelmektedir. Göçmenlerin en temel sorunlarından biri olan barınma, geçici çözümlerle sağlanmaya çalışılırken, savaş ortamında sağlık hizmetlerine erişim de oldukça zorlaşmıştır. Yeraltı metro istasyonlarında veya sığınaklarda doğum gibi durumlar, bu krizin en çarpıcı örneklerindedir.

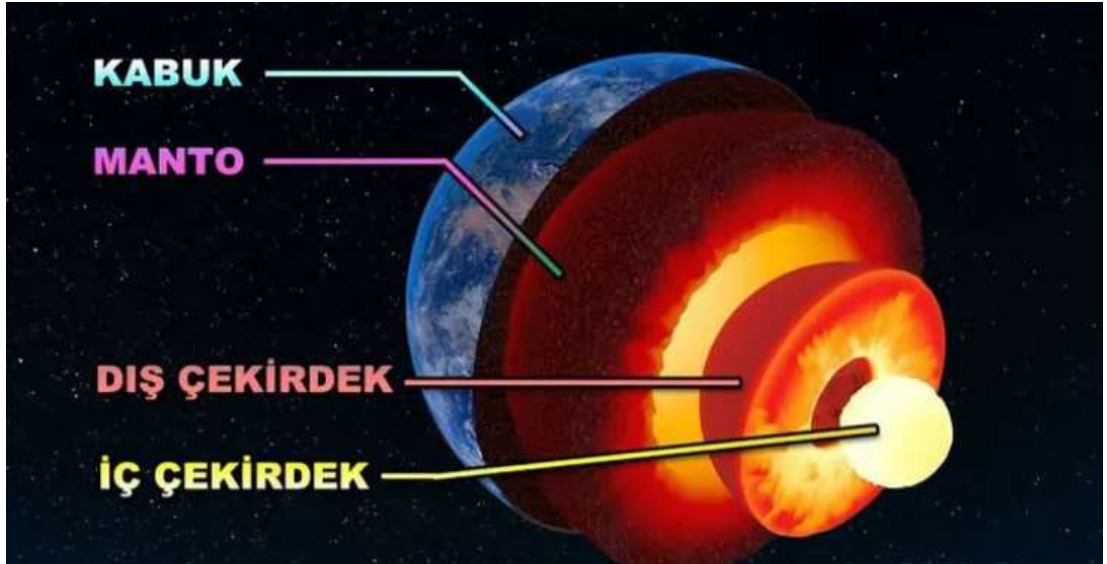
Savaşın yol açtığı bu insani kriz, aynı zamanda insan kaynaklı bir afet olarak değerlendirilmektedir. Savaş bölgelerinde insani koridorlar, sivillerin tahliyesi ve temel ihtiyaçların karşılanması açısından hayati önem taşımaktadır. Ancak, göç süreçlerinde ortaya çıkan travmalar, yerinden edilmeler, güvenlik sorunları ve temel ihtiyaçların eksikliği gibi olumsuz deneyimler, bu koridorlarda da önemli riskler oluşturmaktadır.

Savaşlar, çevresel, psikososyal ve ekonomik açıdan derin etkiler bırakmakta; altyapının tahrip edilmesi, çevre kirliliği, ormanların yok olması ve doğal kaynakların zarar görmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda, savaşlar sadece toplumsal düzeni bozmakla kalmayıp, aynı zamanda devletlerin kaynak kaybına ve çevresel yıkıma neden olan insan kaynaklı afetler arasında yer almaktadır (Başçılar, Karataş & Pak Güre, 2022 :795-796).

3.2.3. Doğal afetler

Doğal afetler ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki önemli ilişki, ne yazık ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uzun yıllar yeterince anlaşılammış ve bu bağlantıyı güçlendirmeye yönelik somut adımlar atılmamıştır. Türkiye'nin planlı kalkınma dönemine geçtiği 1960'lardan bu yana hazırlanan beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde, doğal afetlerin önlenmesi ve etkilerinin azaltılmasına yönelik etkin strateji ve politikaların yeterince geliştirilip uygulamaya konulmadığı görülmektedir. Büyük afetlerin ardından zaman zaman bu tür politika ve stratejiler kalkınma planlarına dahil edilse de siyasi kararlılık eksikliği ve toplumsal baskının yetersizliği nedeniyle bu önlemler etkili bir şekilde hayata geçirilememiştir (Ergünay, 2009: 1).

Afetler, genel olarak doğa kökenli ve insan kökenli olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir. Doğal afetlerde, yerkürenin ve çevresindeki atmosferin fiziksel yapısının incelenmesi, bu olayların nedenleri hakkında değerli ipuçları verir. Yerküre, yaklaşık 4,5 milyar yıldır çeşitli şekil ve iç yapı değişiklikleri geçirmiştir, ancak yapısında dört ana katman hep varlığını korumuştur: iç çekirdek, dış çekirdek, manto ve yer kabuğu. Yer kabuğunu çevreleyen su kütleleri (denizler, göller ve akarsular) ile atmosfer, "hidrosfer" ve "atmosfer" olarak tanımlanır ve beşinci bir katman olarak kabul edilebilir (Canpolat, vd ,n.d.: 7-8).

Şekil 3.2: Yerkürenin Katmanları

Kaynak: (<https://evrimagaci.org/soru/inmedigimiz-dunyanin-katmanlari-hakkinda-nasil-bilgi-sahibi-oluyoruz-34925>)

Bu katmanlar arasında zaman zaman denge bozuklukları ve devam eden içsel devinimler doğal afetlerin temelini oluşturmaktadır. Bu değişimlerin sürmesi, doğa olaylarının sürekli tekrar eden, geniş çapta etkili ve yıkıcı potansiyelini korumasına neden olur. Yani, dünyanın jeolojik ve atmosferik yapısındaki bu içsel süreçler, doğal afetlerin sürekliliğini sağlamaktadır (Canpolat, vd ,n.d.: 7-8)

Doğa olayları, yüzyıllardır insanların yaşam alanlarında ve bu alanların dışında gerçekleşmektedir ve bu süreç günümüzde de devam etmektedir. Bu durum, doğa olaylarının sadece belirli bölgelerde değil, dünya çapında farklı coğrafyalarda farklı şekillerde etkili olduğunu göstermektedir (Tokcan, 2022: 2). Doğal afetler, çeşitli jeolojik ve meteorolojik olaylar sonucu meydana gelir ve insan hayatı ile çevre üzerinde yıkıcı etkiler yaratır (Önder & Yaman, 2017: 5). Yer küreyi oluşturan kütleler, özellikle magma ve yer kabuğu, sürekli bir hareket halindedir (Balcıoğlu & Saygılı, 2022: 17). Jeolojik kaynaklı afetler, yer kabuğu veya deniz yüzeyindeki patlama ve kırılmalar sonucunda ortaya çıkan doğal olaylardır. Bunlar arasında deprem, toprak kayması, kaya düşmesi, volkanik patlamalar ve tsunami yer alır. Bu olaylar, yer kabuğunun iç dinamiklerine bağlı olarak gerçekleşir ve büyük ölçüde yıkıcı olabilir.

Meteorolojik afetler ise atmosferde meydana gelen doğa olayları sonucu ortaya çıkar. Bu afetlere örnek olarak sel, su baskınları, orman yangınları, şiddetli fırtına, kasırga, hortum, dolu, çığ, kuraklık ve şiddetli kış mevsimi gösterilebilir. Meteorolojik afetler, atmosferdeki değişimler sonucu geniş alanları etkileyebilir ve ekosistem üzerinde uzun vadeli etkiler bırakabilir (Önder & Yaman, 2017: 5-6). Doğa olayları, beklenmedik yer, zaman ve şiddetle ortaya çıktıklarında ve insan yaşamını tehdit ettiklerinde afet niteliği kazanır. Normalde, doğanın dinamik bir parçası olan bu olaylar, insanların yaşam alanlarına, tarım arazilerine ve altyapıya zarar verdiğinde, insan yaşamını derinden etkileyen felaketlere dönüşür. Depremler, fırtınalar, sel ve volkanik patlamalar gibi olaylar, eğer insanların hazırlıksız olduğu bir zamanda ve şiddette meydana gelirse, can kayıplarına ve geniş çaplı yıkımlara neden olabilir.

Bir doğa olayı ancak insan hayatına, mal varlığına veya çevresel dengeye zarar verdiğinde "afet" olarak kabul edilir. Afetler, bu nedenle sadece olayın büyüklüğüne değil, olayın insan ve çevre üzerindeki etkilerine göre de değerlendirilir (Tokcan, 2022: 2).

Bu afetler, insanların yaşam alanları dışında meydana gelen ve çok sayıda canlı türünün yok olmasına neden olan doğa olayları da afet olarak kabul edilmelidir. Afet kavramı, yalnızca insana yönelik tehditleri değil, doğal ekosistemlerin bütününe yönelik tehditleri de içermelidir. Bu bakımdan, afetlerin sadece insan merkezli bir yaklaşımla ele alınmaması gerektiği, doğanın bütün unsurlarını kapsayan bir anlayışla değerlendirilmesi önem taşımaktadır (Önder & Yaman, 2017: 5-6).

3.2.3.1. Doğal afetlerin başlıca nitelikleri

Doğal afetler, geçici olmasına rağmen, sosyal yapının işleyişini ve etkileşimlerini kesintiye uğratarak kolektif sosyal değişimlere yol açmaktadır. Bu süreçte, toplam nüfus içinde ölen ve etkilenen insan sayısı oldukça yüksektir. Doğal afetler sırasında, rutin toplumsal ve ekonomik faaliyetler büyük ölçüde durur ve etkilenen bölgelerdeki fonksiyonel altyapı ciddi yıkımlara uğrar. Bu durum, biyolojik hayatta kalmayı tehdit etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumların kriz yönetim kapasitelerini de yok ederek, toplulukları dış yardımlara daha bağımlı hale getirir. Afetler, uzun vadede toplumların dayanıklılıklarını zayıflatabilir ve dış müdahale gereksinimlerini artırabilir (Akar, 2013: 8).

Bazı doğal afetler, ani bir şekilde ortaya çıkar, kısa sürer ve önlenemez; deprem ve çığ bunun örnekleridir. Bu tür afetler, beklenmedik zamanlarda meydana gelerek anında yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Diğer yandan, bazı afetler ani başlangıçlarına rağmen uzun süre etkili olabilir. Bu afetlerin ne kadar uzun sürdüğü, yarattıkları yıkıcı etkinin boyutunu da artırır. Sel, fırtına, don ve volkanik patlamalar gibi afetler bu kategoriye girer ve uzun süre boyunca geniş alanlarda ciddi tahribatlara yol açabilir. Ayrıca, bazı afetler bir domino etkisi yaratarak diğer afetleri tetikleyebilir. Örneğin, deprem sonrası yangın çıkabilir, ya da sel ve su baskınları gibi olaylar sonrasında salgın hastalıklar görülebilir. Bu tür zincirleme olaylar, afetten etkilenen bölgenin toparlanma sürecini daha da zorlaştırır ve yıkıcı etkilerin boyutunu genişletir (Tokcan, 2022: 5).

3.2.2.2. Dünyada meydana gelen doğal afetler

Dünya genelinde doğal afetler ele alındığında, büyük bir kısmının meteorolojik kökenli olduğu görülmektedir. Toplamda tanımlanan 31 doğal afet türünden 28'i meteorolojik olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu afetlerin türleri ve sıklıkları, coğrafi bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, Akdeniz

Bölgesi'nde en yaygın afet türleri arasında kuraklık, seller, orman yangınları, heyelan, dolu fırtınaları, çığlar ve don gibi olaylar yer alırken, Türkiye'de en sık rastlanan meteorolojik afetler arasında dolu, sel, taşkın, don, orman yangınları, kuraklık, şiddetli yağışlar, şiddetli rüzgarlar, yıldırım, çığ ve kar fırtınaları bulunmaktadır (Afad, 2009).

Çizelge 3.1: Dünyada Meydana Gelen Afet Çeşitleri

JEOLJİK AFETLER	KLİMATİK AFETLER	BİYOLOJİK AFETLER	SOSYAL AFETLER	TEKNOLOJİK AFETLER
Deprem	Sıcak Dalgası	Erozyon	Yangınlar	Maden Kazaları
Heyelan	Soğuk Dalgası	Orman Yangınları	Savaşlar	Biyolojik, Nükleer, Kimyasal Silahlar ve Kazalar
Kaya Düşmesi	Kuraklık	Salgınlar	Terör Saldırıları	Sanayi Kazaları
Volkanik Patlamalar	Dolu	Böcek İstilasası	Göçler	Ulaşım Kazaları
Çamur Akıntıları	Hortum			
Tsunami	Yıldırım			
	Kasırğa			
	Tayfun			
	Sel			
	Siklonlar			
	Tornado			
	Tipi			
	Çığ			
	Aşırı Kar Yağışları			
	Asit Yağmurları			
	Sis			
	Buzlanma			
	Hava Kirliliği			
	Orman Yangınları			

Kaynak: (<https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>)

Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) verilerine göre, 1980'li yıllarda dünya genelinde meteorolojik afetlerden dolayı yaklaşık 700 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu veriler, meteorolojik kökenli afetlerin insan yaşamı üzerinde ne denli yıkıcı etkileri olabileceğini göstermektedir. İklim değişikliği ve çevresel faktörler bu

afetlerin sıklığını ve şiddetini artırarak, dünya çapında daha büyük tehlikeler yaratmaktadır (Afad, 2009).

Doğa olayları, insanların yaşamını ciddi biçimde etkilediğinde "doğa kaynaklı afet" olarak tanımlanır. Birleşmiş Milletler (BM), bu tür afetleri, toplumların sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısını bozarak, ciddi can ve mal kayıplarına yol açan ve yerel kaynaklarla üstesinden gelinemeyen olaylar olarak tanımlar. Doğa kaynaklı afetler, insanları göçe zorlar ve büyük ekonomik kayıplara neden olur. Çoğunlukla meteorolojik afetler, doğa kaynaklı afetlerin büyük bir kısmını oluşturur. Bu afetlere; kuraklık, çölleşme, sel, çığ, orman yangınları gibi olaylar örnek verilebilir ve çoğu doğrudan hava koşullarıyla ilişkilidir. Akdeniz havzasında kuraklık, sel, fırtına ve benzeri afetler sıkça görülürken, Türkiye gibi geniş coğrafyalara sahip ülkelerde çok sayıda ve farklı türde meteorolojik afetler meydana gelmektedir. Son yıllarda, sanayileşme, çarpık kentleşme ve doğanın tahrip edilmesi gibi insan etkileri, bu afetlerin etkilerini artırmakta veya yeni afet türlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:5).

Doğa kaynaklı afetler, insanlık tarihi boyunca var olmuştur ve gelecekte de varlığını sürdürecektir. İnsanoğlu, her dönemin teknolojik ve bilimsel olanakları doğrultusunda bu afetlerle başa çıkmaya çalışmıştır. Ancak, dünya nüfusunun hızlı artışı, nüfusun afetlere açık alanlarda yoğunlaşması, doğal kaynakların aşırı kullanımı, sanayileşme, plansız şehirleşme ve yetersiz altyapı gibi etkenler, doğa kaynaklı afetlerin yol açabileceği riskleri önemli ölçüde artırmaktadır. Afet Araştırma ve Epidemiyoloji Merkezi (CRED) gibi uluslararası kuruluşlar, doğa kaynaklı afetleri altı ana başlık altında sınıflandırmaktadır: jeofiziksel, hidrolojik, meteorolojik, klimatolojik, biyolojik ve uzay kaynaklı. Bu sınıflandırma, afetlerin farklı doğa süreçleriyle bağlantılı olarak ele alınmasını ve analiz edilmesini sağlamaktadır. Aşağıda, Şekil 3.3'te grafiksel olarak gösterilmiştir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:3).

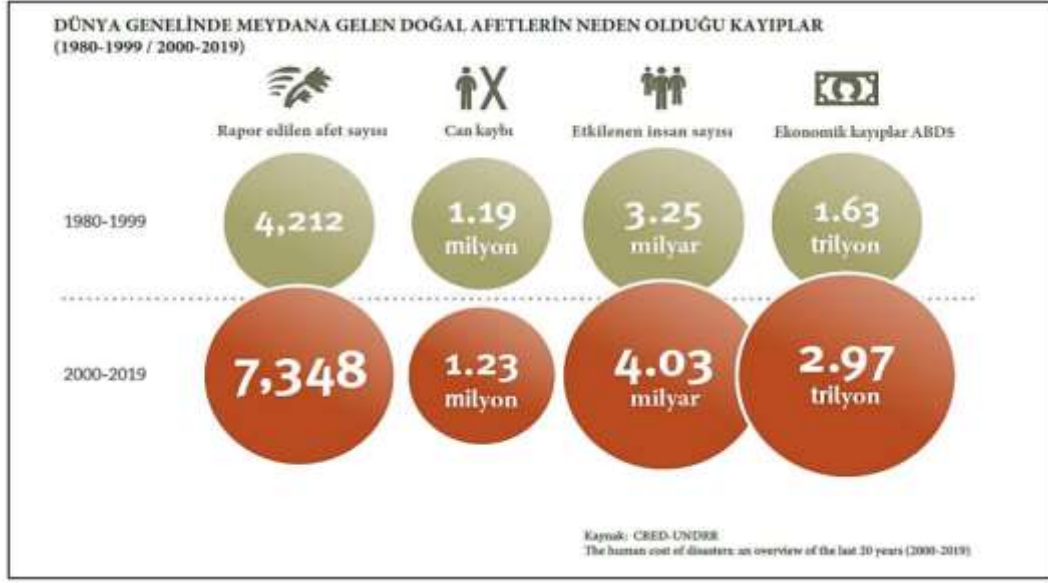

Şekil 3.3: Afet Tiplerine Göre Doğal Afetlerin Sınıflandırılması

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

CRED'in acil durum veri tabanı (EM-DAT) verilerine göre, son yirmi yılda (2000-2019) dünya genelinde 7.348 doğal afet olayının kaydedildiği bildirilmektedir. Şekil 4'te görülebileceği üzere, bu afetler yaklaşık 1,23 milyon kişinin hayatını kaybetmesine (yıllık ortalama 60 bin ölüm) ve 4 milyardan fazla insanın bu olaylardan etkilenmesine neden olmuştur. 2000-2019 döneminde meydana gelen doğal afetlerin sebep olduğu küresel ekonomik kayıp ise 2,97 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Bir önceki yirmi yıllık döneme (1980-1999) bakıldığında, 4.212 doğal afet olayı kaydedilmiş olup, bu dönemde 1,19 milyon can kaybı yaşanmış ve ekonomik kayıplar toplamda 1,63 trilyon ABD dolarını bulmuştur. Bu süre zarfında, yaklaşık 3,25 milyar insan doğal afetlerden etkilenmiştir.

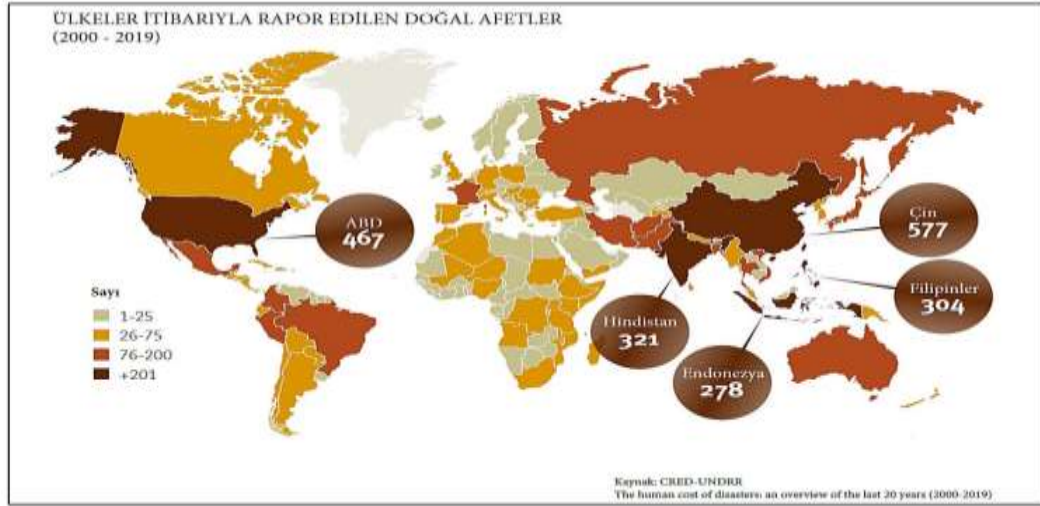
Bu iki dönem karşılaştırıldığında, afetlerin sıklığında ve etkilerinde belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle, 2000-2019 yılları arasında meydana gelen doğal afetlerin 6.681'i iklimle bağlantılı olup, bu olaylar sonucunda 510.837 kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı dönemde, iklimle ilişkili afetlerden etkilenen kişi sayısı yaklaşık 3,9 milyara ulaşmıştır. Buna karşılık, 1980-1999 döneminde kaydedilen 3.656 iklim kaynaklı afetin 995.330 kişinin (bu ölümlerin %47'si kuraklık ve açlık nedeniyle) hayatını kaybetmesine yol açtığı ve bu afetlerden etkilenen insan sayısının 3,25 milyar olduğu bildirilmiştir. Bu durum, Şekil 4'te görsel halinde sunulmaktadır.

Şekil 3.4: Dünya Çapında Meydana Gelen Doğal Afetlerin Yol Açtığı Kayıplar, (1980-1999 / 2000-2019).

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>

2000-2019 yılları arasında, 3.068 afet olayıyla Asya kıtası en fazla etkilenen bölge olarak öne çıkmıştır. Bunu, 1.756 afetle Amerika ve 1.192 afetle Afrika izlemiştir. Asya'da afetlerin bu kadar sık yaşanmasının nedenleri arasında kıtanın geniş yüzölçümü, büyük nehir havzalarına sahip olması, sel riski taşıyan geniş düzlükleri, aktif sismik fay hatları ve afetlere yatkın bölgelerdeki yüksek nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Aynı dönemde, ülke düzeyinde en fazla afet kaydedilen ülkeler arasında Çin (577 olay), ABD (467 olay), Hindistan (321 olay), Filipinler (304 olay) ve Endonezya (278 olay) yer almıştır (Şekil 5). Bu ülkeler, büyük coğrafi çeşitliliğe sahip olup, doğal afet riski taşıyan bölgelerde yoğun nüfus barındırdıkları için afetlere karşı daha savunmasız hale gelmişlerdir. Bu durum, Şekil 5'de görsel halinde sunulmaktadır.

Şekil 3.5: Ülkeler Bazında Rapor Edilen Doğal Afetler (2000-2019)

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

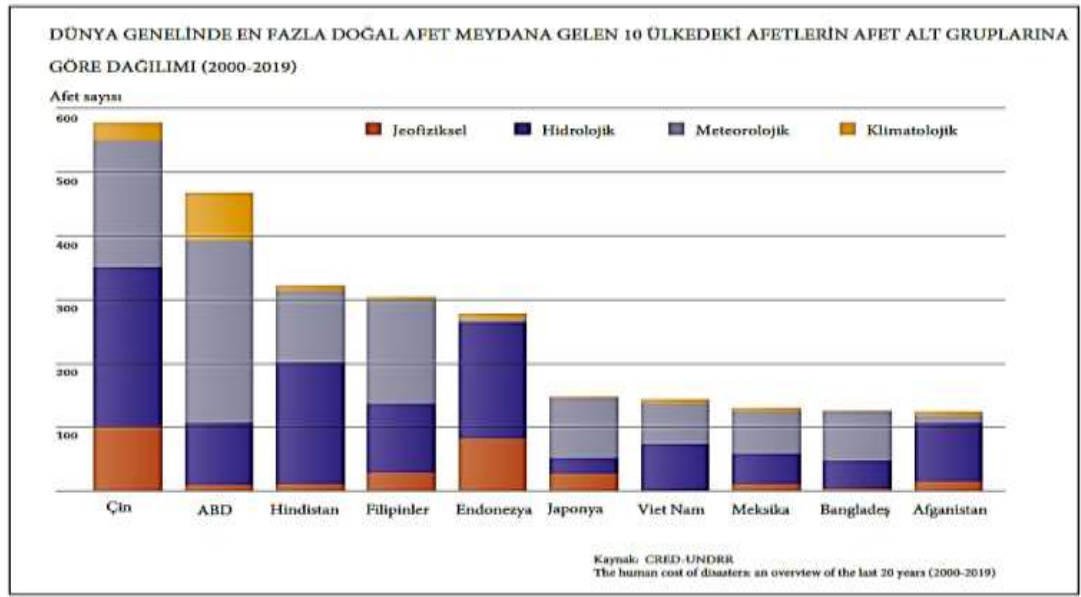
Şekil 3.5'te dünya genelinde meydana gelen doğal afetlerin türlerine göre dağılımı gösterilmektedir. 2000-2019 yılları arasında gerçekleşen afetlerin en yaygını sel olup, toplamda 3.254 olay ile afetlerin %44'ünü oluşturmuştur. Fırtınalar, 2.043 olay ile %28'lik paya sahiptir ve bu dönemde en sık yaşanan ikinci afet türü olarak öne çıkmıştır. Aynı dönemde, 552 deprem (%8), 432 aşırı sıcaklık olayı (%6), 376 heyelan (%5) ve 338 kuraklık (%5) meydana gelmiştir. Fırtınalar, meteorolojik afetler kategorisine giren bir alt grubu temsil eder ve genellikle kıyı bölgelerinde daha etkili olmaktadır. Özellikle okyanus kıyısına yakın bölgelerde yaşayan topluluklar, fırtınaların etkilerine daha fazla maruz kalmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:6).

Şekil 3.6: Dünya Genelinde Doğal Afetlerin Türlerine Göre Dağılımları (%) (2000-2019)

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

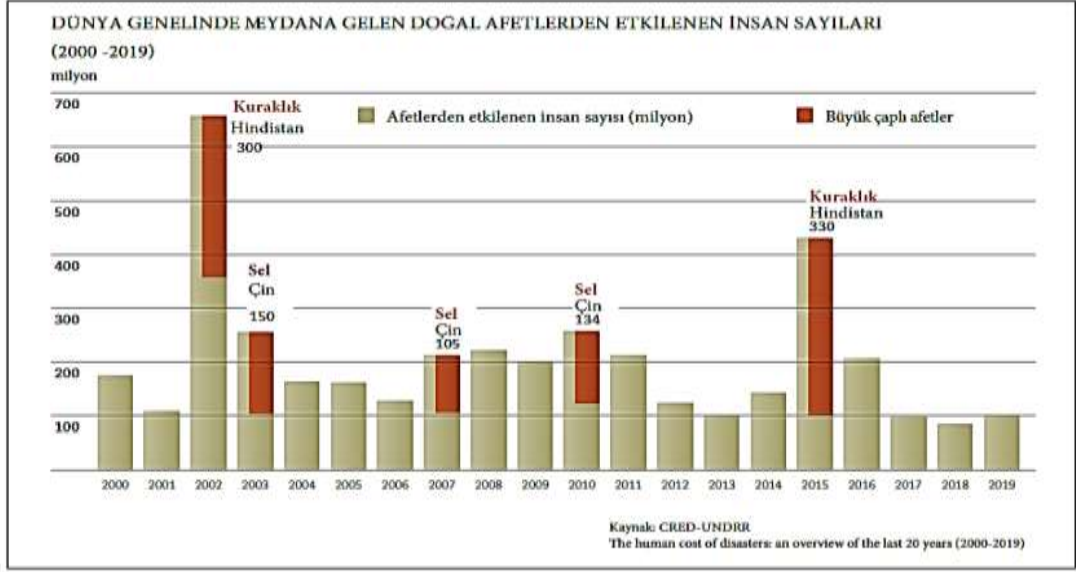
2000-2019 yılları arasında dünya genelinde en fazla doğal afetin meydana geldiği ilk 10 ülke arasında; Çin, ABD, Hindistan, Filipinler, Endonezya, Japonya, Vietnam, Meksika, Bangladeş ve Afganistan yer almaktadır (Şekil 3.7). Bu ülkelerden sekizi Asya kıtasında bulunmaktadır. Listenin başında, geniş coğrafyası ve çeşitli afet türleriyle öne çıkan Çin yer alırken, ABD 467 olayla ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum, Şekil 3.7'de görsel halinde sunulmaktadır.

Şekil 3.7: Dünya Genelinde Doğal Afetlerin En Yoğun Yaşandığı 10 Ülkedeki Afetlerin, Afet Alt Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2019)

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

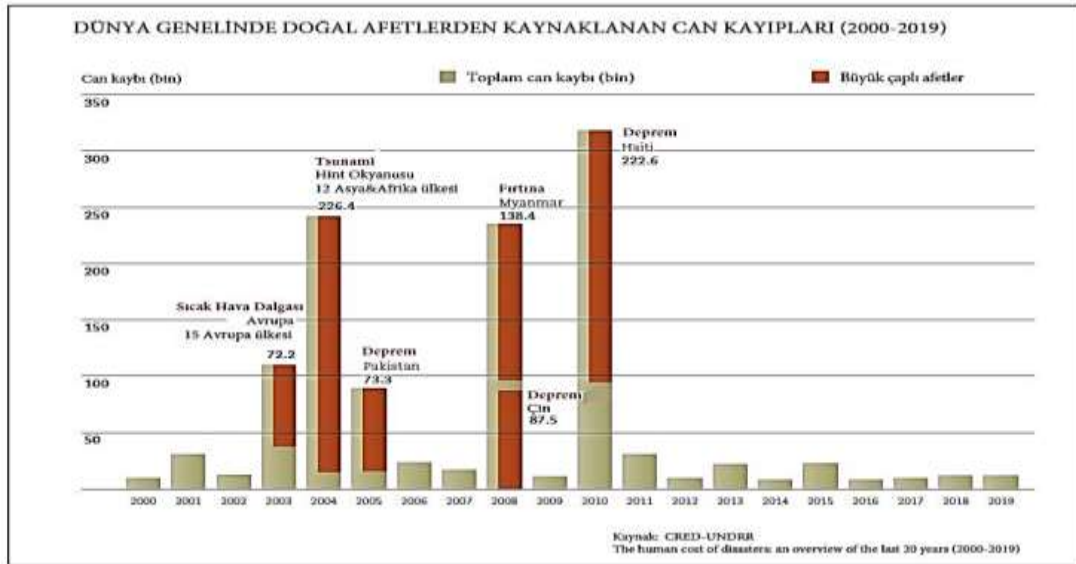
Bu dönem içinde, en fazla kişinin etkilendiği yıllar 2002 (658 milyon kişi) ve 2015 (430 milyon kişi) olmuştur. Bu yüksek rakamların arkasında, her iki yılda da Hindistan'da yaşanan geniş kapsamlı kuraklık olayları bulunmaktadır. Benzer şekilde, 2003, 2007 ve 2010 yıllarında afetlerden etkilenen kişi sayısının yüksek olmasının temel nedenlerinden biri de Çin'de meydana gelen büyük sel olaylarıdır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:8). Can kayıplarının boyutu, afetin türüne, meydana geldiği yerin özelliklerine, süresine, etkilenen nüfusun büyüklüğüne ve savunmasızlık düzeyine bağlı olarak değişiklik gösterir. 2000-2019 yılları arasında dünya genelinde yaklaşık 4 milyar kişi doğal afetlerden etkilenmiş ve bu süreçte 1,2 milyondan fazla insan yaşamını yitirmiştir. Bu durum, Şekil 3.8'de belirtilen şekilde görselleştirilmiştir.

Şekil 3.8: Dünya Genelinde, Doğal Afetlerin En Sık Meydana Geldiği 10 Ülkedeki Afetlerin Alt Gruplara Göre Dağılımının İncelenmesi (2000-2019)

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

2000-2019 yıllarını kapsayan dönemde, dünya genelinde doğal afetlerden kaynaklanan toplam can kayıplarına ilişkin veriler, Şekil 9'daki grafikte sunulmuştur. Bu verilere göre, 2004, 2008 ve 2010 yılları, en yüksek can kayıplarının yaşandığı dönemler olarak öne çıkmaktadır. Bu yıllar, afetlerin etkisiyle ortaya çıkan ağır kayıpların yoğunlaştığı dönemlerdir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:9).

Şekil 3.9: Dünya Çapında Doğal Afetlerin Sebep Olduğu Can Kayıpları (2000-2019).

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

Şekil 3.10: Dünya Çapında Can Kayıplarına Yol Açan Doğal Afetler

Kaynak: (<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2023-metafet-raporu.pdf>)

Şekil 3.10'daki grafik, çalışmamızın önemini vurgulayan önemli bir veri sunmaktadır. Bu grafiğin dikkat çekici bir yönü, insan yaşamını kaybettiren doğal afetlerin ilk 10 sıralamasında yer alan veriler arasında, depremle ilgili altı grafiğin bulunmasıdır. Grafik, 2000-2019 yıllarını kapsamakta ve bu dönemdeki afetlerin insan kaybına yol açma oranlarını gözler önüne sermektedir. Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde yaşanan depremin, bu tür afetlerin önemini yeniden gündeme getireceği ve bu grafikte yer bulacağı açıktır. Şekil 6'nın incelenmesi, selin birinci, fırtınanın ikinci ve depremin üçüncü sırada yer aldığını göstermektedir. Bu durum, deprem felaketinin sadece ülkemize özgü olmadığını, küresel düzeyde bir tehdit oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Deprem felaketi, dünya genelinde doğal afetler sıralamasında üçüncü sırada yer alsa da can kaybına neden olan afetler arasında ilk sırada bulunur. Bu durum, depremlerin sahip olduğu yıkıcı gücün ve etkisinin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Depremler, kısa süre içinde geniş alanlarda büyük hasarlara yol açarak, birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olabilir. Özellikle yerleşim alanlarında ve yoğun nüfuslu bölgelerde meydana geldiklerinde, etkileri çok daha yıkıcı olur. Depremlerin bu yıkıcı özelliği, binaların ve altyapının depreme dayanıklılık seviyesine, zemin yapısına ve afet sonrası müdahale kapasitesine bağlı olarak daha da artabilir.

Depremlerin bu küresel boyutu, kamu kurumlarının afet yönetimi üzerindeki rolünün ne kadar kritik olduğunu gösterir. Depremler, etkilediği bölgenin coğrafi sınırlarını aşan bir etki yaratabilir, dolayısıyla uluslararası yardım çağrılarında hızlı bir şekilde yanıt vermek gereklidir. Bu tür felaketlerle mücadele etmek için kamusal kaynakların tamamının seferber edilmesi şarttır. Deprem gibi felaketlere hazırlık, her an teyakkuzda olmayı gerektirir; kurtarma ekiplerinin teorik bilgi birikimi ve sahadaki pratik deneyimlerini sürekli olarak güncellemeleri elzemdir.

Bu sürecin başarısı, geçmişte benzer kurtarma operasyonlarına katılmış deneyimli personelin, eğitim programlarına etkin bir şekilde katılım sağlamasına ve birikimlerini paylaşmasına bağlıdır. Böylece, bilgi ve deneyim paylaşımı hem teorik bilgilerin sahaya aktarılmasını hem de yeni ekiplerin daha etkili ve hızlı müdahale edebilmesini sağlar. Bu yaklaşımla, deprem sonrası kurtarma operasyonlarının daha verimli ve hızlı yürütülmesi mümkün hale gelir, bu da hayat kurtarma oranlarını artırır ve toplumun bu tür afetlere daha dirençli olmasını sağlar.

Afetlere karşı hazırlıklı olma süreci, ulusal düzeyde güçlü bir koordinasyon, sürekli eğitim ve uluslararası iş birliği gerektirir. Bu tür afetlerin beklenmedik zamanlarda ve farklı coğrafyalarda meydana gelme potansiyeli, afet yönetiminin ciddiyetle ele alınması gerektiğini ve kamu kurumlarının rolünün hayati olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

3.2.2.3. Türkiye’de meydana gelen doğal afetler

Geniş coğrafi yapısı ve çeşitli iklim bölgeleri nedeniyle Türkiye, çok sayıda ve farklı türde şiddetli meteorolojik olayların yaşandığı bir ülkedir. Fırtına, sel, dolu, don, kar ve kuraklık gibi meteorolojik olaylar sıklıkla meydana gelmekte ve ciddi düzeyde can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Bu olaylar, dünya genelinde büyük çaplı afet kayıtlarını tutan EM-DAT veri tabanına göre değerlendirilirken, Türkiye’deki afetler için Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün (MGM) raporları kullanılmaktadır. MGM, meteorolojik olayların gözlemleri ve hasar tespitlerini, Meteorolojik İletişim ve Kayıt Programı (KARDELEN) aracılığıyla derlemektedir. Şiddetli meteorolojik olaylar nedeniyle oluşan hasarlar raporlanmakta ve bu veriler MGM’nin arşivinde saklanarak Türkiye’deki meteorolojik afet istatistikleri oluşturulmaktadır.

2023 yılında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde önemli ölçüde meteorolojik afetler yaşanmıştır. Bu yıl, Türkiye'de toplamda 1.475 meteorolojik kaynaklı afet rapor edilmiştir; bu sayı, 1940-2023 dönemi içindeki en yüksek değerdir. 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de meteorolojik afetlerin sayısında dikkat çekici bir artış görülmektedir. 2023 yılı boyunca en sık rapor edilen olay türü şiddetli yağış/sel olayı olmuş ve bu afetlerden toplamda 565 olay kaydedilmiştir. Bunu 342 olay ile fırtına takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 241 vaka ile dolu afetleri yer almıştır.

Yıldırım düşmesi olayları 2023 yılında 92 kez kaydedilmiş olup, bu olaylar meteorolojik afetlerin %6,2'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de 2023 yılında etkili olan meteorolojik olayların dağılımına bakıldığında, en sık karşılaşılan afetler şiddetli yağış/sel (%38,3), fırtına (%23,2) ve dolu (%16,3) olarak sıralanmaktadır. Bu afetler, özellikle sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde daha yoğun olarak yaşanmış ve en çok Kasım, Haziran ve Mayıs aylarında etkili olmuştur. Haziran ayında en çok sel, Kasım'da fırtına, Mayıs ayında ise dolu olayları gözlenmiştir.

MGM kayıtlarına göre, 2023 yılında meteorolojik afetlerden en çok etkilenen iller arasında Antalya, Mersin, Muğla, İzmir, Manisa, Balıkesir, Van, Kars, Kastamonu ve Çorum bulunmaktadır. Bu iller, şiddetli meteorolojik olayların hem sıklık hem de etki açısından öne çıktığı bölgeler arasında yer almaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:9 87-90).

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye saatiyle 04:17 ve 13:24'te, merkez üsleri sırasıyla Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan, Mw 7.7 ve Mw 7.6 büyüklüğünde iki büyük deprem gerçekleşmiştir. İlk depremin merkez üssü koordinatları 37,236 K- 37,057 D olup, odak derinliği 8,6 km olarak belirlenmiştir. İkinci depremin merkez üssü ise 37,239 K- 38,089 D koordinatlarında yer almakta ve odak derinliği 7,0 km olarak ölçülmüştür.

Bu depremler, Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elâzığ illerinde şiddetle hissedilmiş ve can kaybı ile büyük hasara yol açmıştır. Etki alanı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde 11 ili kapsayan 108.812 km²'lik bir bölgeye yayılmıştır. Türkiye tarihinin en yıkıcı deprem fırtınalarından biri olarak kayıtlara geçen bu iki büyük depremin etkisi, saha gözlemleri, kuvvetli yer hareketi kayıtları ve bölge halkından elde edilen bilgilere göre değerlendirilmiştir. İlk depremin Kahramanmaraş ve

Hatay'da, ikinci depremin ise özellikle Malatya'da daha şiddetli etkiler yarattığı belirlenmiştir (AFAD Deprem Dairesi Başkanlığı, 2023).

3.2.4. Doğal afet Türlerinin incelenmesi

Yerküre, milyonlarca yıllık bir evrim sürecinin bir sonucudur. Bu süreç devam ettikçe, "doğal afetler" olarak adlandırdığımız çeşitli doğa olaylarının meydana gelmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Yeryüzünü çevreleyen atmosfer tabakasındaki hava hareketlerine de dikkat çekmek gerekir. Yerkürenin yapısındaki istikrarsızlıkların yanı sıra atmosferdeki dengesizlikler de farklı afetlerin oluşumuna katkı sağlar. Bu olaylar, gerçekleştiğinde önemli ölçüde zarar ve yıkıma neden olabilir. Bu nedenle hem yerküre hem de atmosferdeki hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu olaylara "doğal afetler" denir (Canpolat vd., n.d.: 5).

Bu bölümde, sıklıkla karşılaşılan afet türleri ve bu afetlerin farklı çeşitleri hakkında detaylı bilgiler sunulacaktır.

3.2.4.1. Sel baskını ve taşkın olayları

Dünya genelinde ve Türkiye'de sel ve taşkınlar, en sık görülen doğal afetler arasında yer almaktadır (Gökçe, 2022: 116). Dünya genelinde meydana gelen afetlere ilişkin istatistiksel veriler, bir önceki bölümde grafik yardımıyla sunulmuştur. 2000-2019 yılları arasında yaşanan afet türleri arasında, sel ve su taşkınları %44 oranıyla en sık görülen olaylar olarak öne çıkmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024:6). Yapılan araştırmalar, küresel iklim değişikliğinin etkisiyle ani ve yoğun yağışların arttığını ve bu durumun meteorolojik kökenli afetlerin sıklığını artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, sel ve taşkınlar da diğer doğal afetlerde olduğu gibi önemli can ve mal kayıplarına yol açmakta; ayrıca ciddi sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler bırakmaktadır (Gökçe, 2022: 116).

Suyun yer kabuğu katmanları arasında sürekli gerçekleşen döngüsü, zaman zaman büyük ölçekli su hareketlerine neden olabilir. Bu kitlesel su hareketleri, aşırı yağış, sel ve çığ gibi doğal afetlerin başlıca sebeplerindendir. Bu tür olaylar, yollarına çıkan her şeyi sürükleyerek ciddi can kayıplarına ve yıkıma neden olabilir. Özellikle sel, su kütlelerinin kontrolsüz hareketi sonucu ortaya çıkan ve sıklıkla karşılaşılan yıkıcı bir afettir. Örneğin, Kasım 1998'de Orta Amerika'da gerçekleşen Mitch kasırgası, 14.500 kişinin hayatını kaybetmesine, 14.000 kişinin kaybolmasına ve

yaklaşık 3 milyon kişinin evsiz kalmasına neden olmuştur. Bu felakette hayatını kaybedenlerin toplanamayan cansız bedenleri vahşi hayvanlar tarafından tüketilmiş, yiyecek bulamayan yaban hayvanları köylere saldırmıştır. Afetin ardından oluşan kaotik ortam, birçok salgın hastalığın yayılmasına zemin hazırlayarak, dolaylı ölümlere de neden olmuştur (Balcıoğlu & Saygılı, 2022: 19).

Sel, suyun bulunduğu yerde seviyesi yükselerek ya da başka bir kaynaktan taşarak, genellikle kuru olan alanları kaplaması sonucu oluşan bir doğa olayıdır. Sel türleri, oluşum hızlarına göre üçe ayrılır: yavaş gelişen seller, hızlı gelişen seller ve ani seller. Yavaş seller, bir haftadan daha uzun sürede meydana gelirken, hızlı seller bir veya iki gün içinde ortaya çıkar. Ani seller ise çok kısa bir zaman diliminde, genellikle birkaç saat içinde oluşur. Ayrıca, sellerin meydana geldiği alanlara göre de farklı türleri bulunur. Bunlar arasında kıyı selleri, şehir selleri, kuru dere selleri, baraj ya da gölet selleri ve akarsu (dere ve nehir) selleri yer alır (AFAD, 2014). Her sel türü, bulunduğu yerin topografyasına ve su kaynaklarının özelliklerine bağlı olarak farklı etkiler yaratabilir ve farklı önlemler gerektirir (AFAD, 2014).

Taşkın, bir akarsuyun çeşitli nedenlerle taşarak doğal yatağından çıkması ve çevresindeki arazilere, yerleşim alanlarına, altyapı sistemlerine ve ekosisteme zarar vererek etkilediği bölgede günlük yaşamı aksatacak düzeyde bir akış hacmi oluşturması durumudur. Bu taşkınlar, su seviyesinin yükselmesiyle birlikte, suyun kontrolsüz şekilde çevreye yayılması sonucu, bölgedeki sosyoekonomik faaliyetlerin durmasına ve önemli ölçüde zararların ortaya çıkmasına neden olur (AFAD, 2014). Geçmişte, ülkemizde yağışlardan kaynaklanan akışlar ve karların erimesiyle oluşan su akımları, su toplama alanlarına herhangi bir müdahale olmadan doğal yollarla serbestçe akabiliyor ve bu süreçte herhangi bir afet riski oluşturmuyordu. Bu doğal akış rejimi, suyun doğrudan akarsulara ve nehir yataklarına yönelmesine olanak tanıyor, çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmıyordu (Kadioğlu, 2008: 191). Ülkemizde sel olayları, yalnızca meteorolojik koşulların etkisiyle değil, aynı zamanda coğrafi yapı ve insan faktörüne bağlı hatalı uygulamalar nedeniyle de artış göstermektedir. Yanlış arazi kullanımı, ormansızlaşma, dere yatakları, vadi yamaçları ve su havzalarına yönelik plansız yerleşim gibi faktörler, sel riskini ve sel olaylarının etkilerini önemli ölçüde artırmaktadır (Genç, n.d.: 41-42). Türkiye'deki sel ve taşkın olaylarında, genellikle sel yataklarında inşa edilmiş binalar en fazla zararı görmektedir ve bu alanlarda yaşayan vatandaşlar ciddi can kayıpları yaşamaktadır.

Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, halkın yeterli şekilde bilgilendirilmemesi ve yetkili makamların erken uyarı sistemleri konusunda eksik kalmasıdır. Erken uyarı sistemlerinin etkili bir şekilde kullanılamaması, meteorolojik kaynaklı afetlere karşı hızlı müdahale imkanını kısıtlamakta, bu da afetin etkilerinin büyümesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, az sayıda kayıpla normale dönmek mümkün olamamakta ve sel gibi doğa olayları çok daha yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir (Kadıoğlu, 2019: 40). Bu tür insan kaynaklı müdahaleler, suyun doğal akışını engelleyerek, selin yayılma alanını genişletmekte ve zarar potansiyelini yükseltmektedir. Coğrafi özelliklerle birleşen bu yanlış uygulamalar, sel olaylarının ülkemizde daha yıkıcı sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır (Genç, n.d.: 41-42).

11 Ağustos 2021 tarihinde Kastamonu'nun Bozkurt ilçesinde, şiddetli yağışlar sonucunda Ezine Çayı'nın taşmasıyla birlikte ciddi bir sel olayı yaşandı. Çayın taşması, ilçede büyük su baskınlarına neden oldu ve bu taşkın sırasında su seviyesi, belirli bölgelerde 4 metre gibi yüksek bir seviyeye ulaştı. Yükselen sular, bölgedeki pek çok aracı sürükleyerek maddi hasara yol açtı. Olay, bölge halkı için büyük bir tehlike oluşturdu ve yerleşim alanlarını önemli ölçüde etkiledi. Bozkurt ilçesi, deniz kıyısından yaklaşık iki kilometre içeride, Ezine Çayı'nın vadisinde konumlanmış bir yerleşim bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Bu coğrafi yapı, sel baskınlarının etkisini artıran faktörlerden biri olarak öne çıktı. Yağışların yoğun olduğu bu dönemde, çayın taşması ve kontrolsüz su akışı, bölgedeki yaşam koşullarını zorlaştırdı (BBC Türkçe, 2021). 65 kişinin hayatını kaybettiği ve 7 kişinin kaybolduğu olayda (Kahyaoğlu, 2022), afetin ardından yerel halkın toparlanma süreci gecikti. Yüksek su seviyesi ve taşkın yarattığı bu ortam, birçok ev ve iş yerinin hasar görmesine neden oldu, böylece afetin ekonomik ve sosyal etkileri de derinleşti (BBC Türkçe, 2021).

3.2.4.2. Doğal afetler arasında çığ

Çığ eğimli yüzeylerde, özellikle dağ yamaçlarında biriken geniş kar kütlelerinin, kendiliğinden ya da dışsal bir etkenin etkisiyle dengesini kaybetmesi sonucunda, hızlı ve ani bir şekilde aşağı doğru akması olayıdır (AFAD, 2014).

Çığ oluşumunun temel nedeni, dağ yamaçlarında aşırı miktarda kar birikmesidir. Kış mevsimi boyunca, yamaçlarda biriken karlar farklı katmanlar halinde üst üste yığılır, bu da kar örtüsünün uzun süre yerinde kalmasına katkıda bulunur. Her yeni kar yağışı, daha önce birikmiş kar tabakasının üzerine eklenir ve

farklı özelliklere sahip yeni bir katman oluşturur. Çığ oluşumunu tetikleyen başlıca etken, mevcut sıkışmış kar örtüsünün üzerine rüzgarla taşınan taze karın eklenmesi ve yeni bir katmanın meydana gelmesidir. Ardından, sıcak hava etkisiyle bu iki katman arasında erime gerçekleşir ve bu, kaygan bir yüzey oluşmasına neden olur. Çığ, büyük kar kütesinin bu kaygan yüzey üzerinde hızla hareket etmesi ve bu hareketin doğal veya insan yapımı önlemlerle durdurulamaması sonucu ortaya çıkar.

Belirtilen unsurlar göz önüne alındığında, çığ riskini azaltmak için sık ağaçlık alanlar gibi doğal önlemler ve kar çitleri ya da saptırma duvarları gibi insan eliyle yapılan müdahaleler önemlidir. Bu tür önlemler, çığ oluşumunu önleyebileceği gibi, meydana gelmesi durumunda hızını azaltarak etkilerini hafifletebilir. Özellikle kış ve erken ilkbahar dönemlerinde, çığlar ani bir şekilde meydana gelerek ciddi can ve mal kayıplarına yol açan atmosfer kökenli bir doğa olayı olarak öne çıkar (Şimşek, 2022: 153-155).

1982-1993 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen çığ olayları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çığ oluşumunda etkili olan meteorolojik faktörleri ve bu faktörlerin atmosferik cephelerle ilişkisini anlamak amacıyla sinoptik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda, çığ oluşumunu tetikleyen iki ana süreç tespit edilmiştir. İlk süreç, cephesel siklonların geçişini takip eden ve donma noktasının hemen altına kadar düşen bir soğuma dönemidir. İkinci süreç ise, bu cephesel siklonlar geçtikten sonra donma noktasına yakın bir ısınma ile birlikte meydana gelen yağışlardır. Özellikle bu yağışlar, kar örtüsünün dengesini bozarak çığ riskini artırmaktadır. Bu araştırma, bölgedeki 37 çığ vakasından 30'unun cephesel siklonların gelişimiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, fırtınalar sırasında ya da sonrasında meydana gelen kar yağışlarının ve yağmurların, çığların oluşumunda kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla, çığların öngörülmesinde sinoptik meteoroloji yöntemlerinin kullanımı, en etkili yaklaşımlardan biri olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin iklim yapısına baktığımızda, kar yağışının yoğun olduğu kış ve erken ilkbahar aylarında çığ olaylarının sıkça meydana geldiği görülmektedir. Türkiye'de çığların büyük bir kısmı, yaklaşık %80'i, Ocak ve Şubat aylarında gerçekleşmektedir. Bu aylar, kar yağışlarının yoğun olduğu ve dolayısıyla çığ tehlikesinin en yüksek olduğu dönemlerdir. Kar yağışının ardından sıcaklıkların ani değişimi, kar kütesinin stabilitesini bozarak çığ riskini daha da artırmaktadır. Bu süreçler, bölgedeki

insanların yaşamını ve altyapıyı önemli ölçüde tehdit etmekte, ayrıca afet yönetimi ve erken uyarı sistemlerinin önemini vurgulamaktadır. Çığların tahmin edilmesi ve etkilerinin azaltılmasında kullanılan yöntemler, afetlere karşı hazırlıklı olmanın hayati bir parçasıdır ve bu yöntemler, çığ gibi ani gelişen doğa olaylarına karşı koruyucu bir rol üstlenir. (Kadioğlu, 2008: 193).

AFAD verilerine göre, 1890-2014 dönemini kapsayan süreçte Türkiye'de toplam 1997 çığ olayı meydana gelmiştir. Bu çığ olayları nedeniyle 1446 kişi hayatını kaybetmiş, 420 kişi ise yaralanmıştır. Kayıtlara göre, çığ olaylarında 1990'lardan sonra bir artış gözlenmektedir. Ancak, bu artışın yalnızca iklim koşullarındaki değişimle değil, aynı zamanda 1990 öncesinde iletişim olanaklarının sınırlı olması ve 1980'lerden itibaren nüfus artışı ile insan hareketliliğindeki artışla ilişkili olduğu düşünülmektedir (AFAD, 2015: 18). Çığ olaylarının en yıkıcı olduğu yıl ise 1992 olarak kayıtlara geçmiştir.

1992 yılında, en trajik olaylardan biri, 1 Şubat'ta Şırnak'ın Görmeç Köyü'nde yaşanmıştır. Bu olayda, bir askeri bölüğün üzerine çığ düşmesi sonucu 91 askerimiz şehit olmuş ve 60 köylü hayatını kaybetmiştir. Bu büyük felaket, çığ olaylarının nedenli yıkıcı sonuçlar doğurabileceğinin çarpıcı bir örneği olarak hafızalara kazınmıştır. Bu tür olaylar, özellikle Türkiye'nin dağlık ve yüksek kesimlerinde, çığ riskinin ne kadar yüksek olduğunu ve bu risklerin yönetilmesi gerekliliğini bir kez daha göstermektedir (NTV, 2020).

3.2.4.3. Heyelan ve kütle hareketleri

Kütle hareketi hem karalarda hem de okyanus tabanında meydana gelerek dünya yüzeyinin sürekli bir değişim sürecinde olmasını sağlar. Bu kavram, ayrılmış kaya veya toprak malzemelerinin, yer çekiminin etkisiyle yamaç boyunca hareket etmesi şeklinde tanımlanabilir. Dünyanın oluşumundan bugüne kadar doğal süreçlerle kendiliğinden gerçekleşen kütle hareketleri, artan nüfus ve yoğunlaşan yerleşim faaliyetleri nedeniyle insan yaşamı üzerinde daha belirgin etkiler yaratmaya başlamıştır. Bu durum, kütle hareketlerini can ve mal kayıplarına neden olabilecek bir doğal afet konumuna taşımıştır.

Kütle hareketleri, genellikle jeolojik ve jeoformolojik etkenlerin yanı sıra klimatolojik ve meteorolojik süreçlerle, aynı zamanda insan faaliyetlerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Yamaçların belirli bir eğime sahip olduğu bölgelerde, bu

dengeinin bozulmasıyla birlikte kütle hareketleri meydana gelir. Doğal faktörlerin yanı sıra insan kaynaklı unsurlar da bu süreçlerde önemli bir rol oynar. Örneğin, suyun varlığı, buzlanma ve sıcaklık değişimleri gibi doğal etkenlerin yanı sıra, tünel açma ve kazı çalışmaları gibi insan müdahaleleri de kütle hareketlerinin hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu tür hareketler, özellikle zeminin suya doygun olduğu nemli iklim bölgelerinde ve düşük sıcaklıkların hâkim olduğu alanlarda daha sık gözlemlenir. Kütle hareketlerinin bu coğrafi ve iklimsel özelliklerle yakın ilişkisi, bu olayların öngörülmesi ve yönetilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aksoy & Duran, 2022: 54-56). Kaya, toprak veya arazi kütlelerinin yer çekimi etkisiyle veya depremler, yoğun yağışlar gibi dış faktörlerin tetiklemesi sonucunda eğimli arazilerde aşağı doğru kayması veya yer değiştirmesi olayına toprak kayması denir. Bu süreç, toprağın stabilitesinin bozulmasıyla başlayarak belirgin bir şekilde aşağı yönlü hareketin gerçekleşmesine neden olur. Toprak kayması, genellikle eğimli arazilerde ve doğal dengeinin bozulduğu bölgelerde ortaya çıkar (AFAD, 2014). Heyelanlar, dünya yüzeyinde en yaygın görülen kütle hareketlerinden biridir (Aksoy & Duran, 2022: 59).

Yamaçlardaki çatlakların oluşumu, ağaçların ve direklerin eğilmesi, duvarlarda gözlemlenen deformasyonlar ve kaya ile toprağın yavaşça aşağı kayması, heyelana dair önemli uyarı işaretleridir. Heyelanlar, suyun zemin üzerinde kayganlaştırıcı etkisiyle meydana gelir; ancak, kayma sırasında heyelan kütlesi suyla doygun hamur gibi değildir. Aksine, suyun kayganlaştırdığı zemin üzerinde kuru bir kütle olarak hareket eder. Göçmeler, yamaçların alt kesimlerinin akarsu ve dalga gibi doğal etkenlerle aşırı derecede aşındırılması sonucu, üst tabakanın aşağı doğru çökmesiyle ortaya çıkar. Toprak kaymaları ise suyla doygun hale gelen yüzeysel toprakların kayganlaşarak yamaç boyunca yer değiştirmesiyle oluşur. Çamur akıntısı ise, çamur ve diğer döküntülerin, nehir gibi akarak yamaçlardan aşağı inmesidir ve genellikle yoğun yağışlar veya hızlı kar erimeleri sonucu biriken suların ani hareketiyle meydana gelir (Kadıoğlu, 2008: 192).

3.2.4.4. Doğal afetler arasında dolu

Dolu yağışları, genellikle sıcak ve serin bölgelerde meydana gelen güçlü konvektif (dikey) hava akımları sonucunda oluşan cumulonimbus bulutları içerisinde gerçekleşen, katı haldeki bir yağış türüdür. Bu tür yağışlar, güçlü yukarı doğru hava

hareketleriyle birlikte, su damlacıklarının yükselip donarak buz tanelerine dönüşmesiyle meydana gelir (Türker, 2022: 136). Çapları genellikle 5 ila 50 mm arasında değişen, bazen daha büyük olabilen küresel veya düzensiz şekilli buz parçacıklarının (dolu taşları), şiddetli rüzgarlarla birlikte yeryüzüne düşmesi olayına dolu yağışı denilmektedir (AFAD, 2014).

27 Temmuz 2017 tarihinde İstanbul'da meydana gelen şiddetli dolu yağışı ve fırtına, yalnızca 20 dakika sürede yaşamı olumsuz etkileyerek büyük ekonomik kayıplara yol açtı. İstanbul'da akşam saatlerinde etkili olan şiddetli dolu ve fırtına, kentin birçok bölgesinde büyük hasar yaratarak, altyapı ve araçlar üzerinde ciddi tahribat oluşturdu. Bu olaydan yaklaşık 10 gün önce yaşanan sel felaketi de şehri zor durumda bırakmıştı; ancak ikinci felaketin etkileri çok daha ağır oldu. Sel felaketinde hasar, ağırlıklı olarak aşırı yağışın zemin ve giriş katlarını su altında bırakmasıyla oluşmuşken, dolu yağışının büyük parçalar halinde düşmesi ve fırtınanın şiddeti, bu kez zararların daha da büyümesine neden oldu. Sigorta uzmanları, bu nedenle dolu ve fırtınanın, önceki sel felaketine kıyasla 3-4 kat daha fazla hasar yarattığını ifade etmektedir.

Dolu yağışının gökyüzünden adeta kurşun gibi yağması, özellikle trafikte veya sokakta bulunan binlerce aracın camlarında ve kaportalarında ciddi hasarlara neden oldu. Ayrıca, Anadolu Yakası'nın belirli bölgeleri başta olmak üzere, birçok ev ve iş yerinin camları kırıldı, binaların dış cepheleri ciddi hasar aldı. Bu tahribatlar, felaketin ekonomik maliyetini daha da yükselten unsurlar arasında yer alıyor (Habertürk, 2017).

2017 yılından sonra dolu yağışı olaylarında belirgin bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2010-2021 dönemine bakıldığında, dolu yağışının en yoğun görüldüğü yıl 2020 olmuştur. Bu dönemde meydana gelen toplam 1427 dolu afetinin 400'den fazlası haziran ayında gerçekleşmiştir, bu da Haziran'ı en fazla dolu olayının yaşandığı ay yapmıştır. Mayıs ise 300'den fazla dolu olayıyla ikinci sırada yer almıştır. Dolu yağışının en az görüldüğü aylar ise Kasım ve Aralık olmuştur, bu dönemlerde dolu afetlerinin sayısında belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu veriler, dolu yağışlarının mevsimsel dağılımı ve son yıllarda artan sıklığını göstermektedir (Türker, 2022: 142).

3.2.4.5. Doğal afetler arasında fırtınalar

Hızı 23 ila 26 m/s arasında değişen ve doğaya, insanlara zarar verebilecek kuvvetli rüzgârlara genellikle "fırtına" denir. Rüzgârın hızı ve şiddeti arttıkça, çevreye ve insan yaşamına verdiği zarar da paralel olarak büyür. Rüzgâr tek başına kullanıldığında, genellikle fırtına anlamına gelir. Ancak, bu şiddetli rüzgârlar beraberinde yağmur, kar, dolu veya kum gibi farklı hava olaylarını taşıyabilir. Bu durumda, yaşanan doğa olayı, taşıdığı unsura göre kar fırtınası, kum fırtınası, toz fırtınası gibi adlarla anılır. Her biri, rüzgârın şiddeti ve taşıdığı unsurlar nedeniyle hem doğal çevreye hem de insan yapısı alanlara önemli zararlar verebilir (AFAD, 2014).

Dünyada, rüzgâr hızına bağlı olarak tanımlanan ve şiddetli rüzgarlar sonucu oluşan doğal afet türleri arasında fırtına, hortum, siklon (bölgesel olarak kasırga, harekeyn, orkun, tayfun) ve tornado yer alır. Türkiye'de bu tür ani doğa olayları arasında en sık karşılaşılanı ise fırtınalardır. Ayrıca, mevsimsel değişikliklere bağlı olarak toz, kum ve kar fırtınaları da gözlemlenmektedir. Günümüzde, iklim değişikliği dünya genelinde büyük bir tehdit olarak kabul edilmektedir ve bu değişim Türkiye'de de etkilerini göstermektedir. Özellikle son on yılda, Türkiye'nin güney sahillerinde ekstrem hava olayları arasında yer alan hortumların sayısında belirgin bir artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu durum, iklim değişikliğinin doğa üzerindeki yıkıcı etkilerinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Durmuş, 2022:216).

Ülkemizde meydana gelen şiddetli rüzgarlar, ciddi maddi hasarlara ve insan sağlığı açısından büyük tehlikelere yol açmaktadır. Bu rüzgarlar, ağaçların devrilmesine, çatıların yerinden koparak uçmasına ve binaların dış cephelerinde büyük dökülmelerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu durum, çatı ve baca parçalarının koparak düşmesi sonucu, özellikle araçlar, evler ve çevrede bulunan diğer yapılar üzerinde önemli maddi kayıplara yol açmaktadır. Rüzgarların bu tür etkileri, yerleşim bölgelerinde büyük bir risk teşkil ederken, insanların yaşamını da tehdit eder hale gelmektedir.

Özellikle kuvvetli rüzgarlar, çatılardan düşen parçaların yayılmasına neden olarak yoldan geçen insanlara ve çevredeki mülk sahiplerine zarar verebilir. Bunun yanı sıra, devrilen ağaçlar ve uçan yapı parçaları, trafik akışını kesintiye

uğratabilir, elektrik hatlarına zarar vererek kesintilere neden olabilir ve hatta acil müdahale ekiplerinin çalışmalarını zorlaştırabilir.

3.2.4.6. Doğal afetler arasında sis

Sis, yeryüzüne yakın atmosfer katmanlarında su buharının soğumasıyla birlikte yoğunlaşarak, minik su damlacıkları ya da buz kristalleri halini alması sonucu meydana gelir. Bu durum, görüş mesafesinin 1 kilometrenin altına düşmesine neden olduğunda "sis" olarak adlandırılır. Eğer görüş mesafesi 1 ile 2 kilometre arasında kalıyorsa, bu fenomen "pus" olarak ifade edilir. Pus, yaklaşık 2 kilometrelik bir görüş alanı sağlar ve çoğu zaman duman ile karıştırılır. Su buharının yeterli yoğunluğa ulaşması, yani damlacıkların büyüüp sıklaşması durumunda, görüş mesafesi 1 kilometrenin altına iner ve bu örtüye "sis" denir. Sisin oluşumunu tetikleyen başlıca etkenler, atmosferin nemle doymuş hale gelmesi ya da sıcaklığın hızla düşmesidir. Bu duruma yeryüzü sıcaklığının hızla düşmesi, soğuk zeminin üzerine nemli ve sıcak havanın gelmesi ya da ılık hava kütesinin yamaçlar boyunca yükselmesi gibi süreçler neden olabilir. Sis hem Türkiye'de hem de dünyanın pek çok bölgesinde meydana gelebilen, yoğunluğuna bağlı olarak görüş alanını neredeyse tamamen sınırlayabilen bir doğa olayıdır. Bu doğa olayı, görüş mesafesini ciddi ölçüde kısıtlayarak trafik kazalarından, deniz ve hava ulaşımındaki aksamlarına kadar pek çok alanda insan hayatını doğrudan etkiler (Türksever, 2022: 172).

3.2.4.7. Doğal afetler arasında yıldırım

Şimşek, iki saniyeden kısa sürede gerçekleşen ve iki aşamalı bir elektriksel deşarj olayıdır. İlk aşama, buluttan yere doğru zikzaklar çizerek ilerleyen bir elektrik boşalmasıdır. Bu sırada, havada elektrik yüklü bir yol oluşturulur. İkinci aşama ise, yerden veya ilk deşarjın ulaştığı noktadan geriye, bulutlara doğru gerçekleşir. Asıl parlaklık ve enerji bu aşamada meydana gelir. Yerden bulutlara doğru olan bu ters akış, çevredeki havayı hızla ısıtır. Isınan hava, ses hızını aşan bir hızla genişlediği için, bu sırada süpersonik bir patlamaya benzer bir ses ortaya çıkar. Bu ses olayı, "gök gürültüsü" olarak bilinir. Şimşek ve yıldırımın oluşum mekanizması, bulutların elektrik yükleriyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle, kümülonimbus adı verilen bulut türü, yerden hızla yükselir ve bu süreçte taşıdığı su damlacıkları ile buz kristalleri birbirine çarparak veya sürtünerek statik elektrikle yüklenir. Yükselme sırasında, pozitif ve negatif yüklü parçacıklar birbirinden ayrılarak, pozitif yükler bulutun üst

kısımında, negatif yükler ise tabanında yoğunlaşır. Bu yük dağılımı, bulutun üst ve alt kısımları arasında büyük bir enerji farkı yaratır. Oluşan bu gerilimi dengelemek amacıyla, karşıt yüklü alanlar arasında bir elektrik boşalması gerçekleşir. Bu elektrikselsel boşalmanın gerçekleştiği olay ise "şimşek" olarak adlandırılır. Bu boşalma, bulut tabanından yeryüzüne, buluttan başka bir buluta, havaya veya bulutun kendi içinde gerçekleşebilir. Şimşek ve yıldırım türleri arasında en tehlikelisi, buluttan yeryüzüne doğru olan deşarj tipidir. Bu tip şimşek çakması sırasında sıcaklık, yaklaşık 20.000 °C seviyesine ulaşabilir. Bu yoğun ısı, yıldırımın çarptığı nokta ve çevresinde son derece yıkıcı ve yakıcı etkilere neden olabilir. Yıldırımın yarattığı bu güçlü etkilerin tamamı, "yıldırım çarpması" olarak adlandırılmaktadır ve insan yaşamı ve yapılar üzerinde ciddi zararlar oluşturabilir. Yıldırım çarpması, bazı durumlarda insan ve diğer canlılar için ölümcül sonuçlara yol açabilirken, bazı vakalarda ise hayatta kalındığında bile kalıcı hasarlara neden olabilmektedir (Sezer & Şanlı, 2022: 237-239).

3.2.4.8. Doğal afetler arasında don olayı

Yüzeyde veya yüzeye yakın alanlardaki hava sıcaklığı donma noktasının altına düştüğünde, havadaki su buharının yoğunlaşması sonucu yerde meydana gelen buz kristalleri veya ince buz tabakasına verilen isimdir (AFAD, 2014). Teknik açıdan "don" terimi, çığın donarak katı hale gelmesi veya doğrudan buhardan buza dönüşüm yoluyla yüzeylerde buz kristallerinin oluşumunu ifade eder. Bu süreçte, havadaki su buharı yüzeylerde soğuyarak yoğunlaşır ve donma noktasının altına düşen sıcaklıklarla birlikte buz kristalleri meydana gelir (Mercan, 2022: 184).

Don olayının bir doğal afete dönüşmesinin en kritik sebebi, tarımsal don ya da zirai don olarak adlandırılan durumdur. Hava sıcaklığı belirli bir eşik değerin altına düştüğünde, bitkilerde ciddi hasarlar oluşur veya bitkiler yaşamlarını yitirir. Bu duruma zirai don denir ve özellikle sebze ve meyve üretimi üzerinde büyük etkiler yaratır. Zirai don, tarih boyunca tarımsal üretim açısından önemli bir sorun olmuştur. Tarımsal faaliyetlerin en iyi şekilde yönetildiği durumlarda bile, sadece bir defaya mahsus görülebilecek donma sıcaklıkları, tek bir gecede tüm mahsulün kaybedilmesine yol açabilmektedir. Bu, çiftçiler için büyük ekonomik kayıplar ve gıda arzında azalma anlamına gelir, bu nedenle zirai don olayı, tarımsal üretimde büyük bir risk faktörü olarak kabul edilir (Mercan, 2022: 185).

Türkiye, coğrafi özellikleri ve orta enlemlerde yer alması nedeniyle don afetinin sıkça yaşandığı ülkelerden biridir. 2021 yılında Türkiye'de meteorolojik kaynaklı afet sayısı 1.024 olarak kaydedilmiş olup, bu afetlerin %2'sini don olayları oluşturmuştur ve yıl içinde toplamda 21 kez don afeti meydana gelmiştir. Türkiye'de, özellikle kış, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinin sonunda yaşanan don olayları, çoğunlukla Sibiryaya kökenli kuru ve soğuk hava kütlelerinin etkisiyle oluşan radyasyon ve adveksiyon donlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin karasal iklim bölgelerinde görülen radyasyon donları da mevsim geçişlerinde etkili olmaktadır. Don olayları Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde farklı dönemlerde meydana gelmektedir. Özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında bu dönemlerde yaşanan donlar, tarımsal üretime büyük zarar vermekte ve önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır. 1997 yılının şubat ayında meydana gelen don olayı, turuncuğil ağaçlarının %80'inin kurumasına yol açmış ve aynı kalitede ürün alınabilmesi için yaklaşık 10 yıl gerekeceği belirtilmiştir. Bu durum, don afetlerinin tarım sektöründeki uzun vadeli etkilerini de gözler önüne sermektedir (Mercan, 2022:190-191).

3.2.4.9. Doğal afetler içerisinde kuraklığın yeri

Hava sıcaklıklarının mevsim normallerinin oldukça üstüne çıkması ve yıllık yağış miktarlarının bu normallerin altına düşmesi, doğa kaynaklı bir afet olarak kuraklığa yol açmaktadır. Meteorolojik açıdan kuraklık, yağışların mevsim ortalamalarının %80'inin altına indiği geçici dönemler olarak ifade edilir. Hidrolojik açıdan ise bu durum, baraj, göl ve göletlerdeki su seviyelerinin yanı sıra yeraltı su kaynaklarının uzun yıllık ortalamaların altına düştüğü dönemleri kapsar. Tarımsal açıdan değerlendirildiğinde ise, bu dönemlerde insanların ve diğer canlıların gereksinim duyduğu su ve nem oranları yeterli seviyeye ulaşamaz, bu da bitki gelişimi ve tarımsal verim üzerinde olumsuz etkiler yaratır (AFAD, 2014).

Kuraklık, diğer doğal olaylara kıyasla daha geniş bir alana yayılabilen, yavaş gelişen ve etkisi uzun süre devam eden bir doğa olayıdır. İnsan yaşamını doğrudan ve dolaylı birçok yönden etkiler. Doğrudan etkileri, tarımsal üretimde düşüş, su kaynaklarının azalması ve hidroelektrik enerji üretiminde düşüş gibi unsurları kapsar. Dolaylı etkiler ise, salgın hastalıkların artışı, nüfus göçleri, sanayi sektöründe yaşanan aksaklıklar, ihracat gelirlerindeki düşüş, gıda fiyatlarındaki yükseliş, işsizlik oranlarının artması ve toplumsal çöküş gibi ekonomik ve sosyal sonuçlarla kendini

gösterir. Kuraklık, gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımı yapmaksızın tüm ülkeler için bir tehdit oluşturmaktadır; ancak altyapısı zayıf ve ekonomik kaynakları sınırlı olan ülkelerde kuraklığın sonuçları daha derin yaşanır. Ekonomik kaynak eksiklikleri, krizlerin büyümesine ve toplumun geniş kesimlerini etkilemesine yol açarak daha geniş kapsamlı sorunlara neden olabilir (Şentürk & Topkaya, 2022: 256-257).

Kasım 2020 ile Kasım 2022 arasındaki Türkiye kuraklık haritası, standart yağış indeksi verilerine dayanarak oluşturulmuş olup, kuraklığın en şiddetli hissedildiği bölgelerin Uşak, Osmaniye, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Şırnak, Diyarbakır ve Siirt çevresinde yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca, Ege, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin geniş bir bölümünde orta ve üst düzeyde kuraklık seviyeleri kaydedilmiştir. Bu veriler, kuraklığın belirli bölgelerde daha yoğun ve geniş alanlarda etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Şentürk & Topkaya, 2022: 260).

3.2.4.10. Doğal afetlerde volkanizma

Volkanizma, yerin derinliklerinde bulunan yüksek sıcaklık ve basınç altındaki magmanın, yeryüzüne doğru hareket etmesi ve bazen yüzeye çıkarak püskürmesi süreci olarak tanımlanır. Bu olayda, magma yer kabuğundaki çatlaklar veya zayıf alanlar boyunca yükselerek yeryüzüne ulaşır ve burada lav olarak bilinen erimiş kaya şeklinde dışarı çıkar. Volkanik faaliyetler sonucunda oluşan bu lav akıntıları, volkan konileri, kraterler ve lav tabakaları gibi belirgin coğrafi şekiller meydana getirir. Volkanizmanın etkisi sadece yeryüzüne çıkma olayıyla sınırlı kalmaz; bazı durumlarda magma, yüzeye çıkmadan yer kabuğunda çeşitli derinliklerde katılaştır ve intrüzif kayalar adı verilen jeolojik yapılar oluşturur. Volkanizmanın bu tür yer altı faaliyetleri de yüzey şekillerini etkileyerek, uzun vadede dağ sıraları ve volkanik plato gibi farklı yeryüzü şekillerine katkıda bulunur.

Volkanik faaliyetler, ayrıca çevresel ve iklimsel değişikliklere de neden olabilir. Büyük patlamalar sonucunda atmosfere salınan kül ve gazlar, güneş ışığını engelleyerek küresel sıcaklıkların geçici olarak düşmesine yol açabilir. Volkanizma hem yerel hem de küresel ölçekte etkili olan karmaşık bir jeolojik süreç olup, yer şekillerinin oluşumuna ve doğal çevrenin çeşitlenmesine önemli katkılar sağlar (Palaz & Çepni, 2022: 72-80).

Volkanik faaliyetler, yerkürenin yapısal zayıflık gösterdiği alanlarda, yani fay hatları ve levha sınırlarında yoğunlaşır. Bu tür aktiviteler, tarih boyunca farklı jeolojik dönemlerde çeşitli şiddetlerde meydana gelmiş ve bazı volkanlar bugün hâlâ aktifken diğerleri sönmüş ya da uykuda olarak kalmıştır. Yüzey volkanizması, özellikle Üçüncü Jeolojik Dönem 'de (Tersiyer) büyük yoğunluğa ulaşarak bugünkü volkanik yapıların oluşumunda önemli rol oynamıştır. Dünyada bugün yaklaşık 500'den fazla aktif volkan bulunmakta olup, bunların %60'tan fazlası Pasifik Ateş Çemberi olarak bilinen bölgede konumlanmıştır. Akdeniz kuşağı ise tüm aktif volkanların yaklaşık %20'sini barındırır ve bu kuşakta Etna, Stromboli ve Vezüv gibi önemli volkanlar yer alır. Diğer aktif volkanların çoğunluğu ise okyanus ortası sırtlarında veya kenarlarında yer alır. Bu ana volkanik kuşaklar olan Pasifik Ateş Çemberi, Orta Atlantik Sırtı ve Akdeniz Kuşağı, dünya üzerindeki volkanik aktivitenin büyük bir kısmını barındırır ve küresel volkanik dinamiklerin temel odak noktalarını oluşturur (Palaz & Çepni, 2022: 81).

3.2.4.11. Doğal afetler, küresel ısınma ve iklim değişikliği

1950'lere kadar iklimin sabit olduğu düşünülmekteyken, günümüzde bilimsel görüş iklimin dinamik bir yapıya sahip olduğu yönündedir. İklim, tarih boyunca doğal etkenler (volkanik faaliyetler, yörünge değişiklikleri vb.) nedeniyle değişmiştir. Ancak modern çağda insan faaliyetleri, atmosferin bileşimini bozarak küresel iklim değişikliğini hızlandırmıştır. Bu değişim, Birleşmiş Milletler tarafından “doğrudan ya da dolaylı insan etkisiyle atmosferin yapısında meydana gelen bozulmalar” olarak tanımlanır. Güneşten gelen kısa dalga ışınlarını geçiren sera gazları, yeryüzünden yansıyan uzun dalga ışınlarını tutarak gezegenin ısınmasına neden olur. Bu doğal süreç, insan kaynaklı fazla sera gazı salınımı nedeniyle yoğunlaşmakta ve iklimde belirgin bir ısınma sürecine yol açmaktadır. Özellikle sanayi devrimi sonrası atmosferdeki karbondioksit artışı, iklim değişikliğinin hızını önemli ölçüde artırmıştır (Kaçmaz & Özaydın, 2019: 97-100).

İklim, iklim sistemi içerisindeki doğal iç süreçler ve dışsal zorlayıcı faktörlerdeki değişikliklere bağlı olarak farklılık gösterebilir. İç süreçler, atmosfer ve yeryüzü özelliklerinde hem insan kaynaklı hem de doğal değişiklikleri içerir. Özellikle atmosfere salınan sera gazları, aerosoller ve volkanik püskürmeler gibi etkenler, iklim değişikliğine neden olan temel içsel faktörler arasında yer alır. Dışsal

faktörler ise iklim sistemi dışında meydana gelir ve yer kabuğu hareketleri, güneş aktivitelerindeki değişiklikler ile Dünya-Güneş arasındaki astronomik ilişkilerdeki değişimleri kapsar. Bu dışsal ve içsel etkenler, birlikte ya da ayrı ayrı iklim sisteminde önemli değişikliklere yol açabilir (Karakuş, 2022: 290).

Küresel ısınmanın etkileri günümüzde tam olarak hissedilmese de gelecekte çok daha belirgin hale gelecek çevresel sorunların başında yer almaktadır. Eğer gerekli önlemler alınmazsa, küresel ısınma, insanlığı bugüne dek tecrübe edilmemiş çeşitli çevre sorunlarıyla yüz yüze bırakabilir (Karakuş, 2022: 292).

3.2.5. Afet yönetimi

Dünyada hem doğal hem de insan kaynaklı çeşitli faktörlerin etkisiyle farklı nitelikte afetler ortaya çıkmakta ve bu olaylar sayı ve şiddet bakımından artış göstermektedir. İklim değişikliği, afetlerin rutin hale gelmesine neden olurken Türkiye de bu etkilerden bağımsız değildir. Özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde hortumlar gibi beklenmeyen afet türleri görülmekte ve tarımsal kayıplara yol açmaktadır. Bölgesel iklim farklılıklarının tetiklediği aşırı hava olayları ise birçok alanda risk yaratmakta, karmaşık acil durumlar ve afet risk haritalarında yerini almaktadır.

Gelişmiş ülkelerde afet yönetimi, sürdürülebilir kalkınmanın temel koşulu olarak görülmektedir. Teknolojik afetlerin artışı ve insan kaynaklı faktörlerin yıkıcılığını göz önünde bulundurarak, mevcut afet yönetimi stratejilerinin yeniden değerlendirilmesi gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda kalkınma hedefleri ve risk yönetimi arasındaki ilişki, il düzeyinde stratejik planlara yansıtılmalıdır. Böylece dirençli toplum yapısının inşası ve altyapının güçlendirilmesi sağlanabilir.

Türkiye, sahip olduğu jeolojik, topografik ve iklimsel özellikler nedeniyle çeşitli afet türleriyle sıkça karşılaşmaktadır. 2009 yılında başlayan yeniden yapılanma sürecinde önemli adımlar atılsa da afet tiplerine yönelik kapsamlı stratejik planlama, hazırlık ve kamu bilgilendirme çalışmalarında gelişme sağlamak hala bir gereklilik olarak devam etmektedir (Karaman, 2016: 1-2).

Afet yönetimi, karmaşık ve sürekli değişen bir süreç olduğundan, bu durum her toplumda farklı yönetim biçimlerinin ve tekniklerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu farklılık, yalnızca coğrafi ve doğal koşullardan değil, aynı zamanda toplumsal algı ve kültürel yapılar gibi sosyolojik unsurlardan da kaynaklanabilir. Her

toplumun afet algısı ve karşılaştığı afet türleri farklıdır; örneğin, ABD iki büyük okyanus arasında yer aldığından daha çok fırtına ve tayfun gibi olaylarla karşılaşırken, bazı ülkeler ise kimyasal ve nükleer tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Yukarıdaki metinlerde paylaştığımız Çernobil Faciası buna örnektir. Japonya ada ülkesi olması nedeniyle deprem ve tsunami tehlikesi altında bulunurken, Türkiye fay hattı üzerindeki konumuyla depremler, seller ve heyelanlar gibi afetlerle sıkça yüzleşmektedir. Ancak, afet yönetimindeki temel farklılık genellikle afet öncesi veya sonrasına odaklanmadan kaynaklanır. Tarih boyunca insanlar afetleri kaçınılmaz bir kader olarak gördüğünden, afet öncesi hazırlıklardan çok, afet sonrası yaraları sarma ve zararları onarma çabalarına odaklanma eğiliminde olmuştur (Yelken, 2023:99).

Afet, insanların yaşam alanlarında olumsuz etkiler yaratarak tüm faaliyetlerini aksatan bir olaydır. Geçmişte ise yalnızca afetin meydana geldiği anda tedbirler alınarak çözüm yolları aranmıştır (Önder & Yaman, 2017:217).

Afet riskini azaltma çalışmaları, ekonomik açıdan da etkili bir yöntem olarak öne çıkar; azaltıma yönelik yapılan yatırımlar başlangıçta maliyetli görünse de afetin sonuçlarıyla kıyaslandığında daha az masraf gerektirir. Ayrıca, devletin vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlama yükümlülüğü, azaltım stratejilerinin kamu hizmeti ve devletin temel sorumluluk alanı içinde yer aldığını gösterir. Etkili bir hazırlık sistemi kurmak için ise öncelikle mevcut risklerin kapsamlı bir şekilde belirlenmesi gereklidir (Genç, n.d.: 40).

Yönetim, en temel haliyle, bireylerin başkalarının aracılığıyla işlerin yürütülmesini sağlama faaliyeti olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, yönetim olgusu, kaynakların belirli amaçlara ulaşmak üzere insanlar tarafından uygun bir biçimde kullanımını da kapsar. Bu çerçevede afet yönetimi, mevcut kaynakların en fazla insanı kurtarmak, kayıpları en aza indirecek tedbirleri almak ve kaynakları doğru zamanda, verimli şekilde kullanarak zararı en aza indirmek amacıyla yürütülen bir süreç olarak değerlendirilebilir (Şengün & Küçükşen, 2019: 196).

Afet yönetimi, afet öncesi stratejiler ile afet sırasında ve sonrasında kaynakların verimli kullanımıyla çok disiplinli bir yaklaşımı kapsar. Bu süreçte yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok kamu ve özel kurum ile sivil toplum kuruluşları önemli rol oynar. Başka bir deyişle, afet yönetimi; risklerin belirlenmesi, kontrol

edilmesi, politikaların oluşturulması, eğitimlerin sağlanması gibi çalışmaların yürütüldüğü ve kamu kuruluşlarının merkezi bir role sahip olduğu, ancak çok disiplinli iş birliğine ihtiyaç duyulan bir faaliyet bütünüdür (Pektaş & Demirkaya, 2022: 349).

Afet Yönetim Planı, çeşitli durum ve koşullarda uygulanabilir nitelikte, sürekliliği olan ve belirli aralıklarla yeterli personel ile kaynakların hazır bulundurulmasını gözeten, güncel bir yapıya sahip olmalıdır (Değerliyurt, 2015: 255).

Afet yönetimi, yalnızca idari, hukuki veya siyasi bir sorun olmaktan öte, aynı zamanda etik, psikolojik ve sosyolojik boyutları da içeren çok yönlü bir süreçtir. Bu bağlamda, insan merkezli, kapsamlı ve etkili bir afet yönetimi anlayışının oluşturulabilmesi ve uygulanabilmesi, disiplinler arası bir iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Etkin bir afet yönetimi sağlamak için, farklı disiplinlerin bilgi, beceri ve bakış açıları bir araya getirilerek hem teorik hem de pratik düzeyde bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

Afetlerin yalnızca fiziksel kayıplara değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel düzeyde derin psikolojik ve sosyolojik etkiler yarattığı göz önüne alındığında, hukuki ve idari çözümler kadar psikolojik destek, etik değerlerin gözetilmesi ve sosyolojik faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu çok boyutlu yaklaşım, afet yönetiminde kalıcı çözümler üretebilmek için kaynakların verimli kullanımını ve toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak dayanıklılığı artırmayı hedeflemelidir. Bu nedenle, afet yönetiminde teorik bilgi birikimi, uygulamaya yönelik disiplinler arası katkılarla bütünleştirilerek bir iş birliği çerçevesinde yürütülmelidir (Önder & Yaman, 2017: 7).

Etkin bir afet yönetimi çalışması için, yukarıda anlattığımız, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası gereklilikleri bir bütün olarak ele almak elzemdir. Bu bileşenlerden herhangi birinin eksik kalması durumunda süreçte kopukluklar meydana gelir ve bu da etkili bir afet yönetimi oluşturulmasını engeller. Her bir bileşen, birbirini tamamlayan bir puzzle parçası gibi çalışır; her biri bir araya gelerek afet yönetimi sisteminin tam olarak işlevsel hale gelmesini sağlar. Bu bütünsel yaklaşım, afet yönetiminin sürekliliğini sağlayarak, kayıpların en aza indirilmesi ve toplumsal dayanıklılığın artırılması amacına hizmet eder.

3.2.5.1. Dünyada afet yönetiminin uygulanış şekilleri

Afet yönetiminde, her ülke kendine has afet riskleri, bu risklere karşı gösterdiği kırılabilirlik düzeyi, afet riskine dair algısı ve risk değerlendirme yaklaşımlarıyla özgün bir yapıya sahiptir. Her ülkenin risk azaltmada öncelikli olarak tanımladığı yönlendirici kurumlar, uyguladığı sistemler, yapı ve düzenlemeler, afetlere müdahale kapasitesi ile müdahale mekanizmaları ve izlediği politikalar, ülkeye özgü şartlar doğrultusunda şekillenir. Bu nedenle, afet yönetimi politikaları yalnızca coğrafi konumun getirdiği tehlikeler değil, aynı zamanda ülkelerin yaşadığı geçmiş afet deneyimleri, toplumsal yapı ve kültürel hassasiyetler doğrultusunda oluşturulmaktadır. Afet yönetimi süreçlerinin temelinde, her ülkenin kendi karşı karşıya kaldığı afet türlerine özel hazırlık yapma gerekliliği yatmakta; böylece, etkin müdahale ve uzun vadede dayanıklılığı artırma amaçlanmaktadır (Pektaş & Demirkaya, 2022:354).

3.2.5.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde afet yönetimi

ABD'de olağanüstü hâl ve afet yönetiminden sorumlu ana kuruluş, Federal Acil Durum Yönetim Kurumu (FEMA) olup, "Federal Müdahale Planı" çerçevesinde yerel ve federal düzeyde kamu ve özel sektör katılımıyla etkin bir koordinasyon sağlar. Acil durum fonksiyonları önceden belirlenmiş ve tüm müdahale ekipleriyle kaynak kullanımı detaylandırılmıştır. ABD'de ayrıca, deprem riskini azaltmaya yönelik "Ulusal Deprem Tehlikesini Azaltma Programı" (NEHRP) da bulunmaktadır. Bu program, deprem tehlikesine karşı eyalet yönetimlerini, iş dünyasını ve kamuoyunu eğitmeyi, sismik yapı standartlarını oluşturmayı ve bölgesel risk değerlendirmelerini yürütmeyi hedefler. Ayrıca ülke çapında imar kuralları "Tek Tip İnşaat Yasası" ile düzenlenirken, USGS, NIST ve NSF gibi kurumlar bölgesel yapı standartlarını belirler. Bir yerin "afete maruz bölge" veya "olağanüstü hâl" ilan edilebilmesi için altı aşamalı bir süreç izlenmektedir (Erkal & Değerliyurt, 2009: 153-154).

3.2.5.1.2. Japonya'da afet yönetim sistemi

Japonya'da, afetlerin önceden tespit edilmesi ve hızlı bir şekilde erken uyarı alınmasına yönelik kapsamlı bir sistem geliştirilmiştir. Özellikle kıta sahanlığında oluşabilecek büyük depremler ve tsunamilere karşı kurulmuş olan bu sistem, kesintisiz olarak izlenmekte ve veriler anlık olarak değerlendirilmektedir. Ülkenin

amacı, ulusal ölçekte etkin bir afet erken uyarı ve yönetim altyapısı oluşturarak, olası doğal felaketler karşısında hazırlıklı olmaktır. Böylece afet gerçekleştiğinde, hızlı müdahale sağlanarak arama, kurtarma ve acil yardım faaliyetleri veriye dayalı bir şekilde yönetilmekte; bu da afet sonrası iyileşme sürecini hızlandırmaktadır.

Merkezi Afet Önleme Konseyi, ülke çapında afet öncesi alınacak tedbirlerin planlanması, önleyici hazırlıkların yapılması ve tüm afet senaryolarına yönelik stratejilerin geliştirilmesinden sorumlu ana organdır. Belediyeler ise, bölgesel düzeydeki hazırlıkları yürütmekle yükümlüdür; gerekli operasyonel planlamaları yapmak, uygulamalara hazırlanmak ve gerektiğinde müdahale etmek için tüm olanaklarını seferber etmektedirler. Bunun yanında, bölge valileri, bölgesel afet önleme konseylerine başkanlık ederek, afet operasyonlarının koordinasyonunu, etkin bir şekilde hayata geçirilmesini ve gerektiğinde genişletilmesini sağlamaktan sorumludurlar (Pektaş & Demirkaya, 2022: 354-355).

3.2.5.1.3. Finlandiya’da afet yönetim sistemi

Finlandiya’da, itfaiye ve acil durum operasyonları, yangın önleme, kaza yönetimi, kurtarma hizmetleri ve sivil savunma faaliyetleri bölgesel otoriteler altında birleştirilmiş durumdadır. Ulusal Kurtarma İdaresi, yangın ve kaza risklerini azaltarak toplum güvenliğini artırma görevi üstlenirken, İçişleri Bakanlığı’nın Kurtarma Bölümü en üst düzey yöneticidir. İl müdürlükleri bölgedeki itfaiye ve kurtarma faaliyetlerini denetlerken, belediyeler de kendi alanlarındaki operasyonları yürütmekle yükümlüdür.

Belediyeye bağlı itfaiye teşkilatları, yangınla mücadele, kurtarma, çevre koruma ve iç su kurtarma gibi çok yönlü operasyonları üstlenmektedir. Belediyeler, yangın ve kurtarma alanlarında iş birliği anlaşmaları yaparak koordinasyonu sağlar ve bu anlaşmalar il müdürlükleri tarafından onaylanır. Her sivil kuruluş kendi savunma önlemlerini almak zorunda olup, belediyeler toplumu ve mal varlıklarını koruyacak hazırlıklar yapar. Sivil savunma, barış zamanında sığınak inşası, erken uyarı ve özel kurtarma sistemlerinin kurulumu gibi çalışmalar yürütür. Ülke genelinde 42 acil durum bölgesi bulunur ve her bölgedeki başvuru merkezleri acil çağruları yanıtlayarak itfaiye ve ambulans hizmetlerini organize eder.

Finlandiya’da kurtarma ile ilgili tüm kuruluşlar temel ve ileri eğitimlerini Kuopio’daki Acil Durum Hizmetleri Koleji’nde alır. Ayrıca, Fin Kurtarma Kuvveti

(FRF), uluslararası arama-kurtarma operasyonları ve çevresel acil durumlara müdahale için hazır bulunur ve Birleşmiş Milletler Afet Değerlendirme ve Koordinasyon ekibinin bir parçası olarak görev yapar (Erkal & Değerliyurt, 2009: 159-160).

3.2.5.1.4. Almanya’da afet yönetimi

Almanya’da, Anayasa’ya göre afet durumlarında barış zamanında yardım götürme sorumluluğu eyalet yönetimlerine bırakılmışken, savaş halinde sivil toplumun korunması Federal Hükümet’in görevidir. Bu durum, Federal Hükümet’in eyaletlerin organize ettiği sivil korunma çalışmalarını destekleyici bir işlev üstlenmesini sağlar. Afet müdahalesi ve yardım faaliyetleri, İçişleri Bakanlığı’na bağlı koordinasyon grubu ile eyalet ve yerel yönetimler tarafından yürütülmekte olup, bu yapıya Teknik Yardım Federal Enstitüsü (THW), itfaiye, özel kurtarma birimleri ve diğer kurumlar dahil edilmiştir.

İtfaiyeler, yangın söndürme ve kurtarma çalışmalarının yanı sıra acil tıbbi destek sunmak ve temel ihtiyaç maddelerinin dağıtımını sağlamak gibi geniş bir sorumluluk alanına sahiptir. Sivil koruma kapsamında gönüllüler kritik bir rol oynar ve görev aldıkları süre askerlik süresi yerine geçmektedir. Federal Hükümet, eyaletlere yangınla mücadele, sağlık desteği, NBC tehditlerine karşı koruma, özel teçhizat tedariki ve gönüllülere yönelik malzeme sağlanması gibi konularda destek sağlar. THW ise ülkenin ana kurtarma birimi olup, Federal Sınır Polisi (BGS) havadan destek sağlamak üzere helikopter hizmeti sunar ve gerektiğinde yerel yönetimler Federal Ordu’dan da destek talep edebilirler. Sivil koruma eğitimleri, eyalet yönetimlerine bağlı itfaiye ve kurtarma birimleri tarafından sağlanmakta; Federal Sivil Koruma Ofisi’ne bağlı eğitim merkezi de ulusal düzeyde eğitim vermektedir (Erkal & Değerliyurt, 2009: 157-158).

3.2.5.1.5. Fransa’da afet yönetimi

Fransa’da Halk Güvenliği Müdürlüğü, afet, felaket ve kazalarda can güvenliği, mal koruma ve çevre güvenliğini sağlama görevini yürütmektedir. Müdürlük, ulusal acil durum hizmetlerini yönetirken yerel kurtarma operasyonlarını koordine eder; doğal ve teknolojik afetlerin önlenmesine yönelik düzenlemeler yapar ve itfaiye eğitimlerine katkı sağlar. Halk güvenliğinin uluslararası boyutunda da rol üstlenen Müdürlük, diğer ülkelerdeki yardım operasyonlarını ve ortak projeleri

düzenler. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Müdürlük, büyük ölçekli kurtarma operasyonlarında 24 saat açık olan CODISC merkezini kullanarak operasyonları yönetir ve devlet kurumlarıyla koordinasyon sağlar.

Halk güvenliği sorumluluğu, yerel yönetimler ile devlet arasında paylaşılmakta olup, Belediye Başkanı ve Bölge Valiliği afet hazırlık ve müdahale görevini üstlenir. Valilik, bölgesel afet planlarını uygular ve sivil savunma uyumunu sağlar. Halk güvenliği, profesyonel ve gönüllü itfaiyeciler tarafından sağlanır ve yerel yönetimlerce finanse edilir. Müdahale personelinin eğitimi ise Ulusal Toplum Güvenliği Enstitüsü (INESC) tarafından verilir; BMPM birimi kendi eğitimlerini bağımsız olarak yürütmektedir (Erkal & Değerliyurt, 2009: 160-161).

3.2.5.2. Türkiye'de afet yönetiminin zaman içerisindeki dönüşümü

Günümüz teknoloji çağında ve uzay yolculukları yapabilmemize rağmen, doğal afetlerin oluşumunu engellemek veya bu olayların insan hayatı üzerindeki etkilerini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır. Toplum üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak adına, afetlerle ilgili kapsamlı araştırmalar yapmak ve bu bilgileri pratik çözümlere dönüştürmek büyük önem taşır. Bu bağlamda afet yönetimi, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki tüm çalışmalarını içeren bütüncül bir süreci ifade eder.

Türkiye'de modern afet yönetimi sistemi tartışmaları, özellikle 1992 Erzincan ve 1995 Dinar depremlerinin ardından gündeme gelmiş; doğal afetlere ilişkin mevzuatlarda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi sonrasında afet yönetimi değişiklikleri dört ana döneme ayrılabilir: 1944 öncesi, 1944-1958 arası, 1958-1999 arası ve 1999 Marmara Depremi sonrası (Çekiç, Yazgan & Akdağ, 2017:221).

Türkiye'nin afet yönetimi tarihi oldukça eskilere dayanmakla beraber bu alandaki ilk düzenleme, 14 Eylül 1509 tarihinde meydana gelen, 13 binin üzerinde insanın yaşamını yitirdiği, 109 cami ve 1.047 yapının yıkıldığı İstanbul depremi sonrasında, dönemin Osmanlı Padişahı II. Beyazıt tarafından çıkarılan bir fermanıdır. Bu ferman ile yıkılan evlerin yeniden yapılması amacıyla hane başına 20 altın verilmiştir. Ayrıca bu fermanla, deniz kenarındaki dolgu zeminlerin üzerine ev yapmanın yasaklanması ve ahşap-karkas ev yapımının teşvik edilmesi zarar azaltma kapsamında değerlendirilebilir (AFAD, 2012: 18).

Sivil savunma, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşların cephe gerisindeki sivillere zarar vermeye başlamasıyla, sivil nüfusu tehlikelerden korumak için pasif korunma önlemleri geliştirme düşüncesinden doğmuştur. Türkiye'de bu alan ilk kez 1928'de "Cephe Gerisinin Havaya Karşı Müdafaa ve Muhafazası Talimnamesi" ile düzenlenmiş, 1938'de 3502 sayılı Pasif Korunma Kanunu yürürlüğe girmiştir.

1939 Erzincan Depremi'nde yaşanan büyük can ve mal kayıplarının ardından, deprem sonrası yardımları düzenlemek için 3773 sayılı kanun çıkarılarak ilk kez vergi terkinleri, tazminatlar ve yapı malzemesi yardımları gibi önlemler getirilmiştir. Depremlerin ardışık yıkıcı etkileri nedeniyle, 1944'te afet zararlarını azaltmak amacıyla 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" çıkarılmış ve bu kanun kapsamında Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası, yapı yönetmelikleri gibi düzenlemeler yayımlanmıştır (AFAD, 2012: 18-19).

Türkiye'de afet yönetiminin gelişimi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli depremler sonrasında yapılan düzenlemelerle şekillenmiştir. 1939 Erzincan Depremi'ni takiben afet yönetimi çalışmaları başlamış, 1999 Marmara ve Düzce depremlerinin yarattığı büyük kayıplar sonrası ise afet yönetiminde risk azaltma yaklaşımı ön plana çıkmıştır. 2009 yılında yürürlüğe giren 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Türkiye, yeni bir afet yönetim modeline geçiş yapmıştır (Pektaş & Demirkaya, 2022: 351-352).

5902 sayılı yasanın 2009 yılında çıkarılmasıyla afet yönetimi alanındaki yetki ve sorumluluklar merkezi bir yapıda toplanarak, Başbakanlık'a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. Bu yapılanma, afet ve acil durumlara müdahalede dağınık yapıdan uzaklaşarak tüm yetki ve sorumlulukların tek bir çatı altında birleştirilmesini amaçlamıştır. Başbakanlık bünyesinde kurulan AFAD, afet hazırlığı, müdahale ve iyileştirme süreçlerini organize eden bir merkez olarak konumlandırılmıştır ve ülke genelinde afet yönetiminin koordinasyonunu sağlamıştır. Bu değişiklik, afet anlarında hızlı ve etkili bir müdahale yapabilmek için tüm sorumlulukları bir kurumda toplamış, aynı zamanda kaynakların etkin kullanılmasını sağlamayı hedeflemiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte, afet ve acil durum yönetiminde yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir. 15 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD, Başbakanlık'tan alınarak İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu karar ile amaçlanan, afet yönetiminde daha hızlı bir karar alma mekanizması oluşturmak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde daha güçlü bir koordinasyon sağlamak ve afet müdahale süreçlerinde etkinliği artırmaktır. Böylece, AFAD'ın yapısı güçlendirilmiş ve müdahale süreçlerinde devletin merkezileşmiş bir yaklaşımla hareket etmesi sağlanmıştır (AFAD, n.d.).

3.2.5.2.1. Türkiye'de afet yönetimi ve AFAD'ın kuruluşu

Türkiye, coğrafi ve iklimsel yapısı nedeniyle sıkça doğal afetlerle karşılaşmakta, özellikle depremler insan kaybı ve hasar açısından ülkeyi dünyada üst sıralara taşımaktadır. Afet yönetimi ülkemizde ilk kez 1939 Erzincan Depremi sonrasında ele alınmış, 1959 yılında çıkarılan yasalarla bu alanda yasal altyapı oluşturulmuştur. 1999 Marmara Depremi'nin büyük kayıpları ise afet yönetim sisteminin gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymuş ve 2009'da AFAD kurulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanan AFAD, afetlerin önlenmesi, risklerin azaltılması, müdahale ve iyileştirme çalışmalarını koordine eden çok yönlü bir kurum olarak faaliyet göstermektedir. Yeni model olan "Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi," risklerin önceden belirlenmesi, zararların en aza indirilmesi ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesini amaçlamaktadır (AFAD, 2019).

1999 Gölcük Depremi sonrasında, Türkiye'de afet yönetimi alanında mevzuat değişikliklerine ek olarak, eğitim kurumlarında da çalışmalar yapılmıştır. 1999 öncesinde sadece Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde bulunan "Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi," deprem sonrası kurulan yeni merkezlerle birlikte 14'e çıkmıştır. Ancak Türkiye'de afet yönetimi genellikle kriz müdahalesi ve ilk yardım faaliyetleri olarak görülmekte, bu süreçlerin başarısı afet sonrası müdahalelerin etkinliği üzerinden değerlendirilmektedir. Türkiye'de kriz yönetiminin risk yönetimi yerine öne çıkması, afet öncesinde yeterli hazırlık yapılmadığından can ve mal kaybını artırmaktadır. Bu nedenle, orta düzeyde bir afet bile ülkede büyük kayıplara yol açabilmektedir; örnek olarak 1999 Gölcük ve Düzce, 2003 Bingöl,

2011 Van ve 2016 Bodrum depremleri ile 2018 ve 2022 sel felaketleri verilebilir. Türkiye'nin kriz odaklı yönetimden, afet yönetim planlarının afet öncesi, sırası ve sonrası süreçleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesine geçmesi gerekmektedir (Pektaş & Demirkaya, 2022:353-354).

Bu anlatımlar ışığında, 6 Şubat 2023'te "asrın felaketi" olarak nitelendirilen depremin, afet yönetimi süreçlerinin önemini çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Bu felaket, kamu yönetiminin afetlere etkin bir müdahale kapasitesine sahip olması gerekliliğini güçlü bir delil olarak göstermektedir. Türkiye'nin afet yönetimi politikalarının, kriz odaklı yaklaşımdan çıkarak afet öncesi, sırası ve sonrası kapsayan bütünlük bir modele geçiş yapması, olası can ve mal kayıplarını en aza indirmek için zorunludur.

4. DEPREM ARAMA – KURTARMA EKİPLERİ

Türkiye'nin jeolojik yapısı nedeniyle, neredeyse tüm ülke aktif fay hatları üzerinde yer almakta ve bu durum, depremleri kaçınılmaz bir gerçek haline getirmektedir. Ülkenin birçok bölgesinde meydana gelen bu depremler, bazen hafif sarsıntılar olarak atlatılsa da kimi zaman can ve mal kayıplarına yol açarak toplumda derin yaralar açmaktadır. Ancak, depremin büyüklüğü ve etkisi ne olursa olsun, Türkiye toplumunun afetlere karşı genel tavrında bir değişiklik gözlenmemektedir.

Bu davranış modeli yalnızca halk düzeyinde değil, yönetsel alanda da kendini göstermektedir. Ülke yöneticileri, afet anında hızlı ve etkili bir müdahale sağlamak için çaba sarf etse de bu çaba genellikle kısa vadeli olmaktan öteye geçememektedir. Afetlerin getirdiği tecrübeleri sürdürülebilir önlemlere dönüştürmek, risk azaltıcı yapısal ve eğitsel reformlar geliştirmek konusunda kalıcı adımların atılmadığı görülmektedir. Her yeni depremle birlikte gündeme gelen bu sorunlar, kalıcı ve uzun vadeli çözümler gerektirirken, yalnızca bir sonraki afete kadar süren geçici müdahalelerle sınırlı kalmaktadır.

Bu çerçevede, afet bilinci ve yönetiminin halk düzeyinde kalıcı hale getirilmesi ve kurumların bu doğrultuda daha uzun vadeli ve sürdürülebilir bir politika geliştirmesi gerektiği açıktır. Toplum olarak afetlere dayanıklı bir yapıya kavuşmak, yalnızca deprem anında değil, her gün bu bilinci sürdürmekle mümkün olacaktır (Görür, 2023: 12).

4.1. Deprem Nedir

Depremler, yer kabuğunun derinliklerinde çeşitli doğal etkenlerle oluşan ani sarsıntılar olarak tanımlanabilir. Yerkürenin iç dinamikleri sonucunda meydana gelen bu olaylar, çoğunlukla yer yüzeyinde önemli değişimlere yol açarak fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutlarda ciddi etkiler bırakır. Depremler, insanların yaşam alanlarını ve gündelik aktivitelerini kesintiye uğratmakla kalmaz; toplumlarda derin izler bırakacak ölçüde can ve mal kaybına da sebep olabilir. Bu yönüyle depremler,

doğanın en yıkıcı güçlerinden biri olarak, insanları hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkileyen bir doğal afettir.

Depremler, çoğunlukla saniyeler içinde meydana gelir ve çoğu zaman beklenmedik anlarda ortaya çıktığı için korku ve paniğe sebep olur. Yüzeye yakın merkez üssüne sahip depremler, halk arasında daha fazla hissedilen sarsıntılara ve genellikle daha yoğun zararlara yol açar. Depremin başlangıcında yerden gelen uğultulu bir ses duyulur; şiddetli depremlerde bu ses, top patlamasına veya gök gürültüsüne benzer bir yankılanma ile algılanabilir. Bu yüksek sesli etkiler, depremin yarattığı etkiyi daha da artırarak, insanlarda psikolojik bir endişe yaratır ve doğanın kontrol edilemez gücünü gözler önüne serer (Sözen, 2022:29-30).

Doğal sebeplerle meydana gelen depremler kadar, insan kaynaklı etkenlerle tetiklenen sarsıntılar da vardır. Bu tür depremler, genellikle yer kabuğuna uygulanan aşırı baskı veya yer altı dengelerinin bozulması ile ortaya çıkar. Örneğin, atom bombası gibi büyük çaplı patlamalar, yer altına basınçlı su enjekte edilerek yer altı basınçlarının değiştirilmesi veya barajlarda yoğun miktarda su birikmesi sonucunda yer kabuğuna uygulanan ekstra yük, insan faaliyetleri nedeniyle oluşan depremler arasında yer alır. Bu müdahaleler, yeryüzünün doğal dengesi üzerinde geçici ya da kalıcı değişimlere neden olarak sarsıntılar yaratabilmektedir.

Ancak, bu tür insan kaynaklı etkenlerle tetiklenen depremler, genellikle aktif fay hatlarının hareketiyle oluşan doğal depremler kadar geniş çaplı hasara yol açmaz. Doğal fay hatlarının harekete geçmesiyle ortaya çıkan depremler, büyük ölçekli yıkıcı etkileri ve sık tekrarlanmalarıyla dikkat çeker. Fay hatlarının hareketi sonucunda oluşan bu depremler, diğer nedenlerle meydana gelen sarsıntılara kıyasla hem daha büyük hem de daha ciddi zararlara neden olarak yaşam alanlarını tehdit eder. Aktif fay hatlarının bulunduğu bölgelerde, bu tür depremler geniş bir coğrafi alanda yıkım yaratır ve toplum üzerinde ciddi ekonomik, fiziksel ve psikolojik etkiler bırakır (Tüysüz, 2021: 69).

Tektonik levhaların sınırlarında veya zayıf yapısal bölgelerinde meydana gelen kırılmalar, “fay” olarak adlandırılır. Depremler, bu fay hatlarında yıllar boyunca biriken ve sonunda ani bir hareketi tetikleyen gerilimlerin sonucunda ortaya çıkar. Uzun bir süre boyunca yüzeyde biriken bu gerilim, beklenmedik bir anda serbest kalarak büyük bir enerji boşalması yaratır (Canpolat vd., n.d.: 12). Dünyada

en sık rastlanan doğal deprem kaynakları fay hatlarıdır (Görür, 2023:15). Bu olay saniyeler içinde gelişir ve levhalar ile kaya tabakalarında biriken enerji dengesi dramatik bir şekilde değişir. Bu değişim, yer kabuğunun derinliklerinde geniş çaplı sarsıntılara, kayaçların yerinden oynamasına ve parçalanmasına neden olur; devasa kaya kütleleri adeta un ufak olur.

4.1.1. Ana şok, öncü ve artçı depremler: fay hareketlerinin etkileri

Fay bloklarının hareketiyle açığa çıkan enerji, depremin ana şokunu oluşturur. Bazı durumlarda, ana hareketten önce fayın üzerindeki daha küçük düzensizlikler kırılır ve kopmalar meydana gelir; bu kopmalar ise ana şoktan daha küçük olan öncü depremleri meydana getirir. Ancak, her ana şoktan önce öncü depremler oluşmayabilir. Öncü depremler belirgin özellikler taşımadığı için, bu tür depremlerin yaklaşan ana şokun habercisi olup olmadığı çoğu zaman anlaşılabilir. Ana şokun ardından ise, fay hattı boyunca yer alan çeşitli küçük pürüzler, fay hareketinin yarattığı gerilime karşı koyamaz ve kırılmalar devam eder; bu durum artçı depremlerin meydana gelmesine neden olur. Artçı depremler, genellikle ana şok büyüklüğüne yakın şiddetlerde olabilir ve birkaç gün ile birkaç hafta arasında, hatta bazen aylar ve yıllar boyunca sürebilir. Örneğin, 7 büyüklüğündeki bir depremin ardından 6 büyüklüğünde en az bir artçı depremin yanı sıra çok sayıda daha küçük artçılar meydana gelebilir. Artçıların yayılım alanı genellikle kırılan fayın yüzeydeki izdüşümü ile sınırlı olsa da fay hattının dışında da artçı deprem aktivitesi gözlemlenebilir (Tüysüz, 2021: 72).

4.1.1.1. Yavaş depremler uzun süreli sismik hareketlerin rolü ve etkileri

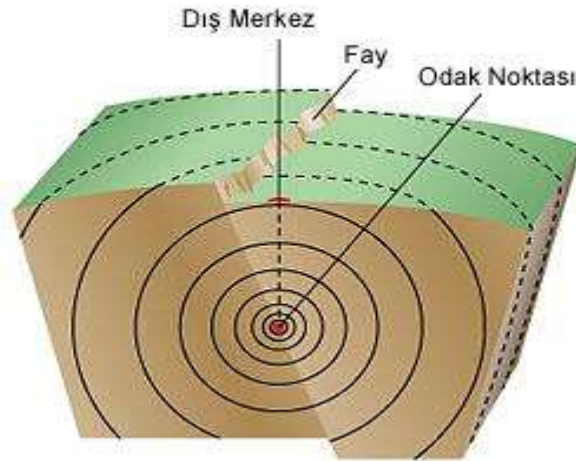
Yaklaşık 20 yıl önce keşfedilen yavaş deprem kavramı, aniden gerçekleşen ve büyük sarsıntılara yol açan klasik deprem türlerinden farklı olarak, çok daha uzun bir süreye yayılan sismik olayları tanımlar. Bu tür depremler, fay bloklarının harekete geçmesiyle sarsıntılar oluşturur, ancak hareketin günler, haftalar, aylar veya bazen yıllara yayılarak oldukça yavaş gerçekleşmesi, bu depremlerin insanlar tarafından hissedilmesini zorlaştırır ya da çok hafif hissedilmelerine neden olur. Yavaş depremler, klasik depremler gibi yoğun bir şok etkisi yaratmasa da zemin hareketlerini yavaş bir şekilde sürdürdüğü için fay sistemleri üzerindeki gerilimi etkileyebilir. Son dönem çalışmalar, Japonya, Meksika ve Şili gibi büyük deprem bölgelerinde yavaş depremlerin büyük sarsıntılardan önce gerçekleştiğini

göstermiştir. Bu bulgular, yavaş depremlerin potansiyel olarak büyük depremlerin habercisi olabileceğine dair önemli bir işaret olarak değerlendirilmekte, sismik risk değerlendirmelerinde dikkate alınması gereken yeni bir unsur olarak ele alınmaktadır (Tüysüz, 2021:73).

4.1.2. Deprem parametreleri

Bir deprem meydana geldiğinde, bu olayın kapsamlı bir şekilde tarif edilmesi ve daha iyi anlaşılması amacıyla, “deprem parametreleri” olarak adlandırılan belirli kavramlar devreye girer. Depremin özelliklerini tanımlayan bu parametreler, sarsıntının kaynağı, yayılma şekli ve etkileri hakkında detaylı bilgi sağlar. Aşağıda, depremin oluşum sürecini anlamamızı kolaylaştıran bu bileşenlerin her birine dair kısa açıklamalar sunulacaktır. Bu bilgiler, depremin karakteristik özelliklerini daha iyi değerlendirmemize yardımcı olur (İşçi, 2008: 961).

4.1.2.1. Odak noktası

Şekil 4.1: Deprem Parametreleri

Kaynak: (<http://www.jeofizikmuhendisleri.com/makaleler/DEPREM.PARAMETRELER%C4%B0>)

Depremin başladığı "odak noktası," fay hattındaki ilk hareketin gerçekleştiği derin bölgedir ve deprem sürecinin temel kaynağı olarak kabul edilir. Bu noktada, yer kabuğunda biriken gerilim aniden serbest kalır ve bu serbest kalma sırasında oluşan enerji, sismik dalgalar olarak çevreye yayılır (Sözen, 2022: 34).

Bu dalgalar, odak noktasından başlayarak fay düzlemi boyunca hızla ilerler ve yer kabuğunda geniş bir alana ulaşır (Sözen, 2022: 34).

4.1.2.3. Dış merkez

Sismik dalgaların yüzeye çıkışıyla birlikte, en şiddetli etkiler, odak noktasının yüzeydeki tam izdüşümünde, yani "depremin merkez üssü" ya da "dış merkez" olarak bilinen noktada hissedilir (Sözen, 2022: 34).

Bu merkez üssü, depremin yüzeyde en belirgin ve yoğun olarak yaşandığı yerdir. Bu nedenle, çevresine göre daha fazla hasar görme riski taşır ve depremin zarar verici etkileri bu bölgede en yüksek seviyeye ulaşır (Sözen, 2022: 34).

Odak noktasında meydana gelen bu ani enerji boşalması, yüzeye doğru ilerleyerek güçlü sarsıntılar oluşturur ve kısa sürede geniş bir alanı etkisi altına alır. Deprem dalgalarının yüzeye ulaştığı dik izdüşüm noktası olan "dış merkez," sarsıntıların en yoğun hissedildiği alan olarak tanımlanır (Canpolat vd., n.d.: 12)

Bu bölgede, odaktan yayılan enerjinin yüzeye doğrudan ulaşması nedeniyle, sarsıntılar daha güçlü algılanır ve çevredeki yapılar üzerinde ağır hasarlara yol açar. Özellikle dış merkezin çevresindeki alanlarda, depremin doğrudan etkileri nedeniyle insani ve yapısal kayıplar daha fazla yaşanır. Bu bölgedeki yapılar, yüzeydeki sarsıntıların yoğunluğu nedeniyle ciddi yapısal stres altına girer, bu da depremin yıkıcı etkisini artırır (Canpolat vd., n.d.: 12)

Depremin gerçekleştiği bölge ve çevresinde yerleşim alanlarının bulunması, yıkımın yoğun olmasına yol açmakta ve dolayısıyla bu bölgelerde arama kurtarma personeline olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu nedenle, etkilenen alanlarda hızla hasar tespiti yapılmalı ve seçkin kurtarma ekipleri en kısa sürede olay yerine ulaşarak müdahalede bulunmalıdır. Hasar tespit çalışmalarının hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi, kurtarma çalışmalarının başarısı açısından kritik öneme sahiptir. Aynı zamanda, afet bölgesine uzman ekiplerin yönlendirilmesi, hayatta kalanların en kısa sürede güvenli bir şekilde tahliye edilmesi ve yaralıların hızlıca sağlık hizmetlerine erişimi açısından da büyük önem taşır.

4.1.2.4. Odak derinliği

Deprem sırasında enerjinin açığa çıktığı noktanın yüzeye olan en kısa mesafesi, "odak derinliği" olarak ifade edilir. Depremler, odak derinliklerine göre farklı kategoriler altında incelenir, bu sınıflama özellikle tektonik depremler için önemlidir. Yüzeyden 0 ila 60 km arasında gerçekleşen depremler "sığ depremler"

olarak adlandırılırken, 70 ila 300 km arasındaki derinliklerde meydana gelenler "orta derinlikli depremler" olarak nitelendirilir. Yerin 300 km'nin ötesindeki alanlarda oluşan sarsıntılar ise "derin depremler" olarak tanımlanır. Türkiye'de gözlemlenen depremler genellikle sığ sınıfına girer ve odak derinlikleri çoğunlukla 0-60 km arasında yer alır. Yüzeğe yakın gerçekleşen bu sığ depremler, daha geniş çapta yıkıma neden olma potansiyeline sahiptir (İşçi, 2008: 962).

4.1.3. Depremlerin oluşum süreci ve çeşitleri

Depremler, yerin şekillenmesinde temel rol oynayan iç kuvvetlerle bağlantılı olaylardır. Yeryüzü şekilleri iç ve dış kuvvetlerin etkisiyle oluşur. İç kuvvetler, orojenez (dağ oluşumu), epirojenez (kıtasal hareketler), volkanizma ve seizma (depremler) olarak dört ana başlıkta toplanır. Bu kuvvetler yer kabuğunda yeni şekiller meydana getirir, bu nedenle "yapıcı güçler" olarak adlandırılır ve enerjilerini yerin derinliklerinden, yani mantodan alırlar.

Dış kuvvetler ise akarsular, dalgalar, rüzgarlar ve buzullar gibi unsurları içerir ve enerjilerini genellikle güneşten alırlar. Bu nedenle "dış kuvvetler" olarak adlandırılan bu unsurlar, iç kuvvetlerin meydana getirdiği yapıları aşındırarak veya taşıyarak yeni şekillere dönüştürür. Yıkıcı etkileri nedeniyle "boğucu güçler" olarak da bilinirler. İç kuvvetlerin oluşturduğu yer şekilleri, dış kuvvetlerin bu sürekli aşındırıcı baskısı altındadır ve zamanla dönüşüme uğrar (Sözen, 2022: 30-31).

Depremlerin meydana gelişi, "Elastik Sıçrama" (*Elastic Rebound*) teorisiyle açıklanır. Bu teoriye göre, yer kabuğunda belirli bir bölgede zamanla yavaşça biriken gerilme enerjisi, kayaların içinde elastik olarak depolanır. Bu enerji belirli bir sınırı aştığında, fay hattındaki sürtünme kuvvetini yenerek fayın her iki tarafındaki kayaç bloklarının ani hareketine yol açar. Bu hareket, kayaç bloklarının ani yer değiştirmesidir ve enerjinin bir anda serbest kalmasıyla gerçekleşir. Bu serbest kalan enerji, mekanik enerjiye dönüşerek yer kabuğunda kırılma ve yırtılma hareketlerine yol açar.

Kayaların depremlerle kırılması için belirli bir birim yer değiştirme miktarına ulaşması gereklidir; bu durum doğrudan kırılma gerçekleşmeden önce belirli bir miktar deformasyon birikimini zorunlu kılar. Bu birikim, yer kabuğunun altında bulunan üst mantodaki konveksiyon akımları tarafından tetiklenir. Kayaçlar, belirli bir deformasyon seviyesine kadar direnç gösterir, ancak bu sınır aşıldığında kırılırlar

ve böylece deprem meydana gelir. Deprem sonrasında ise kayalarda uzun süre birikmiş olan gerilimler ve enerjinin bir kısmı ya da tamamı serbest kalır, yer kabuğunda bir rahatlama olur (Afyon Kocatepe Üniversitesi Deprem Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2023).

Depremler, oluş nedenlerine göre çeşitli türlerde meydana gelebilir. Dünyada gözlemlenen depremlerin büyük kısmı yukarıda açıklanan şekilde oluşmakla birlikte, az da olsa başka doğal etkenlerle ortaya çıkan farklı deprem türleri de bulunmaktadır. Depremler oluş nedenlerine göre çeşitli türlere ayrılır. Bu türleri aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

4.1.3.1. Tektonik depremler

Tektonik depremler, tıpkı diğer iç kuvvetlerde olduğu gibi, yer kabuğundaki levhaların mantonun akışkan tabakası üzerinde farklı yönlerde hareket etmesiyle oluşur. Sert yapıdaki levhalar mantonun üstünde kayarak uzaklaşabilir, yaklaşarak çarpışabilir ya da birbirini sıkıştırabilir. Bu hareketler, yer kabuğunda stres birikimine ve sonunda kırılmalara yol açarak tektonik depremlere neden olur; bu depremler, çoğu zaman fay hatları boyunca gerçekleşir ve yer kabuğundaki gerilimin ani serbest kalmasıyla yeryüzünde sarsıntılar yaratır (Sözen, 2022: 31). Yeryüzünde meydana gelen depremlerin yaklaşık %90'ı tektonik kökenli olup, bu tür depremler yüksek sismik aktivite bölgelerinde yoğunlaşır. Türkiye, büyük bir bölümü tektonik sınırlarda yer alan bir coğrafyada bulunması nedeniyle, yaşadığı depremlerin büyük bir kısmı tektonik kökenlidir ve bu da ülkeyi aktif bir deprem bölgesi yapmaktadır (Afyon Kocatepe Üniversitesi Deprem Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2023).

4.1.3.2. Volkanik depremler

Volkanik depremler, volkanik faaliyetlerle doğrudan bağlantılı olan ve ikinci bir deprem türü olarak tanımlanan olaylardır. Bu tür depremler, yer kabuğunun derinliklerinde bulunan erimiş maddenin yüzeye çıkış sürecinde meydana gelen çeşitli fiziksel ve kimyasal reaksiyonlar sonucu açığa çıkan gazların basıncı ile oluşur. Yer kabuğunun belirli noktalarında biriken bu gazlar, volkanların iç yapısında birikerek sonunda şiddetli patlamalarla serbest kalır ve bu patlamalar çevrede volkanik depremler şeklinde hissedilir.

Volkanik depremler, aktif volkanların bulunduğu yerlerle sınırlı olduklarından genellikle lokal olarak etkili olur ve geniş alanlara yayılmadıkları için büyük çaplı yıkımlara yol açmazlar. Özellikle Japonya ve İtalya gibi aktif volkanlara sahip ülkelerde volkanik depremler sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Türkiye’de ise aktif volkan olmadığı için bu tür depremler gerçekleşmez, dolayısıyla ülkemiz bu tür bir sismik aktiviteden etkilenmez. Volkanik depremlerin yerel karakteri, etkilerinin yalnızca volkan çevresinde yoğunlaşmasına ve genellikle çok büyük zararlara yol açmamasına neden olur (İşçi, 2008: 961).

4.1.3.4. Çöküntü depremleri

Çöküntü depremleri, yer kabuğunun altındaki boşlukların tavanlarının çökmesi sonucunda oluşan küçük ölçekli sarsıntılardır ve diğer deprem türlerine kıyasla daha sınırlı etki alanına sahiptirler. Bu boşluklar çeşitli nedenlerle meydana gelir; örneğin, yer altındaki mağaralar, galeriler, maden tünelleri veya eriyebilen kayalarla dolu karstik alanlarda boşluk oluşumu sıklıkla görülür. Boşlukların tavanında zamanla oluşan basınç, zayıflayan kayaların çökmesine yol açar ve bu çökme, yakın çevrede hissedilen hafif bir sarsıntı olarak kendini gösterir.

Çöküntü depremleri, genellikle karstik bölgelerde yaygındır. Bu alanlarda kalker, jips veya dolomit gibi eriyebilen kayalar, yer altı sularının etkisiyle zamanla çözünür ve yer altında büyük boşluklar oluşturur. Bu boşluklar yeterince büyüdüğünde, üzerindeki katmanları taşıyamayacak hale gelir ve ani bir çökme yaşanır. Bu çökme sonucu meydana gelen sarsıntılar, etkisini dar bir çevrede gösterir ve genellikle büyük hasarlara neden olmaz. Çöküntü depremlerinin düşük şiddetli olmasının sebebi, enerjinin sınırlı bir alanda açığa çıkması ve yüzeydeki büyük yapılara zarar verecek kadar birikmemesidir.

Karstik arazilerin yanı sıra, maden ocakları veya tünel kazıları gibi insan faaliyetleri de çöküntü depremlerinin oluşumuna katkı sağlayabilir. Yer altındaki bu yapay boşlukların zamanla çökmesi, bölge sakinlerinin hafif sarsıntılar hissetmesine yol açar ve bu tür sarsıntılar çoğunlukla tehlike oluşturmaz (İşçi, 2008: 961).

4.1.4. Yer kabuğundaki gerilmeye bağlı olarak oluşan fay ve kıvrım çeşitleri

Faylar, yer kabuğunda meydana gelen kırılmalar sonucunda oluşan yapısal özellikler olarak tanımlanır. Ancak her kırık, fay olarak kabul edilmez; bir kırığın fay niteliğini taşıyabilmesi için, yer kabuğunu oluşturan kayaçların bloklar halinde ayrılması ve bu bloklar arasında belirgin bir yer değiştirme meydana gelmesi gereklidir. Bu ayrışma, kayaçların yer kabuğundaki gerilmelere karşı verdiği tepkiler sonucunda oluşur ve kırılma, fay düzlemi boyunca bir yer değiştirme ile kendini gösterir. Faylar, bu yer değiştirme ve blokların hareket yönüne göre farklı türlerde sınıflandırılabilir (Sözen, 2022: 35).

4.1.4.1. Aktif ve pasif faylar

Son dönemde deprem üretmiş ve yakın zamanda yeniden deprem oluşturma potansiyeline sahip faylar "aktif" ya da "diri fay" olarak adlandırılırken, herhangi bir sismik aktivite göstermeyen faylar "ölü fay" veya "inaktif fay" olarak sınıflandırılır. Bu tür bir sınıflandırma doğal olarak "geçmiş" ve "gelecek" kavramlarının hangi zaman dilimlerini kapsadığını belirleme gerekliliğini doğurur. Bir fayın aktif sayılması için ne kadar süredir deprem üretmiş olması gerektiği sorusu ise oldukça karmaşık bir sorudur. Örneğin, belirli bir fay her 5 bin yılda bir deprem üretiyorsa ve son depreminden bu yana 4.500 yıl geçmişse, sadece tarihsel verilere bakarak bu fayın ne zaman yeniden aktif hale geleceğini söylemek genellikle mümkün olmaz. Fayların aktivite döngüsünü anlamak, çoğu zaman jeolojik kanıtlar ve uzun dönemli gözlemler gerektirir (Tüysüz, 2021: 67).

4.1.4.2. Normal faylar

Gerilim kuvvetlerinin etkisiyle meydana gelen faylar, eğimli bir fay düzleminde düşey yönlü hareketle oluşur. Bu hareket, fay düzleminin üstünde kalan blok aşağı doğru kaydığında ortaya çıkar (Sözen, 2022: 36). Gerilim altındaki bölgelerde, eğik fay düzlemi üzerindeki bloğun, daha alttaki bloğa göre aşağı yönde kaymasıyla Eğik Atımlı Normal Faylar şekillenir. Bu fay türünde, fay düzleminin alt kısmındaki blok "Taban Bloğu," üst kısmındaki blok ise "Tavan Bloğu" olarak adlandırılır (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

Her iki yanı normal faylarla sınırlanan çöküntü alanlarına Graben, yükseltilmiş alanlara ise Horst denir (Tüysüz,2021:54). Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde geniş akarsu vadileri, bu vadiler arasındaki yüksek sırtlar, koy-körfez yapıları ve yarımadalar, bölgedeki Horst-Graben sisteminin etkisiyle oluşmuş jeolojik özelliklerdir. Bu yapılar, gerilme rejiminin doğrudan bir sonucudur (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

4.1.4.3. Ters faylar

Yan basınç kuvvetleri sonucunda bloklar arasında sıkışma meydana gelir ve bu sıkışmanın etkisiyle Ters Faylar oluşur. Eğimli bir fay düzleminde, üstteki blok alttaki bloğa göre yukarı doğru hareket ederek yükselir (Sözen, 2022: 36). Ters faylarda, fay düzleminin eğim açısı 30 derece veya daha az olduğunda bu tür faylar bindirme fayları olarak adlandırılır (Görür, 2023: 15). Sıkışma bölgelerinde ortaya çıkan bu ters faylar, fay düzleminin yataya yakın bir eğimle ilerlediği ve üstteki bloğun alttaki bloğun üzerine doğru uzun mesafeler boyunca hareket ettiği durumlarda bindirme olarak adlandırılır.

Bu fay türü, sıkışmalı alanlarda geliştiğinden, her iki bloğu oluşturan tabakaların kıvrılarak bozulmasına ve Kıvrımlı Yapıların ortaya çıkmasına neden olur. Bu kıvrımlanan tavan blokları, çoğunlukla yeryüzünde dağ kuşaklarının oluşumunda etkili olur. Anadolu'daki Karadeniz ve Toros dağ sıraları ile Doğu Anadolu'nun yüksek dağlık alanları, bu ters fay ve bindirme yapılarının sonucu olarak ortaya çıkmış örneklerdir (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

4.1.4.4. Doğru atımlı faylar

Doğru Atımlı Faylar, fay düzlemi boyunca karşılıklı blokların yatay ekseninde birbirine göre yer değiştirmesiyle oluşur. Bu tip faylarda, bloklar sağa ya da sola doğru kayarak hareket eder. Fayın yönü, bir dere, yol veya duvar gibi önceden ötelenmemiş yapısal unsurların kayma sonrası hangi yöne kaydığının gözlemlenmesiyle belirlenir. Gözlemciye göre karşıdaki blok üzerindeki obje (örneğin, yol ya da duvar) sağa kaymışsa bu fay Sağ Yanal Doğrultu Atımlı Fay olarak, sola kaymışsa Sol Yanal Doğrultu Atımlı Fay olarak sınıflandırılır.

Dünyada bu fay türünün en belirgin örneklerinden ikisi, ABD'deki San Andreas Fayı ile Türkiye'de doğudan başlayıp Marmara Denizi ve Ege'ye kadar

uzanan Kuzey Anadolu Fayıdır (KAF). Her iki fay da sağ yanal doğrultu atımlı özellik gösterir ve 7 ve üzeri büyüklükte depremler üreterek büyük ölçüde yıkıcı etki yaratır (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

4.1.4.5. Oblik atımlı faylar

Doğada meydana gelen gerilme kuvvetleri, kayalardaki kırılma doğrultularıyla birebir örtüşmediği için, bu gerilmenin etkisiyle gelişen faylar çoğunlukla tek bir yöne doğru hareket etmez. Faylarda, ana hareket doğrultusunun yanında farklı yönlerde ikincil hareket bileşenleri gözlenebilir; örneğin, bir doğrultu atımlı fayda ikincil düzeyde ters fay bileşenleri oluşabilir. Ana harekete ek olarak ikincil bir hareket bileşeni içeren bu faylar Oblik Atımlı Faylar olarak bilinir. Anadolu'nun büyük bölümünü etkileyen Kuzey Anadolu Fayı, sağ yanal hareketin yanı sıra, farklı bölgelerde bu harekete eşlik eden ters veya normal fay bileşenli kaymalar da sergilemiştir (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

4.1.4.6. Kıvrımlar

Tabakalı kayaların sıkışma bölgelerinde kırılma olmaksızın deformasyona uğramasıyla kıvrım yapıları oluşur. Kıvrımlar, kendileri bir süreksizlik oluşturmamakla birlikte, metamorfik kayalarda sıkça karşılaşılan foliasyon gibi süreksizliklerin kıvrımlanma süreçleriyle şekillendiği göz önünde bulundurularak ele alınır. Basitçe ifade etmek gerekirse, kıvrımlanma, yatay tabakaların kanatlarının yukarı veya aşağı doğru bükülmesi sürecidir. Tabaka kanatları aşağıya doğru büküldüğünde Antiklinal, yukarıya doğru büküldüğünde ise Senklinal olarak adlandırılır; bu iki yapı bir araya gelerek kıvrım dizilerini oluşturur.

Kıvrımın kanatlarının birleştiği eksen çizgisi Kıvrım Eksen Düzlemi olarak bilinir ve bu düzlemin yatayla yaptığı açılar kıvrımları Dik, Eğik ya da Yatay gibi kategorilere ayırır. Ayrıca, kıvrım kanatlarının eksen düzlemine göre eşit ya da farklı açılarla eğilmesi, kıvrımı Simetrik veya Asimetrik olarak nitelendirir. Eksen düzlemi ile kıvrım kanatları paralel hale geldiğinde ise, İzoklinal Kıvrım adı verilen özel bir yapı ortaya çıkar (Jeofizik Mühendisleri Odası, n.d.).

4.1.5. Dalga türleri

Depremde oluşan dalga türleri, yer kabuğunda farklı hız ve yönlerde ilerleyen P-dalgaları (boyuna dalgalar) ve S-dalgaları (enine dalgalar) olarak sınıflandırılır.

4.1.5.1. S Dalgası

S-dalgası, deprem dalgaları arasında kayıt cihazlarına ikinci olarak ulaşan dalgadır. Bu dalganın hızı, P-dalgasının hızının %60 ila %70'i arasında değişiklik gösterir. S-dalgasında tanecikler, dalganın yayılma yönüne dik veya çapraz hareket eder; bu nedenle enine bir dalga olarak sınıflandırılır ve yıkıcı etkisi oldukça yüksektir. S-dalgaları, enine dalgalar (*Shear waves veya transverse waves*) olarak bilinir ve yüzeye ulaştıklarında yüzey dalgaları (*surface waves*) olarak adlandırılır. Ayrıca ikincil dalgalar olarak da bilinen S-dalgaları, yalnızca katı ortamlarda yayılır ve genlikleri P-dalgalarına göre çok daha büyüktür. Yüzey dalgaları, geniş genlikli, daha yavaş ilerleyen ve uzun süreli yıkıcı etkiye sahip dalgalardır. Bu yüzey dalgaları, iki ana türde bulunur: Rayleigh ve Love dalgaları (İşçi, 2008: 963).

Depremlerin ortaya çıkışı, yer altındaki kaya kütlelerinin bir fay hattı boyunca aniden kırılmasıyla gerçekleşir. Bu kırılmanın yol açtığı enerji, yerkabuğunda sismik dalgalar oluşturur. S-dalgaları, sekonder (S) dalgaları ve yüzey dalgaları (*Love ve Rayleigh*) bu sismik dalgalardan bazılarıdır. S-dalgası, hız, yayılma şekli ve yıkıcı gücü bakımından diğer dalga türlerinden ayrılır. Bu dalga, yüzeyde büyük ölçüde hissedilen sarsıntılar oluşturur (Görür, 2023: 16-17).

4.1.5.2. P Dalgası

P-dalgası, kayıt cihazlarına ulaşan ilk deprem dalgasıdır ve yerkabuğunun yapısına bağlı olarak 1,5 km/sn ile 8 km/sn arasında bir hıza sahiptir. P-dalgasında tanecikler, dalganın yayılma doğrultusunda hareket eder; bu nedenle boyuna bir dalga olarak sınıflandırılır ve yıkıcı etkisi düşüktür. P-dalgaları, aynı zamanda basınç veya birincil dalgalar olarak adlandırılır; ayrıca boyuna veya sıkışma dalgaları olarak bilinir. Bu dalgalar, ses dalgaları gibi mekanik dalgalardır ve hızları içinde buldukları ortama göre değişir: havada 330 m/sn, suda 1450 m/sn, demirde 5000 m/sn, granitte ise 5000 m/sn hızında ilerler; bu, saniyede 5 kilometre mesafe anlamına gelir (İşçi, 2008: 963).

Deprem sırasında açığa çıkan enerjinin oluşturduğu sismik dalgalar arasında en hızlı ilerleyen P-dalgalarıdır. Bu dalgalar, yüksek hızları nedeniyle diğer dalgalardan önce yüzeye ulaşarak sarsıntıları hissettirir. P-dalgaları yayılma doğrultusuna paralel ilerler ve daha az yıkıcı olmalarıyla bilinir (Görür, 2023: 16-17).

4.1.6. Depremın temel ölçütleri: büyüklük ve şiddet

Depremler, büyüklük (*magnitüd*) ve şiddet olmak üzere iki temel ölçüte göre değerlendirilir. Büyüklük, deprem sırasında açığa çıkan enerji miktarını tanımlar ve Richter ölçeği ile ölçülürken; şiddet, depremin yeryüzünde hissedilme derecesini ifade eder ve genellikle Mercalli Cetveli ile değerlendirilir. Örneğin, 7,3 büyüklüğündeki bir deprem merkez üssünde 10 şiddetinde hissedilebilirken, 6,6 büyüklüğünde bir deprem en fazla 9 şiddetine ulaşır. Ancak büyüklük ve şiddet arasında doğrudan bir ilişki kurmak zordur; çünkü şiddet, yerel yapı koşulları ve depremin derinliği gibi faktörlere bağlı olarak değişir (Görür, 2023: 16-17).

4.1.6.1. Deprem büyüklüğü: ölçüm yöntemleri ve richter ölçeği

Depremin büyüklüğü, fay hattının kırılması sonucu açığa çıkan enerji miktarına dayanır. Bu enerji doğrudan ölçülemediğinden, sismik dalgaların yüzeydeki etkilerinden hareketle büyüklük tahmin edilir. Sismik kayıt cihazları, dalgaların periyot ve genliklerini kaydeder; bu verilere dayalı olarak büyüklük hesaplamak için çeşitli formüller geliştirilmiştir. Depremin büyüklüğü arttıkça sismik dalga genlikleri de yükselir, bu da sismograflarda daha belirgin izler bırakır ve sismik analizlerde büyük bir öneme sahiptir (Tüysüz, 2021:80).

1935 yılında Charles Richter tarafından geliştirilmiş olan ve Wood-Anderson tipi bir sismograf temel alınarak oluşturulmuş olan Yerel Büyüklük (ML), yaygın adıyla Richter Ölçeği olarak bilinir. İlk olarak Kaliforniya depremleri için geliştirilen bu ölçek, başka bölgelerde doğru sonuç verebilmesi için çeşitli ayarlamalara ihtiyaç duymuştur. Richter ölçeği, S dalgası genliklerine dayanır ve 15 kilometre derinlikte, 100 ila 600 kilometre uzaklıktaki, yüzey dalgalarının baskın olduğu depremleri değerlendirmek için tasarlanmıştır. Ancak bu sınırların dışındaki depremler için düşük tahminler verebildiği için farklı bölgelerde kullanımı kalibrasyon gerektirmiştir (Tüysüz, 2021:80-81).

4.1.6.2. Deprem şiddeti ve mercalli ölçeği

Deprem büyüklüğü ile sıkça karıştırılan deprem şiddeti, bir depremin merkez üssünden uzaklaştıkça azalır; ancak belirli bir alandaki sarsıntının yarattığı etkileri ifade eder. Şiddet ölçümleri, bölgedeki yapıların hasar durumu, insanların hissettiği sarsıntı düzeyi ve doğal çevredeki değişiklikler gibi çeşitli faktörleri dikkate alır. Bu

bağlamda, farklı ülkeler yerel koşullara uygun çeşitli şiddet ölçekleri kullansa da dünya genelinde en yaygın kullanılan ölçeklerden biri Değiştirilmiş Mercalli Ölçeği'dir. Mercalli Ölçeği, depremin farklı bölgelerdeki etkilerini detaylandırarak her seviyede yapısal hasardan insani deneyime kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu yönüyle, depremin teknik verilerin yanı sıra insani ve çevresel etkilerini anlamamıza yardımcı olur ve afet yönetim birimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Tüysüz, 2021:87).

4.1.6.3. Magnitüd kavramının gelişimi ve moment büyüklüğü

Depremin büyüklüğünü güvenilir bir şekilde ölçmek için Richter tarafından 1930'larda geliştirilmiş olan "Magnitüd" kavramı, depremlerin enerjisini aletsel olarak değerlendirmeye olanak tanır. Richter, episantrdan 100 km uzaklıkta, sert zemin üzerine yerleştirilmiş, 2800 kat büyütme gücüne sahip ve 0,8 saniye özel periyodu ile %80 sönüm oranına sahip bir Wood-Anderson tipi torsiyon sismograf kullanarak, zemin hareketinin maksimum genliğini mikron cinsinden ölçmüştür. Bu genliğin logaritması, depremin magnitüdünü belirler (İşçi, 2008: 967-968).

Moment büyüklüğü, depremin büyüklüğünü en güvenilir şekilde ölçen yöntem olarak kabul edilir. Bu yöntem yalnızca belirli bir büyüklüğün üzerindeki depremler (genellikle $M > 4.0$) için uygulanabilir ve depremin açığa çıkardığı enerjiyi temsil eder. Enerjinin doğrudan ölçümü mümkün olmadığından magnitüd kavramı geliştirilmiştir ve bu sayede depremin büyüklüğü daha doğru bir şekilde değerlendirilebilmektedir.

4.1.6.4. Tarihsel depremler ve magnitüd ölçümleri

31 Ocak 1906'da Kolombiya-Ekvador'da ve 2 Mart 1933'te Sanriku-Japonya'da meydana gelen depremlerde, magnitüd değerlerinin 8.9'a ulaştığı görülmektedir. Magnitüdlere, oluşan dalga türüne göre sınıflandırılır; cisim dalgalarından hesaplanan büyüklük "m" ile, yüzey dalgalarından hesaplanan büyüklük ise "M" ile gösterilir. Bu iki magnitüd türünü birbirine dönüştürmek için çeşitli matematiksel formüller geliştirilmiştir. Richter Ölçeği, yaygın bir yanlış anlamının aksine bir cihaz değil, depremin magnitüdünü belirleyen bir matematiksel formüldür. ML (Richter Ölçeği) ise dalga genliğinin logaritması olarak tanımlanır ve bu temel üzerine inşa edilmiş tüm diğer büyüklük ölçekleri, Richter ölçeğini referans alır (İşçi, 2008: 967-968).

4.2. Dünyadaki Deprem Kuşakları ve Levha Hareketlerinin Yıkıcı

Etkileri

Dünyadaki levhaların dinamik ve kinematik özellikleri, belirli derinliklerde kırılğan kabuk ve daha derin yapıların plastik deformasyonu yoluyla depremleri oluşturur. Bu depremler, depremselliğin temel yapısını açıklayan faylanma karakteristiklerini de ortaya koyar (Yolcu & Bekler, 2020: 73). Dünya, gerçek yer şekillerini ifade eden geoid yapısına göre iki ana morfolojik seviyeye ayrılır: deniz seviyesinden ortalama 840 metre yukarıda bulunan kıtalar ve yaklaşık 3700 metre derinlikteki okyanus havzaları (Yolcu & Bekler, 2020: 73). Yeryüzünde 12 ana levha bulunur; bazıları okyanus tabanında, bazıları ise kara parçalarında yer alır ve bu durum levhaları okyanusal ve karasal olarak ikiye ayırır. Depremler, genellikle levha sınırlarında meydana gelir ve bir ülkenin depremselliği, o bölgede depremlerin görülme sıklığı, büyüklüğü gibi faktörlere bağlıdır (Yolcu & Bekler, 2020: 73). Dünyadaki levha hareketleri, depremlerin özelliklerini belirleyen ana unsurdur ve her bölgenin depremselliği, o bölgeye özgü dinamik hareketler nedeniyle kendine has özellikler taşır (Yolcu & Bekler, 2020: 73).

Tektonik depremler, volkanik ve çöküntü depremlerine kıyasla çok daha geniş bir etki alanına ve daha yüksek yıkıcılık potansiyeline sahiptir. Bu depremler çoğunlukla levha sınırları boyunca meydana gelmekte olup, dünya genelinde en çok Pasifik Ateş Çemberi olarak bilinen ve Pasifik Okyanusu'nu çevreleyen kuşakta gerçekleşir (Sözen, 2022: 37-38). Bu bölgeyi Akdeniz (Alp-Himalaya) Deprem Kuşağı takip eder. Önemli bir diğer deprem kuşağı ise, Atlantik Okyanusu'nun ortasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve kabaca "S" şeklinde olan Atlantik Sırtı Kuşağı'dır. Bu kuşak okyanus ortasında, kıtalardan uzakta yer aldığından, insanların yaşadığı alanlara doğrudan etkisi daha azdır. Özellikle Pasifik Ateş Çemberi, yüksek şiddette büyük depremler üretmektedir; dünya genelindeki büyük depremlerin yaklaşık %60-70'i bu bölgede meydana gelmektedir. Büyük depremlerin %15-20'si Akdeniz Deprem Kuşağı'nda, yaklaşık %10'u ise Atlas Okyanusu sınırlarında gerçekleşmektedir (Sözen, 2022: 37-38).

Depremler, yalnızca ülkemizde değil, dünya genelinde de ciddi yıkıcı etkilere sahiptir. İlerleyen bölümlerde ele alınacak olan depremler sonrası oluşan tsunamiler, insan kayıplarını ve maddi zararları önemli ölçüde artırmaktadır. Bu nedenle, kamu

kurumlarının afetlerle mücadele kapasitesini en üst düzeyde tutması büyük önem taşımaktadır. Arama ve kurtarma birimlerinin eğitim seviyelerinin en yüksek standartlarda olması sağlanmalı; daha önce afet müdahalesinde bulunmuş deneyimli personel, kurtarma ekiplerine entegre edilerek bu alandaki başarı oranı artırılmalıdır.

4.2.1. Dünyada meydana gelen büyük depremler

Yukarıda belirttiğimiz üzere, depremler dünyanın her bölgesinde farklı şiddetlerde meydana gelmektedir. Bu bölümde, dünya genelinde büyük yıkımlara ve ciddi can kayıplarına yol açan depremleri ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

4.2.1.1.Şili depremi

Şili, tektonik levha sınırındaki Peru-Şili hendeği boyunca, yüksek deprensellik gösteren bir bölgedir. Nazca levhasının Güney Amerika levhası altına dalmasıyla, sığdan derine birçok deprem ve aktif yanardağlar oluşur; ayrıca And Dağları gibi orojenik kuşaklar meydana gelir. Bu süreç, büyük yıkıcı depremlerle de karakterizedir. Sismoloji tarihinin en büyük depremi olarak bilinen, 22 Mayıs 1960'taki Valdivia depremi (M=9,5), bu sıkışma zonunun etkilerini ortaya koymuştur. Şili'de her yıl birçok deprem meydana gelmekte, bazıları diğerlerinden daha yıkıcı olmaktadır. 1960 depremi, California'dan Japonya'ya uzanan geniş bir bölgede tsunamilere yol açmış, 2000'den fazla kişinin ölümüne, 3.000 kişinin yaralanmasına ve milyonlarca insanın evsiz kalmasına neden olmuştur. Deprem Şili'nin morfolojisini de etkilemiş; And Dağları'ndaki kaymalar, Puyehue Yanardağı'nın patlaması gibi olaylar yaşanmıştır. Bu süreçte, kıyı bölgelerinde belirgin yatay ve düşey deformasyonlar gözlemlenmiştir (Yolcu & Bekler, 2020: 73).

4.2.1.2 Alaska, ABD depremi

28 Mart 1964'te Alaska ve batısındaki Yukon bölgesinde etkili olan 9,2 büyüklüğündeki Alaska depremi, tarihin en güçlü sarsıntılarında biri olarak kaydedilmiştir. Bölgenin seyrek nüfuslu olması, can kaybının nispeten düşük olmasını sağlamıştır. Yaklaşık üç dakika süren bu şiddetli depremde 125 kişi hayatını kaybederken, toplam ekonomik kayıp 311 milyon dolar olarak rapor edilmiştir. Hayatını kaybedenlerin yalnızca 13'ü enkaz altında kalarak ölürken, 113 kişinin ölümüne devasa tsunami dalgaları neden olmuştur. Bu deprem, aynı zamanda jeolojik tarihte kaydedilen en büyük tektonik yükselmelerden birine sahne olmuştur.

Prince William Boğazı'ndaki Montague Adası'nın Cleare Burnu bölgesinde, deniz tabanının yaklaşık 10 metre yükseldiği tespit edilmiştir. Tsunaminin gücü, kıyıdaki balıkçı teknelerini karaya doğru 100 metre sürükleyecek kadar büyüktü (Yılmaz, 2004: 70).

4.2.1.3. Endonezya (Sumatra Adası) depremi

26 Aralık 2004'te Endonezya'nın Sumatra Adası'nın batı bölgesinde gerçekleşen ve Richter ölçeğine göre 9 büyüklüğünde ölçülen deprem, geniş bir alanda 3 ila 5 dakika boyunca hissedilmiştir. Bu büyük sarsıntının ardından, neredeyse tüm kıyılarda ilk olarak denizin çekildiği gözlemlenmiştir; bu çekilme çoğunlukla 200 metre civarına ulaşmış, ancak deniz tabanının eğimine bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Depremi ardından geçen yaklaşık 15-20 dakika sonrasında, deniz yeniden yükselerek kıyıya doğru dalgalar göndermeye başlamıştır. İlk dalgaların yüksekliği 50 santimetre ile 1 metre arasında değişirken, belirli bir zaman sonra gelen ikinci dalga, her yerde çok daha güçlü ve yüksek olarak gözlemlenmiştir. Dalgaların yüksekliği, kıyı yapısının özelliklerine göre 3 metreden 15 metreye kadar çıkmıştır. Hatta bazı bölgelerde dalga yüksekliğinin Hindistan cevizi ağaçlarının boyunu (15 metreyi) aştığı bile kaydedilmiştir. Bu deprem, yaklaşık 600 kilometrelik bir fay hattı boyunca bölgedeki coğrafi yapıyı önemli ölçüde değiştirmiştir (Perincek, 2013: 6-8).

4.2.1.4. Japonya (Tohoku) depremi ve tsunamisi

Japonya, 11 Mart 2011 tarihinde Pasifik Okyanusu kıyısında yer alan Tohoku bölgesinde, 9.0 büyüklüğünde ve 32 kilometre derinlikte gerçekleşen büyük bir deprem ve ardından oluşan tsunamiyle, tarihteki en büyük felaketlerinden birini yaşamıştır. Japon halkı tarafından "Büyük Doğu Japonya Afeti" veya yerel adıyla "*Higashi Nihon Daishinsai*" olarak anılan bu olay, ülke genelinde geniş çaplı yıkımlara ve derin yaralara neden olmuştur (Yenilmez, 2011: 1).

2011'de Japonya'da meydana gelen büyük deprem ve ardından gelen tsunami, özellikle Fukushima kıyılarında ciddi tahribata yol açarak burada yer alan nükleer tesislere büyük zarar vermiştir. Bu tesislerden yayılan radyasyon, bölge halkının zorunlu olarak tahliye edilmesine neden olurken, belirlenen tahliye bölgesinin dışında kalan birçok kişi de radyasyonun sağlık üzerindeki etkilerinden korkarak bölgeyi gönüllü olarak terk etmiştir. Radyasyonun yayılması ve nükleer

kazanın getirdiği kriz ortamı, halkta artan bir stres ve endişe kaynağı olmuştur (Gündüz, 2022: 448). Ayrıca, bu afet sonucunda yaklaşık 18550 kişi yaşamını yitirmiş (Güteryüz & Kılcan, 2022: 102), kara ve demiryolları ağır hasar görmüş, yangınlar çıkmış ve bir barajın yıkılması geniş bir alanın sular altında kalmasına neden olmuştur (TRT Haber, 2023).

4.2.1.5. Rusya (Kamçatka) depremi

4 Kasım 1952'de Rusya'nın doğusunda meydana gelen ve büyüklüğü 9,0 olarak kaydedilen deprem, sismik aktivitelerin yoğun olduğu Kamçatka bölgesini etkisi altına almıştır. Kamçatka, Avustralya, Asya ve Amerika kıtaları arasında yer alan ve sık sık depremlerin yaşandığı “Pasifik Ateş Çemberi”nin kuzey ucunda konumlanmıştır. Bu bölgedeki 9 büyüklüğündeki deprem, 1900 yılından itibaren kaydedilen en büyük depremler arasında sayılmaktadır (TRT Haber, 2023).

4.2.1.6. 2010 Şili depremi

27 Şubat 2010'da Şili'nin Maule bölgesinde, yerel saatle 3.34'te meydana gelen 8,8 büyüklüğündeki deprem, büyük bir sarsıntıya neden olmuştur. Bu güçlü deprem, Pasifik Okyanusu'nda geniş çaplı bir tsunami dalgası oluşturmuş ve Hawaii, Japonya, Yeni Zelanda gibi uzak ülkelerin kıyı bölgelerinde de hissedilir etkiler bırakmıştır. Depremin etkisiyle, 2,6 milyon kişi zor durumda kalmış, yıkılan ya da ağır hasar gören binalar sebebiyle 800 bin kişi evlerinden olmuştur. Bu büyük afet, 562 kişinin hayatını kaybetmesine ve yaklaşık 10 bin kişinin yaralanmasına yol açmıştır. Ancak, beklenilenin aksine, can kaybı ve yaralanma sayısının düşük olmasının temel nedenleri arasında, depremin merkez üssünün nüfusun seyrek olduğu bir bölgede bulunması yer almaktadır.

Daha da önemlisi, Şili'nin deprem risklerine karşı geliştirdiği hazırlıklar, sismik yapı standartları, tsunami erken uyarı sistemi ve hızlı acil durum müdahalesi gibi tedbirlerin önceden uygulanmış olması, kayıpların daha da artmasını engellemiştir. Bu bilinçli hazırlıklar, Şili'nin bölgesel sismik riskleri göz önünde bulundurarak afet yönetiminde güçlü bir konumda bulunmasını sağlamıştır (Öztürk, 2024: 18).

4.2.1.7.Pakistan (Kashmir) depremi

8 Ekim 2005'te Pakistan, Afganistan ve Hindistan sınırında, 7.6 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiş ve en büyük etkiyi Pakistan'ın Keşmir bölgesinde göstermiştir. Bu yıkıcı deprem, 70 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine ve 125 binden fazla kişinin yaralanmasına sebep olmuştur. Ayrıca, yaklaşık beş milyon insan, deprem sonucunda evsiz kalmış ve yaşam koşulları büyük oranda etkilenmiştir (Öztürk, 2024: 13)

4.2.1.8.Çin-2008 (Wenchuan) depremi

12 Mayıs 2008'de Çin'in Sichuan eyaletine bağlı Wenchuan bölgesinde, 7.9 büyüklüğünde çok güçlü bir deprem meydana gelmiştir. Çin'in tarihinde kaydedilen en yıkıcı ve etkili depremlerden biri olarak bilinen bu olay, aynı zamanda "Büyük Sichuan Depremi" olarak da adlandırılmaktadır. Bu büyük afet, yalnızca sarsıntı ve hasara yol açmakla kalmamış; bölgede ciddi boyutta toprak kaymalarını da beraberinde getirmiştir. Yaşanan toprak kaymaları, yolları, altyapıyı ve birçok yerleşim alanını harap ederek ulaşımı ve yardım çalışmalarını ciddi şekilde zorlaştırmıştır. Depremin etkileri geniş bir bölgeye yayılmış ve toplamda 45 milyondan fazla insan bu felaketten doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir. Kayıtlara göre, 87 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve 366 binden fazla kişi çeşitli seviyelerde yaralanmıştır (Yıldırım Öztürk, 2024: 14-15).

4.2.1.9. Haiti-2010 (Port-au-Prince) depremi

12 Ocak 2010'da Haiti'nin başkenti Port-au-Prince'te Richter ölçeğine göre 7.0 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem, Haiti'nin tarihindeki en yıkıcı afetlerden biri olarak kabul edilmekte olup, başta hastaneler, okullar ve hükümet binaları olmak üzere çok sayıda yapının yıkılmasına veya ağır hasar almasına neden olmuştur. Yaşanan bu büyük felaket, Haiti genelinde yaklaşık 3,7 milyon insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Deprem sonucunda 220 binden fazla kişi hayatını kaybetmiş, 300 bine yakın insan ise yaralanmıştır. Ayrıca, bu sarsıntı birçok aileyi evsiz bırakmış ve ülkenin altyapısını ciddi anlamda tahrip etmiştir. Hem fiziksel hem de sosyal yapı üzerinde derin izler bırakan bu afet, Haiti'nin afet yönetimi ve acil durum kapasitesi üzerinde uzun vadeli etkiler yaratmış, uluslararası yardım ve destek süreçlerinin devreye girmesine yol açmıştır.

Depremi hemen ardından, Haiti’de büyük bir kolera salgını başlamış ve hızla yayılmıştır. Bu salgın, o döneme kadar kaydedilmiş en büyük kolera salgınlarından biri olarak kabul edilmiştir. Haiti’deki yetersiz altyapı ve sağlık sisteminin bu salgına yanıt vermekte zorlanması, hastalığın kontrol altına alınmasını güçleştirmiştir. Kolera salgını, deprem sonrasında iyice zorlaşan yaşam koşullarını daha da kötüleştirerek, ülkenin sağlık sistemine büyük bir yük getirmiş ve halk sağlığını ciddi boyutlarda tehdit etmiştir (Öztürk, 2024: 16-17).

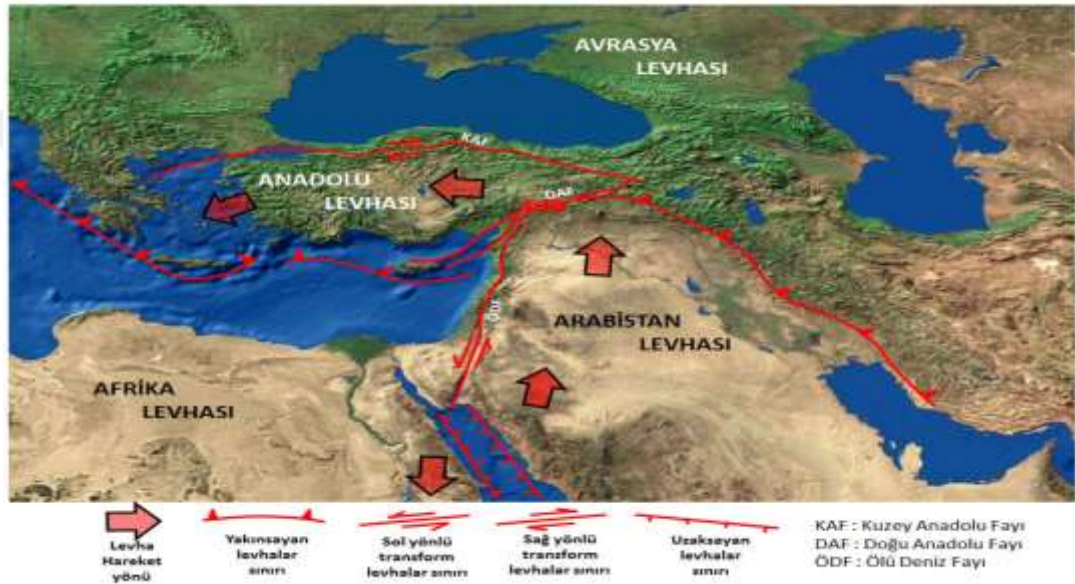
Şili, 1960 yılında yaşadığı 9,5 büyüklüğündeki büyük depremin ardından önemli dersler çıkararak deprem riskine karşı ciddi hazırlıklar yapmış ve çeşitli önlemler geliştirmiştir. Bu kapsamda, erken uyarı sistemlerini devreye almış ve sismik yapı standartlarını güçlendirmiştir. Bu önlemler, 2010 yılında Şili’de meydana gelen 8,8 büyüklüğündeki depremde can kaybını ve hasarı azaltmada kritik rol oynamıştır. Özellikle, tsunami erken uyarı sistemi ve hızlı acil durum müdahale kapasitesi gibi tedbirlerin önceden uygulanmış olması, kayıpların daha da artmasını önlemiştir. Deprem sonrasında acil durum müdahalesinde etkin rol oynamanın, yıkım ve çökme gibi afet durumlarında insan sağlığını koruma açısından ne denli önemli olduğu bir kez daha görülmüştür.

Diğer yandan, 2011 yılında Japonya’da meydana gelen deprem ve sonrasında yaşanan nükleer sızıntı, radyasyon tehdidi nedeniyle yerel halkın bölgeden tahliye edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum, depremin sadece yıkıcı etkileri değil, aynı zamanda sonrasında meydana gelebilecek diğer riskleri de göz önünde bulundurmanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Japonya’da halkın güvenliği için alınan bu tedbirler, kamu kurumlarının olası zararları en aza indirme konusunda ne denli etkin rol oynayabileceğini göstermektedir.

Bu örnekler, deprem gibi doğal afetlere karşı kamu kurumlarının ve yönetim birimlerinin her an hazırlıklı olmaları gerektiğini, afet sonrasında etkili bir müdahale kapasitesine sahip olmanın önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, bu durum, bu kurumların her an hazırlıklı olmaları ve depreme karşı mücadele kapasitelerini daima yüksek tutmaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

4.3. Türkiye'yi Çevreleyen Levhalar

Dünyamızın en dış katmanı olan litosfer, "levha" adı verilen parçalara ayrılmıştır. Her bir levha, mantonun üst kısmıyla kıtasal ya da okyanusal kabuktan oluşur ve bazı levhalar her iki kabuk tipini de barındırabilir; örneğin Afrika ve Güney Amerika levhaları gibi. Levhalar, astenosfer üzerinde birbirlerine göre göreceli hareket ederler. Üst mantodaki konveksiyon akımlarına bağlı olarak bazı levhalar birbirinden uzaklaşırken, bazıları yaklaşır ve bazı yerlerde de yan yana sürtünerek ilerlerler (Görür, 2023: 17-22).

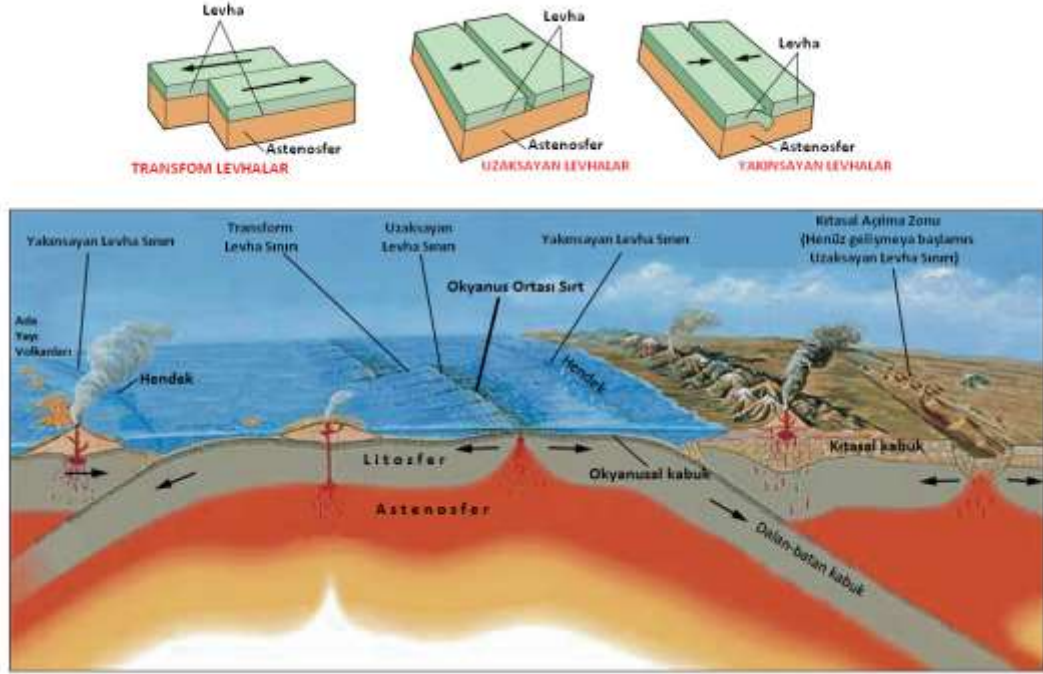
Şekil 4.2: Deprem Parametreleri

Kaynak: (<https://depremgunlugu.com/turkiyede-depremler.html>)

Türkiye'nin çevresinde Avrasya, Anadolu, Arabistan ve Afrika levhaları bulunmaktadır. Avrasya ve Anadolu levhaları arasındaki sınır, Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ) ile tanımlanır. Bu fay hattı doğuya doğru ilerleyerek Bingöl'ün Karlıova bölgesinde Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) ile birleşir ve bu noktada Anadolu levhası sıkışır (Görür, 2023: 17-22).

Litosfer, katı kıtasal ve okyanusal kabuklardan oluşup sıvı astenosfer üzerinde yavaşça hareket eder; bu hareketlilik, litosferdeki deformasyonlarla sonuçlanır ve levha tektoniği kuramıyla açıklanır. Okyanus tabanında bulunan ve okyanus ortası sırtları olarak bilinen bu zonlarda, magmanın deniz tabanına yükselerek yeni taş kütleleri oluşturmasıyla okyanus genişler. Ancak, yeryüzü alanı sabit kaldığı için, genişleyen okyanusal kabuklar hendek bölgelerinde litosferin altına dalarak yok olur.

Levhalar, bu hareketlerle yeryüzü alanını dengeler; örneğin, Atlas Okyanusu genişlerken, Büyük Okyanus'ta daralma gözlemlenir. Bu anlatımı destekleyen görsel aşağıda sunulmuştur (Deprem Günlüğü, n.d.).

Şekil 4.3: Okyanus ve Levhaların Oluşumu

Kaynak: (<https://depremgunlugu.com/turkiyede-depremler.html>)

4.3.1. Türkiye'nin depremselliğine

Türkiye, Alp-Himalaya orojenik sisteminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Güneydoğu Asya'dan İspanya'ya kadar uzanan ve Avrupa ile Asya kıtalarını baştan başa kat eden bu sistem, 12 bin kilometreden daha uzun bir orojenik zincirdir. Bu yapı, "Tetis" adı verilen okyanusların milyonlarca yıl boyunca kapanması sonucunda oluşmuştur (Tüysüz, 2021: 141).

Türkiye, yüksek sismik risk taşıyan bir bölgede konumlanmaktadır. Japonya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar uzanan hat üzerinde yer alan Kuzey Anadolu Fay Kuşağı, Doğu Akdeniz bölgesinin önemli tektonik kuşaklarından biridir ve burada aktif tektonik hareketler gerçekleşmektedir. Fay boyunca her yıl santimetre mertebesinde doğrultu atımlı kayma hareketleri gözlemlenmektedir. Bu fayın oluşum ve dinamiklerini anlamak için çok sayıda jeolojik, jeofiziksel ve jeodezik araştırma yapılmış olup, bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir (Işık, n.d.: 103).

Kuzey Anadolu Fay Kuşağı, Avrasya plakası ile Anadolu Yarımadası arasındaki hareketlerin büyük çoğunluğunu barındıran sağ yanal bir fay sistemidir. 1000 kilometreden daha uzun olan bu fay, bölgesel ölçekte bir yarık morfolojisi sergiler. Günümüzde, fayın merkez bölgelerinde yapılan ölçümler, hareket hızının yıllık 1-2 cm olduğunu ortaya koymaktadır. Yatay hareketlerin yanı sıra, kuzey blokunda dikkate değer bir yükselmenin gerçekleştiği de belirlenmiştir (Işık, n.d.: 103).

Bölgemizdeki levhalar hareket ettikçe levha sınırlarında ve zaman zaman levha içlerinde de depremler meydana gelir. Afrika ve Arap levhaları, belirli bir hızla kuzeye, yani Avrasya levhasına doğru ilerlemektedir. Bu durum Doğu Anadolu'da levhaların sıkışıp deformasyona uğramasına neden olur. Türkiye'nin doğusundan gelen sıkışma sonucu Anadolu levhası batıya doğru hareket eder. Bu hareket, KAFZ ve DAFZ boyunca gerçekleşir. Anadolu levhası batıya doğru kayarken, fay zonlarında yer yer tıkanmalar oluşur. Biriken enerji, bu noktalardaki kayaçların dayanma sınırını aştığında, burada depremler meydana gelir.

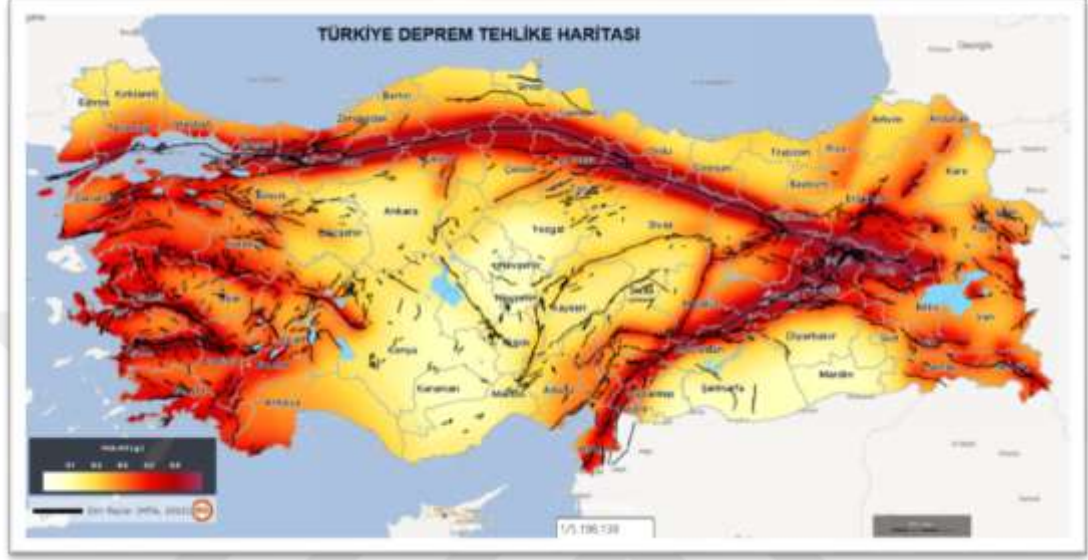
Ege Bölgesi'nde ise kuzey-güney yönlü gerilme, doğu-batı yönünde uzanan grabenlerin oluşumuna yol açar. Bu kuzey-güney gerilmesinin nedeni, levhanın batıya hareketinin sınırlanması ve güneybatıya doğru yönelmesidir. Anadolu levhası içerisindeki bu dinamik süreçler, yeni deprem mekanizmalarının oluşmasına neden olmaktadır (Görür, 2023: 17-22). Batı Anadolu Fay Zonu (BAF) ve çevresi, yüksek deprem riski taşıyan alanlar arasında yer almaktadır. Bölgenin tektonik yapısı ve aktif fay hatları, bu alanın sismik hareketliliğini artırmakta, dolayısıyla önemli bir deprem tehlikesi oluşturmaktadır (Sözen, 2022: 39).

Günümüzde Türkiye'nin jeolojisi üzerine çalışan bilim insanlarının ortak görüşü, ülkenin geçmişte farklı kıta parçaları ve bu parçaları birbirinden ayıran okyanusların kalıntılarından meydana geldiği yönündedir (Tüysüz, 2021: 141).

4.3.2. Türkiye'de bulunan deprem kuşakları

Türkiye'deki depremlerin büyük bir çoğunluğu tektonik kökenlidir ve genellikle bu üç büyük fay hattı ile çevresindeki bölgelerde gerçekleşmektedir (Sözen, 2022: 39). Türkiye'deki depremlerin dağılımı dikkate alındığında, Kuzey Anadolu, Hatay çevresi, Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi, depremlerin daha sık meydana geldiği alanlar olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık,

Tuz Gölü çevresi, Taşeli Platosu, İstiranca (Yıldız Dağları) kıyıları, Sinop-Kastamonu kıyıları, Suriye sınırına yakın bölgeler ile Rize ve Artvin kıyıları, nispeten düşük deprem riski taşıyan alanlar arasında yer almaktadır (Sözen, 2022: 39). Bu çalışmanın devamında, Türkiye'deki başlıca deprem bölgelerinin sismik özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Şekil 4.4: Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası

Kaynak: (<https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi>)

4.3.2.1. Doğu Anadolu deprem bölgesi (DA)

Doğu Anadolu Bölgesi, Arap ve Avrasya levhaları arasındaki sıkışma etkisiyle şekillenen bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Bu sıkışma alanlarında, doğu-batı doğrultusunda gelişen kıvrımlar, ters faylar ve bindirmeler belirgin bir şekilde gözlenmektedir. Ayrıca, kuzeybatı-güneydoğu ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan doğrultu atımlı faylar, bölgenin karakteristik deformasyon yapılarından. Sıkışma yönüne dik şekilde oluşmuş kuzey-güney doğrultulu büyük çatlaklar ise aynı zamanda bölgedeki volkanik oluşumların temel nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Görür, 2023: 23).

Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'nin deprem riski yüksek bölgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın bu bölgedeki uzantısı, Erzincan, Erzurum, Varto ve Van hattına kadar devam etmektedir. Bunun yanı sıra, bölgenin güneyinde yer alan Bitlis Masifinin kuzey kenarını takip eden kırık zonu, Van Gölü havzası ve Muş çöküntü alanı ile çevresi, sıklıkla depremlerin meydana geldiği başlıca alanlar arasında yer almaktadır (Sür, 1993: 58).

Doğu Anadolu deprem bölgesinde, fay yapıları genellikle doğrultu atımlı ve bindirme faylarıyla karakterize edilmektedir. Bölge, en fazla 7,8 büyüklüğünde bir deprem üretme potansiyeline sahiptir. Depremlerin odak derinlikleri ise 5 ile 40 kilometre arasında değişiklik göstermektedir. Son yüzyılda bölgede kaydedilen en büyük deprem, 24 Kasım 1976 tarihinde gerçekleşen Çaldıran (Van) depremidir. Aynı yüzyıl boyunca bölgede meydana gelen depremler, yaklaşık 11 bin kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur (Görür, 2023: 24-25).

4.3.2.2. Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ)

Kuzey Anadolu Fay Zonu, temel olarak sağ yönlü ve doğrultu atımlı bir fay hattı özelliği taşımaktadır. Bu fay zonu, Bingöl Karlıova'dan başlayarak Bolu'ya kadar uzanır ve burada kuzey ve güney olmak üzere iki kola ayrılır (Görür, 2023: 25).

Şekil 4.5: Türkiye'de Bulunan Aktif Fay Hatları

Kaynak: (https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/kuzey-anadolu-fay-hatti-nerede-deprem-riskinin-yuksekk-oldugu-iller,h6TluaHLG0-UO7fC5j-IDA/t1NZ9N_ODkWh1QYxZhBg-w)

Kuzey Anadolu Fay Zonunun tüm segmentlerinde, sağ yönlü yatay kayma hareketleri baskın bir şekilde gözlenmiş, bunun yanında daha küçük ölçekli düşey hareketler de meydana gelmiştir. Depremler sırasında fayın kuzey kesiminde kalan araziler, güney kesimindekilere kıyasla izafi olarak sağa ve aşağıya doğru kayma göstermiştir; bu da fayın doğrultu atımlı ve sağ yönlü bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Depremler sırasında ölçülen yatay kayma miktarları 1,5 ile 4,3 metre arasında değişirken, düşey kaymalar 0,40 ile 1,00 metre arasında ölçülmüştür (Ketin, 1969: 5).

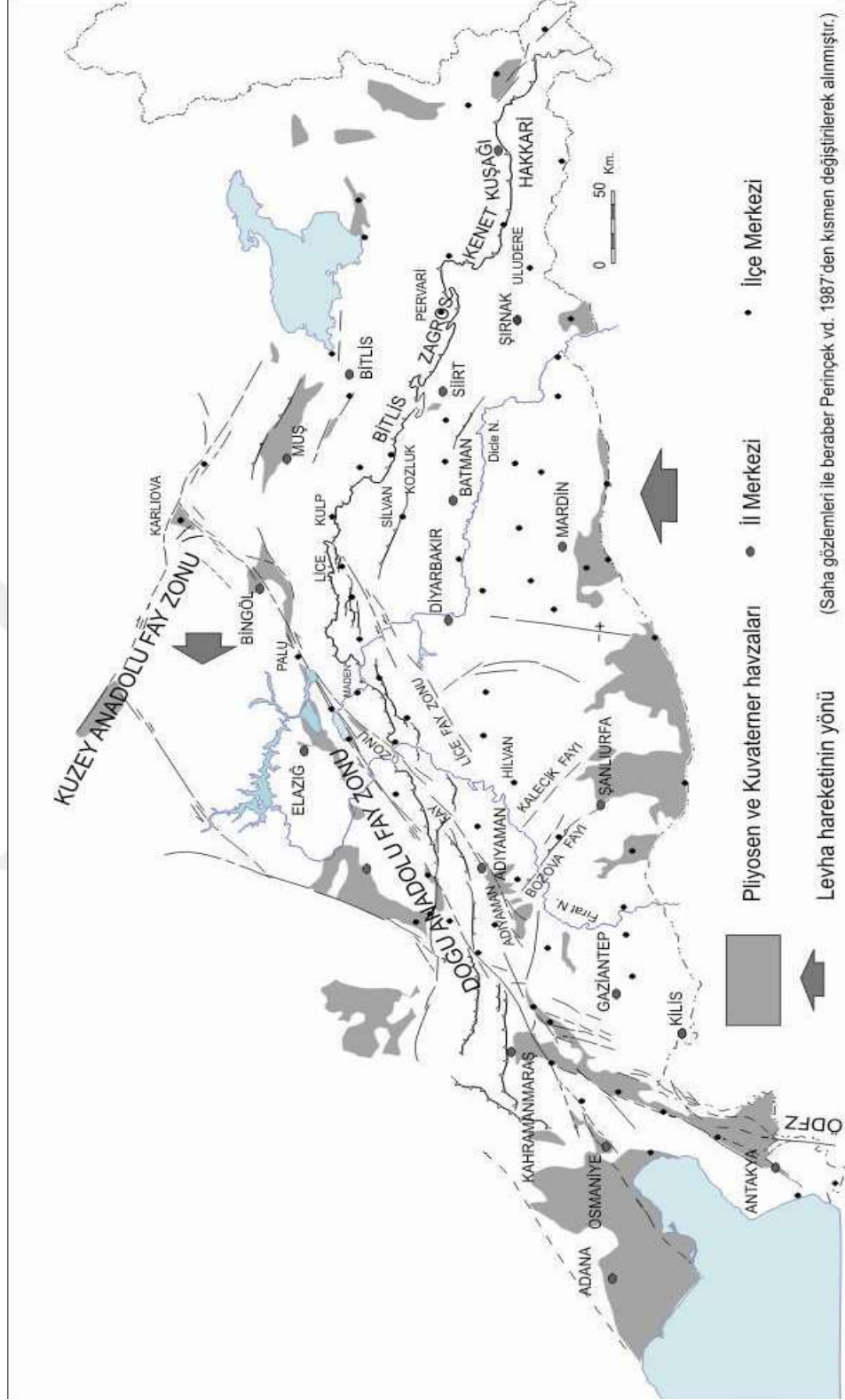
Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun güney kolu, Bolu Ovası'nın güneyinden geçerek Pamukova, İznik, Gemlik ve Bandırma yönüne uzanır; buradan Biga ve Çan'a doğru devam eder. Kuzey kol ise Bolu Havzası'nın kuzeyinden başlayarak Gölyaka, Hendek, Akyazı, Sapanca ve İzmit üzerinden geçip Başiskele civarında Marmara Denizi'ne dalar. Marmara Denizi'nde ilerleyen bu kol, batıda Mürefte civarında yeniden karaya çıkarak Evreşe Ovası'na ve buradan Saros Körfezi'ne ulaşır. Daha batıda ise Semadirek Adası'nın hemen güneyinden geçerek Yunanistan'a ulaşır ve burada çok sayıda kola ayrılır. Aslında Kuzey Anadolu Fay Zonu, tek bir faydan ziyade, genişliği 10 ila 100 kilometre arasında değişen ve içinde birçok fayın bulunduğu bir makaslama zonu niteliğindedir (Tüysüz, 2021: 160-161).

KAFZ Türkiye sınırları içerisindeki toplam uzunluğu yaklaşık 1600 kilometreyi bulmaktadır. Fay kuşağı boyunca veya yakın çevresinde birçok şehir yer almakta olup, bu bölgede meydana gelebilecek en büyük depremin büyüklüğü 8 olarak öngörülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda bu fay üzerinde kaydedilen en büyük deprem, 27 Aralık 1939 tarihinde gerçekleşen ve 7,9 büyüklüğünde olan Erzincan depremidir. Bu yıkıcı olayda 32.962 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

KAFZ üzerindeki bir diğer büyük deprem, 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen İzmit depremidir. 20. yüzyılın sonundaki en büyük felaketlerden biri olarak kabul edilen bu deprem, 18.373 kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Bu depremden kısa bir süre sonra, 12 Kasım 1999 tarihinde, Düzce'de 7,2 büyüklüğünde bir başka deprem daha meydana gelmiş ve bu olayda da 701 kişi hayatını kaybetmiştir (Görür, 2023: 26-27).

4.3.2.3. Doğu Anadolu fay zonu

DAFZ, Türkiye'nin ikinci en büyük fay sistemi olarak öne çıkar. KAFZ ile Bingöl Karlıova bölgesinde kesişerek başlayan bu fay, İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan yaklaşık 600 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir. Sol yönlü doğrultu atımlı bir fay karakterine sahip olan DAFZ, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından saha özelliklerine dayanılarak çeşitli segmentlere ayrılmıştır. Bu segmentler şu şekilde sıralanır: Karlıova-Bingöl, Palu-Hazar Gölü, Hazar Gölü-Sincik, Çelikhhan-Ergenek, Gölbaşı-Türkoğlu ve Türkoğlu-Antakya segmentleri (Görür, 2023: 33-34).

Şekil 4.6: Doğu Anadolu Fay Zonu

Kaynak: (İmamoğlu & Çetin, 2007: 96).

DAFZ, Karlıova'nın doğusunda yer alan Kargapazarı bölgesinde, KAFZ ile kesişim noktasından başlayarak kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ilerler ve Göynük Vadisi boyunca güneybatıya doğru devam eder. Bu bölgede 17 kilometrelik

bir yer değiştirme oluşturan fay, Bingöl çevresinde bir süre belirginliğini yitirir; ancak Palu ile Pötürge arasında yeniden belirginleşerek güneybatı yönünde ilerleyişini sürdürür. Hazar Gölü'nün kuzeyinde sonlanan bu segment, daha sonra güneye doğru bir sıçrama yaparak batıya doğru uzanır. Hazar Gölü çevresindeki genç tortullar üzerinde yapılan incelemeler, bu bölgede geçmişte beş büyük depremin meydana geldiğini ortaya koymuştur.

Pötürge'nin kuzeyinde, şiro Çayı boyunca batıya doğru uzanan segment, Karakaya Barajı'nın yaklaşık 14 kilometre kuzeyinden geçerek Fırat Nehri üzerinde 13 kilometrelik sol yönlü bir kayma meydana getirir. Güneybatıya doğru devam eden DAFZ, Çelikhan'ın güneyinden geçer ve Adıyaman'ın Gölbaşı ilçe merkezini takip ederek Gölbaşı'nın batısında 4750 metrelik bir yer değiştirme oluşturur. Kahramanmaraş'ın güneyine, Türkoğlu bölgesine ulaştığında fay zonu iki kola ayrılır. Bu kollardan biri, doğrultu atımının yanı sıra eğim atım özellikleri kazanarak güneye yönelir ve Amanos Fayı'nı oluşturur. Diğer kol ise yönünü değiştirmeden güneybatıya doğru devam eder; Bahçe'nin kuzeyinden, Osmaniye'nin içinden ve Ceyhan'ın güneyinden geçerek Karataş bölgesinde Akdeniz'e ulaşır (İmamoğlu & Çetin, 2007: 95).

DAFZ'ın toplam atım miktarı hakkında farklı görüşler mevcuttur ve yapılan değerlendirmeler arasında belirgin bir çeşitlilik gözlenmektedir. Bu fay hattı için önerilen toplam atım miktarları, 14 kilometre ile 25 kilometre arasında değişmektedir. Farklı araştırmacıların vardığı bu sonuçlar, fayın geçmişteki hareketliliği ve uzun vadeli tektonik davranışına dair değişen yorumları yansıtmaktadır. Bununla birlikte, fay boyunca gerçekteştirilen GPS ölçümleri, DAFZ'ın yıllık kayma hızının 7 ile 11 milimetre arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kayma hızı, KAFZ'a kıyasla belirgin şekilde daha düşük bir değeri işaret etmektedir ve KAFZ'ın kayma hızının yaklaşık üçte biri ile yarısı arasında bir seviyeye denk gelmektedir. Bu durum, DAFZ'ın hareket hızının KAFZ'a oranla daha sınırlı olduğunu göstermekte ve bölgedeki tektonik süreçlerin anlaşılmasında önemli bir referans noktası oluşturmaktadır (Tüysüz, 2021: 169).

4.3.2.4. Anadolu levhası doğu kısmı (ALDK)

Bu deprem bölgesi, İç Anadolu'nun KAFZ ile DAFZ arasındaki kesişme alanını içine alır. Coğrafî olarak kuzeyde KAFZ, güneydoğuda ise DAFZ tarafından

sınırlanan bu bölge, fay hatlarının yoğun ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu bir deprem kuşağıdır. Şekil 4.7’deki haritadan da görülebileceği üzere, bölgede çok sayıda fay hattı yer almakta ve bu hatlar farklı doğrultular ve uzunluklarla bölgenin genel jeolojik yapısını şekillendirmektedir. Bu fay hatlarını yönelimlerine göre iki ana gruba ayırmak mümkündür (Görür, 2023: 37).

Şekil 4.7: Anadolu Levhası Doğu Kısmı ve Batı Kısmı

Kaynak: (<https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/38537>)

İlk grup faylar, genellikle kuzeyde KAFZ’ın bir kolu olarak başlamaktadır. Bu faylar başlangıçta doğu-batı doğrultusunda uzanırken, kısa bir mesafe sonra yön değiştirerek güneye dönmekte ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunu kazanmaktadır. Bu grubun fayları, kuzeyde Amasya-Çorum-Kırkkale hattına kadar uzanırken, güneyde Kayseri-Niğde hattına kadar devam etmektedir. Bölgede hâkim olan bu fay grubu, ağırlıklı olarak sol yönlü doğrultu atımlı bir karakter taşımakta ve genel olarak DAFZ’a paralel bir yapı sergilemektedir. Bu özellikleri nedeniyle bölgedeki deprem aktivitesinde belirleyici bir role sahiptir.

İkinci grup faylar ise Aksaray ile Yozgat arasında yoğunlaşmıştır. Bu fayların uzanımı genellikle kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olup birinci grup faylara kıyasla daha kısa mesafelidir. Bölgesel jeolojik yapı incelendiğinde, bu fayların birinci gruba kıyasla daha az yaygın olduğu ve deprem aktivitesindeki etkilerinin

daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu faylar da bölgedeki genel tektonik dinamiklere katkı sağlayan unsurlar arasında yer alır (Görür, 2023: 37).

4.3.2.5. Anadolu levhası orta kısmı (ALOK)

Anadolu levhasının orta kısmı, Ankara-Konya ve Bursa-Fethiye hatları arasında yer alan bölgeyi ifade etmektedir. Bu alan, jeolojik olarak önemli bir çeşitlilik sunmaktadır. Kuzeyde yer alan ve Türkiye'nin en aktif tektonik unsurlarından biri olan KAFZ bir kenara bırakıldığında, bu kesimdeki diğer tektonik hatlar karmaşık ve dikkat çekici bir geometri ortaya koymaktadır. Özellikle kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Eskişehir Fay Zonu, bölgenin kuzey kısmında belirgin bir yer tutar. Eskişehir Fay Zonu hem yönelimi hem de aktif özellikleriyle bölgenin sismik yapısında önemli bir rol oynar ve bölgenin tektonik dinamiklerini şekillendiren temel unsurlardan biridir (Görür, 2023: 40).

Eskişehir çevresinde başlayan ve bazı araştırmacılara göre KAFZ ile kesişerek sonlanan, diğer görüşlere göre ise Bursa Fayına bağlanan Eskişehir Fayı, yaklaşık 250 kilometrelik uzunluğu ile dikkat çeken, sağ yanal atımlı ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda bir fay zonunu temsil etmektedir. Bu fay hattında şimdiye kadar kaydedilen en büyük sismik olay, 20 Şubat 1956'da meydana gelen 6,4 büyüklüğündeki Eskişehir depremidir. Bölge genelinde ciddi hasara yol açan bu deprem sonucunda dört kişi hayatını kaybetmiştir. Eskişehir Fay Zonu'nun yapısal özellikleri ve tarihsel sismik aktiviteleri, bölgenin deprem riski açısından önemini vurgulamaktadır (Tüysüz, 2021: 176).

Afyon-Akşehir Fayına paralel uzanan bir diğer önemli normal fay, Dinar ilçesi sınırlarından geçmektedir. Bu fay hattı, 1 Ekim 1995 tarihinde 6,4 büyüklüğünde bir deprem üreterek bölgeyi sarsmıştır. Söz konusu deprem, ciddi yıkımlara yol açmış ve 90 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Tüysüz, 2021: 177).

4.3.2.6. Anadolu levhası batı kısmı Ege Bölgesi (ALBK)

Ege Bölgesi, Anadolu levhasının en batı kısmında yer almakta ve bu levhanın batıya doğru hareket eden kenarını oluşturmaktadır. Ancak, bu hareket sırasında Yunanistan anakarasının doğal bir engel teşkil etmesi, bölgede kuzey-güney yönünde gerilmelere yol açmaktadır. Bu gerilme kuvvetleri sonucunda Ege Bölgesi, doğu-batı

doğrultusunda belirgin bir şekilde kırılarak, tektonik deformasyona uğramış ve horst ile graben adı verilen karakteristik yapılar meydana gelmiştir. Grabenler, çevrelerindeki normal faylarla sınırlandırılmış, çöküntü özelliklerine sahip alçak bölgelerdir. Bu çökme alanları, yer kabuğunun gerilme kuvvetleri altında parçalanması sonucu oluşmaktadır. Grabenlerin çevresindeki yükselti alanları ise horst olarak adlandırılır ve bölgenin yükselen bloklarını temsil eder. Ege Bölgesi'nin bu doğu-batı yönelimli horst ve graben sistemi, hem tektonik hareketlerin bölge üzerindeki etkisini hem de yer kabuğunun bu etkiler altında nasıl şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır (Görür, 2023:42).

Şekil 4.8: Ege Bölgesi Fay Hatları

Kaynak: (<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-nin-fay-hatları/3170167>)

Batı Anadolu genişleme bölgesinin en belirgin jeolojik özellikleri, yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanan graben yapılarıdır. Geleneksel jeolojik yaklaşımlara göre, Ege Bölgesi'nde dağların denize dik uzanmasının temel nedeni, bu grabenlerin oluşturduğu yapısal özelliklerdir (Tüysüz, 2021: 177).

Depremsellik açısından değerlendirildiğinde, bu grabenlerin bazıları diğerlerine göre daha önemlidir. Güneyden kuzeye doğru sıralandığında Gökova

Grabeni, Büyük Menderes Grabeni, Gediz Grabeni ve Kırkağaç-Bakırçay Grabeni bu bölgenin en kritik fay sistemlerini temsil etmektedir. Bu grabenler, bölgenin aktif tektonik yapısını ve deprem riskini şekillendiren başlıca unsurlar arasında yer alır. Bu yapıların etkinliği, Batı Anadolu'nun jeolojik evriminde ve sismik potansiyelinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Tüysüz, 2021: 177).

Batı Anadolu genişleme bölgesinde, 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen Samos (Sisam) Depremi, bölgenin tektonik yapısının aktifliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Deniz tabanında yer alan bir normal fay tarafından üretilen bu deprem, özellikle İzmir'de ciddi hasarlara yol açmıştır. İzmir'e yaklaşık 70 kilometre mesafede gerçekleşen bu depremde, 17 kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda yapı ağır hasar almıştır (Tüysüz, 2021: 179).

Bu deprem, Batı Anadolu'da etkili olan genişleme rejiminin, yalnızca kara üzerindeki fayları değil, aynı zamanda deniz altındaki fay hatlarını da etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır. Samos Depremi gibi olaylar, bölgedeki sismik risk potansiyelini gözler önüne sererken, afet hazırlık planlamalarının ve arama-kurtarma ekiplerinin kritik önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

4.3.2.7. Kıbrıs yayı (KY)

Kıbrıs yayı, bir dalma-batma zonu olarak tanımlanmaktadır ve bu tür yapılar, dünyadaki en önemli deprem kuşakları arasında yer alır. Dalma-batma zonları boyunca, bir tektonik levha diğerinin altına dalar ve bu süreç, yeryüzünün en büyük ve en derin depremlerine neden olur. Kıbrıs yayı boyunca Afrika levhası, Anadolu levhasının altına dalarak tüketilmektedir. Afrika levhasının Anadolu levhasının altına dalmasıyla birlikte, bu levha doğrudan Dünya'nın manto tabakasına girer ve burada zamanla eriyerek yok olur.

Kıbrıs'ın doğusunda dalma-batma tektoniği, yerini sol yönlü doğrultu atımlı fay tektoniğine bırakır. Daha açık bir ifadeyle, DAFZ, Karlıova'dan başlayarak Kıbrıs'ın doğusuna kadar uzanır ve burada Kıbrıs yayı ile birleşerek Anadolu levhasının doğu ve güneydoğu sınırını oluşturur. Kıbrıs yayı boyunca meydana gelen depremler genellikle derin odaklıdır. Karada, KAFZ ve DAFZ boyunca oluşan depremler genellikle 5-10 kilometre derinlikte gerçekleşirken, Kıbrıs yayı üzerindeki depremlerin odak derinlikleri genellikle 50-120 kilometre arasında değişmektedir (Görür, 2023,45-47).

4.3.3. Türkiye’de cumhuriyet döneminde meydana gelen büyük depremler

Anadolu toprakları, tarih boyunca birçok büyük depremin yaşandığı bir bölge olarak öne çıkmıştır. Türkiye, farklı dönemlerde ciddi depremlerle sarsılmış ve bu depremlerin ağır sonuçları nedeniyle büyük kayıplar vermiştir. Bir önceki bölümde, Türkiye'nin içinde bulunduğu levhalar ve fay hatlarını detaylı şekilde inceledik. Şimdi ise bu levhaların hareketleri sonucunda meydana gelen depremlerin ne derece etkili olduğunu ele alacağız. Bu bölüm, çalışmamızın temel noktalarına ışık tutma özelliği taşımaktadır.

Deprem, hayatımızın bir gerçeği olduğunu ve sonuçlarının ne denli yıkıcı olabileceğini her zaman akılda tutmamız gerektiği açıktır. Bu bağlamda, kamu kurumlarının afetlere karşı her an hazırlıklı olması ve depreme karşı mücadele kapasitesini en üst düzeyde tutması gerekliliği de bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda, kurtarma ekiplerinin afet anında ve sonrasında hayat kurtaran müdahalelerinin, toplumsal dayanıklılık açısından ne kadar vazgeçilmez bir role sahip olduğunu bu bölüm gösterecektir. Bu bölüm, deprem gerçeğiyle yüzleşmenin ve alınması gereken önlemleri anlamının ne kadar hayati olduğunu bir kez daha gösterecek.

4.3.3.1. 13 Eylül 1924 Erzurum-Pasinler depremi

1924 yılı, Erzurum ve çevresi için birbirini izleyen büyük depremlerin yaşandığı zorlu bir dönem olmuştur. Bu yıl içinde bölgede meydana gelen üç farklı deprem hem fiziksel hem de toplumsal etkileriyle derin izler bırakmıştır. İlk olarak 13 Mayıs 1924 tarihinde Horasan ve çevresinde gerçekleşen depremde can kaybı yaşanmazken, iki yüzden fazla ev yıkılmış, hayvanlar ve eşyalar zarar görmüştür. İlk depremin ardından yaralar sarılmaya çalışılırken, 6 Eylül 1924’te ikinci bir sarsıntı bölgeyi vurmuştur. Bu deprem, etkilenen 18 köyün %80’ini tamamen, geri kalanını ise kısmen yıkmış; üç kız çocuğu hayatını kaybetmiş ve sekiz kişi yaralanmıştır.

Bu dönemde, zarar gören yapıların yeniden inşası ve temel ihtiyaçların karşılanması için yoğun çaba sarf edilirken, yılın en yıkıcı depremi 13 Eylül 1924 tarihinde Pasinler kazası, Horasan, Aras nahiyeleri ve çevresinde meydana gelmiştir. Bu deprem, Erzurum merkezi, Pasinler, Narman, Hınıs, Tortum, Sarıkamış ve Ardahan gibi geniş bir alanda hissedilmiş, özellikle Pasinler ve çevresindeki köylerde

büyük yıkıma neden olmuştur. Yaklaşık bir dakika süren bu sarsıntı, yerleşim yerlerinin yanı sıra demiryolu hattına da zarar vermiştir. Şiddeti 6,8 ile 6,9 arasında ölçülen bu depremde toplam 310 kişinin hayatını kaybettiği kaydedilmiştir (Aydın & Ergün, 2018: 150-151).

4.3.3.2. 27 Aralık 1939 Erzincan depremi

1939 Erzincan Depremi, Anadolu'da yaşanan en büyük ve yıkıcı depremlerden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunan Erzincan, 27 Aralık 1939'da merkez üssü Erzincan olan ve 7,9 büyüklüğünde ölçülen (Haçın, 2014: 39), 52 saniye süren (Görür, 2023: 54) bir depremle sarsılmıştır. Bu deprem, 19. yüzyıldan günümüze kadar Anadolu'da meydana gelen depremler arasında hem büyüklüğü hem de yıkıcı etkisiyle öne çıkmaktadır. Resmi verilere göre, depremde 32.968 kişi hayatını kaybederken 116.720 bina yıkılmış ve binlerce hayvan telef olmuştur. Bu yönüyle, ülkemizde en çok hasara neden olan depremlerden biri olarak kabul edilmektedir. Aynı yıl, 21 ve 27 Kasım tarihlerinde Erzincan ve çevresinde küçük çaplı fakat yıkıcı etkileri olan başka depremler de meydana gelmiştir.

Depremin büyüklüğü o kadar etkileyiciydi ki, dünya genelindeki birçok rasathane tarafından kaydedilmiş ve bazı bölgelerde sismograf iğnelerinin kırıldığı gazetelerde bildirilmiştir. Bu felaket, ulusal basında geniş yer bulmuş ve ülke genelinde derin bir üzüntüye yol açarak, halkın depremle ilgili farkındalığını artırmıştır (Yavuz, n.d.: 525).

Depremin ardından bölgeden gelen ilk haberler durumun vahametini ortaya koymuştur. 27 Aralık sabahı Kemah'tan Ankara'ya çekilen telgrafta, gece saat 02.00 civarında gerçekleşen sarsıntının şehri tamamen yerle bir ettiği ve hükümet konağı, ordu müfettişliği, ordu evi ve postane gibi sağlam binaların dahi yıkıldığı bilgisi yer almıştır. Erzincan Valisi'nden gelen bir diğer telgrafta, tüm evlerin yıkıldığı, halkın açıkta kaldığı ve zarar tespit çalışmalarının sürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca Tokat, Samsun ve Ordu'dan da depremin büyüklüğüne ilişkin telgraflar çekilerek acil yardım çağrıları yapılmıştır. Gelen bu bilgiler, depremin yalnızca Erzincan'da değil, çevre illerde de ciddi hasara neden olduğunu göstermektedir (Haçın, 2014: 39-41).

Tokat ve ilçelerinde yaşanan deprem felaketi sonucu toplamda 3.378 bina yıkılırken, 2.274 kişi yaşamını yitirmiş ve 668 kişi de yaralanmıştır. Bu bölgede en

ciddi zarar, KAFZ üzerinde yer alan Reşadiye, Erbaa ve Niksar ilçelerinde meydana gelmiştir. Bölgede bu denli ağır hasarın oluşmasının temel nedeni, deprem sırasında Kelkit Çayı Vadisi boyunca uzanan ve Erzincan'dan Niksar'a kadar devam eden yaklaşık 350 kilometrelik fay hattının kırılmasıdır. Bu kırılma, fay hattı boyunca yoğun bir enerji boşalmasına ve buna bağlı olarak ciddi yıkıma yol açmıştır (Görür, 2023: 55).

4.3.3.3. 20 Aralık 1942 Tokat Erbaa-Niksar depremi

20 Aralık 1942 tarihinde, Erbaa-Niksar bölgesinde yaklaşık 50 kilometre uzunluğunda bir fay kırığının oluşmasıyla son derece yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir (Üzen, 2014: 78). Depremın büyüklüğü 7,1, şiddeti ise 9-10 olarak ölçülmüş ve özellikle etkilediği bölgelerde ciddi hasar yaratmıştır. KAFZ üzerinde gerçekleşen bu deprem, tarih boyunca bu bölgede kaydedilen en tahripkâr olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. Deprem, özellikle Erbaa'yı derinden etkileyerek kentin neredeyse haritadan silinmesine yol açmış, bölgedeki yerleşim ve altyapıyı tamamen kullanılamaz hale getirmiştir (Görür, 2023: 55).

Deprem, saat 17.00'de meydana gelmiş ve ardından çeşitli bölgelerde çıkan yangınlar, felaketin etkisini daha da artırmıştır. Bu büyük afetin en ağır sonuçları, insan kaybı ve yıkım açısından Erbaa'da yaşanmıştır. İkinci derecede etkilenen bölge Niksar kazası olurken, üçüncü sırada ise Almus nahiyesi yer almıştır. Bu durum, depremin etkisinin farklı bölgelerde değişen şiddette hissedildiğini göstermektedir (Üzen, 2014: 78-80).

Bu depremde Erbaa'da 443 kişi yaşamını yitirmiş ve 645 kişi yaralanmıştır. Depremın ardından, Erbaa'nın fay hattı üzerinde ve alüvyon zemin üzerine kurulmuş olması nedeniyle, Bakanlar Kurulu kararıyla ilçe daha güvenli bir alana taşınmıştır. Niksar'da ise 53 kişi hayatını kaybetmiş, 120 kişi yaralanmıştır. Bölge genelinde ise toplamda 3.000 kişi yaşamını yitirmiş, 6.300 kişi de yaralanmıştır (Görür, 2023: 55).

4.3.3.4. 18 Mart 1953'te Yenice ve Gönen'de yaşanan büyük sarsıntı

18 Mart 1953 depremi, KAFZ'ın Biga Yarımadası üzerinde bulunan güney koluna ait Yenice-Gönen fay hattı boyunca meydana gelmiştir. 7,2 büyüklüğündeki bu şiddetli deprem, Türkiye'nin birçok ilinde, özellikle Sakarya, İstanbul, Bursa, Balıkesir, İzmir ve Edirne'de yoğun bir şekilde hissedilmiş, ayrıca Bulgaristan,

Güney Romanya ve Yunanistan gibi komşu ülkelerde de etkisini göstermiştir. Edremit Körfezi ve Marmara Adası'nda ise oldukça ciddi yapısal hasara yol açmıştır. Deprem sonucunda bölgede 8 binden fazla bina, kamu yapısı ve ibadethane ya büyük hasar almış ya da tamamen harabe haline gelmiştir. Felaket nedeniyle 265 kişi hayatını kaybetmiştir. Özellikle Çanakkale'nin Yenice ilçesi ile Balıkesir'in Gönen ilçesi, fay hattına olan yakınlıkları ve yapıların inşa edildiği zemin koşullarının depremin şiddetini artırması nedeniyle en fazla zarara uğrayan yerleşim alanları olmuştur (Görür, 2023: 55-56).

4.3.3.5. 28 Mart 1970 Gediz depremi

28 Mart 1970'te Kütahya'nın Gediz ilçesinde meydana gelen ve Gediz Depremi olarak adlandırılan 7,2 büyüklüğündeki sarsıntı, Türkiye'nin afetler tarihindeki önemli olaylardan biri olarak öne çıkmaktadır. Deprem sonucunda 1086 kişi yaşamını yitirmiş, yaklaşık 10 bin bina ise ağır hasar görmüştür. Özellikle ahşap yapıların yaygın olduğu bölgede, deprem sonrasında çıkan yangın can ve mal kaybını ciddi şekilde artırmıştır. Can kayıplarının büyük bir kısmı, depremin hemen ardından Uluoymak Mahallesi'nde başlayan yangın nedeniyle yaşanmıştır.

Depremin dışmerkezi, Gediz ilçesine bağlı Akçaalan Köyü ile Gediz-Emet yolu arasındaki Bozbağlar sırtında yer almıştır. Mercalli Şiddet Ölçeği'ne göre maksimum 8 şiddetinde etkili olan deprem, sismograflar tarafından Richter Ölçeği'ne göre 7,2 olarak ölçülmüş ve odak derinliği 15-18 kilometre arasında tespit edilmiştir. Ege ve Marmara bölgelerinin bazı kesimlerinde hissedilen bu sarsıntı sonrasında, en büyüğü 6.0 büyüklüğünde olmak üzere çok sayıda artçı deprem yaşanmıştır

Deprem, en fazla Kütahya ilini etkilemiş gibi görünmekle birlikte, Uşak'ın Banaz, Sivasslı ve Ulubey ilçeleri ile Manisa'nın Demirci ilçesi ve bazı küçük bölgelerinde de hissedilmiş ve zarar yaratmıştır. Bu olay, yalnızca Gediz'deki değil, çevre bölgelerdeki nüfus ve yapılaşma üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır (Güner, 2022: 123- 125).

4.3.3.6. 24 Kasım 1976 Çaldıran- Muradiye depremi

Çaldıran Fayı üzerinde, bölgedeki havaların soğuduğu bir dönemde meydana gelen bu deprem (Görür, 2023:56), 24 Kasım 1976 tarihinde yerel saatle 12:22'de

Van'ın Muradiye ilçesine bağlı Çaldıran bucağını merkez üssü olarak vurmuş ve 7,5 büyüklüğünde bir sarsıntıya yol açmıştır (Yurdanur, n.d.:14). Bazı kaynaklarda ise depremin büyüklüğünün 7,0 ile 7,1 arasında olduğu ve en yüksek şiddetinin 9 olarak ölçüldüğü belirtilmektedir. Depremin etkisi Doğu Anadolu, İran ve Kafkaslara kadar hissedilmiştir (Görür, 2023:56).

Bu yıkıcı depremde toplam 3840 kişi hayatını kaybederken, 9232 bina ağır hasar almıştır. Deprem, 2000 kilometrekarelik bir alanı etkileyerek, bu bölgede bulunan evlerin %80'inin yıkılmasına neden olmuştur. En büyük yıkım Muradiye ve çevresindeki Erciş ile Özalp ilçelerinde gerçekleşmiş, burada ciddi can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Özellikle Çaldıran'da, evlerin %95'i yıkılmış, 615 kişi hayatını kaybetmiştir. Ağrı'nın Diyadin ve Taşlıçay ilçeleri de depremden etkilenmiştir (Yurdanur, n.d.:14).

1939 Erzincan Depremi'nden sonra Anadolu'da meydana gelen en şiddetli ikinci deprem olan bu olay, bölgedeki nüfusun büyük bir kısmını evsiz bırakmıştır. Depremin ardından gece hava sıcaklığının -17 dereceye kadar düşmesi, donma nedeniyle ek ölümlere yol açmış, yoğun yağmur ve kar yağışları ise kurtarma ve yardım çalışmalarını ciddi şekilde aksatmıştır (Yurdanur, n.d.:14).

4.3.3.7. 1 Ekim 1995 Afyon Dinar depremi

Ekim 1995 tarihinde meydana gelen 6,1 büyüklüğündeki Dinar Depremi, geniş bir alanı etkileyerek Dinar, Evciler, Başmakçı, Kızılören ve Çivril çevresinde büyük hasara yol açmıştır. Depremin etkilediği bölge, Neojen döneminden itibaren epirojenik tarzda neotektonik hareketlerle şekillenmiş, güneydoğu-kuzeybatı ve güney-kuzey doğrultusunda uzanan horst ve graben yapılarıyla belirgin fay hatları oluşmuştur.

Dinar şehir merkezinde zemin özellikleri ile deprem şiddeti arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Şehrin doğusundaki Pınarbaşı, Toptepe ve Dere Mahalleleri sağlam kalker zeminler üzerinde yer aldığından, buralarda deprem hasarı ya çok az ya da hiç görülmemiştir. Ancak, batıda alüvyal dolguların hâkim olduğu depresyon tabanında yer alan Altmışevler, Dört Yol, Emniyet, İtfaiye, Pancar ve Stadyum mahallelerinde zemin mukavemetinin zayıflığı nedeniyle hasar oranı yüksek olmuştur.

Bu depremde toplam 14.097 bina farklı düzeylerde hasar görmüş, 90 kişi hayatını kaybetmiş ve 243 kişi yaralanmıştır. Ayrıca, kara ve demiryollarında da

çeşitli hasarlar meydana gelmiştir. En büyük sarsıntının yaşandığı bölge ise Dinar ve çevresi olmuştur (Biricik, Ceylan & Ünlü, 1996: 63-82).

4.3.3.8. 27 Haziran 1998 Adana-Ceyhan depremi

27 Haziran 1998 tarihinde, Adana'nın ilçesi olan ve şehir merkezine yaklaşık 50 km mesafede yer alan Ceyhan-Misis bölgesinde, Richter ölçeğine göre 6,3 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Ana şokun ardından, Ceyhan bölgesinde daha düşük büyüklükte birçok artçı sarsıntı kaydedilmiştir. Deprem sonucunda, çoğunluğu Ceyhan'da olmak üzere 145 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmıştır.

Bu olay, "Adana Depremi" olarak anılmakla birlikte, Adana'daki yapılara doğrudan zarar vermemiştir. Ancak, mühendislik hizmeti almamış bazı yapılar yıkılmış veya hasar görmüştür. Bunun yanı sıra, mühendislik hizmeti almış olmasına rağmen projelendirme ve yapım hataları bulunan bazı binalarda da hasarlar meydana gelmiştir. Buna karşılık, mühendislik kurallarına uygun olarak inşa edilen 15 katlı binalarda ise ciddi bir hasar oluşmadığı gibi camlar bile kırılmamıştır. Depremin büyüklüğü yüksek olmasına rağmen, yer ivmesinin düşük olması ve bölgenin jeolojik özellikleri, depremin etkisini hafifletmiştir (Kaplan, Binici & Ün, 1998: 854).

4.3.3.9. 17 Ağustos 1999 İzmit Gölçük – Marmara depremi

17 Ağustos 1999'da yerel saatle 03:02'de KAFZ Adapazarı-İzmit arasında kalan segmentinin kırılması sonucunda büyük bir deprem gerçekleşmiştir. Bu deprem, Türkiye'nin en yoğun nüfuslu ve en yüksek sanayileşme seviyesine sahip bölgelerini etkilediği için büyük bir etki yaratmıştır (Çetin, Utkucu & Alptekin, 2005: 124).

40.70 kuzey enlemi ve 29.91 doğu boylamının tarif ettiği bölgede, İzmit'in 11 km güneydoğusunda meydana gelen deprem, büyüklüğü açısından farklı kuruluşlarca çeşitli değerlerle rapor edilse de genel olarak 7.4 büyüklüğünde kabul edilmektedir. Yapılan incelemeler, depremin odak derinliğinin 10-15 km arasında olduğunu ve yaklaşık 120 km uzunluğunda sağ yönlü bir fay hareketi yarattığını ortaya koymuştur. Bu hareket sonucunda yüzeyde yaklaşık 120 km uzunluğunda bir kırık oluşmuş ve bu kırık boyunca 4,2 metreye varan sağ-yanal yer değiştirmeler gözlemlenmiştir (Herdem, 2011: 151)

Ana şokun ardından artçı depremler meydana gelmiş ve bu artçılar, bölgede yaşayan insanlar üzerinde uzun süreli korku ve tedirginlik yaratmıştır. 1999 Marmara Depremi'nin etkileri, Kocaeli, Sakarya ve Yalova gibi en çok zarar gören illerin yanı sıra İstanbul, Bolu, Bursa, Eskişehir ve Zonguldak gibi geniş bir alanda da hissedilmiştir. Depremi geniş bir coğrafyada hissedilmesi, Türkiye'nin deprem riski altındaki bölgelerdeki yerleşim düzenini ve altyapı sistemlerini yeniden gözden geçirme ihtiyacını açıkça ortaya koymuştur. Bu olay, yalnızca yıkıcı etkileriyle değil, aynı zamanda toplumda deprem farkındalığının artırılması gerektiği gerçeğiyle de önemli bir dönüm noktası olmuştur (Herdem, 2011: 151)

17 Ağustos Depremi, resmi raporlara göre 17.480 kişinin hayatını kaybetmesine ve 23.781 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Ayrıca, 505 kişi kalıcı sakatlık yaşarken, 285.211 konut ve 42.902 iş yeri ağır hasar almıştır. Ancak, 2010 yılında yayımlanan Meclis Araştırması Raporu'nda bu sayıların daha yüksek olduğu ifade edilmiş; 18.373 kişinin yaşamını yitirdiği ve 48.901 kişinin yaralandığı belirtilmiştir. Büyük çaplı bir afet olan Marmara Depremi, yalnızca can kayıplarıyla değil, aynı zamanda milyonlarca insanın barınma ve geçim kaynaklarını kaybetmesiyle de toplum üzerinde derin bir etki bırakmıştır (Yurdanur, n.d.: 15).

Yapı hasarının boyutlarının bu denli büyük olmasında, inşaat kalitesinin yanı sıra yerleşim alanlarının zemin özellikleri de önemli bir rol oynamıştır. Bölgedeki yapıların büyük bir kısmı, zemin büyütmesi ve sıvılaşma gibi ciddi riskler oluşturabilecek taşıma gücü düşük alanlarda inşa edilmiştir. Bu durum, deprem esnasında yapıların dayanıklılığını büyük ölçüde azaltmış ve yıkımı kaçınılmaz hale getirmiştir. Özellikle Körfez bölgesinde, birçok sanayi tesisinin ciddi şekilde tahrip olduğu ve Tüpraş'ta günlerce süren büyük bir yangının meydana geldiği kaydedilmiştir (Görür, 2023: 57).

Bu yıkıcı etkilerin yanı sıra, depremden sonra yüksekliği 2 metreyi aşan bir tsunami oluşmuştur. Zemin ve yapı özelliklerinin göz ardı edilmesi, afet sonrası ortaya çıkan yıkımın büyüklüğünü net bir şekilde ortaya koymaktadır (Görür, 2023: 57). Bu durum, deprem riskine karşı yer seçiminde daha bilinçli kararlar alınması ve inşaat standartlarının sıkı bir şekilde denetlenmesi gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Marmara Depremi, yalnızca mevcut altyapının eksikliklerini değil, aynı zamanda bu eksikliklerin nelere mal olabileceğini de acı bir şekilde hatırlatmıştır.

4.3.3.10. 12 Kasım 1999 Düzce depremi

Düzce Depremi'nin ardından yapılan resmi değerlendirmelere göre, 845 kişi hayatını kaybetmiş, 4.948 kişi yaralanmıştır. Depremde ağır hasar gören veya tamamen yıkılması gereken bina sayısı 3.395 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, 12.939 ev yıkık ya da ağır hasarlı olarak rapor edilirken, bu sayı iş yerlerinde 2.450'ye ulaşmıştır.

Bu veriler, depremin bölge üzerindeki yıkıcı etkisini ve insanların yaşam alanlarıyla ekonomik faaliyetler üzerinde bıraktığı derin izleri net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle, ağır hasarlı yapıların fazlalığı, bölgedeki inşaat kalitesi ve zemin özelliklerinin tekrar sorgulanmasına yol açmıştır (Yurdanur, n.d.: 16).

Düzce bölgesinde, mevsimsel olarak yüzeysel suların varlığı gözlemlenirken, yeraltı su seviyesi de oldukça yüzeye yakın konumlanmıştır. Bu durum, zemin stabilitesini etkileyerek yapıların dayanıklılığı üzerinde önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır. Ayrıca, Düzce Ovası'nın yaklaşık 370 km²'lik bir alanı kapsadığı ve bu geniş alanın Kuvaterner yaşlı alüvyonların birikimi ile oluştuğu belirtilmektedir. Bu özellikler, bölgenin zemin dinamiklerini anlamada dikkate alınması gereken kritik veriler sunmaktadır (Ateş, 2016: 912-913).

Düzce, alüvyon zemin yapısı ve zayıf jeo-mühendislik parametreleri nedeniyle kuvvetli yer hareketleri sırasında olumsuz zemin-yapı etkileşimlerinin yaşandığı bir bölgedir. Yüzeyde bulunan üst toprak tabakası ile alttaki geçişli formasyonlar, zemin özelliklerinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İncelemelere göre, yüzeyde yaklaşık 1,0 metre kalınlığında bir bitkisel toprak tabakası bulunmakta, bunun altında kalınlığı 5 ila 8 metre arasında değişen siltli kum ve çakıldan oluşan bir alüvyon tabakası yer almaktadır. Bu alüvyon tabakasının alt kısmında ise konkordanslı bir şekilde çakıl ve siltli kum katmanları bulunmaktadır (Ateş, 2016: 912-913).

İzmit Depremi'nin ardından, Düzce ve çevresinde meydana gelen bu depremle birlikte Marmara Bölgesi ve yakın doğusu, üç ay gibi kısa bir süre içinde 7'nin üzerinde iki büyük depremle sarsılmıştır. Bu deprem, KAFZ içerisinde, 1999 İzmit Depremi'ni oluşturan fayın doğuya uzanan devamında yer alan ve 1967 Adapazarı Depremi sırasında kırılmamış olan segment üzerinde gerçekleşmiştir. Depremin yaklaşık 30 saniye sürdüğü kaydedilmiştir (Görür, 2023: 58).

1999 İzmit Depremi'nin fay hattı üzerindeki gerilim dağılımını değiştirerek doğu yönünde bir hareketliliğe yol açtığını ve 12 Kasım Düzce Depremi'ni tetiklediğini göstermektedir. Bu olaylar zinciri, KAFZ boyunca oluşan depremlerin birbirini etkileyerek gerilim transferine neden olabileceğini ortaya koymaktadır (Görür, 2023: 58). Aynı zamanda, bu durum bölgenin sismik açıdan taşıdığı yüksek riski ve fay zonları üzerinde kırılmamış segmentlerin gelecekteki olası depremler için ne kadar kritik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Gelecekte meydana gelebilecek depremler için her zaman hazırlıklı olunmalıdır. Deprem sonrası yaşanan tablolara baktığımızda, saati ve anı öngörülemeden depremlerin insan hayatını kayıplarla sonuçlandığı açıkça görülmektedir. Bu noktada, kamunun mevcut tüm kaynaklarını kullanarak olası afetlere karşı hazırlık yapması büyük önem taşımaktadır. Özellikle arama kurtarma ekiplerinin deneyimli ve eğitilmiş olması, depremden hemen sonra yaşanan kritik saatlerde can kayıplarını en aza indirmek açısından hayati bir rol oynamaktadır.

Bu tür ekiplerin yeterli donanıma sahip olması, hızlı müdahale edebilme kapasitesini artıracak ve deprem sonrası kaosun etkilerini azaltacaktır. Ayrıca, halkın bilinçlendirilmesi ve düzenli tatbikatlarla afetlere karşı dayanıklılığın artırılması, sadece kamu kurumlarının değil, bireylerin de sorumluluk almasını sağlamaktadır. Geçmiş depremlerden alınan dersler, afetlere karşı hazırlık sürecinin yalnızca bir gereklilik değil, aynı zamanda bir zorunluluk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

4.3.3.11. 23 Ekim 2011 Van depremi

23 Ekim 2011 tarihinde saat 13.41 sıralarında, Van il merkezine oldukça yakın bir bölgede ve Van Gölü'nün doğu kıyısında bulunan, dış merkezi Tabanlı Köyü olan 7.2 büyüklüğünde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir (Özkaymak vd., 2012: 177). Ülkemizde 21. yüzyılda meydana gelen ve en büyük depremlerden biri olarak kaydedilen bu olay, Van Gölü ile Erçek Gölü arasında yer alan, doğu-batı yönünde uzanan ve bir bindirme fayı özelliği taşıyan Van Fayı üzerinde gerçekleşmiştir (Görür, 2023: 58-59).

Bu ilk depremin artçı sarsıntıları henüz devam etmekteyken, 9 Kasım 2011 tarihinde saat 21.23'te, dış merkezi Edremit ilçesi olarak belirlenen ve 5.6 büyüklüğünde olan ikinci bir deprem daha gerçekleşmiştir. Her iki deprem sonucunda toplam 644 kişi yaşamını yitirirken, 17.005 bina tamamen yıkılmış ya da

çok ciddi şekilde ağır hasar görmüştür (Özkaymak vd., 2012: 177). Depremin etkisi yalnızca episantr bölgesi olan Van ve Erciş'te değil, çevre illerde de yoğun şekilde hissedilmiştir. Özellikle Diyarbakır, Batman, Şırnak, Muş, Erzurum, Bingöl, Bitlis, Siirt, Ağrı ve Iğdır gibi geniş bir coğrafyada sarsıntılar fark edilmiş; Van ve Erciş yerleşim alanlarında ise çok ciddi boyutlarda ağır hasar ve yıkım meydana gelmiştir (Görür, 2023: 58-59).

4.3.3.12. 24 Ocak 2020 Elâzığ depremi

24 Ocak 2020'de Elazığ'da meydana gelen 6,8 büyüklüğündeki deprem, yer kabuğunun 8 km derinliğinde, DAFZ'ın Pütürge segmentinde gerçekleşmiştir. Elâzığ ve Malatya başta olmak üzere çevredeki birçok ilde hissedilen deprem, 41 kişinin ölümüne, 1466 kişinin yaralanmasına ve birçok binanın hasar görmesine yol açmıştır. Deprem sonrası büyüklükleri 0,8 ile 5,4 arasında değişen 4322 artçı sarsıntı kaydedilmiş, bunlardan otuz dört ve üzeri büyüklükte olmuştur. Artçı sarsıntılar Elâzığ ve Malatya'nın çeşitli ilçelerinde yoğunlaşmıştır (Zülfikar, 2020: 822).

4.3.3.13. 30 Ekim 2020 İzmir depremi

2020 yılının 30 Ekim tarihinde, Kandilli Rasathanesi tarafından sağlanan verilere göre, Ege Denizi'nde Seferihisar açıklarında gerçekleşen 6,9 büyüklüğündeki güçlü deprem, İzmir'de ciddi yıkıma ve can kayıplarına neden olmuştur. Bu deprem sonucunda İzmir genelinde toplamda 13 bina tamamen yıkılarak kullanılamaz hale gelmiş, yaklaşık 3000 bina ağır hasar görerek oturulamaz duruma gelmiştir. Ayrıca, 1000'i aşkın kişi yaralanmış, 114 vatandaş ise yaşamını yitirmiştir. Depremin etkileri, bölge genelinde maddi kayıplar yaratmıştır (Alkın, 2021: 323).

4.3.3.14. 6 Şubat Kahramanmaraş depremi

6 Şubat 2023 tarihinde, ilki saat 04.17'de, ikincisi ise 13.24'te meydana gelen iki büyük depremin, merkez üsleri sırası ile Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olarak belirlenmiştir. İlk depremin büyüklüğü 7,7, ikinci depremin büyüklüğü ise 7,6 olarak ölçülmüştür. Kahramanmaraş merkezli bu depremler, çevre illerden Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ'da da şiddetli bir şekilde hissedilmiş ve bu bölgelerde ciddi hasarlarla sonuçlanmıştır (Nazlı & Soylu, 2023: 47).

Depremi etkilediği 11 il, Türkiye'nin yzlmnn yaklaşık %15'lik bir kısmını kapsamış ve bu alan, Bulgaristan veya Yunanistan'ın ana karasından daha büyük bir bölgeye karşılık gelmiştir. Bu geniş çaplı afetin ardından, söz konusu illerde yaşam bir süreliğine neredeyse tamamen durma noktasına gelmiştir. Deprem sonucunda yaşamını yitirenlerin sayısı 50 bini aşarken, yaralı sayısı da 100 bini geçmiştir (Bardakçı & Demirtaş, 2023: 186). Bu yıkıcı etkiler bölge halkını doğrudan etkileyerek batıya doğru kitlesel gçlerin yaşanmasına neden olmuştur ve bu durum, ulusal düzeyde ciddi sosyal ve ekonomik etkiler doğurmuştur (Nazlı & Soylu, 2023: 47).

Ayrıca, Türkiye'de gerçekleşen bu depremler, Suriye başta olmak üzere Lübnan, Kıbrıs, Irak, İsrail, Ürdün ve Mısır gibi bölge ülkelerinde de hissedilmiştir. Aynı fay hattı bu ülkelerde de belirgin etkiler yaratmıştır (Nazlı & Soylu, 2023: 47).

Bu yıkıcı olay, yalnızca insanları değil, aynı zamanda hayvanları, tarım arazilerini ve sanayi tesislerini de olumsuz etkilemiştir. Türkiye nüfusunun beşte birinin doğrudan etkilediği bu felaket, yalnızca insani ve çevresel bir kriz yaratmakla kalmamış, aynı zamanda makroekonomik düzeyde de ciddi sonuçlara yol açmıştır. Bu durum, ulusal üretim kapasitesi, ekonomik dengeler ve toplumsal yapı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır (Bardakçı & Demirtaş, 2023: 186).

Bu depremler, Türkiye tarihinde 1939 Erzincan depreminden sonra yaşanan en büyük ikinci deprem olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda, dünya genelinde meydana gelen en şiddetli depremler arasında yer alarak uluslararası düzeyde de dikkat çekmiştir. Bu felaket, bölgesel yıkıcılığı ve geniş kapsamlı etkileriyle hem Türkiye'nin hem de dünya tarihinin önemli afetlerinden biri olmuştur (Nazlı & Soylu, 2023: 47).

4.3.4. Deprem sonrası meydana gelen tsunami

Tsunami, Japonca'da "Liman Dalgası" anlamına gelen bir terimdir ve ilk kez 1896 yılında Japonya'da meydana gelen, 27.000 kişinin hayatını kaybettiği Büyük Meiji Sanriku felaketinden sonra kullanılmaya başlanmıştır (Tüysüz, 2021: 121). Ancak, bu terim 2004 yılında gerçekleşen Hint Okyanusu tsunamisıyla küresel bir yaygınlık kazanmış ve dünya dillerinde yer bulmuştur (Güleryüz & Kılcan, 2022: 98).

Deniz veya okyanus tabanlarında meydana gelen depremler, meteor çarpmaları, volkanik patlamalar ya da büyük heyelanlar gibi olaylar sonucunda oluşan dev dalgalar, genellikle düşey yer değiştirme hareketleriyle tetiklenir. Sahile yaklaştıkça hızları ve yükseklikleri artan bu dev dalgalar, kıyılarda ciddi yıkımlara ve büyük can kayıplarına neden olarak bir afet boyutuna ulaşabilmektedir (AFAD, 2014).

Tsunamiler, doğada nadiren görülen olaylardandır, çünkü okyanuslarda gerçekleşen depremlerin yalnızca küçük bir bölümü tsunamiye neden olabilir. Bu tür bir olayın meydana gelmesi için depremin sığ bir bölgede oluşması ve büyüklüğünün en az $M_w=6,3$ seviyesinde olması şarttır. Ancak, tsunami oluşumu sadece depremin büyüklüğü ve odak derinliğiyle sınırlı değildir. Kırılmanın yönü ve hızı, okyanus tabanındaki deformasyonun şekli, kapsamı ve hızı ile birlikte suyun derinliği gibi çeşitli jeolojik ve fiziksel faktörler de bu sürece önemli ölçüde etki etmektedir. Bu nedenle, tsunami oluşumu oldukça karmaşık ve birçok değişkene bağlı bir süreçtir (Tüysüz, 2021: 121-122).

Deniz suyunun derinliği, dalgaların çok daha hızlı hareket etmesine olanak tanıyan kritik bir etkidir. Ancak, bu devasa dalgalar kıyı bölgelerine yaklaştıkça, derinliğin azalmasıyla birlikte hızlarında belirgin bir yavaşlama meydana gelirken, yükseklikleri dramatik bir şekilde metrelerce artabilir. Bu durum, tsunami dalgalarının özellikle açık denizlerde değil, nehir ağızlarında, liman bölgelerinde ve plaj alanlarında çok daha yıkıcı ve etkili sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır. Tsunaminin kıyıya ulaştığında gösterdiği bu yoğun etki, özellikle yaşamsal alanların bulunduğu bölgelerde ciddi yıkımlara neden olmakta, binaları, yerleşim alanlarını ve çevresel düzeni tamamen tahrip ederek büyük felaketlere yol açabilmektedir (Güleryüz & Kılcan, 2022: 99).

Tsunamiler yalnızca depremlerden kaynaklanmaz. Deniz tabanında bulunan dik yamaçlarda meydana gelen ani heyelanlar da su kolonunu hareketlendirerek tsunami oluşumuna yol açabilir. Örneğin, 17 Temmuz 1998'de Papua Yeni Gine'de yaşanan tsunaminin bu tür bir denizaltı heyelanı sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Marmara Denizi'nde ise, karasal taşınımınla çamurla dolmuş dik yamaçlar bulunmaktadır ve bu bölgelerde yerçekimi ya da deprem kaynaklı heyelanlar tsunami oluşturma potansiyeline sahiptir (Tüysüz, 2021: 122).

Yukarıda, dünyada meydana gelen depremler bölümünde incelediğimiz iki deprem sonrası oluşan tsunamiler, tarihe hem etkileri hem de sonuçları itibarıyla büyük felaketler olarak geçmiştir.

24 Aralık 2004 tarihinde Hint Okyanusu'nda Sumatra açıklarında meydana gelen 9,0 büyüklüğündeki depremin tetiklediği tsunami, insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu tsunami, Endonezya, Malezya, Tayland, Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka ve Maldivler başta olmak üzere toplamda 11 ülkede geniş çaplı can ve mal kayıplarına yol açmış ve 228 bin kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Güleryüz & Kılcan, 2022: 101).

11 Mart 2011 tarihinde Japonya'da meydana gelen ve 9 büyüklüğünde ölçülen deprem, büyük bir tsunamiyi tetiklemiştir. Bu tsunami sırasında kıyılarda dalga yüksekliği 10 metreye ulaşırken, maksimum tırmanma yüksekliği ise 40 metre olarak kaydedilmiştir. Dalgaların iç kesimlere kadar ilerleyerek yaklaşık 5 kilometre mesafeye ulaştığı belirlenmiştir. Depremin kıyıya yalnızca 70 kilometre mesafede gerçekleşmesi, tsunami erken uyarı sistemleri ve yetkililer tarafından yapılan uyarıların bölge halkını tahliye etmesi için yeterli zaman sağlayamamasına neden olmuştur. Bu felaket sonucunda 18.550 kişi hayatını kaybetmiştir (Güleryüz & Kılcan, 2022: 101).

5. KAMUNUN AFETLERE KARŞI MÜCADELE KAPASİTESİ VE KURTARMA EKİPLERİNİN EĞİTİM VE DENEYİMİNİN ÖNEMİ

Yönetim, belirlenmiş amaçlara ulaşmak için gerekli araçların etkin şekilde kullanıldığı bir süreçtir. Tarihsel olarak, yönetimin kurumsallaşması, insan ilişkilerinin karmaşıklaşması ve örgütlü toplulukların, özellikle devletin, ortaya çıkışıyla gerçekleşmiştir. Kamu yönetimi, otoritesini yönetilenlerden alan ve bu otoriteyi kamu yararına uygun şekilde kullanmayı gerektiren bir yapıdır. Afet yönetimi ise kamu yönetiminin temel bir sorumluluk alanıdır, çünkü afetler gibi kriz durumlarında kamu otoritesinin etkin varlığı hayati öneme sahiptir.

Afet kaynaklı krizlerde en önemli öncelik, afete uğrayanların kurtarılması ve toplumun normal yaşantısına döndürülmesidir. Bu bağlamda, kamu yönetimi, afet yönetiminde hızlı, düzenli ve erişilebilir hizmet sunarak toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermek zorundadır. Afet yönetimi, kâr amacı güden bir faaliyet olamayacağından, kamu otoritesinin asli görev alanlarından biri olarak kabul edilir. Türkiye gibi idari rejimlerin geçerli olduğu ülkelerde afet yönetimi, idare hukuku çerçevesinde düzenlenmiş olup, kamu politikalarıyla uyumlu şekilde yürütülmelidir. Bu çerçevede, kamu yönetimi, afet sonrası iyileşme süreçlerini etkin şekilde koordine etmeli ve toplumsal faydayı ön planda tutmalıdır (Leblebici, 2014: 460-462).

Toplumsal dayanışma, toplumların afetlere karşı dirençlerini artırırken, kamu yönetiminin disiplinler arası doğası, afet krizlerini yönetmede ve zamanında müdahalelerde yöneticilere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesi hem esnek yönetim anlayışını hem de toplumsal dayanışmayı destekleyecek bir yapıda olmalıdır (Leblebici, 2014: 465-466).

5.1. Kamunun Depreme Karşı Kapasitesinin Kullanılmasının Önemi

Kaynakların verimli bir şekilde kullanımı, afet yönetiminde etkili bir örgütlenme yapısına doğrudan bağlıdır. Deprem gibi büyük afetlerde, yerel düzeyde hangi beceri ve kaynakların bulunması gerektiği ayrıntılı bir planlama süreciyle belirlenmeli ve bu doğrultuda kamu yönetimi, sivil toplum kuruluşları ve

gönüllülerin rolleri net bir şekilde tanımlanmalıdır. Deprem arama-kurtarma çalışmaları, bu iş birliğinin önemini ortaya koymaktadır (Leblebici, 2014: 467-468).

ABD'nin Florida eyaletinde 2004 yılında yaşanan tayfunlara müdahale eden kuruluşların dağılımı, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesinin önemini somut bir örnekle ortaya koymaktadır. Bu dönemde, müdahale faaliyetlerinin %65'inin federal ve yerel kamu kuruluşları tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Buna karşılık, özel sektör kuruluşlarının bu süreçteki katkısı %27, kâr amacı gütmeyen örgütlerin katkısı ise %8 oranında gerçekleşmiştir. Bu istatistikler, afet yönetiminde kamu kuruluşlarının kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir. Kamunun geniş organizasyon yapısı, kaynaklara erişimi ve koordinasyon kapasitesi, afet müdahalesinde belirleyici bir etken olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, özellikle doğal afetlerde etkin bir müdahale için güçlü bir kamu altyapısının önemini vurgulamaktadır (Kapucu, 2008: 249).

Afet yönetiminin temel bileşenleri olan zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve diğer bileşenler, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesinin ayrılmaz parçalarını oluşturur. Bu bileşenler, kamu yönetimi tarafından bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında, afetlerin etkilerinin en aza indirilmesi ve toplumun hızla normale dönmesi sağlanabilir. Özellikle deprem arama-kurtarma çalışmalarında bu koordinasyonun önemi hayati bir hal alır. Afet döngüsünün her aşamasında etkin kaynak yönetimini mümkün kılan kurumsal bir yapının varlığı, yalnızca müdahaleyi değil, hazırlık ve iyileştirme süreçlerini de güçlendirir. Kamu yönetimi, kaynakları etkili bir şekilde kullanmanın yanı sıra, müdahale ekiplerini eğitim ve deneyimle destekleyerek toplumsal dayanıklılığı artırır ve her türlü afet durumuna karşı hazır bir konumda bulunur. Bu yaklaşım, afetlere karşı uzun vadeli ve sürdürülebilir bir mücadele kapasitesinin teminatıdır. (Leblebici, 2014: 468).

Depremlerin neden olabileceği fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik kayıpları önlemeyi veya etkilerini azaltmayı amaçlayan Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP-2023), Türkiye'nin depreme hazırlık çalışmalarında stratejik bir yol haritası olarak öne çıkmaktadır. UDSEP-2023, yalnızca bir strateji belgesi olmanın ötesinde, kamu kurumları, özel sektör, üniversiteler, meslek odaları ve sivil toplum örgütlerini kapsayan çok paydaşlı bir katılım modeli ile hazırlanmıştır. Bu, afetlerle mücadelede toplumsal iş birliğinin ve kamu kapasitesinin artırılmasında kritik bir adımı temsil etmektedir.

UDSEP-2023'ün temel amacı, depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasını sağlamak için kurumsal altyapıyı güçlendirmek, toplum farkındalığını artırmak ve AR-GE faaliyetlerini yönlendirmektir. Belge, geçmiş deneyimlerden ve mevcut bilgi birikiminden faydalanılarak hazırlanmış; modern afet yönetimi yaklaşımları doğrultusunda yenilikçi ve kapsayıcı stratejik yaklaşımlar sunmaktadır.

Bu plan, kamu ve özel sektörün yanı sıra toplumun tüm kesimlerinin, çocuklardan öğretmenlere, ustadan kalfalara, merkezi yönetimden yerel yönetimlere kadar, depremlere karşı bilinçlenmesini hedefleyen eylemleri içermektedir. Bu özellikleriyle UDSEP-2023, yalnızca deprem kayıplarını azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda kamunun afetlerle mücadele kapasitesinin artırılması ve kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyim süreçlerinin geliştirilmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır (AFAD, 2023).

5.2. Türkiye'de Otoritenin Depremlere Karşı Uyguladığı Sistematik Programlar

Deprem gibi bir doğa olayı, etkileri sonucunda bir toplumun düzenini bozuyorsa, bu durum o toplumun deprem riskine karşı yeterince hazırlıklı olmadığını gösterir. Zamanı önceden tahmin edilemeyen depremler, toplum içinde belirsizlik ve endişe ortamı yaratır. Bu nedenle, deprem etkilerine karşı hazırlıklı olmayı amaçlayan bilinçlendirme çalışmalarının, kesintisiz ve etkin bir şekilde yürütülmesi büyük önem taşır. Toplumun bu tür afetlere karşı dayanıklılığını artırmak, yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda kurumların da sorumluluk almasını gerektirir (Koçak, 2010: 358).

Türkiye, deprem başta olmak üzere doğal afet risklerinin odağında yer alan bir ülkedir. Nüfusun büyük bir kısmı aktif fay hatları üzerinde bulunan yerleşim alanlarında yaşamaktadır. Deprem gibi yıkıcı etkileri olan doğal olaylar, toplumların direncini sınamakta ve kamunun mücadele kapasitesini test etmektedir. Risk yönetimi yaklaşımları, tehlikelerin afete dönüşmesini engellemek ve zararları en aza indirmek açısından kritik öneme sahiptir (Özler, 2021: 901).

Şekil 5.1: 2023 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Kaynak: (https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2023_yilidogakaynakliolayistatistikleri-1_.pdf)

Türkiye'de 2023 yılına ait doğa olaylarına ilişkin veriler incelendiğinde, toplamda 5.233 olayın meydana geldiği görülmektedir. Bu olaylar arasında çığ ve aşırı kar yağışı 93 kez, deprem 830 kez, heyelan 564 kez, orman yangını 1.711 kez, maden kazası 7 kez ve su baskını 2.028 kez yaşanmıştır. Bu istatistiklerde yalnızca 4 ve üzeri büyüklükteki depremlerin dikkate alındığı, daha küçük depremler de değerlendirildiğinde sıralamanın değişebileceği görülmektedir.

Depremler, %16'lık bir oranla ülkemizde yaşanan afetler arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Ancak 2023 yılı içerisinde meydana gelen ve özellikle 6 Şubat depremleri olarak bilinen olayların yıkıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu deprem on binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum, depremin ülkemiz için bir gerçeklik olduğunu, afet yönetiminde kurtarma ekiplerinin öncelikli bir yer tutması gerektiğini açıkça göstermektedir (AFAD, 2024).

Türkiye'de afet ve acil durum yönetimi, AFAD liderliğinde Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. Bu sistem, "Kriz Yönetimi" anlayışından "Risk Yönetimi" anlayışına geçiş yaparak afet öncesi hazırlığa odaklanmaktadır. Eğitim, bilinçlendirme, erken uyarı sistemleri ve kesintisiz

haberleşme gibi stratejik projeler, kamunun müdahale kapasitesini artırmayı ve toplumsal direnci güçlendirmeyi hedeflemektedir.

AFAD, sadece afet anı müdahaleleriyle değil, eğitim politikaları, mevzuat düzenlemeleri ve hizmetlerin koordinasyonu da geniş bir sorumluluk alanına sahiptir. Bu bağlamda, 2014 yılında hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), kamu kurumları ve diğer paydaşlar arasında iş birliğini ve entegre planlama anlayışını pekiştirerek kamunun kapasitesini artıran kritik bir düzenleme olmuştur. TAMP, afet öncesi, sırası ve sonrasını kapsayan bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir.

2018 ve 2022’de yapılan güncellemeler, teknolojik yenilikler ve deneyimlere uyum sağlayarak mevzuatı modernize etmiş; kaynakların etkin kullanımı ve koordinasyon kapasitesini artırmaya yönelik düzenlemeler getirmiştir. Kamunun mücadele kapasitesindeki başarı, yalnızca teknik donanım ve düzenlemelere değil, aynı zamanda tüm paydaşların aktif katılımına dayanmaktadır. Eylem planlarının TAMP ilkelerine uygun şekilde hayata geçirilmesi, afet risklerini önlemeye ve toplumsal dayanıklılığı artırmaya yönelik kamunun kritik rolünü güçlendirmiştir (AFAD, 2022).

Sendai Çerçevesi, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini artırmak için afet riskinin anlaşılması, yönetim kapasitesinin güçlendirilmesi, risk azaltımına yatırım yapılması ve hazırlıklı olma gibi dört öncelikli eylemi vurgulamaktadır. Bu çerçeve, dirençli toplumlar oluşturmayı hedefleyerek, risk yönetimini etkili bir mücadele aracı haline getirmiştir. Afetlere karşı bütüncül bir yaklaşım, kamunun koordinasyon ve müdahale gücünü artırmada temel bir strateji sunmaktadır (Özler, 2021: 905).

Doğal afetlere, özellikle depremlere karşı hazırlıklı bir toplum, aynı zamanda bilinçli ve eğitilmiş bir toplumdur. Bu hazırlık ve eğitim süreci, yalnızca afet sonrası kriz dönemleriyle sınırlı kalmamalı, doğal afetlerden önceki olağan süreçlerde de devam etmelidir. Yerel halkın, çevre ve yapı denetimi gibi konularda yeni bir farkındalık düzeyine ulaşması, kapsamlı ve çok yönlü çalışmaları gerektirir (Koçak, 2010: 360).

5.3. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Üstlendiği Roller

Afet yönetiminde ulusal ve uluslararası düzeyde belirlenmiş ilkeler doğrultusunda, yerel tehlike odaklarının tespiti ve bu tehlikelerin bölgesel düzeyde etkilerinin analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. İl afet ve müdahale planları çerçevesinde yapılacak bu analizler, mahalli tehlikelerin ve ikincil risklerin belirlenmesini sağlayarak, bu tehlikelerin yol açabileceği zararların önlenmesinde kritik bir temel oluşturur. Bu süreçte, nüfusun demografik özellikleri ve yapı stokunun dayanıklılığı analiz edilerek, zarar görebilirlik oranları tespit edilmelidir. Özellikle arazi kullanımı ve imar düzenlemeleri, afet risklerini azaltma stratejilerinin merkezinde yer almakta; güvenli ve dayanıklı yapılaşma sağlanarak afetlere karşı korunma kapasitesi artırılmaktadır.

Yerel yönetimlerin afet hazırlığında üstlenmesi gereken önemli görevlerden biri, risk altındaki nüfusun detaylı haritalandırılmasıdır. Yaş, sağlık durumu ve engellilik gibi özelliklerin belirlenmesi, afet sırasında yapılacak müdahalelerin etkinliğini artırır. Belediyeler, savunmasız gruplar için sürekli güncellenen kayıtlar oluşturmalı ve bu bilgileri ilgili aktörlerle paylaşmalıdır. Özellikle kronik hastalar, yaşlılar ve engelliler gibi kırılgan gruplar, afet planlamasında pozitif ayrımcılık çerçevesinde öncelikli olarak ele alınmalıdır. Ayrıca, afet müdahalesinde görev alacak ekiplerin gerekli bilgiye sahip olması, yardım süreçlerini daha işlevsel hale getirecektir. Bu bağlamda, bölgesel koordinasyon ofislerinin kurulması ve güncel bilgilerin sistematik olarak takip edilmesi önerilmektedir.

Belediyeler, afet hazırlığında toplumsal dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin desteğini sürece dahil ederek kamu ve özel sektör arasında anlamlı ortaklıklar oluşturmalıdır. Sivil toplum örgütlerinin kriz yönetimindeki dağıtım ve organizasyon kapasitesi, afetlere müdahalede adil ve etkin çözümler sunmada önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle, yerel afet gruplarının kurulması ve mahalle düzeyinde gönüllülerin sürece dahil edilmesi teşvik edilmelidir. Bu yapılar, ulusal ve il düzeyindeki afet planlarıyla koordineli bir şekilde çalışarak, yerel koşullara uygun müdahale stratejileri geliştirebilir.

Belediyelerin afet risklerini azaltma ve afet hazırlık sürecinde proaktif bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. İnsan, malzeme ve kaynakların etkin bir şekilde organize edilmesi, afet sonrası müdahalelerin başarı oranını artıracaktır. Bu

çerçeve, 5902 sayılı yasa ve ilgili yönetmelikler doğrultusunda hareket eden belediyelerin, afet zararlarını minimize etme ve toplumsal direnci artırma konusundaki katkıları vazgeçilmezdir (Özler, 2023: 433-435; Özler, 2021: 901-902).

5.4. Kamunun Afetlere Karşı Mücadele Kapasitesi ve Kurtarma Ekiplerinin Eğitimi

Türkiye’de, özellikle deprem gibi yıkıcı doğal afetlerle mücadelede kamunun kapasitesi, etkili bir yönetim ve koordinasyon mekanizmasına dayanmaktadır. 2018 Anayasa değişikliği sonrası hayata geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile devletin idari yapısında kumanda birliği sağlanmış, afet yönetimi süreçleri daha bütünlük bir yapıya kavuşmuştur. Bu değişiklikte birlikte, tüm sorumluluk ve yetkilerin merkezi bir yönetimde toplanması, afetlere yönelik hızlı karar alma ve uygulama kapasitesini güçlendirmiştir. Özellikle AFAD, bu yapının temel aktörü olarak kriz yönetiminden risk yönetimine geçişin öncüsü olmuş, afet hazırlık ve müdahale süreçlerini daha etkin bir hale getirmiştir (AFAD, 2018).

5.4.1. Deprem eğitim ve farkındalık çalışmalarının önemi

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde, doğal afetlerin etkilerinin ağır olması, bu toplumların yeterli hazırlık kapasitesine sahip olmadığını göstermektedir. Halkın bilinçsizliği, binaların dayanıksızlığı ve yetersiz afet yönetimi, kayıpları artıran başlıca etkenlerdir.

Türkiye de coğrafi konumu nedeniyle özellikle depremlerle sıkça karşı karşıya kalan ülkelerden biridir. Afetlerin etkilerini azaltmanın temel yolu, toplumsal bilincin artırılmasıdır. Eğitim, bu bilinci oluşturmanın en etkili aracıdır. Eğitimle bireyler, afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranış biçimlerini öğrenebilmektedir. Birleşmiş Milletler, afet eğitimini toplumsal dayanıklılığı artıran bir süreç olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de afet eğitimi 1999 Marmara Depremi sonrası ivme kazanmış, bu çabaların yaygınlaştırılmasında okullar önemli bir rol üstlenmiştir (Çelik & Gündoğdu, 2022: 78-80).

Türkiye’nin fay hatları ve topografik yapısı, özellikle deprem riski nedeniyle sürekli bir afet tehdidi oluşturur. Afetlere karşı hazırlık, toplumun farkındalık düzeyini artırmayı ve teknolojik destekle dayanıklı sistemler geliştirmeyi gerektirir.

Araştırmalar, afet bilincinin toplumsal dayanıklılığı güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Eğitim, afetlere hazırlıkta kilit bir unsurdur. İlköğretim çağındaki çocuklara verilen afet eğitimi, bu bilincin toplum genelinde yaygınlaşmasını sağlar. Bu süreçte öğretmenlerin rolü büyüktür. MEB, afet bilincini artırmak için 2010 yılında JICA iş birliğiyle “Okul Tabanlı Afet Eğitimi” projesini başlatmıştır. Proje, öğretmenlerin afet anında doğru müdahalelerde bulunmasını sağlamayı ve öğrenciler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir (Gezer & Aksu, 2022: 401).

Dirençlilik, bireysel özellikler, eğitim seviyesi ve çevresel faktörlere dayalı üç katmanlı bir yapıdan oluşur. Bu bağlamda, eğitim, bireylerin afetlere karşı dirençlilik geliştirmesinde kilit bir unsurdur. Sendai Bildirgesi (2015-2030), eğitim eksikliklerinin giderilmesi ve eğitimin her seviyede yaygınlaştırılmasını önermektedir. Eğitim, bireyleri risk algılarını geliştirerek çözüm üretmeye teşvik eder ve onları kırılganlıktan dirençliliğe taşır. Bu değişim, toplumda etkili bir bütünleşik afet yönetim sistemine katkı sağlar (Gerdan, 2019: 102).

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, Japonya'nın Sendai şehrinde gerçekleştirilen Üçüncü Birleşmiş Milletler Dünya Konferansı sırasında, 18 Mart 2015 tarihinde resmen kabul edilmiştir. Bu belge, BM Genel Kurulu'nun talebiyle Birleşmiş Milletler Afet Riski Azaltma Ofisi'nin desteğiyle hazırlanmış ve 2012 yılında başlayan paydaş toplantıları ile 2014-2015 dönemindeki hükümetler arası görüşmelerin sonucunda şekillenmiştir. Hyogo Çerçeve Eylem Planı'nın (2005-2015) devamı niteliğindeki bu çerçeve, küresel düzeyde afetlere karşı direnci artırmayı hedefleyen önceki stratejilerden alınan mirası ileri taşımaktadır.

Sendai Çerçevesi, afet yönetiminden afet risk yönetimine geçişi vurgulayan, yedi küresel hedefi içeren ve afet riskini azaltmayı ana amaç olarak belirleyen yenilikçi bir yaklaşım sunar. Doğal ve insan kaynaklı tehlikeleri, çevresel, teknolojik ve biyolojik riskleri içeren genişletilmiş kapsamı ile devletlere, topluma ve tüm paydaşlara önemli sorumluluklar yükler. Özellikle sağlık alanında dirençliliğin güçlendirilmesine yönelik vurgusu, çerçevenin dikkat çeken yönlerinden biridir (UCLG-MEWA, 2015: 6).

Bütünleşik afet yönetim sistemi, afetlerin önlenemediği durumlarda toplumun her kesimini koruma ve maddi kayıpları en aza indirme amacı taşır. Hazırlık

kapsamında, erken uyarı sistemleri, ekipman bakımı ve görevli personelin eğitimi gibi faaliyetler kritik öneme sahiptir. Özellikle kurtarma ekiplerinin eğitimi ve deneyimi, deprem gibi afetlere müdahalede belirleyici bir rol oynar. Bu nedenle, eğitim, afet yönetiminin temel taşlarından biridir (Gerdan, 2019: 102).

Afet eğitimi, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesinin artırılmasında kritik bir role sahiptir. Bu eğitimler, bireylerin afetler hakkındaki bilgi düzeyini artırmak, farkındalık yaratmak, risk algısını güçlendirmek ve afet hazırlıklarını geliştirmek için etkili bir araçtır. Özellikle deprem arama ve kurtarma çalışmalarında, ekiplerin eğitim ve deneyimleri, afet yönetiminin başarısı için temel bir unsurdur. Afetlerin sıklığının ve etkilerinin artması hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde sürdürülebilir bir risk yönetimi için eğitimin gerekliliğini daha da ön plana çıkarmaktadır (Mızrak, 2018: 57).

Afetlere medikal anlamda etkili bir şekilde müdahale edebilmek, toplumun tüm kesimlerini kapsayan kapsamlı eğitim ve uygulamaların varlığına bağlıdır. Özellikle depremin meydana geldiği anlarda ilk müdahaleler sıklıkla gönüllüler ve hayatta kalan afetzedeler tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle, halkın afet, ilk yardım ve arama-kurtarma konularında eğitilmesi kritik öneme sahiptir. Eğitim almış bireyler, afet sonrası doğru müdahalelerde bulunarak arama-kurtarma çalışmalarının etkinliğini artırabilir, kayıpları en aza indirebilir ve yardım süreçlerini hızlandırabilir. Ayrıca, afet eğitimi sayesinde kişiler, diğer afetzedelerin yerini tespit ederek kurtarma çalışmalarına katkıda bulunabilir ve yaralıların taşınması sırasında oluşabilecek ikincil yaralanmaları önleyerek afet yönetimine daha etkin bir destek sağlayabilir. Bu, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini güçlendiren temel bir unsurdur (Mızrak, 2018: 62).

5.4.2. Türkiye’de afet eğitimleri ve deneyimleri

Dünya genelinde ve Türkiye’de, afet eğitimleri farklı başlıklar altında, örneğin “acil durum eğitimi”, “kriz eğitimi” veya “afet bilinci eğitimi” isimleriyle yürütülmektedir. Bununla birlikte, günümüzde afet zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar ve eğitimler, küresel ölçekte “Afetlerin Azaltılmasında Uluslararası Stratejiler (UN/ISDR)” çerçevesinde yapılandırılmaktadır. Bu yaklaşım, afet öncesi hazırlık süreçlerinin hızlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda, 2005 yılında ortaya konulan Hyogo Çerçeve Eylem Planı doğrultusunda çalışmalar devam

etmektedir. Hyogo planında yer alan beş öncelikten biri, “bilginin etkili bir şekilde kullanılması ve güvenlik kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla eğitimin önceliklendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Bu ilke, kamunun afetlere hazırlık kapasitesini geliştirme ve güvenlik kültürünü topluma yerleştirme sürecinde eğitimin temel bir araç olduğunu açıkça göstermektedir (Gerdan, 2019: 105).

Afet eğitimlerinin temel amacı, toplumların afetlere karşı direncini artırmak, afet öncesi hazırlık sürecini iyileştirmek ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin etkinliğini artırmaktır. Bu eğitimlerle, afet anında verimliliği artırmak ve toplumların karşılaştığı zorluklara kendi kaynaklarını kullanarak çözüm üretmelerine olanak sağlamak hedeflenmektedir. Toplumların güçlendirilmesi ve daha dayanıklı hale getirilmesi, bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır.

Deprem gibi yıkıcı afetler bağlamında, afet eğitimlerinin önemi daha da belirgin hale gelir. Bu eğitimler, yalnızca bireyleri ve toplumları değil, ülkeleri, hükümetleri ve uluslararası kuruluşları da afetlere karşı bilinçlendirme, hazırlama ve koruma işlevi görür. Eğitimlerin amacı, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında müdahalede bulunacak her birimin – bireylerden kurumsal yapılara kadar – ihtiyaç duyduğu doğru bilgi ve becerilere sahip olmasını sağlamaktır. Özellikle depremler gibi hızlı ve yoğun müdahale gerektiren afetlerde, bu eğitimlerin etkin bir şekilde uygulanması hem can kayıplarını hem de ekonomik zararları en aza indirmek için kritik bir rol oynar.

Bu bağlamda, afet eğitimleri bireysel ve kurumsal düzeyde hazırlık kapasitesini güçlendirmeyi hedefler. Afet yönetimi süreçlerinde bilgi paylaşımı ve koordinasyonun artırılmasıyla, toplumların afetlere yönelik bilinç ve dayanıklılığı uzun vadede güçlendirilebilir. Bu yaklaşım, toplumların sadece afetlerle başa çıkmasını değil, aynı zamanda afet sonrası iyileşme süreçlerinde daha hızlı toparlanmasını da sağlar (Mızrak, 2018: 59).

Deprem eğitimi, afet eğitiminin en kritik bileşenlerinden biri olarak dünya genelinde farklı başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu bağlamda, “acil durum eğitimi”, “karmaşık durumlarda eğitim”, “hassas durumlar ve eğitim”, “eğitim ve krizler”, “eğitim ve kriz sonrası geçiş” ve “eğitim ve doğal afetler” gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Özellikle deprem riskinin yüksek olduğu bölgelerde, bu eğitimler bireylerin ve toplumların deprem öncesi hazırlık yapmalarını, kriz

anında doğru tepkiler vermelerini ve deprem sonrası iyileşme süreçlerinde etkin bir şekilde rol almalarını sağlamayı amaçlar. Deprem eğitimleri, insanların hayatlarını kurtarmak, yaralanmaları önlemek ve yapıların güvenli kullanımını artırmak adına kritik bilgiler sunar. Bu çerçevede, afet eğitimi, deprem gibi doğal afetlerin etkilerini azaltmak için toplumların dirençliliğini artıran, kapsamlı bir yaklaşımı içermektedir (Mızrak, 2018: 60).

Tehlike ile başa çıkma becerilerini kazandıran, bilgiye ve kaynaklara erişimi kolaylaştıran, risk algısını güçlendiren ve toplumun afetlere karşı direnç kapasitesini artıran eğitimler, uzun vadede afetlere karşı savunma mekanizmaları oluşturur. Afet eğitimleri, özellikle depremler gibi doğal afetlerin olası etkilerine karşı bilişsel farkındalığı artırırken, bu etkileri en aza indirmek için alınması gereken önlemler konusunda toplumu bilinçlendirir. Eğitimler, tehlike ve riskler hakkında doğru bilgi edinilmesini sağlarken, aynı zamanda güvenli ve sürdürülebilir bir toplumun temelini oluşturan hazırlık kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.

Deprem eğitimi, bireylerin ve toplumların bu tür bir afete daha iyi hazırlanmasını, adaptasyon süreçlerini hızlandırmasını ve müdahalelerde daha etkin olmasını sağlamayı hedefler. Bu eğitimler sayesinde, deprem anında ve sonrasında yapılacak doğru müdahalelerle can kayıpları ve hasarlar asgariye indirilebilir. Böylelikle, bireysel ve toplumsal düzeyde dayanıklılık artırılarak, afetlere karşı daha güçlü bir mücadele kapasitesi oluşturulur (Mızrak, 2018: 61).

Pendik Belediyesi Arama Kurtarma Ekipleri (PEAK), Pendik İtfaiyesi, BOTAŞ Arama Kurtarma, PESAR Arama Kurtarma ve Akıncılar Arama Kurtarma ekipleri, BOTAŞ Doğalgaz iletim 2. Bölge Müdürlüğünde ortak bir tatbikat kapsamında bir araya gelerek, deprem sonrası oluşan gaz sızıntısı olayına müdahale etmiştir. Senaryo gereği, itfaiye ekipleri gaz sızıntısını kontrol altına alıp çalışmalarını tamamladıktan sonra, PEAK ekipleri ile İtfaiye kazazedeleri güvenli bir şekilde buldukları yerden çıkararak sağlık ekiplerine teslim etmiştir. Bu tür tatbikatlar, afetlere hazırlık süreçlerinde ekiplerin deneyimlerini artırarak müdahale kapasitelerini en üst düzeye çıkarmada kritik bir rol oynamaktadır.

Kamunun arama kurtarma kapasitesini oluşturan birimlerin ortaklaşa gerçekleştirdiği bu tatbikatlar, birimler arasında etkileşim ve koordinasyonu güçlendirmekle kalmayıp, afet durumlarında daha etkili ve hızlı müdahale

olanaklarının geliştirilmesine de katkı sağlar. Böylece, ekipler arasındaki iş birliği sayesinde afetlere yönelik müdahale süreçleri daha sistematik ve başarılı bir şekilde yürütülebilir (Eksper Haber, 2024).

İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü'nün 30 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirdiği geniş çaplı tatbikatta, Sağlık Bakanı Kemal Memişoğlu, tatbikatı yerinde inceleyerek yetkililerden bilgi aldı. Sağlık Bakanı Kemal Memişoğlu, tatbikatın olası eksiklikleri belirlemek için düzenlendiğini ifade ederek, "Bizi gerçekten yaralayan depremlerden aldığımız tecrübelerle hastane afet planlarımızı ve bütün afet planlarımızı gözden geçirdik. Bu tatbikat, ilk defa uygulanan bir tatbikat. Amacımız insanlarımızı afet planlarımızı ve öngörülerimizi ezberletmek, eksiklerimizi tespit etmek" ifadelerini kullandı. Senaryoya göre, Adalar merkezli 7,5 büyüklüğünde bir deprem sonrası "Seviye 4" alarm verildi ve ulusal ekipler harekete geçti. İlk 48 saat boyunca hastanelerin kendi kendine yeterli olması hedeflendi. 800 kişinin katıldığı bu tatbikatla, afet sonrası sağlık hizmetlerinin kesintisiz sürdürülebilirliği amaçlandı (NTV, 2024).

1-7 Mart Deprem Haftası etkinlikleri çerçevesinde, 4 Mart 2022 Cuma günü saat 11.30'da TOBB Fen Lisesi'nde düzenlenen deprem tatbikatı öncesinde, AFAD İl Müdürü Şerife Han, 2022 yılı boyunca 81 ilde eş zamanlı olarak gerçekleştirilen "Deprem Anı ve Tahliye Tatbikatına" dair katılımcılara açıklamalarda bulundu. Han, etkinliğin amacının, deprem sırasında ve sonrasında tahliye işlemlerinin güvenli bir şekilde nasıl yapılacağını öğretmek ve afet farkındalığını artırmak olduğunu belirtti. Ayrıca, bu tür uygulamalı eğitimlerin yıl boyunca okullarda devam edeceğini ifade etti.

Tatbikatta, öğrencilerin deprem bilincini geliştirmesi ve kriz anlarında doğru davranış biçimlerini öğrenmesi hedeflenmiştir. Etkinliğe katılan Vali Işık, Türkiye'nin deprem kuşağında yer aldığına dikkat çekmiş ve tatbikatın, İçişleri Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğinde gerçekleştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca, bu tür uygulamaların toplumda afet farkındalığını artırmayı ve yeni nesilleri bu bilinçle yetiştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir (T.C. Karaman Valiliği, 2022).

Antalya'da AFAD tarafından gerçekleştirilen 2024 Saha Uzantılı Masabaşı Tatbikatı, gerçek bir deprem senaryosunu canlandırdı. Tatbikat çerçevesinde, 6.0

büyükliğünde bir deprem alarmı verildi ve sağlık ile itfaiye ekipleri olay yerine 6 dakika içinde ulaştı. Arama kurtarma ekipleri ise 21 dakika içerisinde sahaya intikal ederek müdahaleye başladı.

TAMP kapsamında düzenlenen bu geniş katılımlı tatbikat, Kemer ve Döşemealtı ilçelerinde gerçekleştirildi. Senaryo, saat 07.59'da Kemer açıklarında 6 büyüklüğünde bir depremin meydana geldiği varsayımıyla başladı. Tatbikata katılan Antalya Valisi Hulusi Şahin, Afet İl Müdürlüğü Koordinasyon Merkezi'nde çalışmaları koordine ederek tatbikatın başarılı bir şekilde tamamlandığını ifade etti. Vali Şahin, "Afetlere karşı her zaman hazırlıklı olmak için yoğun bir çaba gösteriyoruz" dedi (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2024).

Süreç içerisinde gerçekleştirilen tatbikatlar, deprem sonrası yaşanabilecek senaryoların pratikte uygulanmasına olanak tanımaktadır. Bu tür uygulamalar, arama-kurtarma birimlerinin deneyim ve tecrübe kazanmasını sağlarken, aynı zamanda deprem anında doğru hareket etme ve kurtarma sürecinde etkin bir şekilde nasıl davranılacağını öğrenmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Görevlerin önceden belirlenmiş ve dağıtılmış olması, afet yönetimi bileşenlerinin uyum içinde çalışmasını desteklemektedir. Böylelikle, afet yönetimi süreçlerinin planlı ve koordineli bir şekilde yürütülmesi mümkün hale gelmektedir.

5.4.3. AFAD'ın Rolü ve gönüllülük sisteminin katkısı

Türkiye'nin afet yönetiminde merkezi bir kurum olan AFAD, 5902 sayılı yasayla 1999 Marmara Depremi sonrası yetki karmaşasının giderilmesi amacıyla kurulmuş ve 2018 sonrası Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır (Günpay, 2022: 316). AFAD, kriz yönetiminden risk yönetimine geçişi benimseyerek afet öncesi, sırası ve sonrası süreçlerde planlama, yönlendirme, koordinasyon ve uygulama görevlerini yerine getirmektedir. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi çerçevesinde, ülke çapında il müdürlükleri ve 11 ilde arama-kurtarma birlikleri aracılığıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

AFAD, toplumun afetlere karşı direncini artırmak amacıyla Gönüllülük Projesini hayata geçirmiştir. Bu proje, afet öncesinde, esnasında ve sonrasında görev alabilecek gönüllülerin eğitilmesini, kapasitelerinin artırılmasını ve afet süreçlerine aktif olarak katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir. Gönüllüler, arama-kurtarma, psiko-sosyal destek, lojistik ve sağlık gibi kritik alanlarda görev alarak, toplumun

afet yönetim süreçlerine doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu sistem, müdahale hızını artırmanın yanı sıra, toplumda dayanışma bilincinin gelişmesine de olanak tanımaktadır (AFAD Gönüllülük, 2024).

AFAD Gönüllüleri, tamamen gönüllülük esasıyla ve hiçbir maddi beklenti taşımadan, dayanışma ve yardımlaşma anlayışıyla hareket eden bireylerdir. Toplumun yararını önceliklendiren bu kişiler, afet ve acil durumların öncesinde, sırasında ve sonrasında sahip oldukları bilgi, yetenek, deneyim, zaman ve fiziksel güçlerini kullanarak toplum hizmetine katkı sağlarlar. Herhangi bir kişisel çıkar gözetmeden çalışan gönüllüler, bu süreçte yalnızca topluma fayda sunma motivasyonu ile hareket ederek toplumsal dayanıklılığın ve afetlere hazırlık kapasitesinin güçlenmesine destek olurlar (AFAD Gönüllülük, 2024).

Devletlerin ve uluslararası hizmetlerin yetersiz kaldığı durumlarda, gönüllülük esasıyla örgütlenen yapılar, afetlere karşı mücadelede kritik bir destek sağlamaktadır. Bu kuruluşlar, toplumun ihtiyaçlarını tanıma ve hızlı müdahale yetenekleriyle kamu otoritelerinin afet yönetim kapasitesini güçlendirmektedir. Özellikle depremler gibi karmaşık afetlerde, gönüllü kaynakların desteği, kamu kuruluşlarının müdahale süreçlerinde etkinliğini artırmaktadır.

2005-2015 yıllarını kapsayan Hyogo Çerçeve Eylem Planı, gönüllülük ruhunun afet risklerini azaltmadaki önemine dikkat çekmiştir. Plan, yerel halk ve uluslararası iş birliğinin eşgüdümünde çalışmasını önermiş ve gönüllü kuruluşların kapasitelerini artırmayı hedeflemiştir. Deprem arama-kurtarma süreçlerinde, gönüllü ekiplerin hızlı müdahale kapasitesi ile kamu kurumlarının mücadele gücünün birleşmesi, bütünlük bir afet yönetim sistemi oluşturmak için hayati önemdedir (Aydemir, 2021: 390-391).

Gerçek kişiler, talep etmeleri halinde sivil savunma müdürlüklerine başvurarak afet durumlarında görev alabilir ve bu kapsamda çeşitli eğitimlerden geçerler. Bu eğitimler arasında arama ve kurtarma, enkaz altındaki kişilerin kurtarılması, ilkyardım ve yaralı taşıma, sosyal yardım hizmetlerinin sağlanması, hafif kurtarma ekipmanlarının etkin kullanımı, yangın söndürme teknikleri, enkaz kaldırma, temizleme ve destekleme çalışmaları, arazi uygulamaları ve tatbikatlar gibi uygulamalı çalışmalar yer almaktadır. Ayrıca, sivil savunma ile ilgili diğer konulara yönelik bilgiler de bu eğitimlerin bir parçasını oluşturur. Bu kapsamlı eğitimler,

özellikle deprem gibi afetlerde gönüllülerin etkin müdahale kapasitesini artırmayı, afet sonrası toparlanma süreçlerini hızlandırmayı ve toplumsal dayanıklılığı güçlendirmeyi hedeflemektedir (Günpay, 2022: 316).

5.5. Merkezi Yönetim ve Yerel Kapasitenin Güçlendirilmesi

AFAD'ın ulusal düzeydeki projeleri, yerel yönetimlerin kapasitelerini artırma yönünde de önemli bir etki yaratmaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi diğer bakanlıklarla iş birliği içerisinde, yerel risklerin tespiti, yapı güvenliği ve şehir planlama süreçlerinde afet risklerinin azaltılması hedeflenmiştir. AFAD'ın Afet Farkındalık Merkezi gibi projeleri, özellikle çocuklar ve gençler için afet kültürünü eğlenceli ve öğretici yöntemlerle yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu tür projeler, afetlere karşı bilinçlenme ve direnç geliştirme süreçlerine doğrudan katkı sağlamaktadır (Özler, 2021: 908-909).

Deprem gibi afetlerde kamunun mücadele kapasitesi, merkezi bir yönetim anlayışıyla güçlü bir koordinasyon yapısına dayanmaktadır. Eğitim programları, farkındalık çalışmaları ve gönüllülük projeleri, toplumun afetlere karşı dirençli hale gelmesinde kritik bir rol oynamaktadır. AFAD'ın liderliğinde yürütülen çalışmalar, bireyden topluma yayılan bir bilinçlenme sürecini desteklerken, afet müdahalesinin etkinliğini artırmaktadır. Bu faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve daha geniş bir katılımı desteklenmesi, Türkiye'nin afetlere karşı mücadele kapasitesini güçlendirmeye devam edecektir (Özler, 2021: 909-910).

Dünya genelinde yerleşim yerleri, iklim değişikliği, jeolojik yapılar, teknolojik olanaklar ve insani faktörlere bağlı olarak farklı tür ve derecelerde afet riskleriyle karşı karşıyadır. Bu risklerin gelecekte toplumsal kayıplara yol açmasını önlemek ve zararları en aza indirmek için planlı ve sistematik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların temel amacı, toplumsal direnci en üst seviyeye çıkarmak ve afetlere karşı hazırlıklı bir toplum inşa etmektir.

Bu hedefe ulaşmak için, ulusal ve yerel düzeyde hazırlanan tüm planların birbirleriyle entegre edilmesi ve toplumun tüm paydaşlarının – bireyler, kurumlar, kuruluşlar ve gruplar – eşgüdüm içinde çalışması gerekmektedir. Afetlere hazır bir toplum oluşturmak, yalnızca teknik altyapı yatırımlarını değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve eğitsel çalışmaların bir araya getirilmesini de gerektirir. Örneğin,

“İstanbul Deprem Master Planı’nda” belirtilen kriterler, afetlere karşı toplumsal kapasite geliştirme çalışmalarında etkili bir rehber sunmaktadır. Bu kriterler, halkın değerlerine saygı duymaktan dayanışma etiği oluşturmaya, yeterlilik bilinci geliştirmekten afet hazırlığını bir insan hakkı olarak konumlandırmaya kadar birçok unsuru içermektedir.

Afetlere karşı kapasite geliştirme, toplumun tüm kaynaklarının planlı, sistemli ve eşgüdümlü bir şekilde seferber edilmesini sağlar. Bu süreç, önleme, koruma ve müdahale faaliyetlerini kapsar ve bu alanlarda yapılan yatırımlarla toplumsal direnci artırmayı hedefler. Uzun vadede maliyetli olsa da bu çalışmalar, afetlerin yol açabileceği kayıpları en aza indirerek sürdürülebilir bir güvenlik sağlar.

Afetlere karşı toplumsal kapasite geliştirme; bireyden kuruma, yerel yönetimlerden merkezi otoritelere kadar tüm paydaşların katılımını ve iş birliğini gerektirir. Bu kapasitenin geliştirilmesi, toplumun afetlere karşı daha dirençli hale gelmesi ve gelecekteki kayıpların önlenmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır (Yılmaz, 2019: 259).

Afet yönetimi, devletlerin kriz anlarında hızlı ve etkili müdahale kapasitesini ortaya koyan en kritik alanlardan biridir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle sık sık depremlerle karşı karşıya kalan bir ülke olarak, afet yönetimine büyük bir önem atfetmektedir. Bu alandaki tecrübeler, yıllar içinde geliştirilen kurumlar ve kazanılan deneyimlerle derinleşmiştir. Deprem gibi yıkıcı afetler meydana geldiğinde, kamu kurumlarının ve gönüllü ekiplerin hızlı hareket kabiliyeti, bu alandaki hazırlıkların bir göstergesidir. Özellikle Kızılay ve AFAD ve diğer sivil toplum kuruluşları, afet bölgesine hızla intikal ederek arama, kurtarma ve yardım çalışmalarını organize etmektedir.

Afet yönetiminin etkinliğini artıran unsurlardan biri, karar alıcıların sahada bulunarak çalışmalarını bizzat yönetmesidir. Türkiye’de, deprem anında ilgili bakanların ve üst düzey kamu yetkililerinin afet bölgesine giderek durumu yerinde değerlendirmesi, koordinasyonun sağlanması ve halka moral desteği verilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür doğrudan müdahaleler hem operasyonel süreçlerin hızlanmasına hem de kamuoyuna, devletin güçlü ve kararlı bir şekilde hareket ettiği mesajının verilmesine olanak tanır.

Devlet yetkililerinin, afet sonrası süreçte toplumla kurduğu ilişki de dikkat çekicidir. Televizyon ve diğer iletişim araçları aracılığıyla düzenli bilgilendirme yapılması, afet yönetiminde şeffaflık ve güven ortamını güçlendirmektedir. Bu süreçte, kimsenin aç ve susuz bırakılmayacağına dair verilen taahhütler, devletin vatandaşlarına yönelik şefkat ve sorumluluk anlayışını yansıtır. Aynı şekilde, yardımların hızlı bir şekilde ulaştırılması ve halkın taleplerine hassasiyetle yaklaşılması, afet sonrası toplumsal dayanışma ve güven duygusunu pekiştirmektedir.

Türkiye'nin afet yönetiminde sahip olduğu deneyim, kamu kurumlarının ve gönüllü kuruluşların koordinasyonu ile etkili bir şekilde sahaya yansımaktadır. Ancak, bu süreçte ekiplerin eğitim ve deneyiminin sürekli olarak güncellenmesi, mücadele kapasitesinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Eğitimli ve deneyimli kurtarma ekipleri, sadece hayat kurtarmakla kalmamakta, aynı zamanda afetin yarattığı travmaları hafifletmek ve toplumun toparlanma sürecini hızlandırmak adına kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, afet yönetimindeki mevcut başarıların yanı sıra, sürekli bir iyileştirme ve kapasite geliştirme anlayışı benimsenmelidir (Görür, 2023: 83-84)

Afet risk yönetimi, afetlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin toplumsal yaşam üzerindeki yıkıcı sonuçlarını azaltmak amacıyla, afet riskini önlemeye, mevcut riskleri azaltmaya ve yönetmeye yönelik politikaların ve stratejilerin uygulanmasını kapsayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, dayanıklılığın artırılmasını ve afet kaynaklı can ve mal kayıplarının en aza indirgenmesini hedefler. Afet risk yönetimi, yalnızca bir önlem süreci değil, aynı zamanda proaktif bir yaklaşımla toplumun afetlere karşı hazırlık kapasitesinin güçlendirilmesini sağlayan bir yapı taşını temsil eder.

Bu bağlamda, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesi, kapsamlı bir strateji, güçlü bir organizasyon yapısı, etkin kaynak yönetimi ve toplumun tüm kesimlerini içine alan bir koordinasyon mekanizmasına dayanır. Bu kapasite, kamu kurumlarının afet öncesi risk azaltma faaliyetlerinden, afet sırasında müdahale çalışmalarına ve afet sonrası iyileştirme süreçlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Özellikle Kızılay, AFAD ve yerel yönetimler gibi kurumların, kriz anında hızlı hareket edebilme yeteneği ve gönüllü kuruluşlarla etkin iş birliği, bu kapasitenin temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

Çağdaş afet yönetimi anlayışı ise daha kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu anlayış, afetlere yönelik risklerin önceden belirlenmesini, bu risklere karşı önleyici tedbirlerin alınmasını ve mümkünse bu risklerin tamamen ortadan kaldırılmasını veya etkilerinin azaltılmasını gerektiren bir faaliyet olarak tanımlanır. Bu bağlamda, çağdaş afet yönetimi, sadece müdahale ve iyileştirme aşamalarıyla sınırlı kalmayıp, risklerin önceden tanımlanıp azaltılmasını da içeren bütüncül bir yaklaşımı benimser.

Kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini oluşturan unsurlar arasında, kapsamlı planlama süreçleri, düzenli tatbikatların yapılması, yerel ve ulusal düzeydeki kurumların koordinasyonu ve eğitilmiş personel istihdamı yer almaktadır. Örneğin, afet yönetimi planlamaları, yerel yönetimlerden merkezi idareye kadar uzanan bir sistem içinde yürütülmekte, her bir aktörün sorumlulukları net bir şekilde belirlenmektedir. Ayrıca, afet sırasında görev alacak ekiplerin sürekli eğitilmesi ve mevcut teknolojilerin bu süreçlere entegre edilmesi, bu kapasitenin verimli bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır.

Afet yönetimi, yalnızca afetin ardından gerçekleşen kurtarma ve iyileştirme faaliyetlerinden ibaret değildir. Aynı zamanda, afet sonrası toplumsal yaşam üzerindeki olumsuzlukların ve kayıpların en aza indirgenmesi için tüm toplumun katılımını içeren, geniş çaplı bir çaba gerektirir. Bu çabalar arasında toplumsal bilinçlendirme çalışmaları, tatbikatların düzenlenmesi, kaynakların etkili bir şekilde kullanılması ve ilgili tüm paydaşlar arasında etkili bir koordinasyon sağlanması yer alır. Tatbikatlar, afet sırasında yapılacak müdahalelerin etkinliğini artıran önemli bir hazırlık unsuru olup, toplumsal dayanıklılığı güçlendirmede kritik bir rol oynamaktadır.

Afet risk yönetimi ve çağdaş afet yönetimi anlayışları, toplumun afetlere karşı hazırlık seviyesini artırmayı, riskleri azaltmayı ve dayanıklılığı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesinin bu çerçevede sürekli olarak geliştirilmesi, toplumsal dayanışmayı teşvik etmek ve afet sonrası toparlanmayı hızlandırmak için büyük önem taşımaktadır. Bu kapasite; güçlü bir kurumsal yapılanma, eğitilmiş ekipler, etkili koordinasyon ve toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla sürdürülebilir bir mücadele mekanizması olarak işlev görmektedir. Afet yönetimi faaliyetlerinin, planlama, tatbikatlar, kurumsal koordinasyon ve kaynakların etkin kullanımı gibi temel unsurları içermesi, daha

dirençli bir toplum yapısının inşasında kritik bir role sahiptir (Pektaş & Demirkaya, 2022: 350-351).

5.6. Kamunun Afet Anında Olay Yeri Yönetimi

Afetlerde olay yeri yönetimi, tüm müdahale ekiplerinin uyumlu ve koordineli bir şekilde çalışmasını gerektiren kritik bir süreçtir. Müdahalelerin başarısı, ekiplerin düzenli bir şekilde yönlendirilmesi ve ortak bir hedef doğrultusunda hareket etmesine bağlıdır. Tatbikatlar, bu koordinasyonu güçlendirmek ve ekiplerin afet anında karşılaşılabileceği zorluklara hazırlıklı olmalarını sağlamak açısından büyük önem taşır.

Özellikle deprem gibi geniş çaplı yıkımlara neden olan afetlerde, olay yeri yönetimi daha karmaşık bir hal alır. Enkaz altındaki bireylerin kurtarılması, yaralıların tiraj uygulamalarıyla doğru şekilde önceliklendirilmesi ve sağlık hizmetlerine hızlı bir şekilde ulaştırılması, zaman ve kaynakların etkin kullanımını zorunlu kılar. Bu nedenle, müdahale ekiplerinin deprem senaryolarını içeren tatbikatlarla bilgi ve deneyimlerini sürekli geliştirmesi kritik bir gerekliliktir.

Olay yeri yönetimi, afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmede ve özellikle deprem gibi ani müdahale gerektiren durumlarda hayat kurtarma çalışmalarını başarıyla yürütmede temel bir rol oynar. Ekiplerin düzenli eğitim ve tatbikatlarla bu sürece hazırlıklı hale getirilmesi, toplumun afetlere karşı dayanıklılığını artırmanın en etkili yollarından biridir (Ekşi, Şen & Çelikli, 2018: 36).

5.6.1. Türkiye afet müdahale planı (TAMP)

Türkiye’de afet ve acil durum yönetimi, 5902 sayılı Kanun ile oluşturulan AFAD aracılığıyla, Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. Bu sistem, geleneksel "Kriz Yönetimi" anlayışından "Risk Yönetimi" anlayışına geçişi temsil ederek, afet öncesi hazırlık ve planlama süreçlerine öncelik vermektedir. Bu kapsamda, eğitim, bilinçlendirme, erken uyarı sistemleri ve kesintisiz haberleşme projeleri gibi stratejik adımlar hayata geçirilmiştir. Bu girişimler, afetlere müdahalede kamunun kapasitesini artırmayı ve toplumsal direnci güçlendirmeyi hedeflemektedir.

AFAD'ın sorumluluk alanı, yalnızca afet anı müdahaleleriyle sınırlı olmayıp; eğitim politikalarının oluşturulması, mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve hizmetlerin etkin bir şekilde koordine edilmesi gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Özellikle 2014 yılında hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini artıran önemli bir düzenleme olarak öne çıkmıştır. TAMP, afet yönetiminde görev alacak paydaşlar arasında görev ve sorumlulukları tanımlayarak, kamu kurumlarının ve diğer ilgili tarafların iş birliği içinde hareket etmesini sağlamaktadır. Böylece afet öncesi, sırası ve sonrasında entegre bir planlama yaklaşımı benimsenmiştir.

TAMP'nın uygulanabilirliğini artırmak için, 2018'deki Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri doğrultusunda kapsamlı güncellemeler gerçekleştirilmiştir. Bu güncellemeler, afetlere müdahale kapasitesini artırmak için mevzuatın teknolojik yenilikler, bilgi birikimi ve yeni tecrübelerle uyumlu hale getirilmesini sağlamıştır (AFAD TAMP ,2022).

5902 sayılı Kanun ile kurulan AFAD, ülkemizde "bütünleşik afet yönetim sistemi" anlayışını hayata geçirerek kriz yönetiminden risk yönetimine geçişi sağlamıştır. Bu sistem, afet öncesi eğitim, bilinçlendirme ve planlama çalışmalarıyla müdahale kapasitesini artırmayı hedeflerken, erken uyarı sistemleri ve kesintisiz haberleşme projeleriyle desteklenmiştir.

2014 yılında hazırlanan TAMP, afetlerde görev alacak kurum ve kişilerin sorumluluklarını belirlerken, eğitim ve koordinasyonu merkeze almıştır. Ayrıca, geçmiş afetlerden elde edilen tecrübeler doğrultusunda, operasyonel riskleri azaltan ve etkin müdahaleyi mümkün kılan bir yapı oluşturulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2022).

Kamunun afetlere karşı mücadelesindeki başarısı, yalnızca teknik donanım ve mevzuat değişiklikleriyle sınırlı değildir. Başarı, aynı zamanda tüm paydaşların, özellikle kamu kurumlarının, afet yönetimi süreçlerine aktif katılımıyla mümkündür. Bu bağlamda, belirlenen eylem planlarının zamanında ve TAMP'nın temel prensiplerine uygun şekilde uygulanması, kamunun müdahale kapasitesini en üst düzeye çıkarmak için hayati önem taşımaktadır. Böylece kamu, yalnızca afetlere müdahale eden bir aktör değil, aynı zamanda afet risklerini önleyerek toplumsal dayanıklılığı artıran bir yapı haline gelmiştir (AFAD TAMP ,2022).

5.6.2. Afet durumunda müdahale seviyeleri

Afet müdahale süreçlerinde kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyimi, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesini belirleyen en kritik unsurlardan biridir. Müdahale seviyelerinin belirlenmesi ve uygulanmasında etkili bir şekilde yer alan kurtarma ekipleri, yalnızca donanım ve malzeme yeterliliğiyle değil, aynı zamanda bilgi, beceri ve deneyimleriyle de müdahale süreçlerini şekillendirir. Özellikle S1 ve S2 seviyelerinde İl AFAD Merkezi ve destek illerden gelen ekiplerin hızla harekete geçebilmesi, eğitilmiş personelin olaylara anında adapte olmasını ve doğru müdahale stratejilerinin uygulanmasını mümkün kılar. Bu süreçte ekiplerin düzenli tatbikatlarla afet senaryolarına hazırlanması ve yeni teknolojilere uyum sağlaması, etkili müdahale kapasitesinin artırılmasında temel bir role sahiptir.

Daha karmaşık organizasyonlar gerektiren S3 ve S4 seviyelerinde, kurtarma ekiplerinin koordinasyon kabiliyeti ve deneyimi ön plana çıkar. Çalışma gruplarının ana çözüm ortakları ile uyumlu çalışabilmesi, olay türüne özgü yöntemlerin hızlı ve etkili bir şekilde devreye alınmasını sağlar. Örneğin, 2. grup destek illerin yönetimi devralması veya uluslararası yardım çağrısı yapılması durumlarında, ekiplerin sahip olduğu deneyim, müdahale sürecinin sorunsuz ilerlemesi için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, afet bölgesinden alınan bilgi akışına göre ekiplerin görevlerini yeniden şekillendirebilmesi, eğitilmiş ve deneyimli personelin adaptasyon becerisiyle doğrudan ilişkilidir.

Kurtarma ekiplerinin deneyimi, yalnızca müdahale sırasında değil, afet öncesi hazırlık ve afet sonrası iyileştirme aşamalarında da belirleyici bir faktördür. Tatbikatlar, erken uyarı sistemlerinin test edilmesi ve iyileştirme süreçlerinde aktif rol alan ekipler, afet yönetimi planlarının sahadaki etkinliğini artırır. Böylece, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesi yalnızca teknik ve yapısal düzenlemelerle değil, aynı zamanda insan kaynağının nitelikli bir şekilde geliştirilmesiyle de güçlenir. Eğitilmiş ve deneyimli kurtarma ekipleri, afetlere müdahale süreçlerinde hem hayat kurtaran bir aktör hem de toplumsal dayanıklılığı artıran bir güç olarak öne çıkar (AFAD, 2022).

5.6.3. Insarag arama kurtarma birimi

INSARAG, 1985'teki Meksika ve 1988'deki Ermenistan depremlerinde faaliyet gösteren uzmanlaşmış uluslararası USAR ekiplerinin girişimleri sonucunda,

1991 yılında hayata geçirilmiştir. BM çatısı altında çalışan bu yapı, afet yöneticilerinden, kamu görevlilerinden, STK'lar ve USAR uygulayıcılarından oluşan bir hükümetler arası insani yardım ağıdır. INSARAG, aynı zamanda Uluslararası Afet Zararlarının Azaltılması Stratejisi'nin (ISDR) uygulanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır (AFAD Bursa, n.d.).

INSARAG'ın Yetkisi: INSARAG, acil durum hazırlık ve müdahale süreçlerini etkinleştirerek hayat kurtarmayı, acıları azaltmayı ve olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlar. Afet bölgelerinde uluslararası USAR ekipleri arasındaki iş birliğini artırırken, gelişmekte olan ülkelere öncelik vererek ulusal USAR kapasitesini ve sınıflandırma sistemlerini geliştirmeye destek olur. Ayrıca, uluslararası kabul gören prosedürler ve rehberler oluşturarak, ekipler arası iş birliğini ve koordinasyonu güçlendirmeyi hedefler (AFAD Bursa, n.d.).

5.6.3.1. Uluslararası USAR müdahale döngüsü

Uluslararası bir USAR müdahalesi, beş aşamadan oluşan ve "USAR müdahale döngüsü" olarak adlandırılan bir süreçle gerçekleştirilir. Bu döngü, afet yönetiminde sistematik bir yaklaşımı temsil ederek, USAR ekiplerinin etkinliğini artırmayı hedefler. Özellikle birinci aşama olan hazırlık süreci, mevcut çalışmalarımızla doğrudan ilişkilidir ve bu aşamanın afetlere etkili bir müdahale için temel oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hazırlık aşaması, afetler arasındaki dönemi kapsar ve bu süreçte USAR ekipleri, sahadaki yeterliliklerini artırmak için kapsamlı eğitimler ve tatbikatlar düzenler. Bunun yanı sıra, önceki müdahalelerden edinilen deneyimleri değerlendirir, standart uygulama prosedürlerini günceller ve gelecekteki müdahaleler için stratejik planlamalar yapar. Hazırlık aşaması, yalnızca ekiplerin teknik yeterliliklerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda olası zorluklara karşı ekiplerin dayanıklılığını ve uluslararası standartlara uygun şekilde çalışabilirliğini artırır. Bu dönemde elde edilen kazanımlar, afet müdahalesinin etkinliğini doğrudan etkiler ve hayat kurtarma çabalarında kritik bir rol oynar (AFAD Bursa, n.d.).

5.6.3.2. Ülkemizde USAR ekipleri kategorileri

Ülkemizde kentsel arama kurtarma ekiplerinin akreditasyonu, 29 Temmuz 2020 tarihli ve 31200 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Afet ve Acil Durum

Yönetimi Başkanlığı Afet ve Acil Durumlara İlişkin Hizmet Standartları ve Akreditasyon Esaslarının Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik" hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu yönetmelik çerçevesinde, akreditasyon işlemleri sırasında Türkiye'nin ulusal standartlarımız, BM INSARAG Sekreterliği tarafından belirlenen ve INSARAG Rehberinde yer alan standartlarla uyumlu hale getirilerek uygulanmaktadır.

Ankara ve İstanbul AFAD Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri, INSARAG Harici Sınıflandırma sürecini başarıyla tamamlayarak "Ağır Ekip" statüsü kazanmış ve bu başarının ardından, 14 Kasım 2017 tarihinde INSARAG Sekreterliği tarafından yapılan değerlendirme sonucu AFAD Başkanlığına ITUAS (INSARAG Tanımlı Ulusal Akreditasyon Süreci- IRNAP) yetkisi verilmiştir. Bu yetki kapsamında, Ankara ve İstanbul dışındaki Bursa, Sakarya, Afyonkarahisar, İzmir, Adana, Diyarbakır, Erzurum, Van ve Samsun AFAD Arama Kurtarma Birlik Müdürlükleri de 2018 yılında "Ağır Ekip" olarak akredite edilmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin uluslararası standartlara uyum sağlama ve arama kurtarma kapasitelerini güçlendirme konusundaki kararlılığını ortaya koymaktadır (AFAD Tekirdağ, 2023: 3).

5.6.3.3. USAR Ekiplerinin sınıflandırılması ve operasyonel rolleri

Kentsel arama kurtarma faaliyetlerinde, akreditasyon kriterlerine uygun olarak hafif, orta ve ağır seviyelerde ekiplerin oluşturulması mümkündür. Bu seviyeler, ekiplerin müdahale kapasitesine ve donanım yeterliliğine göre belirlenmektedir (AFAD Tekirdağ, 2023: 3).

Afet ve kriz yönetimi, ülkelerin liderleri ve yetkilileri için kritik bir sorumluluktur. Bu bağlamda, kamunun afetlerle mücadele kapasitesini artırmak, arama-kurtarma ekiplerinin etkinliğini sağlamak açısından hayati öneme sahiptir. Afetlere karşı hazırlık sürecinde, kamu otoritelerinin arama-kurtarma ekiplerinin zamanında müdahalesini sağlayacak güçlü bir koordinasyon ve planlama mekanizması oluşturması gereklidir. Ekiplerin kurulması aşamasında minimum standartların belirlenmesi, idari ve operasyonel yapıların oluşturulması ve eğitim süreçlerinin düzenlenmesi temel adımlardır. Özellikle ekiplerin eğitim ve deneyimi, müdahalelerin etkinliği ve güvenliği açısından belirleyicidir.

Ekip oluşturulurken yerel ihtiyaçlar, yasal çerçeve, finansal destek ve personelin gönüllülüğü değerlendirilmelidir. Üyelerin seçimi, bilgi, beceri ve uzmanlık esas alınarak yapılmalı; ekipler için kapsamlı, uygulamalı ve teknik içerikli başlangıç eğitim programları hazırlanmalıdır. Eğitim ve deneyim, afet anında hızlı ve doğru müdahale için kritik bir faktördür. Gerekli donanım ve araçların planlamaya uygun olarak temin edilmesi de ekiplerin kapasitesini artırır. Bunun yanı sıra, kamunun afetlerle mücadele kapasitesini sürdürülebilir kılmak için ekiplerin sürekli eğitimi ve yeniden eğitim programlarıyla bilgi ve becerilerinin güncel tutulması sağlanmalıdır. Bu çerçevede, tatbikatlar gibi uygulamalar en etkili ve düşük maliyetli yöntemler arasında yer alır.

1991'de kurulan INSARAG, ekipleri Hafif, Orta ve Ağır sınıflarına ayıran bir sınıflandırma sistemi geliştirmiştir. Bu sınıflandırma, kamu ve ekiplerin kapasitesini değerlendirmede bir standart sağlamış ve uluslararası müdahale süreçlerinde eğitilmiş ve deneyimli ekiplerin önemini ortaya koymuştur. Bu nedenle, arama-kurtarma ekiplerinin eğitim ve deneyimi, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesinin temel taşlarından biridir (Akdaş & Eren, 2023: 1062-1063).

5.7. Arama-Kurtarma Ekiplerinin Roller

Afet yönetiminin başarısı, tüm kurumların afet yönetimi çerçevesinde iş birliği içinde çalışmasına bağlıdır. Türkiye'de AFAD, afet yönetiminden sorumlu ana kuruluş olarak öne çıksa da diğer kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının katkısı da hayati öneme sahiptir. Özellikle afet ve acil durumlarda gönüllüleri de içine alan sivil toplum kuruluşları, müdahale kapasitesinin artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, afetlerin her aşamasında gönüllülerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı vazgeçilmezdir.

Türkiye'de afetlerin ve acil durumların sıklığının artması, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu arama-kurtarma ekiplerinin sayı ve niteliğini artırmıştır. Bu gelişme, kamunun afetlerle mücadele kapasitesinin güçlenmesi ve farklı paydaşlar arasında etkili bir koordinasyonun sağlanması açısından önemlidir. Sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllülerin afet yönetimine dahil edilmesi, yalnızca arama-kurtarma süreçlerini değil, aynı zamanda toplumun genel afet farkındalığını ve dayanıklılığını da artırmaktadır. Bu bağlamda, kamu ve sivil toplum iş birliğinin

geliştirilmesi, afet yönetiminin sürdürülebilir başarısı için temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Yılmaz & Yıldırım, 2020: 199).

Aşağıda belirttiğimiz arama-kurtarma ekiplerinin sahip oldukları özellikler, aldıkları eğitimler sonucunda kazandıkları deneyimlerle birleşerek afet anında gerçekleştirilen arama-kurtarma faaliyetlerinin etkinliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu ekipler, sahip oldukları ekipmanları ve eğitimlerde edindikleri deneyimleri bir araya getirerek üst düzey performans sergilemekte ve olaylara daha hâkim bir şekilde müdahale edebilmektedir. Bu durum, arama-kurtarma faaliyetlerinin daha etkili bir şekilde yürütülmesine olanak tanıyarak sürecin hem daha hızlı hem de güvenilir bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktadır. Eğitim ve deneyimlerin bu bütünlük etkisi, başarılı bir afet yönetimi için temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

5.7.1. Hafif seviye arama kurtarma ekiplerinin özellikleri ve görev tanımları

Hafif Seviye Arama ve Kurtarma Ekipleri, kurtarma ekipmanı, bilgi ve yeterlilikler açısından temel veya asgari operasyonel kapasiteye sahiptir. Bu ekipler, ani gelişen afet ve acil durumların ardından, yüzeydeki afetzedelerin veya kazazedelerin hızlı bir şekilde aranması ve kurtarılmasına odaklanır. Hafif ekiplerin sınırlı kaynaklarına rağmen, olayın hemen sonrasında müdahaleye başlamaları, hayatta kalma oranlarını artırmada önemli bir rol oynar (AFAD Tekirdağ, 2023: 4).

Hafif Seviye Arama ve Kurtarma Ekiplerinin görev ve yeterlilikleri, temel operasyonel ihtiyaçlara odaklanır. Bu ekipler, etkilenen alanların keşfi, tehlikelerin tespiti ve alan güvenliğinin sağlanması gibi öncelikli sorumlulukları üstlenir. Yüzeyde arama ve kurtarma, tehlikeli maddelerin ayrılması, yaralı ve ölü toplama noktalarının oluşturulması ve temel kurtarma tekniklerinin uygulanması ekiplerin temel faaliyetleri arasında yer alır. Ayrıca, 72 saat boyunca kendi kendine yetebilme ve 3 gün süreyle günde 12 saat çalışabilme kapasitesine sahip olmaları gerekir.

Ekipler, İlk Yardım belgesine sahip olmalı ve ekip üyelerinin tamamı akreditasyon sınavına tabi tutulmalıdır. En az 18 kişilik bir ekip teşekkülü zorunludur ve ekip lideri, kurtarma, medikal ve lojistik gibi farklı uzmanlık alanlarına göre personel görevlendirilir. Ekibin tüm malzeme ve ekipmanı kendisine ait olmalı, diğer kurumlardan alınan destek unsurları, ekip üyesi olarak kabul edilmemelidir. Bu

şekilde yapılandırılan Hafif Seviye Ekipler, yerel acil durum yönetimine destek sağlamada ve yüzey kurtarma operasyonlarında etkili bir rol oynar (AFAD Tekirdağ, 2023: 4).

5.7.2. Orta seviye arama kurtarma ekipleri ve özellikleri

Orta düzey arama kurtarma ekipleri, donatılı yığma yapılar veya ağır ahşap malzemelerle inşa edilmiş, ayrıca yapı çeliğiyle desteklenmiş binalar gibi ağır hasar almış ya da tamamen çökmüş yapılarda teknik arama kurtarma operasyonları gerçekleştirebilecek donanıma sahiptir. Bu ekiplerin, arama kurtarma sırasında sapan kullanarak bağlama ve kaldırma işlemlerini güvenli bir şekilde yapabilme becerisi de kritik bir öneme sahiptir. Bu tür ekiplerin yetkinlikleri, özellikle karmaşık yapısal çöküntülerde hayat kurtarma kapasitesini doğrudan etkilemektedir (AFAD Tekirdağ, 2023: 5).

Orta Seviye Arama ve Kurtarma Ekipleri, bir çalışma alanında operasyon yürütme kapasitesine ve teknik arama yeteneklerine sahip olmalıdır. Arama köpeği bulundurma zorunluluğu olmamakla birlikte, köpek varsa köpekli arama faaliyeti gerçekleştirilir. Ekipler, yedi gün boyunca bir veya farklı çalışma alanlarında 24 saat operasyon gerçekleştirecek yeterli personele sahip olmalıdır. Ayrıca, ekip üyeleri ve karşılaşılan afetzedeler için (yetki dahilinde) medikal tedavi sunabilmelidir.

Ekibin tüm üyeleri İlk Yardım belgesine sahip olmalı ve kendi kendine 72 saat boyunca yetebilecek donanıma sahip olmalıdır. Asgari 38 kişiden oluşan ekiplerde, personelin %50 oranında yedeklenmesi gereklidir. Tüm personel, ekipman ve malzeme ekip bünyesine ait olmalı; sınav veya operasyon sırasında diğer kurumlardan alınan unsurlar (protokolle tahsis edilenler hariç) kabul edilmemektedir.

Ekip yapılanması şu şekilde olmalıdır: Ekip Lideri, Planlama Görevlisi, İrtibat Yetkilisi, Yapı Mühendisi, Teknik Arama ve Tehlikeli Madde Görevlileri, Kurtarma Ekibi üyeleri, sağlık personeli (doktor, hemşire, ATT), lojistik ve haberleşme görevlileri gibi uzmanlık alanları yer almalıdır. Bu yapı, operasyonel esneklik ve müdahale kapasitesini artırmak için tasarlanmıştır (AFAD Tekirdağ, 2023: 5-6).

5.7.3. Ağır seviye arama kurtarma ekipleri ve özellikleri

Ağır düzey arama kurtarma ekipleri, betonarme yapıların kesilip kırılması ve bu yapılarda geçit ya da galeri oluşturulması gibi özel teknik becerilere sahiptir. Almış oldukları kapsamlı eğitimler ve operasyonel deneyimleri sayesinde, enkazın her bir katmanını sapanla bağlama ve kaldırma yöntemleri kullanarak kontrollü bir şekilde temizleme yeteneğini kazanmışlardır. Çökmüş ya da ciddi şekilde hasar görmüş yapılar üzerindeki karmaşık teknik arama ve kurtarma operasyonları, bu ekiplerin uzmanlık alanıdır. Eğitim ve deneyimlerinin katkısıyla, yoğun yapısal enkazın bulunduğu bölgelerde operasyonların başarıyla tamamlanmasında kritik bir rol oynarlar (AFAD Tekirdağ, 2023: 7).

Ağır Seviye Arama ve Kurtarma Ekipleri, iki ayrı çalışma alanında eş zamanlı ağır teknik kabiliyette çalışabilecek donanım ve iş gücüne sahip olmalıdır. Bu ekipler, lojistik desteğin yanı sıra arama köpekleri ve gelişmiş teknik arama kapasitesi gerektiren operasyonları yürütebilmelidir. Yapı çeliği ve çok katlı yapılardaki donatıların kesimi için sıcak metal kesme gibi ileri düzey teknik becerilere sahip olmaları beklenir.

Ekipler, on güne kadar bağımsız iki çalışma alanında 24 saat operasyon gerçekleştirecek yeterli personele ve kendi kendine 72 saat boyunca yetebilecek donanıma sahip olmalıdır. Ayrıca, ekip üyeleri ve arama köpekleri dahil olmak üzere, karşılaştıkları afetzedeleri (izin halinde) medikal olarak tedavi edebilme yeteneğine sahiptir. Tüm ekip üyelerinin İlk Yardım belgesine sahip olması ve akreditasyon sınavına tabi tutulması zorunludur.

Ekipler en az 59 kişilik bir kadrodan oluşmalı ve %50 oranında yedek personel içermelidir. Personel, malzeme ve ekipman tamamen ekibin bünyesinde yer almalı, diğer kurumlardan sağlanan unsurlar (protokolle tahsis edilenler hariç) kabul edilmemektedir. Asgari ekip yapılanmasında Ekip Lideri, Planlama ve İrtibat Yetkilileri, Yapı Mühendisi, Teknik Arama ve Köpek Eğiticileri, Tehlikeli Madde Görevlileri, Kurtarma ve Sağlık ekipleri gibi uzmanlık alanları yer almalıdır. Bu yapı, bağımsız ve çok yönlü müdahalelerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlar (AFAD Tekirdağ, 2023: 7-8).

5.8. Deprem Sonrası Arama Kurtarma Ekiplerinin Organizasyonu ve Verimliliği

Deprem sonrası arama kurtarma çalışmalarında ekiplerin üç farklı gruba ayrılarak organize edilmesi, kamu kapasitesinin en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Özellikle sahada yapılacak çalışmalar ve bölgesel taramalarda, hangi ekibin hangi bölgeye yönlendirileceği, operasyonların başarısı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ekiplerin, enkaz durumuna ve çalışma koşullarına göre bölgede değerlendirilmesi, kurtarma organizasyonlarında yaşanabilecek karışıklıkları önlemektedir. Örneğin, hafif seviye bir enkazda ağır seviye bir ekibin görevlendirilmesi, ihtiyaçların üzerinde bir kapasitenin yanlış yere tahsis edilmesine neden olabilir. Bu durum, ağır seviye bir ekibe ihtiyaç duyulan başka bir bölgeye müdahaleyi geciktirerek zaman kaybına yol açar. Deprem nedeniyle yolların kapanması, iletişim kesintileri ve ulaşım zorlukları bu sorunu daha da artırabilir.

5.8.1. Ağır seviye arama kurtarma ekiplerinin çalışma prensipleri

Ağır seviye arama kurtarma ekipleri, sahip oldukları özel ekipman ve aldıkları eğitim doğrultusunda, 24 saat içinde dönüşümlü olarak dört ekip esasına göre çalışmaktadır. Bu ekipler, eğitimleri ve düzenli olarak gerçekleştirdikleri tatbikatlar sayesinde üstün deneyime sahiptir. Özellikle, daha önceki arama kurtarma operasyonlarında etkin görev almaları, bu ekipleri daha yetkin hale getirmiştir. Türkiye’de AFAD tarafından verilen eğitimler, bu ekiplerin yetkinliklerini en üst seviyeye çıkarmaktadır. Karşılaşılan zorluklara her daim hazırlıklı olan ekipler, çalışmalarını ilk etapta kendi güvenliklerini ön planda tutarak yürütmektedir. Ellerindeki ekipmanları en etkin ve verimli şekilde kullanmaları, bu yönde aldıkları eğitimlerle desteklenmiştir (AFAD Bursa, n.d.).

5.8.2. Deprem bölgesinde ilk müdahale ve enkaz analizi

Deprem bölgesine ulaşan bir kurtarma personeli, öncelikli olarak aldığı eğitim ve deneyimler ışığında genel bir değerlendirme yapar. Bu değerlendirme hem canlı arama hem de olası tehlikeleri tespit etmek için kritik bir rol oynar. Çevrede bulunan kişilerin beyanlarına dayanarak, bina içerisindeki afetzedelerin sayısı ve binanın yıkılma zamanı gibi bilgiler toplanır (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 42). Örneğin,

bir binanın depremden belli bir süre sonra çöktüğü bilgisi, yaralıların muhtemel konumları hakkında ipucu verebilir. Deprem gece saatlerinde meydana gelmişse, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve 17 Ağustos 1999 Gölcük depremlerinden elde edilen deneyimlere dayanarak, afetzedelerin genellikle uyku halinde olabileceği göz önünde bulundurulur (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 45).

5.8.3. Arama kurtarma teknikleri ve ekipman kullanımı

Enkazda canlı olduğu bilgisi alındığında, boşluklardan sesli olarak iletişim kurmaya çalışılır. Yanıt alınamaması durumunda, arama kurtarma köpekleri ve teknolojik ekipmanlar kullanılarak kurtarma faaliyetlerine başlanır. Kurtarma ekipleri, aldıkları eğitimler sayesinde kütle kaldırma işlemlerini güvenli ve etkin bir şekilde gerçekleştirebilir. Bu tür işlemler yalnızca uzman ekipler tarafından yapılmalıdır, aksi takdirde enkazdaki afetzede veya kurtarma personeli için ciddi riskler oluşabilir (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 60-61). Örneğin, 1 metreküp donatılı betonun ağırlığının yaklaşık 2400 kg olduğu (İnşaat, 2022) bilgisi, kullanılacak vinç ve çelik halatın kapasitesinin doğru bir şekilde hesaplanmasını gerektirir. Yanlış bir uygulama, operasyonun başarısını tehlikeye atabilmekte, geriye dönülmez sonuçların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir.

5.8.4. Tahkimat çalışmaları ve güvenlik önlemleri

Enkaz bölgesinde afetzedeye yaklaşıldığında, çalışılan alan tahkimat ile güçlendirilmelidir. Artçı sarsıntılar nedeniyle çökme riski bulunduğundan, tahkimat çalışmalarında mevcut malzemeler etkin şekilde kullanılmalıdır. Ekiplerde bulunan destek tahkimat sistemleri (İstanbul İtfaiyesi, 2022: 95) ile çevreden elde edilebilecek, ahşap telefon direkleri, park bankları, çatılarda kullanılan ahşap ürünler gibi materyaller, uygun tahkimat malzemelerinin bulunamadığı durumlarda kullanılabilir.

5.8.5. Gönüllülerin koordinasyonu ve eğitimlerin önemi

Arama kurtarma personeli, enkaz alanında gönüllülerin koordinasyonunu sağlayarak çalışmaları daha kontrollü bir şekilde yürütür. Bu sayede yetki karmaşasının önüne geçilir ve operasyonlar daha verimli hale gelir. Deprem öncesinde düzenlenen tatbikatlarda kazanılan deneyim, operasyonların başarısını

artırmaktadır. Türkiye’de AFAD tarafından sağlanan eğitimler, personelin profesyonel yetkinliklerini sürekli geliştirmektedir (AFAD, 2022).

5.8.6. Ülkemizdeki bina türlerine göre kurtarma esnasında kullanılan ekipmanların kullanımı

Türkiye'deki bina tiplerini genel olarak betonarme binalar, yığma binalar, ahşap binalar ve çelik binalar şeklinde sınıflandırabiliriz. Bu sınıflandırma, yapı malzemesi ve kullanılan teknolojilere dayalı olarak yapılmakta olup, her bir bina tipi farklı özelliklere ve dayanıklılık seviyelerine sahiptir. Özellikle deprem riski yüksek bölgelerde bu yapı türlerinin özellikleri, dayanıklılık açısından büyük önem taşımaktadır (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 43).

Binalarda meydana gelen çökmelerin nedenleri, depremin şiddeti, yıkılma şekli, binanın yapısal özellikleri ve binanın bulunduğu bölgenin jeolojik yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu faktörler, çökmelerin farklı şekillerde gerçekleşmesine yol açabilir. Farklı çökme tiplerinde oluşan yaşam boşlukları, afetzedelerin hayatta kalma şansını artırmakla birlikte, arama-kurtarma ekiplerinin operasyonlarını da doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Binanın kısmen veya tamamen çökmesi durumunda, aynı binada birden fazla çökme şekli de gözlemlenebilir.

Çökme şeklini doğru tespit eden arama-kurtarma ekipleri, elde ettikleri verilere dayanarak en etkili kurtarma çalışmalarını yürütebilir. Çökme tipleri genel olarak yamyassı (yığılmalı) çökme, destekli yana çökme, desteksiz yana çökme, V şeklinde çökme ve A şeklinde çökme olarak sınıflandırılabilir. Yamyassı çökme, yapının tamamen düzleşerek katların üst üste binmesiyle oluşur ve yaşam boşluklarının en az olduğu çökme türüdür. Destekli yana çökme, yapının bir kısmının sağlam bir destek üzerinde eğilmesiyle oluşurken, desteksiz yana çökme hiçbir desteğe dayanmadan yana doğru eğilmesiyle meydana gelir ve daha az yaşam boşluğu bırakır. V şeklinde çökme, yapının merkezi bir noktadan aşağı doğru çökmesiyle oluşurken, kenarlarda yaşam boşlukları görülebilir. A şeklinde çökmede ise yapının yan duvarları sağlam kalırken orta kısmı çöker ve bu tür çökmede yaşam boşlukları daha belirgin hale gelir (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 48-51).

Bu çökme türlerinin her biri, kurtarma ekiplerinin çalışma yöntemlerini şekillendirmekte ve arama faaliyetlerinin planlanmasında belirleyici olmaktadır.

Çökme şekillerinin doğru değerlendirilmesi, afetzedelere zamanında ulaşılmasını ve kurtarma operasyonlarının daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Çökme çeşitleri konusunda eğitim almış kurtarma ekipleri, eğitim süreçlerinde kazandıkları bilgi ve deneyimler sayesinde, hangi noktadan ve nasıl müdahale edeceklerini etkin bir şekilde belirleyebilmektedir. Bu birikim, olay yerine hızlı bir şekilde intikal etmelerini ve kurtarma operasyonlarını zaman kaybetmeden başlatmalarını sağlamaktadır. Eğitimlerde edinilen uygulamalı tecrübe ve deneyim, ekiplerin olay yerinde doğru değerlendirmeler yaparak müdahale süreçlerini planlı ve güvenli bir şekilde yürütmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, arama-kurtarma faaliyetlerinin hem hızını hem de başarısını artıran kritik bir unsurdur.

Deprem sonrası arama-kurtarma çalışmalarında başarı sağlanmasının temel yollarından biri, araç ve malzemelerin etkili ve doğru bir şekilde kullanılmasından geçmektedir. Deprem gibi ani ve yıkıcı afetlerde, ekiplerin hızlı ve organize hareket edebilmesi, araç ve malzemelerin doğru yönetimi ile mümkün hale gelir. Bu nedenle, araç ve malzemelerden sorumlu personelin görev ve sorumlulukları hayati bir öneme sahiptir. Deprem etkisiyle yıkılan binaların altında kalan afetzedelere zamanında ulaşmak ve gerekli müdahaleyi yapabilmek için ekipmanların en uygun şekilde kullanılması büyük önem taşır. Bu personelin, ekipmanların doğru zamanda ve uygun koşullarda kullanılmasını sağlaması, operasyonların verimliliği ve hayatta kalanların kurtarılması açısından kritik bir rol oynar. Ayrıca, deprem sırasında yolların kapanması veya iletişim hatlarının kesilmesi gibi zorluklara karşı hazırlıklı olunması, araç ve malzemelerin önceden planlanmış bir şekilde dağıtılmasıyla mümkün hale gelir (İstanbul İtfaiyesi, 2014: 41).

Deprem sırasında meydana gelen yıkımlarda mahsur kalan afetzedelerin kurtarılması ve hızlı müdahale süreçlerinde kamu yönetiminin rolü hayati öneme sahiptir. Kamu, sahip olduğu arama-kurtarma ekipleri aracılığıyla kapasitesini en üst düzeye çıkarmalı ve bu süreçte etkili bir organizasyon yapısı oluşturmalıdır. Arama-kurtarma ekiplerinde görev yapan personelin eğitimi, tatbikatlar sırasında kazandıkları deneyimler ve afet esnasında sergiledikleri doğru davranış biçimleri, kurtarma faaliyetlerinin başarısını doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Eğitimli ve deneyimli personelle desteklenen kamuya ait arama-kurtarma birimleri, afet bölgelerinde hızlı ve etkili müdahalelerin temelini oluşturmaktadır.

Deprem esnasında olayın gerçekleştiği alanın genişliği ve karmaşıklığı, kamu yönetimi açısından önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Müdahale edilmesi gereken birçok bölge ve acil yardım bekleyen insanlar söz konusudur. Bu nedenle, kamu yönetimi, kurtarma ekiplerini hızlı bir şekilde deprem bölgesine ulaştırmanın yanı sıra, kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak hangi bölgelere öncelikli müdahale yapılacağını belirlemelidir. Depremin ilk 24 saati, kurtarma çalışmalarında kritik bir zaman dilimi olarak öne çıkmaktadır.

Kurtarma ekiplerinin, çöken veya yana yatmış binalardan güvenlik önlemlerini alarak hızlı ve etkili bir şekilde kurtarma çalışmalarına başlaması gerekmektedir. Sağlanan ekipmanlar ve lojistik destekle bu çalışmalar koordineli bir şekilde sürdürülmeli, aynı zamanda çevredeki gönüllüler de verimli bir şekilde görevlendirilmelidir. Eğitimli ve sahada deneyim sahibi kurtarma ekipleri, afet müdahalelerinde kamu kapasitesinin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu ekiplerin etkinliği, daha fazla kazazedenin kurtarılmasını sağlamaktadır.

Kurtarma ekipleri, aldıkları eğitim sayesinde sahada karşılaşılabilecekleri olumsuz durumları en aza indirebilecek bilgi ve beceriye sahiptir. Yıkılan binaların çökme şekillerini dikkate alarak enkaza giriş planlarını yapar, çökme riski yüksek binaları destekler ve artçı sarsıntılar sırasında kendi güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını bilirler. Ayrıca, çevrelerindeki gönüllüleri bu yönde yönlendirerek olumsuz durumların minimum seviyede kalmasını sağlarlar.

Arama-kurtarma personelinin öncelikli görevi, kendi güvenliğini sağlamaktır. Bu, kazazedeyi de güvence altına almayı mümkün kılar. Kurtarma sırasında herhangi bir yanlış müdahaleyi önlemek için azami çaba gösteren ekipler, aynı zamanda yetki karmaşasına yer vermeden organize bir şekilde çalışmayı sürdürürler. Eğitimli ve koordineli kurtarma ekipleri, afet bölgesindeki müdahalelerin etkinliğini artırarak daha fazla hayat kurtarılmasına olanak tanımaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuç

Bu çalışma kapsamında, afetlerin insan yaşamına ve kamu yönetimine etkileri çok yönlü bir biçimde ele alınmış; özellikle depremler üzerinden yürütülen analizlerle, kamunun afetlere karşı mücadele kapasitesi ve kurtarma ekiplerinin eğitimi ile deneyiminin önemi vurgulanmıştır. Hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde afetlerin sıklığı, şiddeti ve yol açtığı tahribatlar artmakta; bu da afet yönetimi alanında güçlü bir kamusal yapılanmayı ve etkin organizasyonel kapasiteyi zorunlu kılmaktadır. Türkiye gibi deprem kuşağında yer alan ülkelerde bu zorunluluk daha da kritik hale gelmekte; afetlere müdahale yalnızca bir operasyonel faaliyet değil, aynı zamanda stratejik, planlamaya dayalı, disiplinler arası bir yönetim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümlerinde afet kavramı, türleri ve bu afetlerin insan yaşamı üzerindeki etkileri genel hatlarıyla incelenmiş, özellikle afetlerin yalnızca doğa kaynaklı değil; insan eliyle biçimlenen sonuçlar doğurduğu, dolayısıyla insan unsurunun afet sürecinde merkezde yer aldığı ortaya konmuştur. Bu anlayış, afetlere yalnızca doğal felaketler olarak değil; sosyal, kültürel ve yönetsel açılardan da yaklaşmanın gerekliliğini gündeme getirmiştir. İnsan faktörü olmadan bir olayın “afet” niteliği kazanamayacağı gerçeği, afet yönetiminde insan merkezli bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, afetlerle mücadele yalnızca fiziki altyapı, teknolojik donanım ya da acil müdahale kapasitesiyle sınırlı kalmamalı; aynı zamanda toplumsal bilinç, kurumlar arası iş birliği ve kamusal yönetim ilkeleri temelinde yapılandırılmalıdır.

Kamu yönetiminin afetlerle mücadelede sahip olduğu kapasite, bu sürecin başarısını doğrudan etkileyen faktörlerden biridir. Kamu kurumları arasında etkin bir eşgüdüm sağlanmadığı takdirde, müdahale sürecinde yaşanabilecek aksaklıklar, can ve mal kayıplarını artırmakta; afetzedelerin güvenini sarsmakta ve devletin meşruiyetine zarar verebilmektedir. Özellikle Türkiye gibi afet riski yüksek

ülkelerde, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında güçlü bir iş birliği ağı kurulması; afet anında koordinasyonun sağlıklı yürütülmesi açısından temel bir gerekliliktir. Bu noktada, kamu kurumlarının sadece afet sonrası müdahalede değil, afet öncesi hazırlık, risk azaltımı ve eğitim faaliyetlerinde de etkin rol alması önem arz etmektedir. Çalışmada sıklıkla vurgulandığı gibi, afet sonrası müdahale kadar, hatta belki daha fazla, afet öncesi hazırlık ve risk azaltımı stratejileri hayati öneme sahiptir.

Bu kapsamda, özellikle deprem arama-kurtarma faaliyetleri, kamu kapasitesinin somutlaştığı, personel eğitiminin ve deneyiminin doğrudan hayat kurtardığı kritik bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Deprem gibi yıkıcı afetlerde zamanla yarış söz konusu olduğundan, müdahale ekiplerinin sahip olduğu refleks, bilgisel birikim, pratik deneyim ve psikolojik hazırlık, kurtarılacak can sayısında belirleyici rol oynamaktadır. Ekiplerin sahadaki başarısı, yalnızca teknolojik cihazların yeterliliğiyle değil, bu ekipmanı doğru kullanacak ve anında karar verebilecek birikimli personelin varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, çalışmanın hipotezi kamunun afetlerle mücadele kapasitesini artırmak ve arama-kurtarma ekiplerine yönelik sürekli eğitimlerin verilmesi, tatbikatların yapılması ve uluslararası standartlara uygun niteliklerin kazandırılması, kamu yönetiminin birincil sorumluluğu olduğu sonucuyla doğrulanmıştır.

Ayrıca, bu çalışmada grafiksel ve istatistiksel analizlere de yer verilerek, kamu kurumlarının afetlerle mücadelede nasıl bir rol üstlendiği, hangi düzeyde etkin oldukları görsel araçlarla desteklenerek sunulmuştur. Bu sayede, yalnızca teorik bir çerçeve çizilmemiş, aynı zamanda pratik veriler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Afet yönetiminde yalnızca merkezi otoritenin değil, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektörün ve vatandaşların da katılımı ile çok aktörlü bir sistemin gerekliliği de çalışmanın genel felsefesini oluşturmuştur. Afetlerle mücadele yalnızca teknik değil; aynı zamanda yönetsel, toplumsal ve kültürel bir süreçtir. Bu nedenle, bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi elzemdir.

Depremler özelinde yapılan değerlendirmelerde, afetin meydana geldiği ilk saatlerin kritik önemde olduğu, bu sürede yapılan müdahalelerin can kayıplarını azaltmada belirleyici rol oynadığı vurgulanmıştır. Özellikle arama-kurtarma personelinin eğitim düzeyi, psikolojik dayanıklılığı, karar verme kapasitesi ve liderlik becerileri, müdahale sürecinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu

noktada, kamu yönetiminin görevlerinden biri de arama-kurtarma personelinin yetiştirilmesini sistematik bir yapıya kavuşturmak, bu alanda sürdürülebilir bir mesleki gelişim sistemi inşa etmektir. Personelin yalnızca teknik olarak değil, aynı zamanda insani, etik ve kriz anında iletişim becerileri açısından da donatılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada ulaşılan en temel yargı şudur: Afetlerle etkili mücadele, yalnızca fiziksel müdahale kapasitesiyle değil, kurumsal hazırlık, yönetsel vizyon, personel kalitesi ve toplumsal bilinç düzeyiyle mümkündür. Türkiye'nin deprem kuşağında yer aldığı gerçeği göz önüne alındığında, afet yönetimi yalnızca kriz anında değil; öncesinde yapılan planlama, eğitim, kapasite inşası ve toplumsal seferberlik anlayışı ile ele alınmalıdır. Kamunun bu alandaki liderliği, sadece müdahale değil; aynı zamanda afetin doğrudan etkilerinin azaltılması ve toplumun uzun vadeli direncinin artırılması açısından da yaşamsal öneme sahiptir.

6.2 Depremde Görev Alan Kurtarma Ekiplerinin Yeniden Yapılanma Bağlamında Ve Gelecek Çalışmalarda Üzerinde Durulması Öngörülen Öneriler

- Kurtarma ekiplerinin hizmetlerinin karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için literatürde "yeniden yapılanma" kavramı altında birkaç önemli öneri sunulmaktadır. Öncelikle Kurtarma ekiplerinin arasında koordinasyon ve işbirliğinin kolaylaştırılmasından sorumlu merkezi bir hükümet biriminin kurulması önerilmektedir. Bu birimin aynı zamanda düzenlemeleri uygulama yetkisine de sahip olması gerekmektedir (İşbitirici v.d., 2015).
- İkincisi, büyükşehir belediyeleri başta olmak üzere ülke genelindeki il ve ilçe itfaiye teşkilatlarında standardizasyona ihtiyaç var. Bu standardizasyon, araç, ekipman, teknik kaynaklar, bütçe tahsisi, personel politikaları, uzmanlık ve liyakate dayalı terfi ve rütbe sisteminin uygulanması gibi çeşitli hususları kapsamalıdır (Aygün ve Gök, 2005).
- Kurtarma ekiplerinin karşılaştığı mesleki tehlikelerin kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmalı ve tüm boyutların dikkate alınması sağlanmalıdır. Kurtarma ekiplerinin bu risklere ilişkin ayrıntılı bilgi verilmesi zorunludur. Ayrıca i Kurtarma ekiplerinin, polis memurları, askerler ve ormancılar gibi

benzer çalışma koşullarına sahip diğer mesleklerle aynı uzatılmış hizmet süresi (yıpranma tazminatı) hakları tanınmalıdır.

- Kurtarma ekiplerinin hayat ve kaza sigortası da dahil olmak üzere ölüm ve yaralanma sigortası sağlanmalıdır. Ayrıca Kurtarma ekiplerinin araçlarının kasko sigortası ile sigortalanması gerekmektedir. Kurtarma ekiplerinin, çalışanların fiziksel ve ruhsal sağlık durumlarını takip edecek işyeri sağlık hizmeti kurmalıdır. Fiziksel ve çevresel konuların yanı sıra psiko-sosyal faktörler de dikkate alınarak düzenli ve kapsamlı muayenelerin daha sık yapılması gerekmektedir (Gök, 2006).
- Avrupa standartlarına uyum sağlamak için araç filosunun, kişisel koruyucu donanımların ve diğer tüm ekipmanların yükseltilmesi ve güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. (Kılıç, 2017).
- Kurtarma ekiplerinin kendi bölgelerinde olası afetlere karşı hazırlık yapması gerekmektedir. Bu hazırlıklar kapsamında oluşabilecek afetlerin tespitine yönelik risk değerlendirmeleri yapılmalı, deprem, su baskını, sanayi ve orman yangınları, maden kazaları gibi. Bu risk değerlendirmelerinin sonuçlarına göre gerekli ekipman ve malzemelerin temin edilmesi gerekmektedir. Kurtarma ekiplerinin ayrıca bu felaketlerle başa çıkmak için özel olarak tasarlanmış düzenli pratik ve teorik eğitimlerden geçmesi gerekir. Acil durumlarda etkin koordinasyonun sağlanması için diğer arama kurtarma ekipleriyle ortak tatbikatlar yapılması büyük önem taşıyor. Ayrıca yabancı kurtarma ekipleriyle ortak tatbikatların düzenlenmesi tavsiye ediliyor. Afet müdahalesinde başarısı kanıtlanmış ülkelerle işbirliği yapılarak değerli eğitimler elde edilebilir ve hazırlığının artırılması için ortak tatbikatlar yapılabilir (İşbitirici v.d., 2015).
- İş doyumu eksik olduğunda çalışanların refahı tehlikeye girer. Bu nedenle çalışma ortamındaki fiziksel ve kimyasal tehlikelerin yanı sıra sağlıklarına zarar verebilecek psiko-sosyolojik faktörlerin de dikkate alınması önemlidir (Aygün ve Gök, 2005).
- Afetlere etkili bir şekilde müdahale edebilmek için üniversitelerin proaktif bir rol oynaması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yollarından biri de sivil savunma ve itfaiye meslek yüksekokullarının sayısının artırılması ve bu

programlardan mezun olanların itfaiyeci olarak istihdam edilmesidir. Ayrıca üniversitelerde yangın mühendisliği odaklı teknik bölümler kurulmalıdır. Ayrıca afetlere müdahale ve afet yönetimine yönelik yüksek lisans ve doktora programlarının yanı sıra akademik yayınların da yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır (İşbirici v.d., 2015).

KAYNAKÇA

- Acar, A., & Çelebi, M. B. (2002). Türkiye Cumhuriyeti nayasalarında cumhurbaşkanlığı makamının önemi ve 2007 yılı anayasa değişiklikleri çerçevesinde Abdullah Gül'ün görev süresi tartışmaları. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1, 1–20.
- Açıl, S. (2023). Kanlı 12 Eylül darbesinin üzerinden 43 yıl geçti. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kanli-12-eylul-darbesinin-uzerinden-43-yil-gecti/2988872> (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2024).
- AFAD Bursa. (n.d.). INSARAG. <https://bursa.afad.gov.tr/insarag>
- AFAD Tekirdağ. (2023). Kentsel Arama Kurtarma Kılavuzu. https://tekirdag.afad.gov.tr/kurumlar/tekirdag.afad/Faaliyetlerimiz/Akredite_tasyon/Kentsel_Arama_Kurtarma_Kilavuzu.pdf
- AFAD. (2018). Türkiye'de afet yönetimi ve doğal kaynaklı afet istatistikleri. <https://www.afad.gov.tr>
- AFAD. (2018). Türkiye'de afetler. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/Turkiye_de_Afetler.pdf
- AFAD. (2022). Türkiye Afet Müdahale Planı. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani>
- Afad. (2023). Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Bahçeli, D. (2002). Genel Başkanımız Dr. Devlet Bahçeli'nin erken seçim kararı ile ilgili basın açıklaması. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/248/index.html (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2024)
- Afad. (2023). Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- AFAD. (2023). Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP 2023). <https://www.afad.gov.tr/udsep-2023>
- AFAD. (2024). AFAD Gönüllülük Projesi. <https://www.afad.gov.tr/afad-gonulluluk-projesi>
- Afyon Kocatepe Üniversitesi Deprem Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2023). Depremlerin oluşumu ve türleri. <https://deprem.aku.edu.tr/depremlerin-olusumu-ve-turleri/>
- Akar, S. (2013). Doğal afetlerin kamu maliyesi üzerine etkisi: Türkiye örneği (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Akdaş, E., & Eren, T. (2023). Afet ve acil durum yönetiminde arama kurtarma ekiplerinin oluşturulması. Afet ve Risk Dergisi, 6(3), 1060–1073.

- Akgül, S. K., Pazarbaşı, B., & Şahin, T. (2024). Politik reklam aracı olarak YouTube: Türkiye’de 2015 genel seçimlerinde siyasal parti reklam videolarının çok modlu söylem analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(2), 401–426. <https://doi.org/10.33630/ausbf.1215427>
- Akgün, B. (2007). 2007 seçimleri ve Türkiye’de demokratik siyasetin geleceği. <https://demokrasiplatformu.com>
- Akyılmaz, B., Sezginer, M., & Kaya, C. (2016). İdare hukuku notları (Ekim 2016). Ankara. <https://edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/266202015435213-%C4%B0DAREHUKU.pdf>
- Alkan, H. (2016). 15 Temmuz’u anlamak: Parametreler ve sonuçlar. *Bilig*, 2016(79), 253–272.
- Alkın, R. C. (2021). Afet yönetiminde sivil toplum: İzmir depremi sonrası müdahale ve iyileştirme aşamaları üzerine bir inceleme. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(70), 313–334.
- Altan, C. (2005). Genel seçimler-yerel seçimler ilişkisi (1983-2004). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 174-190.
- Altın, A. (2013). Kamu hizmeti anlayışında değişim. *ANEMON: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 101–118.
- Altın, A. (2013). Kamu hizmeti anlayışında değişim. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 101–118.
- Anadolu Ajansı. (2016). Dakika dakika FETÖ’nün darbe girişimi. İstanbul: Elma Basım Yayın.
- Ateş, A. (2016). 1999 Düzce depreminde zemin yapı rezonans uyumuna bağlı oluşan yapı hasarlarının araştırılması. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4, 911–925.
- Ateş, H. & Nohutçu, A. (2006). Kamu hizmeti sunumunda gönüllü kuruluşlar ve devlet. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 245–276.
- Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387–394.
- Aydemir, C. & Genç, S. Y. (2018). Ortaçağın sosyoekonomik düzeni: Feodalizm. *Kirmizilar.com*. <https://www.kirmizilar.com/ortacagin-sosyoekonomik-duzeni-feodalizm/> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2024).
- Aydın, N., & Ergün, E. (2018). 1924 Erzurum depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa. *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(2), 145–168.
- Aygün, R. ve Gök, M.G. (2005). Ankara Büyükşehir Belediyesinde Görev Yapan İtfaiye Çalışanlarının İş Tutumları ile İş Doyumlarının Analizi, İstanbul Tabip Odası, <http://iyh.istabip.org.tr/sirer/nyo/1.pdf>
- Bağrıaçık, A. (2018). Kamu hizmetinin uyarılma ilkesi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3), 155–183.

- Bahçeli, D. (2002). Genel Başkanımız Dr. Devlet Bahçeli'nin erken seçim kararı ile ilgili basın açıklaması. Milliyetçi Hareket Partisi. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/248/index.html
- Bardakçı, H., & Demirtaş, F. (2023). Doğal afetlerin dış ticarete etkisi: 2023 Türkiye depremleri ve sonuçlarının değerlendirilmesi. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14(1), 183–204.
- Biricik, A. S., Ceylan, M. A., & Ünlü, M. (1996). 1 Ekim 1995- Dinar depremi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 63–102.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1975, 7 Eylül). Cumhuriyet Gazetesi.
- Cumhuriyet. (2011). Cumhuriyetin ilk darbesi. Cumhuriyet. <https://web.archive.org/web/20200225075353/https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cumhuriyetin-ilk-darbesi-252626> (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2024).
- Çakır, E. (2017). 16 Nisan referandum sürecinde başkanlık sistemi tartışmalarının Türk basınına yansımaları. *İnsan & İnsan*, 4(14), 273–300.
- Çapar, S., Demir, R. & Yıldırım, Ş. (2015). Kamu hizmet sunumunda idarecilerin işlevi. *Türk İdare Dergisi*.
- Çapar, S., Demir, R., & Yıldırım, Ş. (2016). Kamu hizmet sunumunda idarecilerin işlevi. İçişleri Bakanlığı. <https://www.icisleri.gov.tr/arem/kamu-hizmet-sunumunda-idarecilerin-islevi>
- Çavuşoğlu, M. (2022). Terörün milliyeti, etnik kökeni veya dini yoktur, FETÖ tüm insanlığı tehdit ediyor. T.C. Dışişleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-terorun-milliyeti-etnik-kokeni-veya-dini-yoktur--feto-tum-insanligi-tehdit-ediyor-baslikli-makalesi.tr.mfa>
- Çekiç, O., Yazgan, J. & Akdağ, G. (2017). Türkiye'de afet yönetiminin tarihsel gelişimi. *Afet Acil Durum Yönetiminde Kurumlar Arası İş Birliği ve Yönetişim Çalıştayı Bildiri Kitabı*, 215-231. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Çelik, A. A., & Gündoğdu, K. (2022). Öğretmenlerin afete hazırlık düzeyleri ile ilkokullardaki afet eğitimi uygulamalarına yönelik görüşleri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 77–112.
- Çetin, C., Utkucu, M., & Alptekin, Ö. (2005). 17 Ağustos 1999 İzmit depremi kırılma zonu boyunca artçı depremlerin etkinlik parametrelerinin (b ve p değerleri) uzaysal dağılımının incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi*, 18(2), 123–138.
- Çevik, H. H. (2004). Türkiye'de kamu yönetimi başarısızlığına teorik bir yaklaşım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, ss. 43–78.
- Çevikbaş, R. (2012). Yeni kamu yönetimi anlayışı ve Türkiye uygulamaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 9-32.
- Çukurçayır, M. A., & Eşki, H. (2001). Kamu hizmeti sunumunda yeni yöntemler. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 89–109.
- Değerliyurt, M. (2015). Kent ve afet. Ankara: Pagem Akademi.
- Demir, L. (2023). Kamu hizmetleri. <https://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/>

- Demirci, Y. (2024). İç Anadolu Bölgesi Fay Hatları. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/38537>
- Dinçaslan, M. (2021). Ahi zihniyeti-burjuva zihniyeti ikilemi bağlamında Ahmet Tabakoğlu örneği. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 16(56), 522-544.
- Dinçkol, B. (2006). Yönetilenlerin 'öz' yönetimi- kamuoyu. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), 49-66.
- Eksper Haber. (2024). PEAK Pendik, BOTAS' ta tatbikat yaptı. Eksper Haber. <https://eksperhaber.com/peak-pendik-botasta-tatbikat-yapti/>
- Ekşi, A., Şen, G. & Çelikli, S. (2019). Afet triajında etik ikilemlerin değerlendirilmesi: İzmir ili örneği. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law & History, 27(1), 30-39.
- Eren, T. & Akdaş, E. (2023). Afet ve acil durum yönetiminde arama kurtarma ekiplerinin oluşturulması. Afet ve Risk Dergisi, 6(3), 1060-1073.
- Eren, V., & Durna, U. (2005). Kamu hizmetlerinin daha iyi görülebilmesi için alternatif bir yönetim yaklaşımı: Elektronik devlet. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (32), 139-166.
- Ergünay, O. (2009). Afet yönetimi: Genel ilkeler, tanımlar, kavramlar.
- Ergünay, O. (2009). Doğal afetler ve sürdürülebilir kalkınma. Deprem Sempozyumu, 11-12 Kasım 2009, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 1-11.
- Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 22, 147-164.
- Euronews. (2024). 2024 yerel seçimi: Partilerin en yüksek ve en düşük oy aldıkları 10 şehir hangisi, veriler ne diyor? <https://tr.euronews.com/2024/04/02/2024-yerel-secimi-partilerin-en-yukse-ve-en-dusuk-oy-aldiklari-10-sehir-hangisi-veriler-n>
- Evren, Ç. C. (2007). Bir Danıştay kararı üzerine kamu hizmetinde bedel sorunu. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Genç, F. N. (n.d.). Kriz yönetimi, afet yönetimi. Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 31-49.
- Gerdan, S. (2019). Bir sosyal sorumluluk alanı olarak afet eğitimleri. International Journal of Management and Administration, 3(5), 101-110.
- Gezer, U., & Aksu, E. O. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afet farkındalık düzeylerinin incelenmesi. 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 3(4), 400-408.
- Gök, M.G. (2006). Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Görev Yapan İtfaiye Çalışanlarının İş Tutumları ile İş Doyumlarının Analizi, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2006, 40-47.
- Gökçe, O., Akgün, B., & Karaçor, S. (2002). 3 Kasım seçimlerinin anatomisi: Türk siyasetinde süreklilik ve değişim. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-20.

- Göksu, O. (2019). Ak Parti'nin seçim stratejileri ve siyasal kampanyaları: 2002–2014 dönemi analizi. *Turkish Studies: Social Sciences*, 14(3), 589–621. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22907>
- Gökuş, E. (2023). Türk idare tarihi açısından şer'iyye sicilleri (İstanbul mahkemelerindeki XVI-XVIII. yüzyıllara ait şer'iyye sicilleri ışığında) [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Gümüş, T. T. (2010). Feodalizm: Avrupa tarihinde yeni yaklaşımlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, ss. 39–64.
- Gündoğan, B. (2022). Demokrasiye vurulan ikinci darbe: 12 Mart Muhtırası. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/demokrasiye-vurulan-ikinci-darbe-12-mart-muhtirasi/2531506> (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2024).
- Gündüz, A. (2020). Ortaçağ'da Avrupa feodal kenti ve Osmanlı kenti. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, ss. 42–57.
- Gündüz, F. (2022). Afetlerde kadın ve toplumsal cinsiyet perspektifi ile çıkarılması gereken dersler (Haiti ve Japonya depremi örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 440–461.
- Güngör, S. (2014). 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerinin basındaki yansımaları. *Yasama Dergisi*, 28, 142–159.
- Günpay, O. G. (2022). Türkiye'de bütünlük afet yönetiminde gönüllülük ve mevzuat. *Dirençlilik Dergisi*, 6(2), 311–319.
- Gürel, A. (2023). Serbest Cumhuriyet Fırkası. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/cumhuriyetin-egesi/serbest-cumhuriyet-firkasi-2106121> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2024).
- Gürel, B., & Keleş, C. (n.d.). Kamu hizmetinde süreklilik ilkesi. <https://www.bghukukburosusu.com.tr/10111/>
- Haçın, İ. (2014). 1939 Erzincan büyük depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37–69.
- Hamsici, M. (2017). 2010 referandumu: 'Evet', 'Hayır' ve 'Boykot' cepheleeri ne demişti? *BBC Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39462061> (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2024)
- Hamsici, M. (2017). 2010 referandumu: 'Evet', 'Hayır' ve 'Boykot' cepheleeri ne demişti? *BBC Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39462061>
- Herdem, K. (2011). 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin Türkiye'deki kriz yönetimi anlayışı üzerinde oluşturduğu değişiklikler. *Amme İdaresi Dergisi*.
- Hürriyet. (2019). 23 Haziran 2019 İstanbul tekrar seçimi. <https://secim.hurriyet.com.tr/>
- Hürriyet. (2024). Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2024. <https://secim.hurriyet.com.tr/>
- İmamoglu, M. Ş., & Çetin, E. (2007). Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve yakın yöresinin depremselliği. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 93–103.

- İnşaatt. (2022). 1 m³ beton kaç ton? Bir metreküp beton ağırlığı kaç kilo? İnşaatt.
<https://insaatt.com/1-m3-beton-kac-ton-bir-metrekup-beton-agirliigi-kac-kilo/>
- İşbitirici, C., Erdoğan, L., Demirel, S. (2015). Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi ve İtfaiye Organizasyonun Bu Sistem İçerisindeki Rolü, Uluslararası Burdur Deprem ve Çevre Sempozyumu, Mayıs 2015, Burdur, 341-349.
[https://ees2015.mehmetakif.edu.tr/IBEES2015/7\(341-349\).pdf](https://ees2015.mehmetakif.edu.tr/IBEES2015/7(341-349).pdf), Erişim: 01.03.2017.
- İşçi, C. (2008). Deprem nedir ve nasıl korunuruz. Yaşar Üniversitesi Dergisi, 3(9), 959-983.
- İyiekici, B. (2021). Feodalizmden kapitalizme geçiş tartışmalarında toplumsal dönüşüm anlayışının yeri. Politik Ekonomik Kuram, 5(2), 222-230.
- Jeofizik Mühendisleri Odası. (n.d.). Fay nedir? Fay çeşitleri nelerdir?
<http://www.jeofizikmuhendisleri.com/makaleler/Fay.Nedir?.Fay.Cesitleri.Nelerdir?>
- Jeofizik Mühendisleri Odası. (t.y.). Deprem parametreleri.
<http://www.jeofizikmuhendisleri.com/makaleler/DEPREM.PARAMETRELERI>
- Kaban, H. (2014). Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerine. Liberal Düşünce Dergisi, 19(75), 107-113.
- Kadioğlu, M. (2008). Sel, heyelan ve çığ için risk yönetimi. İstanbul: İTÜ Afet Yönetim Merkezi.
- Kaplan, H., Binici, H., & Ün, H. (n.d.). 27 Haziran 1988 Ceyhan depremi ve depreme dayanıklı yapı tasarımı. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 853-862.
- Kapucu, N. (2008). Collaborative emergency management: Better community organising, better public preparedness and response. Disasters. Wiley Online Library.
- Karagel, H. (2019). Afet anı ve sonrası (afet kriz yönetimi). İçinde Afetler ve afet yönetimi (Bölüm 6, ss. 162-183). Ankara: Pegem Akademi.
- Karakuş Kaçmaz, F. & Özyayın, M. M. (2019). Sosyal politika disiplini bağlamında küresel iklim değişikliği. Çalışma İlişkileri Dergisi, 10(2), 96-128.
- Kavas Bilgiç, A. (2020). Ortak alanların önemi ve koruma stratejileri. Akademik Düşünce Dergisi, 2(Güz), 2-16.
- Kayaer, N. (2019). Atık ve artıklarla çevrenin kasten kirletilmesi suçu (TCK m. 181/1). Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 139-203.
- Kesen, İ., & İrez, S. (2021). Kaplayıcı kamu hizmeti sosyal içerme eğitim programı (1. baskı). <https://www.aile.gov.tr>
- Keskin, H., Kırış, H. M. & Şentürk, C. (2006). 2001 krizinin ekonomik ve siyasi yönleri üzerine bir değerlendirme çabası. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4), 46-73.

- Ketin, İ. (1969). Kuzey Anadolu Fayı Hakkında. İstanbul: İ.T.Ü. Maden Fakültesi Yayınları.
- Ketin, İ. (1969). Kuzey Anadolu fayı hakkında. İstanbul: İTÜ Maden Fakültesi.
- Kılıç A. (2010). Ateşi Tutan Eller-Ateş Kahramanları. İstanbul: Teknik Yayıncılık.
- Koçak, H. (2010). Doğal yıkım olaylarının zararlarının azaltılmasında yerel halkın ve yöneticilerin duyarlılığının önemi: Şili ve Haiti örnekleri. Mülkiye Dergisi, 34(268), 353–363.
- Koçak, H. (2010). Doğal yıkım olaylarının zararlarının azaltılmasında yerel halkın ve yöneticilerin duyarlılığının önemi: Şili ve Haiti örnekleri. Mülkiye Dergisi, 34(268), 353–363.
- Köktürk, A. (2011). Modern öncesi devletin yönetim anlayışı. Güvenlik Stratejileri Dergisi, ss. 73–97.
- Leblebici, Ö. (2014). Afetlerde kamu yönetiminin rolü ve toplum temelli afet yönetimine doğru. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 457–477.
- Metin, B. & Çelik, A. (2021). Türkiye Cumhuriyeti'nde 1991 genel seçimleri ve Erdal İnönü'nün başbakan yardımcılığı görevi sırasındaki siyasi faaliyetleri. Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 1(1), 80-102.
- Meydan, S. (2020). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. Sözcü. <https://www.sozcu.com.tr/terakkiperver-cumhuriyet-firkasi-wp6126713> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2024).
- Mıhçıoğlu, C. (1957). Personel idare ve idarede beşerî münasebetler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, ss. 200–210.
- Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 56–67.
- Milliyet Gazetesi. (1980, 13 Eylül). Milliyet Gazetesi.
- Milliyet Gazetesi. (1997, 28 Şubat). Milliyet Gazetesi, s. 1. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1997.02.28>
- Milliyet Gazetesi. (1999, 19 Ağustos). Milliyet Gazetesi, s. 1. Erişim Tarihi: 31 Ağustos 2024.
- Milliyet. (2023). 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı 1. Tur seçimi. <https://secim.milliyet.com.tr/>
- Miş, N., & Duran, H. (2019). İttifaktan blok siyasetine 31 Mart yerel seçimleri. ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 363–393. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.634750>
- Nakiboğlu, A. & Dugan, S. (2023). Kapitalizmin kökenleri üzerine tarihsel bir inceleme. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(4), 1103–1128.
- Nazlı, S., & Soylu, B. (2023). Doğal afet haberlerinin medyada sunumu: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri örneği. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), 44–57.

- NTV. (2023). Kuzey Anadolu Fay Hattı nerede? Deprem riskinin yüksek olduğu iller. NTV. https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/kuzey-anadolu-fay-hatti-nerede-deprem-riskinin-yukse-oldugu-iller,h6TluaHLG0-UO7fC5jIDA/t1NZ9N_ODkWh1QYxZhBg-w (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2024)
- NTV. (2024). İstanbul'da deprem tatbikatı: Seviye 4 alarmı verildi. NTV. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/istanbulda-deprem-tatbikati-seviye-4-alarmi-verildi,QHRkz2e9mUuYOrNOt2q7AQ>
- Öcal, B. (2009). 12 Eylül'den 28 Şubat'a darbe söylemlerindeki değişimin analizi. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 1(4), 1-62.
- Öktem, N. (1994). Hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54.
- Örücü, E. (1970). Sosyal kamu hizmeti. *Journal of Istanbul University Law Faculty*.
- Özer, M. (2020). Bürokrasi – Max Weber. *Dinsosyolojisi.com.tr*. <https://dinsosyolojisi.com.tr/burokrasi-max-weber/> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2024).
- Özer, M. A. (2019). Kamu hizmeti anlayışında değişim ve yeni sağ politikalar. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 1–42.
- Özipek, B. B. (2014). Türkiye siyasetinde 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 19(75), 93–105.
- Özkaymak, Ç., Sözbilir, H., Bozkurt, E., Dirik, K., Topal, T., Alan, H., & Çağlan, D. (2012). 23 Ekim 2011 Tabanlı-Van depreminin sismik jeomorfolojisi ve Doğu Anadolu'daki aktif tektonik yapılarla olan ilişkisi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 35(2), 175–200.
- Özler, M. (2021). Kamu yönetimi bağlamında afete dirençli toplum ve bütünleşik afet risk yönetimi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 901–917.
- Özler, M. (2023). Afet riski bulunan yerlerde afete karşı dirençlilikte belediyelerin rolü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 420–442.
- Öztekin, A. (2015). Devletin asli ve sürekli görevleri (temel kamu hizmetleri) ve özellikleri. *Akdeniz İİBF Dergisi*.
- Öztürk, E. N. Y. (2024). Dünyadan örnekler eşliğinde büyük depremleri anlamak. *Deprem*, 5–35.
- Öztürk, Ö. (2023). 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve kamuoyu araştırmaları üzerine. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi (İSAÜİÇDER)*, 12(24), 335–354.
- Öztürk, Ş., Nas, F. & İçöz, E. (2008). 24 Ocak kararları, neo-liberal politikalar ve Türkiye tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 15-32.
- Papp, S. (2012). Vasal. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42, 531-534. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vasal>
- Perinçek, D. (2023). Endonezya ve Türkiye'de tsunami izleri. *ResearchGate*, 1–25. <https://www.researchgate.net/publication/372523412>

- Resmî Gazete. (1980, 12 Eylül). Resmî Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü.
- Resmî Gazete. (2009). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun. Resmî Gazete, 27261. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- Resmî Gazete. (2015). Cumhurbaşkanı tarafından verilen Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine dair karar. Resmî Gazete, 29455 (Mükerrer).
- Saydam, S. & Kalağan, G. (2020). Kamu yönetiminin son paradigması: Kaos teorisi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 16(3), 657–674.
- Son Posta Gazetesi. (1945, 25 Temmuz). Son Posta Gazetesi.
- Şengün, H. & Küçükşen, M. (2019). Afet yönetimi eğitimi niçin gerekli? Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 46(1), 193-211.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1973). 25 Mayıs 1973. T.B.M.M. Tutanak Dergisi.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (2008). 23. Dönem, 2. Cilt, 9. Birleşim. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE).
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (2008). 23. Dönem, 2. Cilt, 9. Birleşim.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2012). 2013–2017 stratejik planı. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014). Hasar tespit genelgesi (44893885/952.99-7663, 14.04.2014).
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2015). Bütünleşik tehlike haritalarının hazırlanması: Çığ temel kılavuz (ss. 1–129). Ankara: AFAD.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016). 15 Temmuz darbe girişimine benzer bir hadisenin tekrar yaşanmaması için gerekli önlemler alınacak. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/49763/cumhurbaskani-erdogan-siyasi-parti-liderlerini-kabul-etti.html>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2023). 14 Mayıs 2023 tarihinde milletimiz, cumhurbaşkanı ve milletvekillerini seçmek üzere sandık başına gidecektir. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/144171/-14-mayis-2023-tarihinde-milletimiz-cumhurbaskanini-ve-milletvekillerini-secmek-uzere-sandik-basina-gidecektir>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024). Abdullah Gül: Görev süresi: 28 Ağustos 2007 - 28 Ağustos 2014. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/abdullah_gul/ (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2024)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024). Abdullah Gül: Görev süresi: 28 Ağustos 2007 - 28 Ağustos 2014. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/abdullah_gul/
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (n.d.). Görev ve yetkiler. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/gorev_yetki/

- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2024). 2023 yılı meteorolojik afetler değerlendirmesi. Ankara: Araştırma Dairesi Başkanlığı, Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2022). TAMP: Türkiye Afet Müdahale Planı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2024). 2023 yılı doğa kaynaklı olay istatistikleri (01 Temmuz 2024).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Yönetim Başkanlığı. (2022). Türkiye Afet Müdahale Planı. <https://www.afad.gov.tr>
- T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı. (2019). Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2024). Antalya'da gerçeğini aratmayan büyük deprem tatbikatı. <https://www.icisleri.gov.tr/antalyada-gercegini-aratmayan-buyuk-deprem-tatbikati>
- T.C. Karaman Valiliği. (2022). Okullarda deprem anı ve tahliye tatbikatı yapıldı. <http://www.karaman.gov.tr/okullarda-deprem-ani-ve-tahliye-tatbikati-yapildi>
- T.C. Resmî Gazete. (2022). Cumhurbaşkanlığı Kararı: 6053. Resmî Gazete, 31954. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220915-28.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (2022). Cumhurbaşkanlığı kararı: Karar Sayısı 6053. T.C. Resmî Gazete, (31954), 15 Eylül 2022.
- Tatlıhoğlu, K. (2016). 15 Temmuz darbe girişiminin Türk toplumundaki post-travmatik etkileri üzerine genel bir değerlendirme. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu, 15–16 Aralık 2016.
- Tercan, B. (2020). Biyolojik afetler ve COVID-19. Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi, 41-50.
- Topaloğlu, B. (2020). Muktedir Allah'ın isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ). TDV İslâm Ansiklopedisi, 31, 143.
- Topaloğlu, B. (2020). Muktedir: Allah'ın isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ). TDV İslâm Ansiklopedisi, 31, 143. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Toprak Karaman, Z. (2016). Afet yönetimine giriş ve Türkiye'de örgütlenme. İzmir: İlkem Yayınları.
- Tosun, M. (2024). 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümünün üzerinden 31 yıl geçti. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/8-cumhurbaskani-turgut-ozalin-olumunun-uzerinden-31-yil-gecti/3192844> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2024).
- Tuncer, E. (2007). 22 Temmuz 2007 seçimleri: Genel bir değerlendirme. Toplum ve Demokrasi Dergisi.
- Tuncil, V. (2005). Kamu hizmeti. Türk Hukuk Sitesi. https://www.turkhukuksitesi.com/makale_199.htm
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Resmî Gazete, 7 Kasım 1982, Sayı: 17863. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun. (2007). Resmî Gazete, 26554. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun/tbmmc091/kanuntbmmc091/kanuntbmmc09105660.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti. (2007). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun. Resmî Gazete, 26554. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun/tbmmc091/kanuntbmmc091/kanuntbmmc09105660.pdf (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2024)
- Türkiye Cumhuriyeti. (2022). e-Devlet nedir? <https://www.turkiye.gov.tr/>
- Türkiye Raporu. (2022). 1961'den 2017'ye: Türkiye'de anayasa referandumları. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/1961den-2017ye-turkiyede-anayasa-referandumlari-12324/>
- Türkiye Raporu. (2023). Haritalarla seçimler: 2018 genel seçimleri. <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2018-genel-secimleri-14387/>
- UCLG-MEWA. (2015). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015–2030).
- UCLG-MEWA. (2015). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015–2030). https://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf
- Uyar, H. (2020). Türkiye'de askeri darbeler ve nedenleri üzerine bir analiz denemesi. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 20(Özel Sayı), 77-96.
- Üzen, İ. (2014). 1942 ve 1943 Erbaa depremleri. Karadeniz Araştırmaları, 40, 77–93.
- Vakit Gazetesi. (1946, 8 Ocak). Vakit Gazetesi.
- Varol, N. & Gültekin, T. (2016). Afet antropolojisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(59), 1431-1436.
- Yavuz, E. (n.d.). 1939 Erzincan depremi ve depremin etkileri. Academia.edu. <https://www.academia.edu>
- Yazıcıoğlu, M. (2019). Ülkemizde ve dünyada yaşanan afetler (Van ve Nepal örneği). Türkiye Klinikleri Emergency Medicine-Special Topics, 29–31.
- Yegen, C., & Aydın, B. O. (2018). Kamuoyu oluşumu ve seçimler: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı seçimi ve 27. dönem milletvekili genel seçimi üzerine bir ağ analizi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi.
- Yelken, R. (2023). Afet yöneti(şi)mi ve AFAD. In Deprem ve toplum: Sosyal bilimler projeksiyonları (ss. 94-116). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Yenal, S. & Akdemir, N. (2020). Uluslararası ilişkilerde yeni bir kuvvet çarpanı: Siber savaşlar üzerine bir vaka analizi. ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 414-450.
- Yeni Şafak. (2002). Seçim 2002. <https://www.yenisafak.com/secim-2002> (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2024)
- Yeni Şafak. (2002). Seçim 2002. <https://www.yenisafak.com/secim-2002>

- Yeni Şafak. (2017). Cumhurbaşkanlığı sistemi: 2017 anayasa referandumu. <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2017>
- Yeni Şafak. (2024). Darbeyle gelen anayasa. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-1982> (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2024).
- Yeni Şafak. (2024). İlk halk oylaması: 1961 Anayasası. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-1961> (Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2024).
- Yeni Şafak. (2024). Koalisyonlu yıllar başlıyor: 1973 genel seçimleri. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/secim-1946> (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2024).
- Yeni Şafak. (2024). Sahne Demirel'in: 1965 genel seçimleri. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/secim-1965> (Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2024).
- Yenilmez, G. (2011). Japonya'daki deprem ve tsunami erken uyarı sistemleri ve 11 Mart 2011 'Büyük Doğu Japonya Afeti'ndeki Performansları. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 1–9.
- Yıldırım, Ö. (2019). Milet (Miletos) okulu ve arke sorunu. Felsefe. <https://www.felsefe.gen.tr/milet-miletos-okulu-ve-arkhe-sorunu/> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2024).
- Yıldırım, Ö. (2019). Otokrasi nedir? Otokrat kime denir? Felsefe. <https://www.felsefe.gen.tr/otokrasi-nedir-ne-demektir/> (Erişim Tarihi: 26 Haziran 2024).
- Yılmaz, A. E. (2004). Afet Yönetimi I: Acil Durum ve Afet Yönetimi. Uzaktan Eğitim, Ön lisans Programı.
- Yılmaz, D. (2008). Türk hukukunda kamu hizmeti kavramı ve kriterleri. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Yılmaz, S. (2019). Afet içerikli haberlerin afetlere karşı toplumsal kapasite geliştirmeye etkisi. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 5(2), 257–271.
- Yolcu, M., & Bekler, T. (2020). Deprem kültürü ve farkındalık çalışmaları: Şili ve Elâzığ depremlerinin karşılaştırılması. ÇOMÜLJAR, 1(2), 71–82.
- Yurdanur, T. (n.d.). Cumhuriyet döneminde Türkiye'de meydana gelen depremlere kısa bir bakış. KLÜ İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, 1–18.
- Yücel, A. R. (2005). İdari sözleşmeler ve imtiyaz sözleşmeleri. Türkiye Mühendislik Haberleri.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2014). 12. Cumhurbaşkanı seçimi. <https://www.ysk.gov.tr/tr/onikinci-cumhurbaskani-secimi/3456>
- Yüksek Seçim Kurulu. (2023). Sandık sonuçları ve tutanaklar. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>
- Yüksel, E. (2005). 28 Şubat sürecinde medya, MGK ve siyaset bağlantısı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zabun, A. H. (2020). 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri bağlamında Cumhuriyet Halk Partisine yönelik bir karşılaştırma. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 519–530. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.628235>

Zorlu, M. E. & akır, E. (2021). Kitap incelemeŖi: Afet affetmez. Akademik Düşünce Dergisi, 3, 77-83.

Zülfikar, A. C. (2020). 24 Ocak 2020 Elâzığ depreminin kuvvetli yer hareketi verilerinin değerlendirilmesi. ukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 35(3), 821–834.

